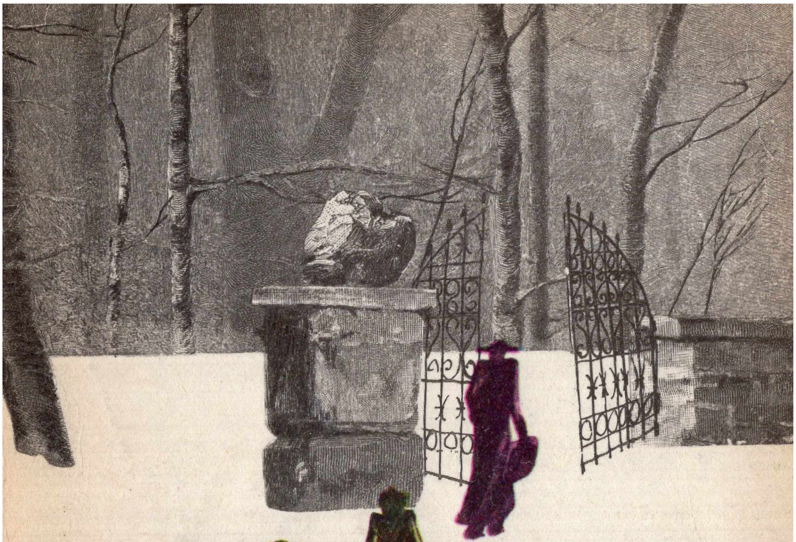

Gabriel Chevallier

colegiul sainte-colline

editura UNIVERS

GABRIEL CHEVALLIER

COLEGIUL SAINTE-COLLINE

Gabriel Chevallier

SAINTE-COLLINE

© Presses Universitaires de France, 1937.

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS

Gabriel Chevallier

Colegiul Sainte-Colline

Traducere de S. ANTONIU

Editura UNIVERS
București — 1975

I

Sfîrșitul vacanței

La 3 octombrie 1912, către orele patru ale unei după-amieze reci și înnegurate, pe care se și pregăteau s-o înghită umbrele unui asfințit apăsător, două trenuri s-au oprit aproape în același timp în gara Valmonciel. Din vagoane coborîră o mulțime de școlari în uniformă, între opt și optsprezece ani. Majoritatea erau însoțiți de părinți, mai cu seamă cei mai mici ; unii priveau în jur cu un aer înspăimîntat, gata să izbucnească în plîns. Toți purtau șepci cu cozorocul îngust și cu bande de catifea violetă, după care puteau fi deosebiți dintr-o ochire „elevii preoților" de cei de la școlile laice.

Îmbrîncind părinți și colegi, o ceată de strengari ce-și dădeau aere de cuceritori — toți cu țigara în gură și cu un fel aparte de a-și ciufuli părul și de a-și purta pletele, prea lungi, ca niște coame — se năpusti înainte cu strigăte sălbatice. E cazul să arătăm că făceau parte din clanul *Malgașilor*, un soi de sectă ocultă, meșteri în păruieli, încăierări, minciuni și tot felul de năzbîtii, spaima slăbănogilor și a pîrîtorilor din colegiu. În acest grup de inși îndrăzneți îi puteai recunoaște, în treacăt, pe cîțiva care se bucurau de mare faimă printre *cei vechi* : lunganul Souffay, Dominique Issartier, Laguinche Jean-Louis (frate cu Edmond, elev într-a cincia), Maréchalais, Pascalon, Guitou, Noël Cacia, Trouche și Zinopino.

Aceştia erau voinicii, elevi în clasele superioare de *reto şi filo* [1], care se repezeau în oraş ca să profite în chip bărbătesc de ultimele momente de libertate, înaintea clopotului de seară. Desigur, se întorceau din vacanţă cu o bogată recoltă de isprăvi uluitoare, căci aceşti băieţi căpătaseră de curînd aroganţa menită să mascheze timiditătile vîrstei fragede.

Zinopino era un brunet precoce, scund şi îndesat, iar părul ce-i creştea peste tot cu o vivacitate uimitoare îi acopera întreg trupul cu o vegetaţie stufoasă de culoarea antracitului. La bazinul de înot stîrnea curiozitatea celor din jur. De sub centură îi ţîşneau nişte smocuri devorante de-un negru strălucitor, mai aspre ca părul de cal, care urcau asaltîndu-i torsul şi îi înfloreau pe piept încîrlionţîndu-se pretutindeni, la doi centimetri de piele, ca nişte miţe. Sprîncenele lui, foarte dese, erau împreunate la rădăcina nasului într-o linie ce cobora pînă la baza cartilagiului. Părul de pe tîmple i se unea cu sprîncenele. Iar mustaţa, ce începuse să-i mijească, dădea acestui chip tînăr, pe care buzele groase şi roşii ca sîngele atrăgeau privirile, un aer stingheritor şi totodată ciudat de atrăgător. Toţi elevii presimţeau o anume supremaţie a lui Zinopino, care se bucura — singurul din tot colegiul — de cel mai strălucitor şi mai rîvnit prestigiu, acela de a interesa, încă de la şaisprezece ani, sexul opus.

Lunganul Souffay era socotit un prinţ al întîmplărilor bizare, titlu demn de invidiat. Era deşelat, distrat şi lunatic, iar metodele lui de lucru, de-a dreptul neverosimile, contraziceau toate regulile didactice. El învăţa la chimie în ora de engleză şi la literatură în prezenţa profesorului de matematici. Aceasta nu-l împiedica să dea lucrări strălucite atunci cînd i se năzărea lui — lucru destul de rar — căci, de cele mai multe ori, lunganul Souffay dormea dus în sala de meditaţie, la adăpostul unui meterez făcut din dicţionare latineşti şi greceşti, recuperîndu-şi astfel nopţile nedormite. Pe lîngă toate

[1] Retorică şi filozofie (notele explicative aparţin traducătorului).

acestea, se ocupa şi cu creşterea melcilor. Avea chiar în pupitru mai mulţi protejaţi, care se tîrau pe manuale, lăsînd în urma lor dîre cleioase. Aşa se face că Souffay dădea mereu tîrcoale grădinii de zarzavat, unde se furişa înfruntînd opreliştile, pentru a face rost de verdeaţă proaspătă cu care să-şi ospăteze moluştele.

O ispravă nemuritoare, săvîrşită cu doi ani în urmă, îi conferea lui Lucien Maréchalais o faimă imensă, pe care nu avea să şi-o piardă pînă la terminarea studiilor. Ò dată, în front, îi răspunsese răspicat „rahat !" abatelui Jubil, care trecea drept cel mai afurisit dintre supraveghetorii colegiului. Pentru un asemenea răspuns, oricare altul ar fi fost eliminat. Dar familia Maréchalais era înrudită cu marea familie de Lagoumette, care în mai puţin de cinci decenii dăduşe o serie de remarcabile personalităţi ale Bisericii, inclusiv doi episcopi şi, mai cu seamă, pe ilustrul Xavier-Melchior de Lagoumette, care şi-a încheiat cariera ca general în ordinul iezuiţilor. Iezuiţii, se ştie, sînt neîntrecuţi în a aplana conflicte, iar întîmplarea făcea ca X.-M. de Lagoumette să fie chiar unchiul tatălui lui Lucien Maréchalais. Nepotul şi-a datorat salvarea acestei înalt-preasfinte înrudiri. S-a stabilit că abatele Jubil folosise în mustrarea sa cuvinte nepotrivite, astfel că, potrivit hotărîrii luate, a trebuit să se mulţumească cu scuze publice. Scuzele au fost reci şi cît se poate de impertinente. Din acea zi, reputaţia lui Maréchalais — invincibil prin caracterul şi relaţiile sale — a crescut fără încetare. Colegii îl admirau.

Era de asemenea admirat, dar pentru motive cu totul diferite, Dominique Issartier de Beyre. Frumos şi graţios ca o sculptură de Donatello, nepăsător, elegant, dispreţuitor, afectînd o bizarerie semeaţă, personifica în ochii camarazilor săi elementul romanţios al colegiului. Se ştia că e văr cu o oarecare domnişoară Léone de Vailly-Citôt, o fată fermecătoare de douăzeci şi doi de ani, de-o distincţie fără seamăn, a cărei fotografie o arătase

cîtorva colegi din cursul superior. Se spunea că el şi frumoasa verişoară erau uniţi printr-o mare dragoste nefericită, în sfîrşit, una dintre acele mistuitoare şi cumplite pasiuni ce sînt înfăţişate în cărţile romanţioase. Se zvonea insistent că Dominique Issartier plătea unor externi ca să pună la cutie, în oraş, scrisori adresate post-restant la Paris, sub nişte iniţiale misterioase.

Acest elev purta, în chip de punguţă, două sau trei resturi de rufărie feminină foarte intimă, extrem de parfumate. Şi le apropia uneori de buze, cufundîndu-se în reverii inaccesibile băieţilor de rînd. Mai trebuie adăugat şi că tatăl acestui elev, Ignace Issartier de Beyre, diplomat de şcoală veche, locuia şi călătorea mereu în străinătate, de unde îi scria fiului său. Strălucirea carierei paterne îi conferea lui Dominique Issartier faima unei incontestabile competenţe în materie de iubiri exotice. Camarazii săi îi atribuiau vaste cunoştinţe despre spaniole, italience, vieneze, despre frumoasele creole şi despre toate făpturile cu mare renume amoros. Firește, Dominique Issartier nu se spovedea unor băieţandri a căror grosolănie îi stîrnea zîmbete compătimitoare. Dar refuzul lui de a face confidenţe îi confirma şi mai mult superioritatea.

Pe scurt, lăsînd deoparte lăudăroşeniile unora sau altora, admiteau cu toţii că Zinopino şi Issartier, atît de puţin asemănători între ei, erau neîndoielnic singurii din colegiu cărora femeile le şi acordau atenţie, şi fiecare, încîntat de propria sa neştiinţă şi stîngăcie, roşea de ruşinea de-a nu se putea măsura în îndrăzneală şi dezinvoltură cu aceşti copii-minune.

Dacă lunganul Souffay trecea drept un trăsnit, Noël Cacia merita şi el aceeaşi faimă. Acest băiat avea rara particularitate de a se număra în acelaşi timp printre cei mai mari zurbagii din şcoală şi printre cei mai străluciţi elevi. Profesorii se temeau de poznele sale ca şi de limba lui ascuţită, de replicile caustice cu care adesea îi lua pe nepregătite, dar îi admirau spiritul vioi şi îl menajau, contînd pe el cînd era vorba de-a asigura colegiului mari succese în confruntările interşcolare. Noël Cacia, în ciuda flecărelii, bufoneriilor şi acceselor de rîs ce-l apucau, ştia să se descurce ca un filolog experimentat

prin meandrele lexicale ale limbilor moarte, cunoştea datele şi clauzele tratatelor ca un istoric încărunţit în puricarea textelor şi jongla (lucru excepţional, străin de cele mai multe ori inteligenţelor înclinate spre cultura clasică) cu logaritmii şi cu cele mai abstracte elemente ale geometriei în spaţiu. Între două traduceri, se desfăta cu exerciţii de trigonometrie, punea în ecuaţii greutatea, circumferinţa burţii şi densitatea cefalică a profesorilor săi, aşa cum alţii şi-ar fi savurat momentele de relaxare scobindu-se cu degetul în nas. De altfel, la Noël Cacia activităţile îmbinate cu plăcerile nu împiedicau nici scobitul în nas. O foame nesăţioasă îl caracteriza în toate : înfuleca la masă cu aceeaşi poftă cu care, în sala de studiu, se îndopa cu cunoştinţe.

Nu ne putem dispensa de a descrie înfăţişarea acestui băiat surprinzător, din partea căruia trebuia să te aştepţi la tot ce putea fi mai bun şi mai rău. Cititorul să şi-l închipuie bondoc, gras şi moale ca o piftie, apariţie informă şi chiar comică, cu trăsături banale, lipsite de farmec şi de orice originalitate, veşnic şleampăt, duşman neîmpăcat al îngrijirii corpului şi al exerciţiilor de gimnastică. În plus, o exprimare precipitată şi gîngavă şi un rîs exasperant de cretin, de care abuza cu şiretenie. Făcea întruna pe idiotul, dovedind în această privinţă o viclenie sadică, un fel de geniu. Şi, fără nici un efort, primul la toate materiile, de ani de zile. Profesorii nu ştiau ce să mai creadă, dar pînă la urmă fuseseră nevoiţi să cedeze în faţa evidenţei şi să creeze pentru el categoria aparte a elevului bun ce nu poate fi dat ca exemplu celorlalţi şcolari.

*

Veteranii unui colegiu, ca şi veteranii unei cazărmi, au un aer înăsprit ce se remarcă de la prima vedere. Vechii elevi seamănă cu nişte ocnaşi îmbătrîniţi care nu mai trezesc atenţia nimănui. În oraş nimeni nu dădea atenţie unei mici cete de liceeni care se credeau extrem de temerari. Pentru mai multă siguranţă, *Malgaşii* se furişau pe uliţe înguste, întunecoase, murdare. (Nu era cazul să se lase prinşi, hoinărind astfel, de vreun părinte de la colegiu, căci la Valmonciel mişnuau sutanele aşa

cum în orașele de garnizoană te împiedici la tot pasul de cîte-un ofițer de serviciu.)

În gangul unei case, băieții au avut un scurt conciliabul. Libertatea e un bun prețios. Ca atare, se cuvine să te bucuri de ea în alt chip decît căscînd gura la vitrinele magazinelor. Trecuseră prin fața a două plăcintării fără a le da vreo atenție, dovadă că le trebuiau plăceri mai tari. Se priviră, ezitară, și întrebarea fu rostită :

— Unde mergem ?

— Păi, se-nțelege, să petrecem !

A petrece, aici e aici ! Mai întîi de toate, era vorba de a petrece într-un fel interzis, într-un fel *vinovat*, de a petrece „ca bărbații". Ideea îmbietorului păcat se ivi, destul de neliniștitoare totuși, în mintea unora care nu erau acolo decît din spirit de bravadă.

— Ei, ce ziceți, băieți ?

Nimeni nu lua inițiativa. Fricoșii așteptau ca să îndrăznească cineva să propună un program, și se temeau că acest program va fi tocmai cel care îi speria atît de tare. Deodată, Zinopino luă taurul de coarne :

— Ei, ce mai, mergem *acolo* ?

Ideea era teribil de îndrăzneață, orice s-ar spune, pentru niște băieți de șaisprezece ani, elevi ai sfinților părinți ! Pătrunsese pînă-n dormitoarele colegiului — nu se știe bine cum — faima *Toboggan*-ului. Așa se numea un cabaret foarte deocheat, situat pe întortocheata stradă a Crîngului, unde niște cuconițe nostime și cît se poate de decoltate, după ce serveau clienții, se așezau la masă cu ei, purtîndu-se în chipul cel mai familiar și consumînd, pe cheltuiala lor, băuturi scumpe.

Fiecare dintre candidații la marile emancipări virile căuta să-i uimească pe ceilalți povestindu-le despre o vizită hotărîtoare la *Toboggan*. Desigur, nu o dată, elevi ai colegiului rătăciseră singuratici în faptul serii pe strada Crîngului, fără a pierde din ochi, de pe trotuarul opus, faimosul și temutul stabiliment. De intrat nu intrase nici unul, căci cei mai îndrăzneți, în clipa cînd să pășească pragul acestei uși, se simțeau copleșiți de invincibila stinghereală a lipsei de experiență. Iată de ce, în prezența acestor făpturi de nepătruns, se simțeau

cuprinşi de-o spaimă paralizantă şi roşeau prosteşte, în neputinţa lor de-a ascunde că n-au nici cele mai elementare noţiuni despre dragoste. Şi apoi, un simţămînt îi chinuia, provocîndu-le spaimă : ruşinea de propria lor goliciune, de acea goliciune pe care morala călugărilor o stigmatiza ca pe-o infamie. Gîndul că frumoasele le vor vedea bietele trupuri neîmplinite, de adolescenţi, era de ajuns pentru a-i face să-şi piardă orice îndrăzneală. Fiecare îşi cerceta neliniştit înfăţişarea, mijloacele, se îndoia de puterile şi de eficienţa sa. Oare erau cu adevărat bărbaţi ? Dragostea le apărea ca un examen mai de temut decît bacalaureatul : în faţa dezmierdătoarelor examinatoare se simţeau mult mai intimidaţi decît înaintea bătrînilor tartori ai facultăţii.

Ţinînd seamă de cele arătate, se poate înţelege cît de încurcaţi erau aceşti băieţi la 3 octombrie 1912, în timp ce discutau umflîndu-se în pene dacă să facă sau nu o vizită la *Toboggan*. Unii dintre ei se gîndeau să bată în retragere, dar le trebuia un pretext care să nu le rănească amorul propriu. Cel mai grăbit s-o şteargă era Trouche. Iată de ce.

Cu un an mai înainte, fusese într-adevăr în strada Crîngului. Venise într-o seară pînă la uşa *Toboggan*-ului, dar, necutezînd să intre, avusese totuşi îndrăzneala ca, sprijinindu-se de bara prelatei, să se salte deasupra perdelelor, trase cu grijă ca întotdeauna, şi să arunce o privire înăuntru. Astfel, pe jumătate atîrnînd în gol, simţi că cineva îl apucă de picior, în timp ce o voce insinuantă îl întreba : „Vrei să vii la noi, drăguţule ?“ Întorcîndu-se, băiatul văzu ceva înspăimîntător : o femeie scundă, cu obrajii şi buzele uimitor de roşii, vopsită în jurul ochilor cu un fel de pastă albastră, cu părul ca para focului. Bietul şcolar făcu un salt disperat într-o parte şi o luă la fugă cît îl ţinură picioarele, urmărit de rîsul strident al paţachinei. Acest rîs vulgar — care însă lui i se păru supranatural, precum rîsul unui înger al infernului — i-a răsunat multă vreme în urechi.

Pentru nimic în lume Trouche n-ar mai fi intrat la *Toboggan*. Era încredinţat că toată lumea de acolo cunoştea povestea fugii lui şi că femeia aceea cumplită îl aştepta mereu ca să-l facă de rîs. Cum Zinopino în-

trebase din nou : „Ei, mergem ?“, Trouche tranșă cu hotărîre :

— Eu prefer să-mi iau aperitivul într-o mare cafenea. Acolo femeile sînt mai nostime.

— Și eu, zise Pascalon.

— Și eu, li se alătură Guitou.

După care, lașii se grăbiră s-o șteargă.

Apoi vitejii se numărară. Erau cinci : Zinopino, lunganul Souffay, Maréchalais, Noël Cacia și Dominique Issartier, fără a-l socoti pe Lhumilié, care-i însoțea de la începutul acestei expediții și care în chip vădit murea de dorința să-i urmeze pînă la capăt. Puteau oare să se împovăreze și cu el ?

Acest nătăfleț cu numele de Lhumilié avea abia cincisprezece ani și rămînea întruna repetent. Era un fel de prostănac foarte simpatic, care servea camarazilor săi drept țap ispășitor. Îl puteau oricînd face să rostească în plină clasă orice enormitate care i se șoptea din spate. Cu mutra lui veșnic hlizită, era de-o naivitate de necrezut, și izbucnea pe neașteptate într-un rîs strident, cu hohote ascuțite ce nu se mai puteau opri. Bufonul cu mutra asimetrică (la el totul era anapoda : și urechile, și ochii, și protuberanțele craniene) era, dealtfel, cel mai cumsecade băiat ce se putea închipui. Pedepsit adeseori în locul altora, nu pîra pe nimeni niciodată și trăia tot timpul ca într-o ceață de bucurii vagi care-l împiedicau să se întristeze vreodată cu adevărat. Cînd era pedepsit să stea toată recreația în picioare, cu fața la un copac, Lhumilié nu se putea opri să rîdă în hohote. Totul, în firea lucrurilor și în așezămintele umane, se traducea pentru el în forțe ilariante : citirea notelor, jelaniile lui Ieremia, cîntările religioase, un gîndăcel, o floricică, forma unui nor, o murdărie de cîine, cartofii prăjiți ce se serveau la masă o dată pe săptămînă. Un țiuit de gaze scăpate din intestin îl făcea să se simtă în culmea fericirii. Incorigibila lui bună-dispoziție îi descuraja în cele din urmă pe cei ce-l persecutau. Înzestrat cu o însușire rară și demnă de invidiat, aceea de a găsi în sine însuși toate elementele unei fericiri desăvîrșite, Lhumilié nu era nici pizmaș, nici vanitos. Nutrea o nemărginită

admirație pentru băieții mai mari decît el și le purta o credință neștirbită. Blajinul Vasilache era iubit.

Totuși, în momentul cînd se pregătea s-o pornească direct apre *Toboggan,* mica ceată stătea la îndoială dacă să-l ia și pe Lhumilié. Zinopino, șeful, îl întrebă fără înconjur :

— Ce să cauți tu acolo ?

— Vreți să mă luați cu voi sau nu ? Hai, zău, ar fi așa frumos din partea voastră ! Vreți sau nu ? repeta Lhumilié.

— E un băiat cumsecade, zise lunganul Souffay. Putem să-l luăm.

— N-o să ne pîrască.

— Uite, mă jur și-mi fac și cruce, strigă Lhumilié răsucindu-și degetul arătător de la fiecare mînă peste cel mijlociu și scuipînd în jos, după ce, mai întîi, își trîntise șapca de pămînt într-un măreț gest de sinceritate.

— Nu e turnător, vă asigur, îl sprijini și Maréchalais

— Hai, spuse Zinopino, dar dacă nu știi să-ți ții pliscul...

— Jur că n-o să spun nimic ! repetă Lhumilié. Uite Zino, pe viața mea, mă jur, pe viața mea și pe partea mea de rai, na !

— Ei bine, domnilor, de vreme ce sîntem de acord, hai acum în strada Crîngului, rosti Dominique Issartier cu aerul lui disprețuitor, de mare senior.

Zicînd acestea, scoase din buzunar unul din faimoasele sale petice de mătase și își scăldă obrazul în miresmele delicate ce vorbeau inimii lui.

În curînd se aflau în fața ușii de la *Toboggan,* pe care Zinopino o deschise cu hotărîre, pășindu-i cel dintîi pragul. Ceilalți îl urmară, cu inima zbătîndu-se în piept. În salonul aproape gol, cele mai multe dintre chelnerițe, adunate în apropierea casei, se îndeletniceau cu croșetatul. Două dintre ele, care tocmai își dădeau în cărți fumînd niște țigări turcești, se repeziră spre băieți, încîntate :

— Păi ăștia-s preoții ! strigă grăsana Emma. Uitați-vă la ei cît sînt de drăguți ! Hei, scumpilor, ați venit să vă distrați un pic la noi ? E mai vesel decît la colegiu, cu

rugăciunile pe care sînteţi siliţi să le tot faceţi acolo... Şedeţi, bomboneilor ! Ia uitaţi-vă la ei !

Madame, care nu voia să aibă încurcături, veni în fugă punînd în vedere pensionarelor sale să-i ia mai domol pe elevii preoţilor. Recomandaţie inutilă. Erau în fond nişte fete bune la inimă, care duceau viaţa aceea doar din dorinţa de a trăi mai uşor. Simţămintele materne care mai pîlpîiau în sufletele lor decăzute se deşteptaseră la vederea acestor şcolari intimidaţi. Priveau înduioşate obrajii lor tineri cu pielea catifelată, pe care abia mijeau tuleiele.

— Îţi vine să-i mănînci, madame Julietta !

— Şi cel de colo, care rîde tot timpul, aduce cu micul nostru René, băieţaşul soră-mi, care merge acum pe doisprezece ani.

Femeile luară loc la mese, între şcolari. Dar aceştia, teribil de stînjeniţi, şedeau cuminţi ca în nişte poze înfăţişîndu-i la prima comuniune şi îşi sorbeau amestecul de bere cu limonadă. Afară de Zinopino, care se purta cu ele în chipul cel mai familiar, şi de Dominique Issartier, care li se adresa cu „scumpă prietenă", toţi ceilalţi spuneau „doamnă" cînd vorbeau cu vecina lor de masă şi se comportau ca şi cînd ar fi fost în vizită. Dealtfel, între nişte băieţi care aveau fie un scapular pe piept, fie un şirag de mătănii în buzunar şi aceste persoane simpatice subiectele de conversaţie nu prea abundau. Femeile începură să se simtă stînjenite. În cele din urmă grăsana Emma strigă :

— Ia ascultaţi, micuţilor, doar n-o să vă apucaţi să ne cîntaţi de vecernie !

— Lasă-i în pace, interveni lungana Yvonne. Doar vezi şi tu că nu-s obişnuiţi, la vîrsta lor.

— Şi în afară de asta, e şi chestie de educaţie, remarcă oacheşa Lulu. La colegiile mari, cum e cel de aici, nu pot merge copiii orişicui.

— Pensionul costă scump, ce credeţi ! Pe René, băieţaşul soră-mi, l-au dat la şcoala primară din cartier ; taică-său nu putea să-l ţină la şcoli mai înalte. De nevoie : Louis, bărbatul soră-mi, e strungar în uzină !

Începură atunci să vorbească despre colegiu, și în curînd fiecare se simți mai la largul său. Emma cea grasă întrebă :

— Așa că popii voștri sînt severi, cum am auzit ?

— Doar nu-ți închipui, ripostă Yvonne, că niște oameni care au făcut legămînt de castitate își îndeamnă elevii la prostii !

— De castitate... o îngînă oacheșa Lulu. Am cunoscut eu cîțiva popi foarte activi.

— Ce mai, la urma urmelor, sînt și ei oameni !

— Și unii sînt frumoși...

— Dar și complicați ! O ții minte pe Josiane...

Emma, grăsana, puse băieților o întrebare cam nerușinată. Dar Yvonne i-o tăie scurt :

— Spurcată gură mai ai, Emma ! Cum îndrăznești să vorbești ? Poți să faci multe păcate, c-așa-i meseria, fără a înceta însă se respecți religia. Sîntem ce sîntem, nimic de zis, dar există și lucruri sfinte. Vorbele astea au să-ți poarte ghinion.

— Taci, Emma ! rosti cu severitate *Madame*, de sus, de la casă, de unde supraveghea toate mesele.

— Păi atunci, protestă Emma grăsana, nu mai poți să vorbești despre nimic !

— Măgării, Emma n-ai decît să le spui cîte poftești subofițerilor reangajați. Dar acum ține-ți gura !

Coversația, deosebit de decentă, începu din nou să lîncezească. Orele înaintau. Cu excepția lui Zinopino și a lui Dominique Issartier, care se lăsa admirat de chelnerițe, ceilalți băieți, prea intimidați pentru a fi în stare să ia cea mai mică inițiativă, nu mai doreau decît să se vadă afară, acum după ce dobîndiseră, în sfîrșit, gloria de-a fi fost la *Toboggan*.

*

La gară, unde i-am lăsat, elevii și familiile lor se scurgeau încet spre ieșire, restabilind cu prudență contactele mondene pe care, în afara unor rare excepții, vacanța le întrerupsese de aproape trei luni.

Băieții schimbau între ei — fără a fi văzuți de părinți — mici semne de amiciție sinceră, dar nu alegeau pentru a-i prezenta părinților decît pe colegii cuminți

şi silitori, amînînd pe mai tîrziu reluarea legăturilor cu adevăraţii lor prieteni.

Familiile între ele nu-şi adresau urări fără ca în prealabil consideraţiuni de rang, de bogăţie şi de ţinută vestimentară să-şi fi spus cuvîntul hotărîtor în realizarea unor apropieri convenabile sub toate aspectele. Chiar într-un colegiu unde se făcea o riguroasă selecţie socială, trebuiau să fie clar delimitate elitele. În principiu, acolo nu se aflau decît persoane „bine". Erau de asemenea, în număr mai mic, şi oameni „foarte bine", din aceia despre care se spune că au o „foarte frumoasă situaţie", o „mare avere" sau că sînt „de cea mai bună familie". Gradaţia acestor nuanţe hotăra simpatiile şi doza atenţiile. *Ce e tatăl tău ?*, întrebarea atît de răspîndită printre elevii colegiului, furniza familiilor o documentare cc le permitea să nu lege relaţii decît în cunoştinţă de cauză. Taţii îşi scoteau pălăria înclinîndu-se cu gesturi largi, şi căldura salutului lor arăta în ce măsură se socoteau unii pe alţii drept oameni din aceeaşi lume.

Mai indulgente, îmblînzite de sfîşierile apropiatei despărţiri care avea să le smulgă fiii, unite între ele prin grijile materne, atît de exclusive, dar şi atît de asemănătoare, femeile se interesau în primul rînd de înfăţişarea copiilor, de ceea ce putea fi la ei un indiciu de sănătate sau de boală.

Pornind de aici, avea loc un schimb de politeţi şi complimente în legătură cu succesele şcolare din anul precedent şi cu speranţele nutrite de fiecare din ele pentru anul ce începea. Dealtfel, toate păreau mîndre de odraslele lor, de la care aşteptau tot ce poate fi mai bun.

E omeneşte cu neputinţă ca superioritătile noastre să se stabilească altfel decît prin comparaţie. Dacă se suprimă puşlamaua, omul cinstit îşi pierde strălucirea ; înlăturaţi laşul, şi eroul nu mai are valoare ; din clipa în care s-ar desfiinţa infernul, cerul n-ar mai fi decît un ocean al platitudinii fără sfîrşit. Legea inegalităţii e tot ce s-a putut născoci mai bun pentru a mîngîia amorul propriu al oamenilor şi a stimula rivalităţile creatoare. Potrivit acestei legi, în orice mediu trebuie să existe, ca exemplu negativ, cîteva mostre ale celei

mai josnice ticăloşii. Hazardul, marele maestru al împărţirilor de tot felul, nu uită niciodată să plaseze sordidul în vecinătatea sublimului, aşa încît clasificările, întotdeauna foarte vizibile, să ofere fiecăruia mănunchiul de mici deşertăciuni fără de care viaţa ni s-ar părea absolut cenuşie.

Astfel, în sînul unei reuniuni de buni părinţi şi de fii care le făceau cinste, tristul şi hidosul trio cu numele de Nusillon personifica ultimul grad de abjecţie la care poate coborî o familie burgheză cînd dezbinarea cronică face cu neputinţă orice acord între membrii ei. Părinţii elevilor surprindeau în treacăt şi nu fără dezgust (un dezgust, dealtfel, destul de reconfortant, întrucît dădea prilejul să se vadă mai bine ce mult preţuieşte o demnitate calmă) ecourile unei violente dispute. La drept vorbind, un singur glas domina controversa : cel al domnului Alfred Nusillon, negustor, care era nemulţumit de odrasla sa, jalnicul Hector Nusillon, elev într-a patra.

— Un nătărău, care nu va fi niciodată mai mult decît un cretin !

— Ah, Albert, îşi implora doamna Nusillon soţul, nu de faţă cu lumea, te rog !

— Puţin îmi pasă de oameni ! Eu mă bag în treburile lor ? Să facă bine să nu se amestece nici ei în ale mele, dacă nu vor să-mi cunoască felul de a gîndi chiar pe pielea lor ! Şi află că sînt absolut liber să spun, şi să strig dacă aşa îmi place, că acest nătărău, cu care n-am de ce mă mîndri, nu va fi niciodată mai mult decît un jalnic cretin !

— Alfred, te asigur că eşti prea aspru cu acest copil. Ai să-l faci iarăşi să plîngă. Cu ce mutră se va întoarce la colegiu, sub privirile tuturor colegilor săi ?

— Să plîngă, să plîngă, idiotul ! Dealtminteri, asta o are de la voi, alde Mortifioux. Sînteţi plîngăreţi al naibii toţi cei din afurisita voastră de familie ! Maică-ta e o bocitoare de mîna-ntîi.

— E o dovadă că are suflet şi nu oricine poate pretinde acelaşi lucru. Slavă Domnului, cei din familia Mortifioux n-au de ce să-i invidieze pe alde Nusillon. Originea averii bietului meu tată e cunoscută. Tata era farmacist la Laroche-Garigue...

— Știu, știu ! Și vindea în sticluțe o porcărie...

— *Biliolina*, o porcărie ?! Un produs recomandat de cei mai eminenți specialiști din Franța și din străinătate.

— Că proastă mai ești, sărmana mea nevastă !

— Erau toate atestările pe prospect, nu poți să spui că nu !

— Proastă, dar proastă sadea !... Și apoi, destul ! Toate balivernele astea mi le îndrugi ca să-l susții contra mea pe cretinul ăsta mic, pe trîntorul, pe ipocritul ăsta...

— La urma urmei, e fiul tău !

— Cîteodată mă-ntreb și eu dacă-i al meu !

— Alfred !

— Destul, am zis ! Ajunge cu jelaniile ! Iar idiotul ăsta să nu se mai uite la mine cu mutra tîmpă pe care și-o ia întotdeauna în fața mea, pentru că tu îl susții, pentru că îmi subminezi autoritatea. Și aerul ăsta înspăimîntat pe care i-l văd mereu ! Înspăimîntat de cine ? De tatăl lui, te pomenești ! Un băiat cu conștiința curată, un școlar sîrguincios și care merită note bune nu se teme de tatăl său. Uită-te la ceilalți, la elevii buni, dacă tremură în fața părinților. Iar noi trebuie să-l tîrîm pe tîmpitul ăsta !

— Dar, Alfred, nu ești rezonabil. Dojenești copilul tocmai acum, cînd ne va părăsi pentru trei luni și după ce-a promis că va învăța.

— Să învețe, îl sfătuiesc s-o facă. M-am săturat să tot fiu socotit tatăl unui degenerat, al unui mic derbedeu, și să plătesc acestui cretin o educație de prinț. Mi-ajunge cîte sacrificii am făcut. Da, îl sfătuiesc foarte mult să învețe ! Și îl sfătuiesc foarte mult să nu mai umble cu pezevenghii internatului. Am să vin eu odată să fac ordine acolo. O să fie zarvă mare în ziua aceea, o spune Nusillon ! Au să răsune niște palme și niște picioare... de-o să se zguduie colegiul. Eu nu iau oamenii pe ascuns. Vă anunț că o să bubuie. Doamne, ce-o să mai bubuie ! Așa că aviz...

— De vreme ce-ți spune, Alfred, că o să-și dea silința...

— Bine, bine, o să vedem. Făgăduielile nu mă interesează. Aștept carnetul de note. Cine are urechi de auzit

să audă ! Şi acum, să-şi sufle nasul, să-şi şteargă ochii şi să-şi ia un aer ceva mai vesel, mai dezgheţat, idiotul ! Să-şi ia o mutră mulţumită, dacă nu vrea să-i cîrpesc o pereche de palme de-o să rîdă pînă n-o mai putea !

Cum ieşeai din gară, dădeai de-o fîntînă care lăsa să curgă o şuviţă subţire de apă, chiar la marginea trotuarului. Hector Nusillon îşi răcori obrazul, tamponîndu-şi ochii cu batista, şi îşi umezi părul rebel care-i scăpa de sub şapca de uniformă. Smiorcăia, şi suspinele înăbuşite îl scuturau tot. Mîhnirea, a cărei cauză era notoria sa rea purtare, îi dădea o înfăţişare respingătoare, iar felul cum era îmbrăcat îl făcea ridicol.

Lamentabilul şcolar, era dintre copiii a căror creştere în salturi brusce nu ţine îndeajuns seamă de rezistenţa unui postav bun. Or, dacă croiala era aproximativă (avînd scuza că o anumită largheţe va constitui o oarecare garanţie împotriva surprizelor corporale), croitorul internatului furniza elevilor ţesături foarte rezistente. Ştia, în fond, că nu riscă nimic : creşterea copiilor avea să facă totuşi de nepurtat ceea ce uzura nu reuşea să distrugă. Dar tatăl unui şcolar leneş — care creştea ca un sparanghel fără a se dezbăra de jalnica sa ignoranţă — nu înţelegea să-şi risipească banii pentru plăcerea zadarnică de-a înţoli un trîntor. Îşi lăsa deci feciorul să poarte nişte gioarse vechi, atingînd ultima limită pînă la care se mai puteau petici. Această batjocură de îmbrăcăminte îi dădea lui Hector Nusillon înfăţişarea unui mic rîndaş de la un han mizer. Pantalonii rămaşi prea scurţi nu reuşeau să-i acopere ciorapii căzuţi, iar încheieturile osoase care îi ieşeau cu vreo zece centimetri afară din mîneci îi scoteau în evidenţă mîinile roşii, iarna crăpate şi în orice anotimp cît se poate de murdare. Sortit tuturor ocărilor, invariabil obiect al furiilor dezlănţuite pretutindeni, detestabilul elev renunţase să mai lupte împotriva ruşinii şi mizeriilor. Trăia umil în murdărie şi îşi rodea unghiile, aşteptînd cu stoicism furtunile de palme prin care un bun părinte proceda, cu mînă fermă, la perfecţionarea lui morală.

Oprindu-se şi dînsa lîngă fîntînă, doamna Nusillon, femeie plîngăreaţă şi veşnic sfîşiată între sentimentele

sale de mamă şi cele de soţie, îi repeta întruna nefericitului copil :

— Vezi, sărmanul meu Hector ! Dacă cel puţin ai învăţa şi tu un pic. Şi la urma urmei, de ce nu înveţi ?

Tînguirile pline de bunătate ale mamei îi stîrniră lui Hector, care abia se potolise, noi hohote de plîns. Pe chipul lui schimonosit se rostogoliră din nou lacrimile disperării copleşitoare a copiilor încleştaţi într-o luptă inegală cu fatalitatea.

Văzîndu-l atît de nenorocit, doamna Nusillon se pierdu cu totul. După ce aruncă o privire plină de teamă spre ceafa puternică şi iritată a domnului Nusillon, care mergea singur cu vreo douăzeci de paşi mai înainte, rumegîndu-şi nemulţumirea, cuteză să-şi consoleze fiul :

— Îmi dau seama, sărmanul meu copil, că nu eşti întotdeauna tu de vină. Încerc să-l fac pe tatăl tău să înţeleagă.

— Of, tata ! strigă Hector.

— Tata ! suspină ca un ecou doamna Nusillon. În fine, iată-te liniştit pentru trei luni.

— De ce nu mă iubeşte ? întrebă Hector, arătînd şi el spre teribilul spate deasupra căruia se vedea o ceafă umflată de mînie.

— Te iubeşte în felul lui. Aşa e el. Are atîtea ciudăţenii...

— Pe tine, mamă, te iubeşte ?

— În felul lui, Hector, în felul lui, ca întotdeauna. Gîndeşte-te, dragul meu copil, că şi eu am momente nu tocmai vesele. În sfîrşit, ce să-ţi spun, într-o bună zi vei fi mare, vei putea pleca... Hai, sărută-mă, Hector.

Apoi, cu ochii umezi, fiul şi mama se îndreptară spre omul feroce, spre temutul cap de familie de care erau legaţi prin lanţurile teribile ale sîngelui şi legilor. Pe măsură ce se apropia de tatăl său, Hector Nusillon îşi recăpăta expresia de tîmpenie iremediabilă, care-i dăuna atît de mult în ochii oamenilor. Colegii şopteau : „Iată-l pe Hector Nusillon, cel care e atît de urît îmbrăcat. Taică-său îl bate întruna." Dar părinţii răspundeau : „Probabil că merită. Poate că are apucături rele." Căci nu voiau, în faţa copiilor, să dezaprobe un tată. Uitînd propria lor copilărie, frămîntările acelei vîrste, nu

se gîndeau decît să-şi ia rolul în serios, spunîndu-şi că dacă s-ar admite să fie puse la îndoială dreptatea, judecata, purtarea şi infailibilitatea părinţilor, educaţia n-ar mai fi cu putinţă.

În vîrful colinei pe care urca mica mulţime se vedeau acum impunătoarele clădiri ale colegiului. Ele reţineau atenţia mult mai mult decît înfăţişarea unui şcolar nedemn. Căci, în clipa aceea, grija părinţilor era să-şi pregătească o intrare cît mai demnă în curtea de onoare.

În sufletul noilor elevi, care se îndreptau spre o aventură îndelungată şi de neînlăturat, reglementată de acum înainte pînă în cele mai mici amănunte de nişte străini indiferenţi şi severi, neliniştea spori.

*

Situat într-o regiune industrială cuprinzînd teritorii ale mai multor departamente din sud-estul Franţei, oraşelul Valmonciel, cu o populaţie de optsprezece mii de locuitori, număra cu mîndrie, în 1912, printre aşezămintele menite să-i asigure reputaţia, un mare colegiu în care era educat un tineret ales, recrutat de pe-o rază de optzeci de kilometri, chiar şi din oraşe mai importante. Construit pe fundul unei văi care formează un culoar, oraşul Valmonciel ocupă, de o parte, pantele primelor coline ce-i alcătuiesc orizontul. În punctul unde oraşul începea să facă loc proprietăţilor particulare se afla colegiul, beneficiind de-o altitudine şi de-o amplasare privilegiată, în vecinătatea ogoarelor. Se ştie că aşezămintele călugăreşti au vădit întotdeauna preferinţă pentru locurile cele mai frumoase şi mai favorabile. Această tradiţie influenţase alegerea locului unde a fost clădit colegiul, pe baza unor planuri destul de grandioase pentru acel timp. Vechimea construcţiei era de vreo treizeci de ani.

Colegiul Sainte-Colline era pe atunci un foarte select lăcaş de învăţămînt liber, unde vreo treizeci de preoţi aparţinînd ordinului Sfintei Treimi dădeau unui număr de circa două sute de elevi de familie bună — în majoritate interni — o educaţie aleasă şi destul de costisitoare, pe bază de cultură clasică şi profund creştină. Erau formaţi aici băieţi care mai tîrziu să fie apţi să îmbrăţişeze

profesiuni libere şi să alcătuiască elita conducătoare a ţinutului.

În această zi de sosire masivă a elevilor, doi preoţi căpătau o însemnătate de prim-plan, în virtutea funcţiilor lor : superiorul colegiului, abatele Fuche, şi economul, abatele Ragraton. Spre aceştia se îndreptau cît mai grăbiţi părinţii elevilor.

Abatele Fuche avea de îndeplinit îndatoriri mai curînd spirituale şi mondene. Cu cît făcea dovada unei gîndiri mai elevate şi mai abstracte, orientate spre generalizări, cu atît slujea mai bine, pe lîngă familiile elevilor, cauza acestui excelent aşezămînt rezervat copiilor a căror naştere le îngăduia să fie admişi acolo. Cunoscînd exact situaţia familiilor (căci oamenilor Bisericii le place să-şi ia toate precauţiunile), abatele Fuche ştia să spună fiecăruia cuvîntul cel mai nimerit pentru a-l flata şi a-l remarca. Rolul său era de a dirija, de a coordona, iar treburile mai puţin alese erau lăsate unor subalterni.

Povara materialităţii scîrnave, cu tot ceea ce înseamnă rămăşiţe, stricăciune şi putreziciune, inerente fragilităţii produselor perisabile cu care omul se hrăneşte şi se îmbracă, cu toate grijile grosolane, plictiselile şi complicaţiile bugetare proprii acestui domeniu de activitate, revenea îndeosebi abatelui Ragraton, contabilul şi magazinerul colegiului, cufundat pînă-n gît în treburile lumeşti cele mai de rînd.

Iată deci o a doua persoană spre care se îndreptau grăbiţi părinţii, de îndată ce plecau de la superiorul colegiului, pentru convorbiri în care era vorba de untură de peşte, arte distractive, lecţii suplimentare, pingelirea încălţărilor, peticirea pantalonilor, cîrpitul ciorapilor, şi în care se exprimau proteste cu privire la cifra ridicată a facturilor. Abatele Ragraton, cu o bonomie călduroasă, dar de neclintit, făcea faţă tuturor atacurilor, fără a lăsa nici măcar o centimă. Acest călugăr cufundat în conturile negustorului de zarzavaturi se descurca cu un curaj şi o dibăcie care ar fi dat multor laici prilejul să facă avere. Dovedea o măiestrie fără seamăn cînd era vorba să dea de înţeles părinţilor că bunele principii şi maniere sînt mărfuri de-o valoare nepreţuită, care deschid larg posesorului lor uşile celei mai bune societăţi. Ştia să insinueze

că familiile care, din păcate, nu aveau mijloace să plătească studii atît de distinse puteau găsi fără greutate alte instituții unde să le fie educați, de bine de rău, copiii. La urma urmelor, rafinamentul nu e neapărat necesar pentru a forma buni supuși, și există în viață și posturi pentru cei cărora le e suficientă o educație obișnuită. Totul depindea de ambiția nutrită de părinți pentru odraslele lor și de concepția pe care o aveau cu privire la îndatoririle ce le reveneau. „Numai că — adăuga insinuant abatele Ragraton — nu e bine să te gîndești doar la lumea aceasta. Trebuie să știi să vezi mai sus." Și arăta spre cer, sugerînd astfel că elevii colegiului Sainte-Colline aveau șanse mari de a ajunge cîndva acolo. Astfel de argumente făceau cu neputință să poată fi vorba în mod serios pînă și de cel mai mic rabat.

Atîtea sarcini, și atît de grele, ar fi sfîrșit prin a-l copleși pe abatele Ragraton, dacă acest om corpolent n-ar fi recurs la o împărtășanie suplimentară : vinul alb, care-i dăruia o foarte utilă sporire a forțelor. Ne vom grăbi să arătăm că abatele avea destule motive să mai tragă cîte-un păhărel și, cum trebuie întotdeauna să vedem scopul spre care se tinde, mai ales cînd truda primează asupra plăcerii, nu ne temem să afirmăm că acest preot trăgea la măsea într-un spirit de adevărată pietate.

Obișnuința de a cam abuza de vinul alb îi venise abatelui din pur devotament. Fapt e că avea o meserie grea. Se tocmea cu perseverență și metodă, în folosul unei mari comunități care beneficia de tranzacțiile sale fericite, fără a-i da însă dreptate. Puteai să-l vezi dis-de-dimineață pe platoul halelor mirosind peștele și brînza, examinînd fructe și legume, fără a uita vreodată să se tocmească aprig. Caracterul oarecum sfînt al tîrguielilor lui nu-i intimida întotdeauna pe precupeți, de felul lor cam pungași și însuflețiți de-o incurabilă înclinație spre hoție. Cum însă abatele dispunea de-o mare capacitate de cumpărare, fiind însărcinat cu întreținerea a trei sute de ființe omenești, i se acorda o anumită considerație, care se traducea mai ales prin invitația — repetată de zeci de ori pe zi — de a lua un păhărel. Economul nu credea că are dreptul ca, refuzînd, să sacrifice interesele colegiului în favoarea unor considerente de mîndrie sau de poză. Știa că nu tre-

buie să refuzi cu dispreţ tovărăşia celor umili şi că negustorii se umanizează în faţa unui om care le ţine piept fără a da dovadă de slăbiciune. Isus a trăit printre pescari. El, Ragraton, putea să fraternizeze cu zarzavagiii.

În fine, mai erau şi considerente de onoare a tagmei. Abatele socotea inadmisibil ca un om care îşi rostise rugăciunea în clipa deşteptării din somn să se lase tras pe sfoară, cîteva clipe mai tîrziu, de nişte păgîni, unul mai beţivan şi mai pungaş decît celălalt. Nu şovăia să ridice glasul cînd era vorba să-i domine pe aceşti nelegiuiţi. „Aţi fi în stare să-l jefuiţi şi pe bunul Dumnezeu ! striga el cu mînia sfîntă a lui Isus îndreptată contra zarafilor din templu. Ia spuneţi, prieteni, mă luaţi oare drept o bucătăreasă dintr-o casă burgheză ? O să găsesc eu peşte şi în altă parte decît la voi, şi încă mai bun, bandă de pungaşi ce sînteţi !" Arăta spre sutana sa şi punea capăt discuţiei : „Cînd o să vedeţi veşmîntul acesta purtat de nişte netoţi, să veniţi să-mi spuneţi".

Existau deci destule motive pentru a spune că micile excese ale abatelui Ragraton erau cu prisosinţă justificate de idealul care-l însufleţea. Apărînd interesele colegiului gologan cu gologan, acest preot avea sentimentul că girează pe pămînt o sucursală a casei lui Dumnezeu.

Trebuie, dealtfel, să admitem că ocupaţiile lui îi formaseră o mentalitate de traficant şi instincte de cămătar. Marginile paginilor din breviarul său erau acoperite de socoteli, iar cifrele se amestecau uneori cu textul rugăciunilor. Zgîrcit cu bunurile comunităţii, economul avea de pe urma fiecărui mic profit o plăcere enormă, fără a trage din asta nici un beneficiu personal. Ajunsese pînă acolo că nu-şi putea închipui cum ar mai exista cerul fără nişte uriaşe magazine de aprovizionare. Se şi vedea procedînd la inventarii gigantice, punînd ordine în cooperativele cereşti, căci spiritele pure lasă întotdeauna multe lucruri la voia întîmplării, iar acele fiinţe, oricît de spirituale s-ar presupune că sînt, or fi avînd şi ele unele nevoi. Abatele avea în această privinţă idei de gestionar neobosit. Nu se atingea de dogme, şi dealtfel dogma nu-l privea („Dogma mea, spunea el, e ca livra furnizorului să aibă neapărat cinci sute de grame"), dar îşi spunea totodată, nu fără oarecare bun-simţ, că dogma

reprezintă lucrurile sub o formă enigmatică ce lasă loc multor surprize. Că eternitatea preafericită ar fi putut exista fără economat i se părea o colosală absurditate : e nevoie pretutindeni de organizatori, şi însuşi Dumnezeu trebuie să se lase în seama unor făpturi de încredere, dacă vrea, mai tîrziu, ca fericirea veşnică să funcţioneze fără prea multă dezordine. Abatele conta pe o slujbă bună în lumea de apoi — în raport cu competenţa sa — în fruntea unor magazine generale, şi nu renunţa nici la speranţa de-a regăsi în cer unul dintre acele sublime vinuri seci care înveselesc atît de mult dimineţile unui bun creştin. Această perspectivă îl ajuta să suporte dispreţul pe care-l avea de îndurat pe acest pămînt. Se considera că are o meserie cam ciudată şi nu prea catolică. Ceilalţi călugări abia dacă îi ascundeau părerea lor în această privinţă. „Şi cînd te gîndeşti, bombănea scrupulosul econom, că-i adăp cu vin de împărtăşanie care l-ar desfăta pînă şi pe cel mai burtos episcop !"

Vom adăuga, în încheiere, că în colegiu mîna abatelui Ragraton se simţea permanent, în genul unei providenţe ce acţiona din umbră, adesea blestemată pentru zgîrcenia-i cumplită şi totuşi indispensabilă. Lui i se datorau confortul, siguranţa zilei de mîine şi chiar sănătatea. Căci economul avea cuvîntul hotărîtor în privinţa alimentaţiei. El stabilea ciclurile de nutriţie, în care interveneau în proporţiile cuvenite săţioasa fasole, lintea întăritoare, budincile de orez şi de macaroane, peştele din zilele de post, legumele proaspete, smochinele, prăjiturile uscate, supele consistente şi dulceţurile de revent, marmeladele emoliente, prunele laxative. Aceste bucate preparate de călugăriţele de la bucătărie, fără rafinamente culinare ce-ar fi pervertit gusturile în chip primejdios, îndemnau la cumpătare, fiind pe de altă parte şi foarte săţioase. Mulţumită acestui regim, lipsit de moliciune, dar laxativ în ansamblu, nu se pomeneau în colegiu epidemii de enterită, apendicite şi nici una din numeroasele boli de stomac care-şi au întotdeauna originea în deranjamentele intestinului. Măruntaiele de la Sainte-Colline — ale copiilor ca şi ale adulţilor — funcţionau armonios, în ritmul stabilit de natură. Desigur, unii elevi nu evacuau zilnic resturile. Dar asta din cauza lenei, sau pentru a nu pierde

cîteva minute din timpul de joacă. Cazul lor, dealtfel, era cunoscut, iar uleiul de ricin, produs cu care infirmeria colegiului nu se arăta zgîrcită, punea capăt, periodic, acestor indisciplne.

*

Se lăsase noaptea, destul de răcoroasă în acest anotimp, cu neliniştitorul său cortegiu de mistere teribile şi de unghere întunecoase ce vîră spaima în tinerele suflete. Imensele ziduri cu umbra lor de nepătruns, în care tresăreau forme nedefinite, vag însufleţite, închideau toate ieşirile internatului. Nori posomorîţi umpluseră cu masa lor greoaie spaţiul dintre cer şi pămînt, fără a lăsa să se strecoare nici o rază. Colegiul, în care mai pîlpîiau nişte lumini timide, întunecate de ceaţa venită de pe cîmpiile vecine, părea o uriaşă corabie plutind la voia întîmplării pe-un ocean de beznă fără sfîrşit. Cu încărcătura sa de copii abandonaţi de părinţi, această epavă, ale cărei lumini se stingeau una cîte una, se cufunda încet într-un abis de singurătăţi disperate. Cei mai mici elevi ai colegiului simţeau cum apăsarea inimii lor îi trage spre fundul acestei mări îngheţate, inima lor prea grea, în care se strecurau pentru prima oară simţămîntul unei trădări şi presimţirea monstruoaselor nefericiri ce le rezervă viaţa. Vîntul de toamnă dădea un trist asalt zidurilor austre, cu un vuiet prelung ca de plîns omenesc. În intervalul dintre aceste vaiete domnea tăcerea apăsătoare a lumii acoperite de giulgiul cernit al nopţii, o tăcere de planetă îngheţată. Apoi, deodată, suspinele sfîşietoare ale spaţiilor nemărginite reîncepeau. Aceste furii şuierătoare de afară, care se înverşunau la ferestrele dormitoarelor scuturîndu-le sălbatic, vesteau parcă zilele de chin ce aveau să alcătuiască de acum înainte existenţa celor închişi aici.

Seara asta, atît de plină de spaime şi presimţiri sinistre, era pentru mulţi copii începutul vieţii de internat, începutul unei ucenicii aspre şi precoce, din care, după cîţiva ani, inimile prea gingaşe ale copilăriei aveau să iasă împietrite, gata pentru luptele necruţătoare ale vieţii. Pentru mulţi dintre aceşti copii era prima seară, din clipa

naşterii, cînd se vedeau lipsiţi cu totul de ocrotirea celor dragi. Era întîia lor sfîşiere, căci, pentru întîia oară erau aruncaţi într-o lume duşmană, batjocoritoare, şi pe care o presimţeau crudă. Pentru întîia oară se aflau între ziduri reci, pradă unor forţe străine, neînduplecate, şi primejdii necunoscute planau asupra lor din toate părţile.

Pentru mulţi dintre aceşti băieţi, dulcea copilărie încetase brutal în seara aceea. În dormitorul celor mici, lăcaş al marilor tristeţi, se găseau internii novici, în vîrstă de nouă-zece ani. Micii dezrădăcinaţi tremurau în aşternuturi. Erau acolo Marcellin Jolibois, Julien Labraque, Marcel Mongalon, Etienne Pille, Jean-Louis Lescurol, Fernand Suintais, Joseph Mettois, Daniel Oufaille şi alţii, vreo treizeci în total. Cu genunchii la gură, ghemuiţi de frică, cu micile lor pîntece bombate şi membre încă subţirele, în intimitatea lor călduţă, aceşti copii, copleşiţi de regrete şi de triste presentimente, căutau în izolare o ocrotire împotriva contactelor şi iscodirilor unei vieţi comune, în care se părea că cinismul, forţa şi constrîngerea trebuiau să reglementeze toate raporturile.

Mai îngrozit decît ceilalţi, căci ştia ce-l aşteaptă, sărmanul Jacquoton se pregătea să suporte consecinţele unui ruşinos dezastru. Fiind enurezic, trădările rinichilor îl trezeau adesea din somn în umezeala caldă a propriului său produs. Vise perfide şi provocatoare îi înfăţişau lui Jacquoton, veşnic în impas fiziologic, locuri propice unei uşurări imediate. De îndată ce, lăsîndu-se amăgit de mirajele nocturne, ceda îndemnului înşelător, se şi simţea scăldat de îngrozitorul val ce-i inunda pulpele ca un torent de nestăvilit. (Odată pornit, nu se mai putea opri pînă la ultima picătură.) Trupul său era un izvor de catastrofe, şi se deştepta adesea într-o mocirlă acidă.

În umbra cea mai profundă, înainte de-a se duce la culcare, părintele Biboux, greoi dar blînd, sub o crustă de asprime care-l ferea de înduioşarea interzisă educatorului, se ruga cu rîvnă, ascultînd cu o ureche distrată zgomotele dormitorului, rumoarea emoţionantă a fragedelor vieţi aţipite, din care ţîşneau uneori suspine, chemări înfricoşătoare şi strigătele unei mici fiinţe chinuite de coşmaruri.

În fiecare an, în momentul cînd își relua locul în dormitor, dirigintele celor mici simțea o profundă înduioșare. Misterul unor destine aflate la început de drum, al unor instincte încă nedefinite și atît de amenințate de hazard, ca și mirosul trupurilor, stăruitor și de pe-acum puternic, toate îl tulburau. Cuprins de neliniște, omul care mai zăbovea veghind asupra unei părticele de omenire atît de puțin răspunzătoare încă de binele și răul ce conduc lumea își punea întrebări. De ce atîtea aventuri pămîntești abia pornite, atîtea existențe ce începeau prin prospețime, gingășie, zburdălnicie și speranță se încheiau toate printr-un jalnic declin, după ce fiecare își avea partea sa de suferință și de spaimă, de care nimeni nu era cruțat ? Erau oare neapărat necesare toate acestea pentru ca lumea să renască în cele din urmă și să guste minunățiile făgăduite ? Erau necesare asprimile, refuzul de-a îngădui grația, vioiciunea, înflăcărarea tinerească, erau necesare chinurile al căror instrument era chiar el ? De ce trebuia oare ca pe aceste chipuri luminoase și spontane, strălucitoare de încredere și blîndă prietenie, să pună o mască de tristețe, de constrîngere, de ipocrizie ? Ce neputințe justificau oare pedepsele cărora cel nevinovat le duce povara și le știe de frică ? În fața acestor copii adormiți, pe care-i iubea ca un părinte, abatele Biboux se gîndea la moarte.

Se gîndea la moarte și la viața sa obscură de preot, oferită la început în schimbul unei vieți viitoare de slavă, iar mai tîrziu oferită pur și simplu pentru a contribui la răscumpărarea frățească a ființelor umane. Ar fi vrut ca această viață dăruită să fie, în fața lui Dumnezeu, răscumpărarea unei alte vieți, care va fi cruțată. Privind acești copii, încerca remușcări la gîndul că el, cel ales, putea trăi avîndu-și asigurate împlinirile viitoare. Cerea ca el să sufere mai mult, pentru ca alții — și mai cu seamă acești copii — să sufere mai puțin, așa cum un bun comandant de companie, în cursul unui marș, ia ranița din spinarea unui infanterist ostenit. Ne e dat tuturor să străbatem etapa vieții, iar cel mai robust trebuie să-i ajute pe cei slabi.

Fiecare tresărire din dormitor avea un înțeles pe care abatele Biboux îl cunoștea. Aproape fără greș, putea să

spună din ce ungher și chiar din care pat venea pînă și cel mai mic zgomot. Sesiza cele mai slabe indicii nocturne, cu instinctul infailibil al bătrînilor braconieri și al pescarilor care își fac veacul pe malul rîurilor.

Ocupat astfel cu reflecțiile și rugăciunile, își dădu seama că cineva plîngea încet, destul de departe de el. Abatele se strecură foarte aproape de acel loc și rămase acolo pînă se convinse că într-adevăr un elev plîngea. Era un novice, destinat primei clase, unul din cei foarte mici, care nu putea adormi deoarece îi lipsea blîndețea ultimei mîngîieri a mamei, siguranța de-a se ști iubit și ocrotit. Abatele se aplecă asupra copilului, îl atinse ușor și îi văzu ochii lucind.

— Cum te cheamă ? îl întrebă.

— Patafiat.

— Patafiat și mai cum ?

— Robert.

— Dormi, șopti abatele. N-o să fii nefericit aici.

Mîngîie capul copilului. Apoi, cuprins de milă, își strecură mîna între acest cap și pernă, și o lăsă acolo lîngă gîtul fierbinte, plăpînd ca un gît de pasăre, în care sîngele pulsa puternic. Dar slăbiciunea sa în fața durerii copilului și duioșia ce-l copleșea în contact cu această carne fremătătoare îi dădură sentimentul unei vagi vinovății. Ca și cum s-ar fi scuzat în fața celui care e martorul tuturor lucrurilor, murmură : „Doamne, acesta e micul Patafiat, sărmanul Patafiat, care e atît de necăjit. Cine altul să-l mîngîie pe sărmanul micuț care și-a pierdut mama ?“

Alinat, copilul adormi. Capul său, cald încă de lacrimile ce le vărsase, se răsuci pe pernă. Cu băgare de seamă, abatele își desprinse mîna și se depărtă.

Părintele Biboux își ocupă locul de supraveghetor în colțul dormitorului unde se odihnea, îndărătul unor cearșafuri întinse care-l ascundeau privirii elevilor timp de nouă luni pe an. Dezbrăcîndu-se, îngenunche pentru o ultimă rugăciune. Se gîndea tot la copii, care erau singura lui familie, singura lui preocupare în această lume. Se rugă pentru ei : „Doamne, nu le trimite acestor copii prea multe încercări, nu le da mai mult decît pot îndura. Pot să-ți cer aceasta, căci mîine voi fi aspru, dacă va trebui.

Iar tu, Doamne, știi cît de greu îmi e să-i întristez. Și mai hărăzește-mi, Doamne, harul de a fi clarvăzător cînd trebuie să pedepsesc, căci tu ai zis : *Vai de cel care nedreptățește un copil.* Nedreptatea provoacă o mare tulburare în sufletele tinere, căci totul le poate răni ; de aceea evit orice nedreptate, oricît de mică, atunci cînd mă adresez acestor tinere ființe. Mai hărăzește-mi, Doamne, și harul de-a nu avea nici o preferință nemeritată. Am porniri de afecțiune care uneori mă pot deruta. Din păcate, nu întotdeauna îi prefer pe cei mai harnici și mai cuminți, ci adesea pe micuții care se tîrăsc în coada clasei, ca acest sărman Patafiat, și chiar pe unii răutăcioși, mici derbedei a căror sinceritate și căldură mă încîntă. Îmi spun că cei mai cuminți, pentru care efortul e mai ușor, nu au, poate, meritul cel mai mare. Regulamentul, știu, prescrie asprime, iar eu mă străduiesc să fiu aspru. Dar regulamentul e legea succesului, care-i avantajează pe toți cei puternici. Și inima ta, o, Doamne, e mai puțin inflexibilă decît regulamentul !"

II

Regulamentul

A îndopa an de an cu știință și principii creștine vreo trei sute de copii, fără a înceta să veghezi asupra sănătății lor și, totodată, a le inocula pentru toată viața teama — dacă nu iubirea — de Dumnezeu, repulsia pentru excesele cărnii și rătăcirile minții, precum și neîncrederea față de raționamentele care ar putea duce la punerea sub semnul întrebării a lucrurilor celor mai bine stabilite, întărite de practică și de convențiile sociale, se înțelege că toate astea nu constituiau o sarcină tocmai ușoară.

Pentru a da acestor copii înclinații care mai tîrziu să-i facă să se poarte ca niște buni creștini, tați de familie și fii devotați ai Bisericii, trebuise, evident, să se instituie o disciplină severă, care să nu lase loc moliciunii și trîndăviei ce lesne pot corupe tinerele suflete.

Așa cum foarte bine a scris în celebrul său tratat *Despre pedagogia eficientă și creștină* cucernicul părinte S.J. Chouminat, fost superior al colegiului, mort în 1887, care și-a consacrat ultimii ani ai vieții condensării experienței a patruzeci de ani de învățămînt în două tomuri de cîte cinci sute de pagini :

Trebuie să se considere ca o primejdie pentru tinerele spirite desfrîul gîndirii, curiozitatea precoce și acel soi de destrăbălare ce prea ușor se iartă aplicîndu-i-se termenul amabil de imaginație. Nu este bine ca tinerii să se complacă în visări, chiar dacă la origine acestea ar fi pioase. Imboldul spre contemplare nu va fi rodnic decît dacă va veni între cincisprezece și șaptesprezece ani, și cu cît va veni mai pe neașteptate, cu atît mai hotărîtoare vor fi efectele. S-a observat adesea că tulburările crizei de pubertate (dacă aceasta este abil orientată de către duhovnic) se pot transforma în misticism, iar misticismul, la rîndul său, poate antrena adevărate vocații. Dar acestea sînt cazuri speciale, privind ființe predestinate. Astfel de excepții confirmă regula.

Regulă : învățătorii trebuie să caute să sădească în spiritul copiilor germenul nepieritor al unei spaime pe care nici o influență nu o va face vreodată să dispară cu totul. Acest fond de teamă, după care individul se va călăuzi mai tîrziu fără a-și da seama, îi va alcătui o a doua natură, iar această natură morală, extinsă la majoritatea elevilor claselor noastre, nu poate decît să contribuie la strîngerea legăturilor ce unesc marea familie creștină, spre cel mai mare bine spiritual al oamenilor formați la noi.

Contează mai puțin să modelăm tineretul pe calea raționamentului decît să-l înzestrăm, fără știrea lui, cu adevărate reflexe intelectuale care vor acționa într-un chip, ca să spunem astfel, automat. Educatorii vor trebui să se convingă de un lucru esențial : foarte puțini oameni sînt în stare să-și revizuiască temeliile educației lor, iar dacă autoritatea inițială a fost destul de puternică, și mai puțini vor avea această posibilitate. În decursul unei îndelungate activități, am putut constata de multe ori că oa-

menii trăiesc cu bagajul de cunoştinţe pe care îl aveau acumulat către sfîrşitul adolescenţei. Grijile carierei şi ale familiei îi abat ulterior de la tot ceea ce nu se leagă direct de specializarea din care îşi trag mijloacele de existenţă.

Virtutea, ca şi viciul, poate fi un obicei, căci oamenii au nevoie întotdeauna de un efort considerabil pentru a se desprinde de rutina ce şi-a lăsat de timpuriu amprenta asupra spiritului lor. A influenţa puternic spiritele, atunci cînd sînt încă maleabile, iată primul secret ce trebuie cunoscut de cei care vor să educe în chip durabil. Învăţătorii se vor gîndi neîncetat la aceasta, desfăşurîndu-şi activitatea instructivă.

N-am putea nega profunda înţelepciune a acestor consideraţii şi precepte. Lăsînd intenţionat deoparte cazurile particulare, cucernicul părinte S. J. Chouminat nu s-a preocupat decît de cele medii. El preconizează ca tinerele fiinţe să fie prinse într-o ţesătură de obligaţii strînse, care le vor lăsa foarte puţine ocazii de a-şi exercita liberul arbitru. După cum se va vedea, regulamentul colegiului Sainte-Colline părea inspirat din sfaturile adunate în tratatul bătrînului educator. Credem că e util să dăm cîteva amănunte cu privire la acest regulament.

FOLOSIREA TIMPULUI

Ora 5 — Deşteptarea, toaleta şi rugăciunea de dimineaţă ;
de la 5,30 la 7,15 — Studiu (Lecţii) ;
de la 7,15 la 7,30 — Micul dejun ;
de la 7,30 la 7,45 — Recreaţie ;
de la 7,45 la 8,00 — Studiu (Recapitularea lecţiilor) ;
de la 8,00 la 10,00 — Ore de clasă ;
de la 10,00 la 10,30 — Recreaţie ;
de la 10,30 la 12,00 — Studiu (Teme) ;
de la 12,00 la 12,30 — Masa ;
de la 12,30 la 13,30 — Recreaţie ;
de la 13,30 la 14,30 — Studiu (Lecţii) ;
de la 14,30 la 16,30 — Ore de clasă ;
de la 16,30 la 17,00 — Recreaţie ;
de la 17,00 la 19,15 — Studiu (Teme) ;

de la 19,15 la 19,45 — Cina ;
19,45 — Rugăciunea de seară şi precauţiuni pentru noapte ;
20,00 — Dormitor.

Cu excepţia unei scurte recreaţii suplimentare în sezonul cald, înainte de a intra în dormitor, această împărţire a timpului era invariabilă, vara ca şi iarna.

Se slujea o liturghie facultativă în fiecare dimineaţă, la orele 5,30. Liturghie obligatorie joia. Duminica : două liturghii, vecernie şi rugăciunea dinainte de culcare. Studiul, mesele şi orele de clasă începeau şi se terminau cu o rugăciune. Trebuie să adăugăm şi exerciţiile de pietate, cu prilejul marilor sărbători.

Spovedania şi împărtăşania erau lăsate, în principiu, la libera hotărîre a fiecăruia. Dar nu era bine ca elevii să se abţină prea mult.

Spălarea picioarelor, o dată pe lună. Rufe curate, un schimb complet, o dată pe săptămînă. Elevii îmbrăcau uniforma duminica şi în zilele de sărbătoare.

Joia după-amiază avea loc plimbarea, între orele 12,30 şi 17,00. Vorbitor, duminică după-amiaza. O zi liberă pe lună. Opt zile de vacanţă de Anul Nou şi zece zile de Paşti. Vara, joia se mergea la bazinul de înot, cînd temperatura permitea. Gimnastică o dată pe săptămînă, în sezonul cald. (Timpul afectat gimnasticii era scăzut din recreaţii, motiv pentru care elevii urau aceste exerciţii.)

În curte, elevii erau obligaţi să se joace. Grupurile de şcolari care stăteau de vorbă — li se spunea în batjocură „filozofii" — erau împrăştiate, iar vinovaţii pedepsiţi. Jocurile erau : cu balonul, mersul pe picioroange, de-a v-aţi ascunselea, datul pe gheaţă, patinajul, jocul cu bile, cu sfirleaza, cu mingea etc.

În fiecare sîmbătă se puneau note. Buletinele săptămînale erau introduse în scrisorile pe care elevii le scriau părinţilor duminică dimineaţa. Aceste scrisori mergeau desfăcute la superiorul colegiului, iar scrisorile sosite din afară erau predate destinatarilor tot deschise. Toată corespondenţa trebuia să treacă prin cenzură. Era interzis să se introducă în colegiu orice, în afara obiectelor de

primă necesitate. Orice literatură ce nu făcea parte din bibliotecile așezămîntului era catalogată drept „cărți rele" și urmărită cu severitate. Deținerea de romane considerate corupătoare ducea de obicei la eliminarea celor vinovați. Elevii trebuiau, deci, să trăiască la lumina zilei. Li se cunoșteau sentimentele din corespondență, de la spovedanie și după zelul religios. La rigoare, preoții obțineau un supliment de informație scotocind în pupitre sau în casetele personale, în cazul cînd asupra elevilor plana vreo bănuială oarecare, și trebuie spus că nu șovăiau să recurgă la acest mijloc. O ultimă formă de supraveghere, nu cea mai puțin temută pentru că era acoperită de-un perfid anonimat, venea de la unii indivizi care căutau să-și asigure avantaje denunțîndu-și camarazii. Delatorii erau numiți cu dispreț *turnători* și *caiafe*, dar adesea nu puteau fi atît de ușor identificați. Cîțiva preoți încurajau acest procedeu.

Orice încălcare a regulamentului, dacă se referea la învățătură sau disciplină, era de resortul supraveghetorilor și profesorilor. În cazurile grave, competența revenea directorului de studii, un fel de supraveghetor general, abatele Corniol, temut pentru severitatea sa. Dacă abaterile se refereau la pietate sau la bunele moravuri, sancționarea lor revenea superiorului, singurul competent să ia hotărîri capitale.

Colegiul constituia astfel o mică lume închisă îndărătul zidurilor sale, departe de zgomotele și patimile lumești. Regulamentul domnea aici în mod suveran.

*

Regulamentul era aspru prin el însuși, căci în concepția educatorilor se punea problema formării acestor tineri creștini ca adevărați soldați ai Bisericii, care să fie în stare, mai tîrziu, să afirme în lume prestigiul infailibil al Romei.

Pe lîngă Regulament, mai era și spiritul ce prezida la aplicarea lui. Desigur, abatele Fuche era pătruns, așa cum se cuvine, de solidele principii ale reverendului S. J. Chouminat. Pe de altă parte, însă, mai știa și că nu există regulă care să poată acționa fără anumite derogări. Rolul

său de conciliator îi impunea să mlădieze elementul cam rigid existent dintotdeauna în orice doctrină.

Sub aparențe blajine, colegiul Sainte-Colline își avea propriul său Torquemada [1], și spiritul Inchiziției domnea aici din umbră. Acest spirit ar fi avut o preponderență primejdioasă, dacă tabăra liberalismului nu i-ar fi moderat excesele. Căci în colegiu existau două concepții cu privire la pietate : una însemna duritate, cealaltă blîndețe ; una era rigidă, intransigentă ; cealaltă destinsă, crezînd în necesitatea omenească a adaptării. Superiorul ținea cumpăna între cele două clanuri, înclinînd-o după legile oportunității celei mai favorabile pentru marele așezămînt pe care-l avea în seamă. Așa cum se întîmplă întotdeauna în treburile Bisericii, obligată adesea să se amestece în lucruri pămînteşti, politica era cea care doza dogma și o făcea suportabilă. Superiorul socotea, pe drept cuvînt, că acest colegiu nu era un seminar. El forma indivizi destinați lumii, deci trebuia să-i înarmeze cu o credință solidă, dar mlădioasă, care să fie totodată o credință a claselor diriguitoare, în stare să țină seama de cerințele unei vieți sociale infinit de complicate. Trebuia făcut în așa fel încît cele spirituale și cele lumești să se acomodeze mai tîrziu în conștiințe, ca religia și ambițiile să poată merge mînă-n mînă, fără să se excludă reciproc.

Veleitățile democratice ale papei Leon al XIII-lea se stinseseră odată cu el, iar urmașul său, Pius al X-lea, declarase într-o enciclică solemnă că orice limbaj care ar putea inspira poporului aversiune față de clasele superioare trebuia să fie considerat ca fiind întru totul contrariu adevăratului spirit al carității creștine. Era totuna cu a recunoaște că există necesități de rang, de avere și de prestigiu pe care trebuie să le respecte atît legea cît și pietatea, și că Biserica, înconjurată de-o pompă menită să-i mărească slava, înțelege să nu facă jocul anarhic al oamenilor de rînd. Pătruns de aceste principii de conducere, superiorul își spunea că, în fond, pentru Biserică valorează mai mult un creștin cu conștiința ceva mai

[1] Thomas de Torquemada (1420—1498), mare inchizitor în Spania, vestit prin cruzimile sale.

elastică, pe care propria sa comoditate îl pune la adăpost de îndoieli, decît intransigentul orgolios, pe care conştiinţa îl obligă să respingă în mod violent aparenţele pentru a-şi pune de acord conduita cu principiile. Religia trebuie să înfrîneze şi să modereze ; ea nu trebuie să pună neîncetat întrebări la care sufletele mîndre nu pot să răspundă decît prin da sau nu. Nu se cere un eroism al cărui judecător e fiecare pentru el însuşi, ci ca exemplul să fie arătat, ca slăbiciunile să fie discrete şi să se respecte un minimum de ceremonii publice.

Superiorul ştia, de asemenea, ce anume contează în faţa lumii. Atîtea familii aparţinînd burgheziei bogate — crema religiei — nu-şi încredinţau copiii călugărilor din ordinul Sfintei Treimi pentru a-i transforma în sfinţi sau în pustnici. Performanţele contemplaţiei şi milosteniei smerite, deşi sînt, desigur, meritorii, rămîn nişte ocupaţii pămînteşti cu totul aparte şi care nu prea au căutare într-o societate în care o smerenie prea exemplară mai curînd îi jigneşte pe ceilalţi. Poţi, slavă Domnului, să-ţi mîntuieşti sufletul, şi încă foarte comod, fără a renunţa la privilegiile dobîndite prin naştere, a căror transmitere a permis să se constituie elite cultivate, sau cel puţin guvernate de bunele maniere — ceea ce nu e puţin ! — elite care au agrementul curiei romane, acest mare corp diplomatic ale cărui subtile ambasade înlesnesc pretutindeni relaţiile între împărăţia lui Dumnezeu şi împărăţiile lumeşti. Alianţa dintre prinţii Sfîntului Colegiu şi cei ai capitalelor străine e o capodoperă satisfăcătoare sub toate aspectele şi mult folositoare aşezămintelor. Desigur, s-a căutat uneori să se facă în aşa fel ca parabolele lui Hristos să slujească gloriei oamenilor de rînd. Era concepţia naivă a spiritelor simple din Galileea, de pe vremea cînd religia răscumpărării, încă şovăitoare, pornea din Orient sub aparenţele unei religii a calicilor. De atunci, această religie a săvîrşit un marş triumfal, înclinînd totul în drumul său printr-un efort de disciplină răbdătoare care a durat secole întregi, cerînd destule autodafeuri şi destule războaie. Ea însăşi putere, Biserica s-a situat în fruntea celor puternici. Această admirabilă contopire, sub autorităţi prietene, a intereselor spirituale cu cele pămîn-

teşti a permis instituirea unor ierarhii paralele pe care se sprijină securitatea noastră prezentă.

Toate acestea îl preocupau pe abatele Fuche, care, prin funcţia sa, era obligat să contribuie la soliditatea unei ordini stabilite. Orice veleitate de a aduce vreo atingere acestei ordini, fie chiar şi o atingere foarte cucernică, i-ar fi atras, în ochii superiorilor săi, reputaţia atît de primejdioasă, de „modernist", primul pas pe panta ereziei (căci superiorul cunoştea temeinic textul teribilei enciclice *Pascendi*). Nu se cuvine să fii mai regalist decît regele şi mai creştin decît şefii creştinătăţii. Şi, dealtfel, interesele superioare ale Bisericii nu puteau fi lăsate fără primejdie la libera interpretare a unor membri fanatici ai clerului mărunt. Biserica îşi aminteşte de Reformă şi de imensa primejdie pe care-o reprezintă misticismele individuale ce iau naştere la periferia marelui ordin supravegheat de funcţionarii credinţei. Unitatea trebuie plătită cu preţul acestor rigori, descurajante poate, dar, de fapt, unitatea contează mai mult decît nişte merite foarte reale ce-ar ameninţa să semene dezordinea, creînd rivalităţi din care dogma n-ar putea ieşi neatinsă. Sfinţii în viaţă sînt foarte incomozi. (Sfîntul Toma şi sfîntul Augustin au fost şi ei nişte intransigenţi.) Marea lor valoare a apărut abia multă vreme după săvîrşirea lor din viaţă.

În sfîrşit, superiorul ştia că pentru un mare colegiu contează în primul rînd să-şi sprijine reputaţia pe succesul foştilor elevi pe care i-a format. O instituţie educativă trebuie să fi produs cîteva elemente strălucite care să facă vîlvă în vremea lor. Abatele Fuche era obligat, ţinînd seama de interesele publicitare, să folosească tot ceea ce producea o impresie puternică asupra spiritului părinţilor. Trebuia să flateze prejudecăţile şi maniile familiilor, în vederea unui interes general care ţintea departe.

Şi astfel, printre cei mai faimoşi absolvenţi ai colegiului erau citaţi oameni celebri pentru motive foarte diferite : Alfonso Laverez (pe adevăratul său nume Eugène Letripier), baronul Dufournel, Firmin Lepecqûeux, Ange Rifaldini, Richard Marche şi monseniorul de Vrande.

La drept vorbind, cazul acestuia din urmă, dacă dădea satisfacţie oamenilor Bisericii, pentru părinţi nu era chiar

încurajator. Vocația religioasă a unui copil echivalează pentru părinți cu un fel de doliu, provocat de un motiv ce li se pare în fond foarte egoist : ființa pe care au iubit-o și au alintat-o îi părăsește într-o bună zi pentru a se apropia de Dumnezeu și a se ocupa exclusiv de marea cauză a propriei sale mîntuiri, lăsîndu-i pe ai săi singuri cu necazurile bătrîneții, fără a le fi de nici un ajutor. Astfel, sacrificiile unei educații nu sînt niciodată compensate, iar părinții își spun cu amărăciune : „Ar fi putut să aștepte moartea noastră, și după aceea să se ocupe atît de mult de a lui. Oare devotamentul față de părinți nu e cea mai lăudabilă, cea mai exemplară dintre datorii ? Într-adevăr, cînd ajung excesiv de cucernici, copiii nu mai au inimă."

La vîrsta de cincizeci și trei de ani, Alfonso Lavarez continua să fie unul dintre cei mai frumoși bărbați din Paris, foarte solicitat și irezistibil pentru o vastă galerie feminină, mergînd de la simple midinete pînă la persoane din cea mai înaltă societate. Viața particulară a acestui prim-tenor al Operei se impunea atenției printr-o lungă suită de aventuri pasionale, toate foarte răsunătoare. Lavarez avea pe conștiință sinuciderea unei prințese austriece și groaznicul scandal londonez al legăturii sale cu Lady L.... o mare doamnă engleză, care părăsise totul pentru a-l urma și pe care-o abandonase, trei ani mai tîrziu, la Philadelphia, în cursul unui turneu. Alfonso trăia ca un prinț și ruina femeile una după alta. Acestui donjuan i se atribuia o nemiloasă duritate. În realitate, în timpul numeroaselor sale aventuri nu se gîndea decît la vocea sa și trăia cu teama de a nu și-o pierde. Silea persoanele din jurul lui să ispășească această frămîntare ce nu-i dădea pace.

Din punct de vedere intelectual, se poate spune că baronul Dufournel era inexistent. Acest personaj nu strălucea mai mult nici prin caracter. Avea, însă, foarte puternic sentimentul nobleței sale și acesta îi ținea loc de personalitate, într-o epocă în care totul se depreciază. El nu se deprecia : el vindea. Suprema abilitate a acestui gentilom ruinat fusese să pună mîna pe fiica unui *businessman* american, mai înainte ca prestigiul Europei să înceteze cu totul de-a mai uimi celălalt continent. Yan-

keul, un rege transoceanic al conservelor de carne, nu şovăise să-i cumpere fiicei sale, o fetiţă frumoasă şi capricioasă, un soţ cu titlu nobiliar care-l costa, pe el personal, un milion de dolari. Acest milion de dolari, transferat deîndată la băncile noastre (pînă una-alta, căci mezelarul din Chicago nu era nemuritor), îl adusese din nou pe baronul Dufournel în primele rînduri ale înaltei societăţi franceze. Baronul dădea serbări fastuoase, patrona opere de binefacere, iar baroana Dufournel, renumită jucătoare de golf, îşi vedea fotografia reprodusă pretutindeni. Această strălucire îi permitea baronului să vorbească în numele vechilor familii ale Franţei şi să pozeze în apărător al celor mai bune tradiţii ale noastre. Pe lîngă toate, colecţiona şi tablouri. La început îl plictisea. Dar se apucase de colecţionat cu mult curaj, presimţind bunele afaceri pe care le putea face avînd în vedere situaţia sa. Baronul făcea tranzacţii foarte abile cu opere de artă, iar consiliile de administraţie îşi disputau numele lui.

Firmin Lepecqueux trecuse prin seminar cu mult înainte de a se lansa în politică, unde se făcuse remarcat prin manierele sale ecleziastice şi o înverşunare de sectar, tocmai pentru a fi date uitării urmele primei sale formaţii. Furios că era taxat drept renegat, jucase în chestiunile legate de Separaţie un rol care-l făcuse să iasă în evidenţă. De multe ori ministru, ultima dată ministru de interne, aştepta ocazia de a străbate distanţa ce separă omul politic de omul de stat. Acest fost socialist trecea drept un viitor preşedinte de Consiliu.

La Paris, Jean Lorrain — sau poate Ernest La Jeunesse — îl supranumise pe Angelo Rifaldini „pictorul sînilor". Acest omuleţ de origine italiană, dar de formaţie franceză, fost laureat al Premiului Romei, făcuse o uluitoare carieră de pictor monden, portretizînd cele mai de vază dintre femeile la modă. Imortaliza pe pînză, în schimbul unor onorarii substanţiale, cele mai frumoase decolteuri din întreaga lume. Ca un mare virtuoz, mîngîia cu penelul sînii modelelor sale, dîndu-le un contur şi un relief cărora numai el le cunoştea secretul. Abilităţile lui Rifaldini nu erau lipsite de complezenţă, şi pictorul exclama adesea, vorbind despre frumoasele

doamne care veneau la el : „Vă jur că aceste cotofene mă folosesc drept sutien !“ Urît, destul de răutăcios, Rifaldini era temut pentru limba lui ascuțită. Îndrăzneala unora dintre pînzele lui provocase scandal, mai cu seamă portretele a două sau trei întreținute marcante. Persoanele în cauză, foarte bine făcute, aveau interes să-și dezvăluie cît mai mult goliciunile, iar Rifaldini, cu măiestria sa în materie de transparențe, le pictase aproape goale. Dealtfel, pretindea clientelor sume exorbitante, sub pretext că tablourile sale făceu să crească valoarea comercială a frumoaselor, oferite astfel curiozității simandicosului Tout-Paris. Și era adevărat.

Richard Marche făcuse o îndrăzneață carieră în domeniul finanțelor. Avatarurile din tinerețe nu-l doborîseră, departe de așa ceva. Comanditînd mai multe întreprinderi cu tendințe religioase și morale bine afirmate, găsea importante capitaluri la catolici. Trecea chiar drept consilierul financiar al mai multor episcopi, prea puțin înzestrați în domeniul mînuirii banilor. În cercurile de stînga era considerat drept un pungaș ; în cele de dreapta avea faima unui financiar genial. Cert e că făcea afaceri considerabile la Bursă, specula cu îndrăzneală și trăia pe picior mare.

Acestea erau principalele personaje provenite de la Sainte-Colline ce tronau deasupra unei mulțimi de foști elevi, printre care se numărau cîțiva misionari, un dominican, doi capucini, trei generali de brigadă, un viceamiral, vreo cinci-șase ziariști și numeroși medici, avocați, ingineri, profesori, funcționari și industriași. (Erau trecute, firește, sub tăcere o condamnare la ocnă, cîteva pedepse privative de libertate, mai multe falimente și un respectabil număr de divorțuri.) Cu excepția călugărilor, acești oameni importanți nu alcătuiau un ansamblu prea înălțător, și nici prea moral. Nimic nu demonstra că educația lor cucernică le-ar fi adus vreun profit deosebit. Trebuia totuși ca școala să fie mulțumită cu exemplele de care dispunea și să le exploateze cît mai mult posibil.

Dar publicul era foarte mulțumit. El nu cerea garanții de moralitate pentru personajele ale căror nume apăreau

adesea în gazete. Aceste personaje, indiscutabil, reuşiseră în viaţă, şi era de-ajuns.

Abatele Fuche vedea aici o indicaţie, pe care o urmase în funcţia sa de superior, urmărind să pună de acord preocupările lumii cu buna ţinută a colegiului său. El ştia în ce direcţie trebuia să meargă cu concesiile, iar domnul Pinoche, milionarul, tatăl a patru interni, nu se jena să i-o amintească de la obraz, cu sinceritatea parvenitului : „La urma urmelor, cine plăteşte ? Îmi îndop feciorii cu religie şi cu educaţie pe săturate, dar nu vreau ca toate astea să-i tîmpească !“ Trebuia evitat, gîndea superiorul, ca principiile să îndepărteze clientela, dar totodată trebuia să fi avut grijă şi ca cerinţele acesteia să nu prejudicieze prea mult principiile. Printre numeroasele stînci submarine, abatele Fuche conducea corabia colegiului său ca un politician subtil, destul de convins pentru a fi ferm, destul de sceptic pentru a-şi permite o bună doză de toleranţă. Se cuvenea, în primul rînd, să nu supere o seamă de mari familii, care reprezentau, în virtutea relaţiilor lor, un excelent nucleu de recrutare. Pericolul concesiilor constă în a nu le face la momentul oportun. Şi abatele nu cădea în această greşeală.

*

Dacă abatele Fuche cunoştea temeinic istoria politică a Bisericii, mai exista în colegiu un abate care nu cunoştea mai puţin *Exerciţiile* şi *Constituţiile* lui Ignaţiu de Loyola. El îşi scotea din aceste opere norme de viaţă, străduindu-se neîncetat spre o perfecţionare întrucîtva hipnotică, ce nu era departe de a semăna cu performanţele unui lama din Tibet sau ale unui fachir din India. Dar stările de extaz ale sufletului pot susţine trupuri îngrozitor de descărnate, şi marii mistici ajung la supreme exaltări, la puteri miraculoase, tocmai printr-o inaniţie sistematică, ce duce aproape la transluciditate carnală.

Abatele Marededieu era un iezuit ratat, deoarece starea sănătăţii nu-i îngăduise, cînd era mai tînăr, să intre în faimoasa congregaţie. Regretele acestei vocaţii contrariate îl împingeau să-şi aplice lui însuşi cu cea mai

mare vigoare unele maxime din *Exerciţii : E folositor să nutreşti o ură totală şi fără rezervă faţă de tot ceea ce lumea iubeşte şi îmbrăţişează. — Izolează-te, fă ca în jurul tău să fie pustiu. — A mă privi în toată corupţia şi urîţenia mea trupească. A mă considera, în ceea ce priveşte sufletul, ca un fel de ulcer şi de abces, din care au ţîşnit atîtea perversităţi şi un venin atît de ruşinos.*

Foarte înalt şi atît de slab încît îngrozea în ciuda faldurilor sutanei, cu trăsături nobile. şi spiritualizate purtînd amprenta unui ascetism necruţător, pe care lucea reflexul pal şi vizibil al unei vieţi interioare împinse pînă la extrema limită a meditaţiei, a contemplării, abatele Marededieu plimba cu paşi rari prin colegiu o siluetă austeră, gînditoare şi plină de dispreţ.

Vestitor al unei vieţi viitoare a cărei slavă va fi plină de răzbunări, îndrepta asupra unor preoţi epicurieni priviri pline de-o ironie semeaţă, ermetică şi, dealtfel, tăcută. Rarele sentinţe rostite de gura lui poruncitoare străpungeau grasul şi confortabilul înveliş al satisfacţiilor vulgare în care se cufundau cei mediocri, nedemni de-o izbăvire sublimă.

Există fiinţe la care patimile se transformă într-o singură pasiune fulgurantă, devorantă, iar din pasionaţii de acest gen ies uneori sfinţi. Trebuie totuşi să se facă distincţia între sfinţii iubirii şi sfinţii furiei, care par întotdeauna să ardă în anateme şi să se zvîrcolească în chinurile propriilor lor blesteme. Abatele Marededieu aparţinea acestei a doua tendinţe. Imensele sale eforturi de sanctificare puseseră asupra întregii sale personalităţi o pecetă cruntă. Fără îndoială că cerul, căruia îi solicita ocările, de mii de ori preferate binecuvîntărilor, de către acela ce cunoaşte voluptatea suferinţei, imprimase surîsului său ceva hidos, o expresie înspăimîntătoare pe care numai cuvîntul „diabolic" ar fi putut-o defini. Printr-o stranie contradicţie, acest preot de-o atît de înaltă spiritualitate, al cărui chip remarcabil radia de-o strălucire dură, dar vie, ce inspira respect, îndemnîndu-i pe cei mai puţin demni să se privească pe ei înşişi, acest exaltat, neîntrecut în osîrdiile cele mai chi-

nuitoare, își schimonosea chipul în grimase îngrozitoare de îndată ce o cît de ușoară relaxare sufletească îi îndepărta spiritul de zonele negre și sublime în care obișnuia să se complacă. Chipul lui purta ba pecetea plină de lumină a încîntării vizionarului, ba pecetea celei mai cumplite mîrșăvii. În conștiința abatelui se petreceau drame de-o amețitoare profunzime ; era arena unei neîncetate lupte între îngeri și demoni, și cele două tabere păreau să încline pe rînd balanța succesului, într-o luptă a cărei miză era o părticică imaterială, făcută după chipul și asemănarea Creatorului. Aceste sfîșietoare frămîntări răzbăteau în afară. Din gura încrețită și crispată a abatelui Marededieu te așteptai la fel de bine să izvorască suflul fetid al pedepsei fără cruțare sau melodiile radioase ale eternei recompense. Preotul acesta purta în el cerul și iadul, mesaje ale Apocalipsului, iar rictusul său teribil, de osîndit, provoca groază. Umbra lui tragică îi punea pe fugă pe elevii care-l întîlneau la cîte-o cotitură a coridorului. Ceilalți preoți, cînd se apropiau de el, își făceau semnul crucii, atît de puternică era impresia că sfințenia lui acopere niște clocote satanice. Dar abatele, făcînd totul pentru a spori această repulsie, purta singur, ca Isus, povara ticăloșiei omenești, susținut de orgoliul unei umilințe măreațe de care nimeni dintre cei din jurul său nu era vrednic.

O asemenea virtute tenebroasă și sarcastică părea de temut. Abatele Marededieu, cu spaimele lui, îi stînjenea pe toți ceilalți preoți, care îl evitau și totodată îl detestau. Dar se și temeau de el, deoarece se bănuia — dealtfel pe nedrept — că cine știe ce putere ocultă îl pusese acolo să supravegheze și să informeze.

Vrînd-nevrînd, constrîns de strălucirea unui merit teatral pe care în sinea sa îl dezaproba (atari excese exemplare încălcau ierarhia în chip primejdios), superiorul fusese nevoit să acorde abatelui o autoritate spirituală excepțională. I se încredințase acestuia, în afara orelor de filozofie, și predarea religiei la clasele mari. Abatele Marededieu mai primea și spovedaniile unor băieți frămîntați, chinuiți de scrupule și îndoieli, care se întrebau asupra zădărniciei unei cariere în această lume.

îi îndruma către preoție cu o înflăcărare turbată, care se inspira din următoarea remarcă luată din *Maximele* scumpului său Loyola : *Oricît de lăudabil ar fi să-l slujești pe Dumnezeu numai din dragoste, trebuie totuși să recomandăm cît mai mult și teama de maiestatea divină. Dar nu numai acel gen de teamă pe care o numim filială și care, fără îndoială, e foarte cucernică și sfîntă, ci și teama considerată servilă.* Mustrările lui puternice și îngrozitoare provocau în spirite adevărate ravagii. Ele îi făceau pe tinerii pocăiți să verse atîtea lacrimi și le inspirau astfel de coșmaruri încît nu o dată a trebuit să i se retragă părintelui Marededieu îndrumarea spirituală a unor băieți plăpînzi și impresionabili. Dealtfel, unele accidente n-au putut fi evitate.

Printre altele, un caz făcuse mare vîlvă : cazul unui elev din clasa a șasea, Rafalet Ludovic, care, după ce-a trecut prin mîinile abatelui Marededieu, a trebuit să intre în sanatoriu. În cîteva săptămîni, acest elev se schimbase în chip îngrijorător, însă spunea că e sănătos, refuza să meargă la infirmerie, și totul a fost pus pe seama unei crize de creștere. Dar Rafalet căzu foarte greu bolnav. Medicul constată o dublă congestie pulmonară. Cel mai mult l-a mirat pe medic starea lui de slăbiciune, astfel încît, după multe întrebări, adevărul fu cunoscut.

Puternic impresionat de sfaturile abatelui Marededieu, Rafalet practica în secret un ascetism născocit de el. Nefericitul nu mînca aproape nimic, sau, mai bine zis, cum nutriția era supravegheată, cînd pleca din sala de mîncare se ducea să vomite la toaletă. În această stare de mare slăbiciune, i-a venit ideea să iasă noaptea din dormitor pentru a merge să îngenuncheze, în cămașă, pe lespezile înghețate ale unui coridor, în curent ; acolo, singur și dîrdîind de frig, rostea rugăciuni. Astfel se îmbolnăvise de moarte. Întrebat pentru ce căutase astfel de penitențe mai presus de forțele lui, micul bolnav a răspuns că o făcuse „pentru ca cerul să-i acorde grația unei vocații religioase", întrucît fusese convins că o astfel de vocație oferea o stare de fericire în comparație cu care nimic nu mai conta. Tuberculoza curmă zilele sărmanului Rafalet în cîteva luni.

Cu toate măsurile de precauţie, zvonul despre acest accident transpiră în afară şi făcu destulă vîlvă în oraş. Abatele Fuche şi abatele Marededieu au avut, în legătură cu defunctul, una din acele convorbiri ecleziastice, de-o perfectă moderaţiune, în care cuvintele înălţătoare, mînuite de nişte oameni subtili, au ascuţimea unei lame de pumnal şi lasă în interiorul rănilor un venin al cărui efect se face simţit multă vreme. A fost un duel de inteligenţă şi de autoritate religioasă între doi cazuişti experţi, care ştiau să găsească punctul slab al unui orgoliu şi să dea lovituri distrugătoare, dar întotdeauna ireproşabile în ceea ce priveşte termenii. Ambiţia fiecăruia dintre ei — de a sluji cît mai bine Biserica şi sufletele — îi opunea unul altuia pe aceşti doi preoţi. În numele aceluiaşi Dumnezeu unic, pe care-l concepeau în chip diferit, s-ar fi sfîşiat de bunăvoie. Aşadar, nu s-au cruţat cîtuşi de puţin, adăpostiţi cum erau, unul îndărătul renunţărilor şi reputaţiei sale de austeritate, celălalt îndărătul responsabilităţilor ce revin directorului unei mari comunităţi.

Abatelui Fuche nu i-ar fi părut rău să-i dea o lecţie usturătoare celui mai prestigios dintre subordonaţii săi. Dar abatele Marededieu, care nu se îndoia de această intenţie a superiorului, era în gardă. El detesta liberalismul celuilalt, găsindu-l comercial. Nu tolera ideea că Dumnezeu ar putea avea nevoie să se recurgă în numele său la pişicherlîcuri şi la precauţini josnice. O intoleranţă tunătoare, iată ce i-ar fi plăcut. Se simţea în stare să îndure suplicii, dar, o, mari pionieri din primele secole ale catolicismului, o, convertitori viguroşi din evul mediu, ce bine ar fi ştiut el să tortureze! Ce bine s-ar fi simţit el, Grégoire Marededieu, să fi fost preot sub Ferdinand Catolicul, şi cum ar mai fi mers, plin de cutezanţă, în avangarda Bisericii cuceritoare de atunci, a acelei Biserici cvasimilitare, care nu se temea să primească lovituri şi, mai cu seamă, să dea! La naiba cu mofturile înduioşătoare cînd e vorba de a converti! El era un centurion al acelui Christ care a spus: *Să nu credeţi că am venit să aduc pacea pe pămînt; n-am venit să aduc pacea, ci sabia.*

Cînd cei doi preoţi se aflară faţă-n faţă, slabi şi palizi, superiorul începu în felul următor :

— Ştiţi, desigur, părinte, că însuşi Loyola, pentru care aveţi atîta admiraţie, era inamicul hotărît al unui ascetism exagerat, pentru că astfel de practici răpesc credinciosului forţe pe care Biserica le-ar putea folosi mai profitabil în altă parte. Reţineţi că nu vă pun la îndoială bunele intenţii, nici marea elevaţie a apostolatului vostru şi, în treacăt fie zis, nu pot decît să aduc un omagiu felului vostru de viaţă, care e pentru noi toţi un exemplu înălţător. Dar mă tem ca ardoarea să nu vă facă să mergeţi prea departe în canoanele pe care le recomandaţi copiilor. În această materie se impune o mare prudenţă. Pe viitor să vă gîndiţi la toate acestea.

Abatele Marededieu răspunse, în timp ce eforturile lui de a se stăpîni făceau ca fruntea palidă să i se acopere de sudoare :

— Ştiu asta, părinte. Dar nu poate fi vorba, pentru moment, de a căuta înclinaţii cu adevărat eficiente la aceşti copii. Cultiv în ei puterea de supunere, de umilinţă şi de sacrificiu. Pentru orice credinţă solidă, trebuie mai întîi riguroasele discipline ale spiritului şi trupului. Caut să formez suflete rare pentru a le oferi lui Dumnezeu.

— Suflete, părinte, asta e bine. N-ar trebui însă să-i oferim muribunzi, iată ce vreau să spun.

— Mai bine un mort în pacea Domnului decît un om care să trăiască în comodităţile lumii acesteia. Sînt liniştit pentru Rafalet. El are cea mai bună soartă.

— Fără îndoială ! Dar familiile, părinte, de care sînt nevoit să ţin seamă, nu ne încredinţează copiii lor pentru ca noi să-i facem îngeri înainte de vreme. Sesizaţi deosebirea ?

Abatele Marededieu răspunse prin fiorosul său surîs, plin de dispreţ şi de dezgust. Abia după aceea cită, pe-un ton sarcastic, din Evanghelia sfîntului Luca :

— Stă scris : *Am venit să-l despart pe om de tatăl său, pe fiică de mama sa, pe noră de soacră, şi duşmanii omului vor fi oamenii din casa lui.*

— Dar de asemenea stă scris : *Căci jugul meu e dulce şi povara mea uşoară.*

— Şi de asemeni : *Intraţi pe poarta cea strîmtă. Căci mare e poarta, larg e drumul ce duce la pierzanie, şi mulţi sînt cei care intră pe acolo.*

— Dar eu, părinte, vă voi răspunde, şi cred că e de datoria mea să vă răspund astfel : *Fericiţi cei ce aduc pacea, căci ei vor fi numiţi fiii lui Dumnezeu.*

— Dar e dreptul meu, părinte, să aleg, şi am ales : *Fericiţi veţi fi cînd oamenii vă vor urî, cînd vă vor afurisi şi vă vor aduce ocări. Bucuraţi-vă în ziua aceea şi mare fie-vă veselia, căci mare e răsplata voastră în ceruri.*

Riposta nu se făcu auzită. Urmă o scurtă tăcere de o parte şi de alta, consacrată evaluării forţei adverse. În această evaluare, superiorul punea la socoteală exaltările pătimaşe de care îl ştia în stare pe abatele Marededieu. El îşi spuse că violenţa la care l-ar fi antrenat profesorul era un teren periculos şi că nu trebuie niciodată să dai lupta pe terenul ales de adversar. Se retrase deci pe poziţia sa de toleranţă. Dealtfel, ştia că va avea ultimul cuvînt, că oricum, la sfîrşitul convorbirii, va avea loc triumful său, un triumf atît de sigur încît prefera, pentru moment, să nu abuzeze. Spuse încet :

— Gîndesc că nu mă socotiţi printre aceia despre care s-a spus : *Feriţi-vă de oameni.* Înţelegeţi-mă, părinte, am în grijă şi în seama mea această casă. E o grijă în parte pămîntească, e adevărat, dar ne aflăm pe pămînt şi trăim în secolul XX. Pot dar să vă cer să ţineţi cont...

— De împrejurări ?

— De anumite împrejurări, părinte. Da, e util, chiar în interesul convingerilor pe care le slujim.

— *Nu poţi sluji şi lui Dumnezeu, şi banului,* zise abatele Marededieu, care tot nu voia să dezarmeze.

— Să nu ne lansăm într-un rigorism fără rost, zise plin de răbdare superiorul. Trebuie să ţinem seama de bani, care conduc lumea. Dar noi putem face aceasta în aşa fel încît banii să servească slavei lui Dumnezeu. Aşa nu mai e atît de rău, şi cel care judecă va ţine seamă de greutăţile ce le vom fi întîmpinat. Să fim îngăduitori, părinte. Prosperitatea sufletelor e legată de cea a colegiilor noastre. Vă pot cere, oare, să vă gîndiţi la aceasta ?

— Mă voi gîndi, zise abatele. Mă voi gîndi cum să formăm niște creștini lipsiți de merite, și că mediocritatea e regula.

— Aceasta e regula aici, pe pămînt, zise superiorul. Nu putem merge contra ei.

Întrevederea ar fi trebuit să se sfîrșească aici. În acel moment, superiorul scoase repede dintr-un sertar o foaie scrisă de mînă și zise, prefăcîndu-se că nu dă mare importanță chestiunii :

— Bine că mi-am amintit, părinte, s-a găsit asta. Nu cumva vă aparține ? Mi s-a părut că vă recunosc scrisul.

Din palid și sarcastic, abatele Marededieu deveni livid și crispat. Cu o expresie de ură nespusă, smulse foaia de hîrtie din mîna superiorului și părăsi îndată încăperea fără a rosti nici un cuvînt.

Închizîndu-se în camera sa, abatele se apucă să recitească ceea ce scrisese el însuși. Această foaie făcea parte dintr-o amplă lucrare secretă, care începea astfel : *Un preot a scris aceste pagini în singurătatea arzătoare și pustie a unei chilii, în care s-a aruncat adesea la pămînt, rugîndu-l pe Dumnezeu să-l susțină, conjurîndu-l...*

Tonul de mărturisire al acestor fraze îl făcea acum să roșească la ideea că superiorul le avusese în mîinile sale. Cum ajunsese la el ? Abatele Marededieu, care se ferea de amatorii de farse și de intriganți, își ținea întotdeauna hîrtiile sub cheie. Se întîmpla foarte rar să scoată vreun petic de hîrtie din odaia sa, tocmai de teamă să nu rătăcească ceva. Atunci ?... Broasca unei camere, a unui sertar pot fi deschise... Îi credea pe oamenii aceia în stare de orice josnicie. Spunea „oamenii aceia" vorbind despre ceilalți preoți de la Sainte-Colline, aproape toți mediocri și nesinceri, după părerea lui. Se știa detestat de ei. La rîndul său, îi disprețuia profund.

Apoi, abatele Marededieu își spuse că va veni și ceasul său : de pe urma lucrării secrete pe care-o pregătea aștepta repercusiuni imense. Căci acest preot, în timp ce încă mai profesa o pietate feroce, se și depărtase de căile obișnuite ale Bisericii și se îndrepta spre noi destine. Despre aceste destine, cu adevărat surprinzătoare, cititorul va afla mai departe.

III

Secția celor mijlocii

Elevii colegiului erau împărțiți în trei secții : cei mici, cei mijlocii și cei mari.

Fiecare secție, aflată sub autoritatea unui diriginte și a unui supraveghetor, își avea sala sa de studiu, sală de mîncare, dormitor, curte de recreație și bănci în capelă. Secțiile comunicau între ele cît mai puțin posibil, căci contactul între copii de vîrste diferite, a căror dezvoltare nu se afla în același stadiu, era considerat periculos. Dascălii se temeau de exemplele negative și mai cu seamă de caracterul molipsitor al curiozității, dăunătoare purității celor mai mici.

Secțiile își aveau nu numai propriile lor instalații, ci și tradiții și climate aparte. Cei mici stîrneau milă. Pînă a începe să crească, îi invidiau pe elevii din clasele mari, cărora le imitau uneori trăsăturile de caracter sau particularitățile vestimentare. Cei mari, dimpotrivă, se bucurau de-un prestigiu deosebit. Ei știau mult mai multe lucruri decît colegii lor mai mici, li se îngăduiau libertăți mai mari și jocuri mai îndrăznețe. Promovați în rîndul bărbaților, aveau să-și facă în curînd intrarea în viață : în fața lor se deschidea un paradis plin de descoperiri, aventuri minunate și lipsite de orice constrîngeri.

Din cele trei secții, cea mai prost notată, incontestabil, era a celor mijlocii, alcătuită din băieți ce treceau prin perioada aridă a „vîrstei ingrate", a pubertății, fiind supuși impulsurilor spasmodice ale unei transformări misterioase și confuze, la capătul căreia îi aștepta adevărata adolescență. Fapt e că spiritul turbulent, insolența, neatenția, lenea și lăudăroșenia erau defectele obișnuite ale băieților între doisprezece și cincisprezece ani. Din aceste motive, secția celor mijlocii avea un renume cam prost. Hărmălaia era aici în floare.

Totuși, elevii din această secție aveau toate motivele să se teamă de loviturile și perfidia abatelui Jubil, faimosul și temutul abate Jubil, obiect de teroare și totodată

de batjocură, denumit în secret cu expresivele porecle *Picior-de-pîslă* și *Ciubotă*.

*

Se cuvine să-l prezentăm în amănunt pe acest preot, fanatic în felul său. Fanatismul lui, deși nu avea nimic comun cu cel al abatelui Marededieu, fiind de-o calitate mult inferioară, exercita la Sainte-Colline o înrîurire considerabilă în unele cazuri, fie că ducea la supunere, sau, dimpotrivă, la reacții violente. Căci proverbiala severitate a abatelui avea darul de a provoca cel puțin în aceeași măsură în care pedepsea. Între acest apărător feroce al unui regulament pe care-l făcea să devină meschin și tenebros și spontaneitatea proaspătă a unor copii ce vibrau de nerăbdare și de forță explozivă avea loc o luptă surdă și neîncetată. De o parte amenințări, puterea de a chinui și teroriza, de a dezonora și de a face să curgă lacrimi. De altă parte copilăria, slabă și pusă pe rîs, dar sprintenă, răutăcioasă, inventivă și nu lipsită de șiretenie. Partida, deși aparent inegală, nu era niciodată hotărîtă dinainte. Victoriile alternau de la o tabără la alta, căci orice nouă născocire de o parte sugera noi născociri de cealaltă.

Geniul abatelui Jubil consta în a face din regulament și din porunci terenul unui război de hărțuială ce nu cunoștea răgaz. Pentru el, a educa însemna a pedepsi crunt : bucuros ar fi transformat un colegiu într-o ocnă. Urmarea era — căci orice exces provoacă excesul contrar — că metodele sale, atunci cînd nu întîlneau naturi prea maleabile, nu făceau decît să stîrnească la copii spiritul de revoltă și înclinația spre luptă. Această înclinație le dezvolta inventivitatea, curajul, sîngele rece, sentimentul solidarității, care sînt cele mai bune însușiri bărbătești.

Vorbind despre supraveghetor, elevii îl numeau *Picior-de-pîslă* și *Ciubotă*. Aceste porecle confirmau facultatea intuitivă pe care o au copiii de a surprinde rapid defectele celor mari. Ce e drept, toată valoarea abatelui Jubil era în picioarele lui mari, puternice și sprintene, cu pasul furișat, fără zgomot în încălțămintea de pîslă, picioare de spion ce se strecoară peste tot ca să surprindă. Mem-

brele lui inferioare, impulsionate de-o viclenie fățarnică, de pasiunea josnică a temnicerului, slujea un suflet întunecat, care savura denunțurile, se desfăta cu lacrimile și spaima copiilor. Pentru el, toți erau niște monștri mai mult sau mai puțin prefăcuți. Abatele socotea că din aceste tinere ființe vor ieși mai tîrziu niște indivizi sinistri, capabili de cele mai mari grozăvii.

Se știe la ce pot duce astfel de convingeri, cînd sînt puse în slujba unei doctrine bazate pe pedepse — căci în *Scripturi* se găsesc atît preceptele spadei răzbunătoare cît și preceptele iertării — iar abatele, dușman al blîndeții, își făcuse alegerea fără a șovăi. El slujea legii cerești în felul în care un jandarm slujește legilor pămîntești, cu certitudinea că adevărul nu se poate afla altundeva decît în interpretările jandarmeriei. Îngroșînd puțin liniile (această îngroșare ne va permite să înțelegem mai bine), abatele Jubil ar fi putut să fie definit drept un „copoi al Celui-de-sus". După părerea lui, împărtășania derbedeilor din colegiu era totuna cu a da dulceață unor porci. Palme și pedepse, iată împărtășaniile pe care conta cu adevărat. Pe acestea le distribuia neobosit cînt era vorba de a sluji unui stăpîn pe care credea în mod sincer că-l bucură și-l cinstește, oferindu-i în fiecare zi o bogată recoltă de delicte, în care vedea indiciul unor negre comploturi și crime viitoare.

Se poate spune, în definitiv, că abatele Maredediеu și abatele Jubil își cheltuiau zelul lor auster pentru gloria aceluiași Dumnezeu al spaimelor, pentru același principe al răzbunărilor neiertătoare care va apărea în bubuitul tunător al justiției sale, ca să-i prăvălească în prăpastia disperării veșnice pe necredincioși, pe orgolioși și pe desfrînați, în fața mulțimii fără număr a creaturilor sale reînviate ce vor alcătui figurația tremurătoare a marii apoteoze finale a necruțătoarelor suplicii.

Desigur, povestitorului nu-i este ușor, ținînd seama de incontestabila distincție spirituală a lui Grégoire Maredediеu, să-l prezinte în comparație cu un Victorin Jubil. Dacă cei doi preoți se înrudeau prin modul de a concepe divinul, trebuie totuși să-l situăm pe fiecare la locul său și să distingem bine calitățile fiecăruia. În timp

ce primul ar fi meritat să se numere printre Machiavelii creştinătăţii, al doilea n-ar fi putut să fie niciodată mai mult decît un temnicer sau un mărunt denunţător de eretici. Mare demnitar şi simplu zbir, iată rolurile pe care cei doi le-ar fi meritat prin talentele lor. De o parte concepţia, cu vederile largi şi anticipările politice care-i sînt proprii ; de altă parte execuţia josnică, cu contactele mîrşave şi bucuriile sălbatice. Abatele Marededieu îndura zi şi noapte torturi morale, care sînt preţul de răscumpărare a superiorităţii. Spumega de neputinţă în chilia sa, rumegînd planurile unei imposibile măreţii apostolice pentru care epoca nu-i oferea nici cel mai mic prilej. Intuind în el o victimă a propriei sale înverşunări, nu putem să nu-i acordăm oarecare respect.

Nimic de acest fel la abatele Jubil. Spirit mediocru, acesta se bucura de seninătatea tihnită a celor săraci cu duhul, preocupat să slujească cît mai bine regulamentul şi religia, pe care le făcea demne de ură, împrumutîndu-le caracterul esenţialmente josnic al propriei sale naturi. Jubil desfăşura pentru Dumnezeu o activitate care, altfel utilizată, ar fi putut să facă din el, la fel de bine, un crunt tîlhar de drumul mare sau un călău cu sînge rece.

Căci un lucru e sigur. Indivizii sînt ceea ce sînt şi nici o carieră nu le poate schimba esenţa. În exercitarea unei profesii ce comportă meditaţii metafizice, preoţii de la Sainte-Colline aduceau aceleaşi calităţi şi defecte pe care le-ar fi adus în exercitarea oricărei alte meserii. Singurul punct ce stabilea între ei unitatea unei anumite concepţii comune, prezenţa marii preocupări religioase, nu putea face ca starea lor de spirit, gradul de inteligenţă şi de sensibilitate să nu dicteze fiecăruia cum să se comporte. În aceeaşi măsură ca şi la ceilalţi oameni, conduita lor dădea la iveală slăbiciuni şi aspecte ridicole care-i abăteau uneori de la preocuparea capitală, mîntuirea veşnică, sau cel puţin modificau într-o mare măsură căile omeneşti ce duc la această răspîntie a bucuriilor supreme şi durabile.

Un Jubil, născut poliţist pînă în cele mai intime fibre ale fiinţei sale, nu avea îndoieli. El nu se îndoia mai mult decît poliţistul care, după trei mii de nopţi de veghe asu-

pra liniştii nocturne a unui mare oraş, nu se îndoieşte de gravitatea socială a unui mărunt delict de beţie. Conştiinciosul paznic al liniştii, atunci cînd prinde un trecător întîrziat uşurîndu-se lîngă un copac, trebuie să uite imperioasele necesităţi ale funcţiei renale, slaba capacitate de reţinere a unei vezici normale, şi să nu ţină seama decît de un lucru : că urina nu trebuie să fie răspîndită ilicit, în afara micilor construcţii care, din păcate, din cauza rarităţilor lor, sînt inaccesibile în cazurile foarte urgente. Sînt necesare asemenea eforturi de neînţelegere pentru ca ordinea să nu fie tulburată. Instituţia pedepsei e cea mai puternică, cea mai valabilă dintre toate, atît pe lumea asta cît şi pe cealaltă. Abatele Jubil era devotat fără rezervă triumfului acestei instituţii. Nu-l descumpănea nici măcar ideea că Dumnezeu e un părine, dat fiind că ei concepea paternitatea ca pe-un drept ereditar de a exercita tirania. Această concepţie îi venea din copilărie, în cursul căreia bătrînul Jubil, un ţăran aspru şi zgîrcit din Ardèche, îl burdusise zdravăn pînă la intrarea în seminar, strigîndu-i mereu : „Dacă nu vrei să te faci popă, puturos afurisit ce eşti, o să rîneşti bălegarul la alţii !"

Această severitate a unui plugar împovărat cu o casă de copii a fost, probabil, factorul care l-a îndrumat spre cucernicie pe tînărul Victorin Jubil. Cînd se gîndea la tinereţea sa, abatele nu era departe de a gîndi că fără zdravenele chelfăneli părinteşti n-ar fi ajuns niciodată preot. El vedea în aceste chelfăneli un har aparte, prin care fusese chemat la funcţiile sacerdotale de către Acela ale cărui căi sînt de nepătruns. Experienţa personală îl făcea pe supraveghetor să fie partizanul convins al unei metode educative extrem de severe.

Intenţiile lui erau, desigur, lăudabile, dar judecăţile sale erau sumare, instinctele primitive, procedeele meschine, cursele întinse de el, infame. Abatele Jubil ar fi aplicat osînda veşnică la fel de simplu cum li se suspendă desertul copiilor care nu sînt cuminţi. Dealtfel, crescut într-un sat mizer, îngheţat şi sărman, neavînd de ales la începutul adolescenţei sale decît între o muncă de argat şi rîvna castă a seminaristului, deplîngea îngăduinţa în

mijlocul căreia creșteau copiii prea alintați, proveniți din familiile bogate. Nu credea că ar fi bună pentru puiul de om moliciunea și indulgența ce se arăta. Își amintea mereu de-o namilă de țăran cu pielea tăbăcită, obișnuit să muncească din greu, sobru, zgîrcit și care bătea, bătea cumplit, cu orice prilej, folosind în acest scop orice retevei sau bici care-i cădea în mînă. Aceea, da, era o educație solidă și convingătoare ! Fără să vrea, abatele asimila dreptatea lui Dumnezeu cu cea a tatălui său, bătrînul și necruțătorul țăran din Ardèche, veșnic temut de ai săi, care murise la optzeci și șapte de ani, după ce-și rotunjise în veșnică dispută cu vecinii, cu prețul unor groaznice privațiuni, micul său ogor de cîteva hectare.

Un suflet de poliţist într-un trup de ţăran îmbrăcat în sutană, așa era, deci, din punct de vedere moral și fizic, abatele Jubil, supraveghetorul secției mijlocii, temut și totuși sfidat în mii de feluri de niște pușlamale vesele, care nu lăsau să le scape nici un prilej pentru a-l prinde în greșeală. Abatele o știa. Făcut pentru a ține coarnele plugului, răsturna brazda profundă a ticăloșiilor din care credea că e plămădită o liotă de copii mincinoși, lacomi, spurcați și leneși. Osos, descărnat, cu chipul crispat, veșnic strecurîndu-se în umbră, se ascundea pretutindeni, pînă și în micile cabine urît mirositoare din fundul curții, pentru a surprinde secretele derbedeilor ce complotau întruna. Mijlociii trăiau veșnic cu teama de-a nu vedea ivindu-se pe neașteptate această fantomă mătăhăloasă, care apuca brațele fragede în pumnul său de fier pentru a-i tîrî pe copii la tulpina unui copac sau la directorul de studii.

Abatele purta întotdeauna între filele breviarului său un faimos carnet cu elastic, foarte soios, prevăzut cu un capăt de creion. Acest carnet era un adevărat repertoriu al greșelilor de tot felul ; în el fiecare dintre cei șaptezeci și trei de elevi ai săi își avea înscris numele și, în dreptul numelui, un număr variabil de mici linioare, în coloane deasupra cărora figura cîte una din aceste indicații : *Flecăreală*, *Dezordine*, *Aruncare de cocoloașe*, *Obrăznicie*, *Necuviință* etc.

În acest carnet era notat totul, pînă și rezumatul greșelilor vechi, și chiar, sub o formă cabalistică, simple bă-

nuieli. Nu era bine să ocupi prea mult loc pe aceste pagini. Mai mulţi ştrengari nutreau ambiţia de a şterpeli carnetul. Ar fi avut mult de cîştigat de pe urma dispariţiei lui, care ar fi încurcat lucrurile în avantajul celor mai vinovaţi. Se ştia, într-adevăr, că acest carnet cuprindea o contabilitate conştiincios ţinută, la zi, a numărului de notări, ore de arest, consemnări, nopţi de veghe în dormitor etc.

Dar abatele nu se despărţea nici o clipă de faimosul său carnet, nu-l lăsa niciodată din mînă. Nu se ştia încă ce făcea cu el noaptea. Părea să ţină la carnetul acesta la fel de mult ca şi la lista faptelor bune săvîrşite de el pe pămînt, şi nu era exclus să conteze pe însemnătatea acestui pomelnic pentru a face ca balanţa să încline în favoarea sa cînd va apărea cîndva în faţa stăpînului cerurilor, în faţa acelui prefect de poliţie, a acelui Fouché al cosmosului pe care-l slăvea sub numele de Dumnezeu.

*

În anul 1912 sfîrşitul lui octombrie a fost destul de aspru. Vremea aceea teribil de tristă şi de-o răceală perfidă căreia i se spune vremea de Toţi Sfinţii [1] îşi făcuse apariţia mai curînd decît în alţi ani şi îi silea pe elevii colegiului să stea zgribuliţi în aerul înăbuşitor al sălilor de clasă. Spiritul lor nu descoperea pe-afară nici o rază caldă de lumină care să le sugereze perspectiva unor evadări vesele. Natura, îndoliată după florile scuturate, îi favoriza evident pe dascăli, ţinînd atenţia copiilor îndreptată doar spre table şi spre manuale. Începuse epoca dezolărilor necruţătoare, cu vînturile tăioase, asfinţiturile lugubre şi bolta cerească întunecată, descurajantă, fără nici o licărire de milă, de îndurare.

Din colegiu, privirea nu întîlnea afară decît cîmpuri pustiite, cenuşii şi noroioase — deasupra cărora zburau siluetele greoaie ale păsărilor iernatice — păduri sinistre, nori întunecaţi, case triste şi zăvorîte, iar în depărtare întinderi înzăpezite de-un alb murdar completau orizontul ostil.

[1] Sărbătoarea de *Toţi Sfinţii* (La Toussainte) cade la 1 noiembrie.

Astfel închişi, sărmanii novici se înfiorau şi plîngeau de disperare în faţa aridităţii descurajante a primelor noţiuni ştiinţifice, în faţa alfabetului grecesc şi a capcanelor ce-i aşteptau în *De viris ilustribus*. Vicleni şi înăspriţi ca nişte puşcăriaşi recidivişti, cei vechi nu se gîndeau decît cum să-şi asigure un loc cît mai bun lîngă sobe, unde coceau, în ascuns, mere şi nişte amestecuri greţoase de ciocolată, unt şi caşcaval, împănate cu migdale şi stafide, cu care se ospătau în lipsă de ceva mai bun. Începea anotimpul hibernării cu tot cortegiul lui de rigori, nelăsînd pensionarilor colegiului alte plăceri decît lăcomia, care întreţine în trup un supliment de calorii. Asaltul frigului îi făcea să simtă şi mai mult grozăvia situaţiei : internatul avea ceva ce amintea de închisoare şi de colibele eschimoşilor. Dar spiritele iscoditoare căutau să reacţioneze împotriva acestei amorţeli din lunile reci, care ar fi făcut într-adevăr dascălilor viaţa prea uşoară.

Era în 28 octombrie. Elevii, după vreo două săptămîni de expectativă, erau acum în stare să se aprecieze îndeajuns pentru a şti care sînt indivizii stînjenitori, suspectaţi, şi a se feri de ei. Odată terminată această trecere în revistă, era cazul să se purceadă neîntîrziat la lucruri serioase, astfel riscau să se sufoce în laţul prea strîns al disciplinei. Băieţii hotărîţi ştiau din experienţă că măsurile de emancipare trebuie luate fără zăbavă, mai înainte ca regulamentul să fie întărit prin nefasta obişnuinţă, căci nimic nu devine mai greu decît să lupţi împotriva unui prestigiu prea bine stabilit. Principala grijă a acestor băieţi, la fiecare început de an, era să-i „sondeze pe profi" pentru a vedea ce pot fi siliţi să admită sau să tolereze.

Această misiune delicată revenea cîtorva instigatori primejdioşi, a căror mică falangă, dealtfel foarte supravegheată, era o replică la corul înălţător al campionilor recunoscuţi ai docilităţii. Între aceste două clanuri extreme, unul exemplar şi celălalt detestabil, oscila masa schimbătoare a nehotărîţilor, prudenţilor şi neutrilor, care ba profitau de concesiile smulse dascălilor, ba, temîndu-se de complicaţii şi de neplăceri, se alăturau elevilor al căror nume strălucea de obicei pe panoul de onoare.

Fără a exagera meritul deosebit al puşlamalelor, trebuie să recunoaştem că forţele de opoziţie reprezentate de ele contribuiau la echilibrul unei micro-societăţi juvenile în care se călea treptat caracterele unei generaţii. Nimic, nici măcar instrucţiunea administrată de dascăli, nu-i lămurea încă pe băieţi asupra a ceea ce îi aştepta în afara zidurilor unui colegiu în care precauţiuni deosebite deformau tot ceea ce ar fi avut vreo legătură cu adevărata imagine a vieţii. Astfel, spiritul combativ, atît de necesar în existenţă, era în primul rînd apanajul celor rău notaţi.

Recreaţia de seară se încheia după lăsarea întunericului, un întuneric îngheţat şi profund, propice conciliabulelor secrete. Ceaţa, care făcea ca umbra să fie şi mai groasă, ascundea clădirile şi cufunda terenul de joc într-o irealitate vaporoasă din care se iveau cînd şi cînd siluete zgribulite, greu de identificat sub uniformitatea pelerinelor.

Curtea secţiei celor mijlocii avea două părţi destul de distincte. În partea înaltă, legată de peristilul colegiului, stăteau de obicei elevii buni, cei care se jucau la vedere, aproape de învăţătorii lor, folosind un vocabular lipsit de cuvinte grosolane şi indecente.

O uşoară pantă a solului ducea la partea joasă care, dată fiind poziţia ei mai îndepărtată, oferea un refugiu mai sigur elevilor nedisciplinaţi. În această porţiune joasă, între mica construcţie a latrinelor şi colţul grădinii de zarzavat, împrejmuită cu un gard viu, se afla un ungher destul de ascuns privirilor, care, în pofida interdicţiei de a sta acolo, era cuibul celor certaţi cu disciplina. Acolo aveau loc răfuielile, cu ajutorul pumnilor, picioarelor şi bolovanilor. Acolo, contrabandiştii îşi făceau comerţul lor suspect cu obiecte introduse fraudulos. Tot acolo, conspiratori mucioşi, zgîriaţi şi murdari de cerneală îşi urzeau comploturile.

În seara aceea, ceaţa de nepătruns făcea deosebit de sigură poziţia din ungherul latrinelor, cu o condiţie : să nu fii surprins acolo de abatele Jubil, căruia îi plăcea să profite de această oră incertă pentru a apărea tocmai unde era mai puţin aşteptat. Dar toate precauţiile fuseseră luate de nişte băieţi care, slavă Domnului, ştiau

să se păzească. Două santinele, abil postate, trebuiau să semnaleze orice sosire nedorită. Una din aceste santinele era elevul Lhumilié, întotdeauna gata să facă de bunăvoie un serviciu compromițător. I se recomandase :

— Dacă-l vezi pe *Picior-de-pîslă,* să strigi imediat „Șase !" Noi o s-o ștergem prin grădina de legume.

— Să n-aveți nici o grijă, răspunse Lhumilié, a cărui loialitate și curaj nu puteau fi puse la îndoială, o să strig. Dar după aia o să-mi povestiți și mie ce ați pus la cale.

Bizuindu-se pe vigilența santinelei, conspiratorii își văzură de treabă. Din fețele lor nu prea se mai distingeau decît niște pete albe, iar cînd vorbeau, le ieșea din gură rotocoale de abur umed.

— Trebuie să ne distrăm anul ăsta, cu toate că *Picior-de-pîslă* e la fel de scîrbos.

— Da, trebuie să ne batem joc de el și să-l huiduim.

— Trebuie să-l înnebunim pe *Ciubotă !*

— Jos cu el ! Trebuie să-i șterpelim carnetul.

— Ar trebui să mai facem și altele.

— Ce ?

— Păi, ce-om mai născoci !

— Ce-ar fi să ne luăm la întrecere, cine face gluma cea mai tare ?

Se lăsă o tăcere. Fiecare chibzuia la riscurile și responsabilitățile legate de-o astfel de prinsoare. Dar, din umbră, răsună un glas, un glas aspru de șef, cu oarecare notă de dispreț :

— Firește, dacă sînt pe-aici și fricoși, nu-i reținem. Fricoșii n-au decît să plece. N-au decît să se ducă cu șoarecii de sacristie, cu îngerașii binecuvîntați și cu lingăii !

— Eu nu sînt fricos ! rosti un glas hotărît, cel al lui Lamandin.

— Nici eu, răspunse un alt glas, cel al lui Lardier.

— Nici eu ! Nici eu ! se pronunțară și alte glasuri, pline de ardoare și mîndrie.

În clipa aceea, răsună strigătul : „Șase !", lansat de două ori de curajosul și imprudentul Lhumilié. Sprijinit de-o ieșitură a zidului latrinei, strengarii se grăbiră să sară peste gardul viu al grădinii de zarzavat și se opriră

de cealaltă parte, nevăzuți și tăcuți, așteptînd să vadă ce va urma.

Dar nu s-a întîmplat nimic, căci abatele n-a venit pînă acolo. Dîndu-și seama că se petrece ceva suspect, se năpusti asupra lui Lhumilié, a cărui voce ascuțită, ca de fată, se recunoștea ușor, și îl tîrî cu forța spre partea de sus a curții.

— Dar n-am făcut nimic, părinte ! N-am făcut nimic ! Asta-i bună ! repeta întruna Lhumilié, zbătîndu-se.

În sfîrșit, au ajuns sub un bec de gaz, care răspîndea o lumină gălbuie, răutăcioasă parcă, și plină de amenințări.

— Ce înseamnă „Șase !" ? întrebă bănuitor abatele Jubil.

— E un joc, părinte, zise Lhumilié.

— Ce fel de joc ?

— Ne jucam, asta-i tot !

— De-a ce ?

— Ne jucam, răspunse Lhumilié cu o naturalețe dezarmantă, de-a atacul negrilor [1], noaptea într-un tunel.

— Așa ? zise abatele, nehotărît. Cu cine te jucai ?

— Cu Pinoche, Lamandin, Quaque, Lardier, Garfouillat...

Abatele Jubil șovăi. Nu putea admite ca, măcar și pe-o simplă bănuială, să nu aplice o sancțiune. Cu totul la întîmplare, rosti :

— Mîine ai să-mi stai jumătate de oră la arest.

— Dar n-am făcut nimic, părinte. Doar ne jucam.

— Pleacă, zise abatele Jubil. O să intre la socoteală pentru zilele cînd ai făcut ceva fără ca eu să fi băgat de seamă.

Lăsat să plece, Lhumilié se mistui în ceață și începu să alerge spre ungherul latrinelor, strigînd în direcția grădinii de zarzavat, nici prea tare, nici prea încet :

— Puteți să vă întoarceți, băieți. *Ciubotă* s-a cărat.

Apoi le povesti istoria atacului negrilor într-un tunel, spunîndu-le cu ce se alesese de pe urma devotamentului său.

---

[1] În franceză, clasicul apel sună astfel : „*Vingt-deux, les nègres !*" (Douăzeci și doi, negrilor !)

Fu întrerupt de sunetul clopotului care anunța începerea lecțiilor de seară. Întîrziind cît mai mult posibil, băieții se îndreptară spre locul de adunare al secției. Între timp, flegmaticului Quaque îi veni o idee. Acest băiat avea o înclinare accentuată pentru glumele făcute cu sînge rece și al căror haz stă în încăpățînare. Îi anunță pe ceilalți, fără să precizeze :

— Să vedeți c-o să ne distrăm.

Era întotdeauna ciudat să-l auzi pe Quaque vorbind de distracție. Cel mai interesant lucru e că la el pînă și ideea de distracție provoca rîsul, deoarece, în virtutea unei uluitoare contradicții între înfățișarea sa și acțiunea astfel definită, dezlănțuia în jur niște forțe bizare cărora nici nu le bănuiai existența. La paisprezece ani avea chipul impasibil al unui clovn bătrîn, obosit după o viață întreagă de giumbușlucuri. Aerul său profund lugubru era singurul indiciu al unui geniu profund comic. Efectul irezistibil al talentului lui Quaque se datora faptului că simțea în chip dureros prostia omenească și o deplîngea. Acest melancolic căuta, în fond, compensații pentru disperarea lui. Își transforma suferințele în strîmbături ; de aici talentul său incomparabil de a face pe idiotul ; și în acest lucru era ceva emoționant, care, prin autenticitatea sa, stîrnea rîsul.

Fantezistul nostru găsise în seara aceea ocazia nesperată de a se distra puțin în fața întregii secții, provocînd un fel de explozie fără zgomot. Elevii erau înșirați în două coloane lungi, fiind pe punctul de-a se întoarce în sala de studiu. Abatele Jubil se pregătea să dea semnalul, așteptînd ca foiala să ia sfîrșit și liniștea să se restabilească deplin. Un elev ieși din rînd și înaintă spre el : un Quaque grav și hotărît, dar însuflețit totuși de-o bucurie obraznică ce nu scăpa celorlalți. Scena se juca în primul rînd pentru cîțiva inițiați, care, foarte atenți, se pregăteau să guste din plin această comedie.

— Părinte, zise Quaque, cu un aer serios și trist, e adevărat ce-a spus Lhumilié.

— Ce să fie adevărat ?

— Că ne jucăm de-a atacul negrilor în tunel.

— Te-a întrebat cineva ceva ?

— Părintele superior a spus alaltăieri, în predica sa, că trebuie să declarăm întotdeauna adevărul fără să ne temem de gura lumii. Așa că, părinte, vă spun adevărul ca să fie de folos tuturor.

— Bine, zise abatele Jubil. Intră în rînd.

— Atunci, părinte, nu-i așa că n-o să-l pedepsiți pe Lhumilé ? N-ar fi drept, de vreme ce-a spus adevărul.

— Nu te amesteca în ce nu te privește. Și taci din gură !

— Da, părinte, zise Quaque cu o blîndă încăpățînare. Deci n-o să-l pedepsiți, nu-i așa ? „De-a negrii în tunel" e un joc care a fost născocit...

Bucuria celor inițiați atinsese culmea. Nevoia de-a izbucni în rîs le umfla obrajii. O pereche de fălci astfel umflate lăsă să-i scape un șuierat care se amplifică într-un măreț cloncănit cu efectul cel mai înveselitor. Era, firește, nătărăul de Lhumilié, primul interesat în această afacere, care nu-și mai putea păstra seriozitatea.

Întreaga secție, încă de la început, nu aștepta decît un pretext ca să se dezlănțuie. O uriașă ilaritate izbucni brusc sub peristilul slab luminat. Rumoarea era alcătuită din vociferări surde, triluri ascuțite, țipete scurte, și rafalele se succedau violent, fără a lăsa între ele nici un interval de liniște. Aceste zgomote interzise porneau de pe buze nevăzute. O frenezie colectivă îi cuprinsese pe toți băieții, care tropăiau de bucurie și, profitînd de extrema dezordine pentru a tranșa unele vechi răfuieli, se ciupeau sau își trăgeau lovituri. Secția acționa ca o gloată care vede roșu ; în fiecare din aceste mici inteligențe umane se năștea dulcea speranță irațională de a-l vedea odată sfîrșit pe îmblînzitor, pe abatele Jubil, care, surprins și furios, depășit pentru moment de furtuna neașteptată și irezistibilă, pîndea clipa răzbunării.

Între timp, afectînd un aer de dezaprobare și mîhnire, prefăcîndu-se că nu înțelege nimic, Quaque, rămas în mijlocul rîndurilor, stătea tot cu fața la supraveghetor. Profită de-un moment de acalmie pentru a-și exprima

simțămîntul față de abatele Jubil, arătîndu-i compătimirea sa.

— Asta-i bună ! Sînt smintiți ! zise el.

Și, lovindu-și fruntea cu degetul, privi trist spre scandalagii. Dar ochiul său drept, singurul punct însuflețit pe acest chip posomorît, îi încuraja pe amici cu mișcări imperceptibile ale pleoapei. Quaque avea și un anumit fel de a face să i se miște părul în vîrful capului, ceea ce însemna foarte clar pentru cunoscători : „Ah, ce ne mai distrăm !"

Ca un supraveghetor trecut prin ciur și prin dîrmon ce era, abatele Jubil avusese prilejul să vadă multe în cei douăzeci de ani de cînd teroriza elevii. Și totuși i se mai întîmpla uneori să fie luat prin surprindere, atît de neașteptate erau pretextele de la care porneau dezlănțuirile micilor păcătoși. Așa fusese cazul și în seara aceea, cu foarte ciudata grijă pentru dreptate de care dăduse dovadă elevul Quaque, într-un chip prea virtuos pentru a fi sincer.

Abatele Jubil își făcea un punct de onoare din a nu permite gălăgia, și asta o știau foarte bine atît dascălii cît și elevii. Ca atare, cea dintîi și mai usturătoare consecință a dezordinei ce domnea în rînduri, avînd în vedere că zgomotul ajungea, fără îndoială, pînă la etajul superior, era că ceilalți preoți gîndeau probabil, cu o tainică satisfacție : „Ia te uită, Jubil nu mai e în stare să-și țină elevii în frîu !" Supraveghetorul îi credea capabili chiar să zîmbească și să facă glume pe seama lui. Un om de teapa abatelui Jubil nu avea nevoie de mai mult pentru a simți că turbează.

Turbarea îi era atît de vizibilă, încît plăcuta priveliște a mîniei sale neputincioase îi încuraja pe băieți să strige din toate puterile. (Iar ipocritul Quaque își manifesta dezolarea cu o indignare din ce în ce mai comică.) Vacarmul creștea mereu, acoperind glasul abatelui. Acesta nu putea face nimic cîtă vreme nu reușea să scoată din fundul cutelor buzunarului fluierul de corn cu care dădea de obicei semnalul de adunare în excursii. Culmea ghinionului : fluierul era astupat cu praf și firimituri. Eforturile zadarnice ale supraveghetorului de a scoate un sunet cît de mic stîrniră un nou val de rînjete și sarcasme.

În sfîrșit, abatele fluieră. Un sunet atît de ascuțit încît sfredelea timpanele, stridența lui fiind accentuată și mai mult de bobul de năut ce se rostogolea înăuntrul fluierului, îi făcu pe ștrengari să încremenească. Se lăsă o tăcere plină de uimire, de teamă și în același timp de-o bucurie răutăcioasă, căci pedepsele care aveau să curgă cu nemiluita nu puteau șterge amintirea acestei strălucite lovituri : băieții îi făcuseră figura lui *Picior-de-pîslă*.

Spre surprinderea generală, supraveghetorul nu luă pe loc nici o măsură de pedeapsă. Cu glasul calm, deși tremurînd de ură, dădu poruncile obișnuite, și secția se întoarse în sala de studiu într-o ordine perfectă, chiar prea perfectă, care mirosea a ironie. Abatele mergea între cele două rînduri, foarte întunecat, rumegînd afrontul și pregătindu-și răzbunarea.

În clasă, după terminarea rugăciunii, cînd toată lumea se așează, abatele Jubil declară, bătînd cu rigla în masă ca să atragă atenția elevilor, dar fără nici o aluzie la faptele ce motivau această măsură :

— Întreaga secție va fi lipsită de recreație mîine la ora zece.

Un murmur slab se auzi din rîndul elevilor cuminți, care protestau invocîndu-și nevinovăția. Abatele răspunse scurt :

— Nu-i nimic, cei buni vor plăti pentru cei răi. Sau de nu, aranjați între voi astfel încît să mi se aducă la cunoștință numele celor vinovați.

Din nou, bătu cu rigla în masă. Apoi, fără să se așeze, arătă la stînga și la dreapta sa spațiul liber dintre estrada catedrei și primul rînd de bănci :

— Quaque și Lhumilié să vină aici !

Cei doi băieți ieșiră din bănci și înaintară încet. Quaque simula o uimire îndurerată, uimirea dezaprobatoare a unei ființe cu un profund spirit justițiar, care vede cum se comite sub ochii săi o nedreptate. Două sau trei zvîcnituri ale părului din vîrful capului anunțară camarazilor că va încerca totuși ceva.

— N-am făcut nimic rău, declară Quaque. Am dat doar ascultare părintelui superior, care așa a spus în predica ținută...

— E adevărat, părinte, ne jucam de-a negrii în tunel, afirmă Lhumilié, şi pofta de rîs îl apucă din nou.

Rigla lovi masa pentru a treia oară, şi sentinţa fu rostită :

— Amîndoi în genunchi, cu dicţionarele.

Abatele Jubil născocise o tortură care nu-şi făcea simţite efectele decît după un timp. Ea consta în următoarele : pedepsitul, în genunchi, trebuia să întindă braţele înainte, la înălţimea umerilor. Pe braţele întinse paralel erau puse două voluminoase dicţionare latineşti, şi apoi urma şedinţa de nemişcare, elevului fiindu-i interzis să se aşeze pe călcîie sau să se odihnească măcar o clipă. Orice schimbare de poziţie atrăgea după sine o pedeapsă suplimentară.

La început totul mergea bine, ba această pedeapsă cu aspect sportiv părea chiar nostimă. Dar nu trecea mult şi greutatea dicţionarelor apăsa cumplit asupra genunchilor, iar încheieturile umerilor începeau să slăbească. În chip fatal, venea un moment cînd braţele căzeau neputincioase. Elevul era atunci la discreţia supraveghetorului.

Accesele de rîs smintit ale lui Lhumilié alternau cu plînsul ; într-o clipită, torente de lacrimi inundau nestăvilite chipul lui schimonosit. Acest băiat plîngea aşa cum rîdea, fără a se putea opri, cu nişte contorsiuni extraordinare, ansamblu patetic şi totodată comic, care avea în disperare sau în veselie aceeaşi forţă de convingere. Cum se ştia că el sare fără tranziţie de la o extremă la alta, se aşteptau întotdeauna din partea lui caraghioslîcurile cele mai surprinzătoare. Drama şi blînda sminteală alternau în acest cap lipsit de minte. Dacă veselia era incontestabil nota sa dominantă, manifestările de nemaipomenită obidă ale lui Lhumilié căpătau, prin contrast, o forţă răscolitoare. Excentricul elev scotea fără a se stăpîni, oriunde s-ar fi aflat, nişte ţipete sfîşietoare, urlînd pe tonurile cele mai ascuţite, strigătele lui fiind însoţite de gesturi inedite care-i înveseleau pe cei de faţă ca un divertisment de-o rară calitate. Acest spectacol oferea celorlalţi pretextul de a interveni în cor, căutînd să-l înduplece pe abate, şi corul acesta compătimitor căpăta repede aspectul unei răzvrătiri. Secţia abia aştepta astfel de ocazii pentru a petrece. Aşadar, pedeapsa aplicată lui Lhumilié făcu să

se nască speranța unei distracții colosale, în fond, pe socoteala abatelui Jubil.

Această speranță se dovedi a nu fi zadarnică. Nu trecuse nici un sfert de oră de la începutul supliciului, că Lhumilié, prin gemete și tresăriri febrile, dădu a înțelege că se petrecea în el ceva neașteptat, presant și cumplit, în legătură probabil cu nevoia de a urina. (Cea mai mică emoție se traducea la el printr-un subit și irezistibil aflux renal.) Cum demonstrațiile lui îl lăsau indiferent pe supraveghetor, Lhumilié le însoți cu această rugăminte, repetată spasmodic, din ce în ce mai tare :

— Pîn-afară, părinte, pîn-afară...

Dar abatele Jubil, plin de cruzime, se făcea că nu aude. Atunci, Lhumilié, ținînd întruna pe brațe cele două dicționare care oscilau primejdios, porni într-un marș implorător, în genunchi, pînă în fața catedrei, sperînd ca astfel să atragă mai bine luarea-aminte a călăului său și să-l înduioșeze. Toți elevii, cu privirile ațintite asupra jalnicului acrobat, așteptau să se întîmple ceva. Lhumilié scoase un strigăt plin de spaimă :

— Părinte, nu mai pot să mă țin !

În aceeași clipă, lăsă dicționarele, care se prăbușiră cu mare zgomot, și se răsuci ca un vierme, căzut pe călcîie și strîngîndu-și pulpele cu ambele mîini. Întreaga sală izbucni în rîs. Nefastă ilaritate ! Rîsul avea asupra lui Lhumilié aceleași efecte molipsitoare pe care le are căscatul asupra majorității oamenilor. Aflat tocmai în culmea disperării, băiatul izbucni în rîs, un rîs strident și nemaipomenit de iritant, fără a înceta totodată să se răsucească și să manifeste simptomele unei suferințe de nesuportat. Teribil, abatele Jubil se ridică îndărătul catedrei. El zbieră, succesiv :

— O sută de rînduri, Lhumilié. Două sute de rînduri, Lhumilié. Trei sute de rînduri...

Dar Lhumilié nu mai vedea, nu mai auzea și nu mai înțelegea nimic. El striga, printre sughițurile sale grotești :

— Pîn-afară, părinte, pîn-afară...

Și rîdea și mai tare, răsucindu-se și mai mult, dureros și bufon totodată. Sala, îndărătul lui, vuia de-o ilaritate

dezlănțuită, aproape dementă. Iar abatele Jubil împărțea în stînga și-n dreapta sute și sute de rînduri.

Apoi, Lhumilié, cu totul rătăcit, sări în picioare și alergă spre ieșire, strigînd cu accentul celei mai deznădăjduite panici : „Pîn-afară, părinte, pîn-afară !“ și dispăru, lăsînd ușa deschisă.

La întoarcere, Lhumilié fu gratificat cu considerabilul total de cinci sute de rînduri și cu amenințarea unei pedepse și mai grave, dacă va reîncepe cu tîmpeniile lui. Această amenințare nu putea împiedica totuși ca forțele sale să-l trădeze. Douăzeci de minute mai tîrziu, Lhumilié lăsă din nou să-i cadă dicționarele. Rîsul care cuprinse întreaga asistență agravă această prăbușire, dîndu-i caracterul unei sfidări. Palid, fără a rosti un cuvînt, abatele Jubil coborî de la catedră, se îndreptă spre vinovat și îl apucă sălbatic de ureche.

— În genunchi ! zise el.

Apoi abatele, ținîndu-și victima de ureche, o trase spre ușă. Lhumilié se tîra ca vai de el, pe genunchi, ca un olog. Cu gîtul răsucit și ochii ieșiți din orbite, cu mucii curgîndu-i din nări, urla pe un ton dramatic : „Au-au-au ! Au-au-au !“

Căzu înainte, porni din nou și iarăși căzu. Abatele îl trăgea întruna, neînduplecat. Iar Lhumilié urla mereu : „Au-au-au !“ Se poate presupune că țipetele erau întrucîtva exagerate față de suferința îndurată. Dar pedepsitul avea în vedere că abatele nu era întru totul în drepturile sale ridicînd mîna asupra lui, deoarece pedepsele fizice erau, în principiu, interzise. Iar camarazii săi, din spirit de solidaritate, țineau și ei seamă de același lucru. Se auzi un strigăt de indignare, reluat apoi de alții, și toată sala, într-o clipă, începu să scandeze : „Brută ! brută ! brută !“

Se auziră chiar cîteva glasuri care rosteau distinct epitetul „jigodie“, ceea ce făcu o impresie plăcută asupra celor de față. Clasa era zguduită de trepidații și, din toate părțile, dicționarele se prăbușeau la pămînt. Capacele pupitrelor și picioarele elevilor, sub mese, făceau un zgomot ca de bombardament. Proiectile zburau prin aer. Cîteva cocoloașe bine frămîntate în gură se lipiră de plafon. De unul din ele atîrna, prinsă cu o ață, o păpușă neagră, cu niște picioare imense. Silueta ei dizgrațioasă o

evoca pe cea a unui anumit supraveghetor sinistru și răzbunător...

Toate acestea, din nefericire, n-au durat mult. Se poate spune însă că frumoasa manifestație a fost reușită din toate punctele de vedere. Reușită și foarte consolatoare ! Ba chiar destul de măgulitoare pentru onoarea secției mijlocii !

Pe scurt, a fost o zi glorioasă și memorabilă, din care gloria abatelui Jubil n-a avut nimic de cîștigat.

Într-adevăr, gloria lui n-a cîștigat nimic, deși a luat după aceea aspre măsuri de represiune. Dacă abatele s-ar fi putut întreba măcar o clipă care tabără se putea socoti victorioasă, o luminiță batjocoritoare din ochii băieților l-ar fi lămurit perfect în această privință. El cunoștea prea bine aceste mici flăcări ironice, care își făceau apariția tocmai în momentele cînd elevii nesupuși dădeau dovadă de un zel smerit, cu totul anormal.

De fapt, cu toate că salvase aparențele, abatele știa că micii păcătoși nu erau în pagubă și că-i treceau în cont și afrontul, și eșecul. Își spunea că îndărătul tuturor acestor lucruri trebuie să se ascundă un strengar mai șmecher decît ceilalți, un agitator pe care pedepsele poate nici nu-l loveau și căruia impunitatea avea să-i confere un plus de autoritate. Dar cine putea fi ?...

Supraveghetorul ședea la pîndă mai mult ca oricînd și își frămînta creierii. Bănuia doi sau trei băieți că ar fi instigatori. Aceștia însă nu erau decît niște locțiitori, și abatele nimerea alături de țintă, deoarece excludea din sfera investigațiilor sale, crezîndu-l inofensiv, pe unul din cele mai periculoase elemente ale secției : Pinoche, faimosul Hubert Pinoche, prințul loazelor, adăpostit în carapacea lui de inerție și indiferență simulată, care trăia zile liniștite la Sainte-Colline, unde se bucura de-o indulgență cu totul specială.

Despre motivele acestui regim aparte vom mai vorbi. Isprava care-i adusese lui Pinoche un tratament de favoare data din anul precedent. Dealtfel, acest tratament nu era nimic altceva decît un regim penitenciar atenuat. Dar lui Pinoche nu-i păsa : se simțea foarte bine în carantină și nu se gîndea decît să-și consolideze poziția.

IV

Pinoche, loaza

— Cine a spus : „Sfîntul Iosif era un fraier" ?

Profesorul clasei a patra, abatele Menème, repetă întrebarea fără a obține însă vreun răspuns. În tăcerea grea care domnea în clasă, cuvîntul „fraier", rostit de profesor și aplicat sfîntului Iosif, producea un efect puternic. Și cu atît mai puternic cu cît aceasta se petrecea la ora de religie. Evident, elevii dintr-a patra se purtau deplorabil la orele de religie. Iar sfîntul Iosif avea să se răzbune, recurgînd în acest scop la mîna omului. E un sfînt blajin, chiar înțelegător, dar „fraier" era prea mult...

O căință înduioșătoare înclina toate capetele asupra cărții de religie, mai cu seamă în ultimele rînduri ale clasei, unde se aflau loazele înrăite, suspectate întotdeauna din capul locului. Într-adevăr, tocmai în direcția lor își îndrepta abatele Menème fulgerele ochelarilor.

— Bine, zise el în sfîrșit, ultimele două bănci vor rămîne joi la arest.

Atunci, din fundul clasei, un laș strigă :

— Pinoche a spus !

— Jigodie ! ripostă un glas indignat, poate chiar al lui Pinoche.

— Turnător împuțit ! adăugă alt glas.

— Huo, huo, huo ! răsunară alte glasuri, încîntate de prilej.

Lașul strigă :

— Părinte, Patrigot a aruncat cu cerneală în mine !

— Mincinosule !

— Mișelule !

— Huo, huo, huo ! interveniră vocile, pe-un ton mai ridicat.

Urmă o înverșunată încăierare de picioare pe sub bănci, iar lașul, în sfîrșit atins, scoase un urlet de durere.

Toate astea se petrecuseră în cîteva secunde, într-un vîrtej de forțe brusc dezlănțuite, asemenea primei izbucniri a unei revolte. Abatele Menème ridică blatul pupitrului său și îl lăsă să cadă cu zgomot. Ochelarii îi tremurau

de mînie pe nasul cărnos, pătat de tabac şi înroşit de vinul împărtăşaniei. Îşi puse comanacul şi îşi îndesă pieptarul alb în gulerul sutanei. Clasa înţelese că avea să urmeze răfuiala. Tăcerea se restabili. Dar un zgomot neaşteptat o tulbură brusc : elevul Lhumilié fusese apucat de-un rîs pe care nu şi-l putea opri. Nu era totuşi momentul potrivit pentru a rîde.

— Lhumilié, îmi vei conjuga de trei ori verbul : „a nimeri mereu ca Ieremia cu oiştea-n gard".

Pedeapsa avu ca efect stimularea rîsului smintit al lui Lhumilié. Stacojiu, cu fălcile umflate de rîs, şiroind de salivă, cu ochi rătăciţi şi plini de lacrimi, micul nefericit, în prada unei ilarităţi stupide, oferea un spectacol foarte plăcut pentru elevii acestei clase, în care pluteau nevăzute efluviile unei bucurii interzise, dar pline de delicii, în prezenţa profesorului de religie depăşit de evenimente.

Eforturile făcute de Lhumilié pentru a se stăpîni erau atît de mari încît apăsările interne ale trupului său se abătură în altă direcţie, declanşînd un ţiuit flatulent, în tonalitate soprană, prelungit, admirabil subţiat pe parcurs, şi de-o rezonanţă fără pereche. Înţelegînd de unde venea zgomotul, clasa se înfioră de plăcere şi se dezlănţui, fără reţineri, într-o hărmălaie de nedescris, în urma acestui ţiuit necuviincios care ţîşnise ca prin minune sub nasul sfinţilor din Noul Testament.

— La privată, Lhumilié !

Dar pupitrul profesorului se transformă pe loc într-un trăsnet al mîniei. Abatele Menème strigă :

— O să-mi conjugi verbul de şase ori. De şase ori, auzi, Lhumilié ? Şi în latină.

În clipa aceea, rîsul smintit al lui Lhumilié se opri brusc. Uimirea se întipări pe chipul său încă transfigurat de-o fericire trecătoare.

— Cum se spune asta în latină, părinte ?

— Vei căuta în Quicherat !

*

Dacă elevul Lhumilié nimerea mereu ca Ieremia cu oiştea-n gard, trupeşul abate Menème nu era lipsit nici de consecvenţă, nici de metodă. El reveni la sfîntul Iosif.

— Pinoche, tu eşti acela care a spus : „Sfîntul Iosif era un fraier“ ?

În colegiu, elevul Pinoche slujea ca termen de comparaţie în materie de dezordine şi lenevie. Era un leneş înnăscut, un tîmpit încăpăţînat şi descurajant, unul din acei indivizi gata de orice, neclintiţi, bine ancoraţi în dispreţul lor absolut faţă de învăţătură. Asemenea tipi se bălăcesc fericiţi în dispreţul general şi în pedeapsă, se simt la largul lor în ticăloşie asemeni sfîntului Iov pe gunoi, şi, de pe grămada lor de murdării, legaţi la stîlpul infamiei şi purtînd boneta cu urechi de măgar, continuă să-i sfideze pe judecători, pe profesori şi pe cei ce fac rugăciuni pentru alungarea Diavolului.

Desigur, mai existau în colegiu şi alte loaze, de pildă Nusillon, Gamache, Maliboin şi Chachuat, personaje cu o faimă bine stabilită şi foarte tari în lenevie şi obrăznicie. Dar Pinoche era un derbedeu necioplit, cinic şi insolent, care obişnuia de preferinţă să se reculeagă în singurătatea greţoasă a latrinelor, unde pornea veşnic în pelerinaj, ţinîndu-se cu mîinile de burtă. Căci Pinoche era un neîntrecut simulator de colici, enterite, indigestii, incontinenţe de tot felul şi indispoziţii în general, care permit unei secături abile să scape de lecţii pentru a se duce liniştit să tîndălească, în afara sferei de observaţie a profesorilor, prin ungherele cele mai puţin cunoscute ale internatului.

Pe lîngă aceasta, Pinoche era o făptură încă primitivă, încă perfectibilă, desigur, în ceea ce priveşte înălţimea şi greutatea, varietatea vicleniilor şi aplicarea lor, dar care ajunsese, chiar de la treisprezece ani, la apogeul celor mai strălucite şi complete năstrușnicii. Lui Pinoche i se făgăduiau de zor casa de corecţie, companiile disciplinare şi ocna, singurele etape logice pentru el între naştere şi iad. Dar toate acestea îl făceau să rînjească liniştit. Dealtfel, el suporta ocările ca un martir chinurile, dar mai cu bucurie, căci părea să resimtă o bizară voluptate savurînd orele de arest şi de pedeapsă ce-l puneau la adăpost de orice atingere înjositoare cu elevii cuminţi şi pioşi, pentru care avea o vădită aversiune.

De zeci de ori se pusese problema alungării lui Pinoche dintr-un aşezămînt pentru care era o ruşine. De zeci de ori

consiliile ţinute în privinţa lui îi reuniseră pe superior, pe econom, pe directorul de studii, precum şi pe reverendul Tartinon, decan al internatului şi consilier al aşezămîntului, în virtutea vastei sale experienţe şi a incomparabilei lui ştiinţe teologice. Din nefericire, motive puternice, legate de finanţele şi de renumele unei distinse comunităţi didactice, nu permiteau să se procedeze la eliminarea lui Pinoche. Ca urmare, acesta, acoperit de ruşine, rămînea credincios colegiului, unde se bucura de-o tristă faimă.

*

Era o mare naivitate din partea abatelui Menème să-i pună vreo întrebare lui Pinoche. Acest băiat, desigur, în afara cazurilor cînd era examinat la lecţie, şi cînd nu răspundea absolut nimic, în orice alte împrejurări răspundea „nu". El răspundea „nu" aşa cum majoritatea elevilor răspund „da" : din principiu, ca să nu se facă nici cea mai mică confuzie între poziţia sa intelectuală şi morală şi cea a camarazilor săi, dotaţi cu toţii, într-o măsură mai mică sau mai mare, cu o docilitate ce favoriza robia. Întrebat dacă făcuse o apreciere asupra vieţii pămînteşti a sfîntului Iosif, răspunse aşadar cu fermitate :

— Nu !

— Pinoche, minţi ! spuse abatele Menème.

— Nu, zise Pinoche.

— Ba da, minţi. Dealtfel, camarazii tăi te-au auzit. Cine a declarat : „Pinoche a spus" ?

— Chuitte, părinte, răspunse Patrigot.

— Taci, Patrigot, nu te-am întrebat pe tine. Tu eşti acela, Chuitte ?

— Da, părinte, răspunse Chuitte, care avea un suflet josnic şi era gelos pe Pinoche. Iar el m-a făcut jigodie.

— Nu-i adevărat ! zise Pinoche laconic şi parcă străin de această discuţie.

— Vezi, Pinoche ? zise abatele Menème.

— Şi Sarclier mi-a tras un picior, strigă Chuitte, suspinînd de-ţi era mai mare mila.

— Auzi colo ! strigă Sarclier cu o indignare prefăcută.

— Taci, Chuitte, zise abatele Menème. Sarclier va fi pedepsit. Lhumilié, rîzi ca un idiot, o să te dau afară... Puţină tăcere ! Deci, Pinoche, s-a dovedit că minţi.

— De ce-aş minţi ? întrebă Pinoche.

— Pentru că minţi întotdeauna. Pentru că...

— Mă doare-n cot de sfîntul Iosif ! declară Pinoche pe-un ton de neclintită convingere.

În mintea lui Pinoche aceasta era poate o încercare de-a se justifica. Poate voia să spună că detaşarea lui în privinţa sfîntului Iosif era atît de completă încît nu avea nici un motiv să-l vorbească pe tatăl adoptiv al Mîntuitorului nici de bine, nici de rău. Dealtfel, cu Pinoche nu puteai şti niciodată... Un singur lucru a părut cert : cuvîntul era prost ales, nepotrivit cu obiectul. Întreaga clasă scoase un „o !" de oroare, care crescu în chip nemăsurat. Această reacţie îi indică abatelui Menème care-i era datoria. El arătă spre uşă :

— Afară, Pinoche !

De obicei, bucuros să iasă la aer, Pinoche pornea spre uşă cu multă grabă, fără să i se spună de două ori. În ziua aceea, nu se ştie de ce, îşi schimbă atitudinea.

— Nu ! răspunse el cu hotărîre.

În acelaşi timp, se ghemui în bancă, cu capul tras între umeri, cu coatele depărtate şi picioarele încolăcite de bancă, avînd intenţia evidentă de-a se împotrivi prin toate mijloacele. Pe faţa lui se întipări încăpăţînarea iritantă şi obraznică a celor ale căror convingeri sînt ca nişte citadele inexpugnabile. Şi deodată, spiritul de sfidare şi de blasfemie puse stăpînire pe Pinoche. Fixîndu-l cu nerusinare pe abatele Menème, se strîmbă la el drăceşte şi strigă :

— Cra, cra, cra !...

Era strigătul infam, strigătul josnic pe care *laicii* (jalnicii copii fără Dumnezeu) îl scoteau la vederea fiilor bunei burghezii catolice, atunci cînd liceenii blestemaţi îi întîlneau, pe străzile oraşului, pe evlavioşii elevi ai colegiului. Astfel, Pinoche, cu o satisfacţie ce friza sacrilegiul, îşi trăda tabăra.

De la Pinoche, desigur, te puteai aştepta la orice, totuşi nimeni nu se aşteptase la aceste strigăte considerate în colegiu drept semnul apartenenţei la o mafie diabolică. O imensă uimire, de data aceasta neprefăcută, încremeni întreaga clasă. Alphonse Bigotin, tocilarul, piosul model al virtuţilor tineretului creştin, crezînd că Diavolul se încarnase în Pinoche, îşi făcu o cruce mare şi îşi căută

grăbit scapularul ce-i atîrna pe piept, între piele şi cămaşă. Se lăsă tăcerea teribilă a marilor judecăţi. Toţi clevii, pînă şi leneşii incorigibili, se întorseseră neliniştiţi spre profesor, întrebîndu-se ce intervenţie va răzbuna în acelaşi timp onoarea sfîntului Iosif şi a întregii creştinătăţi, ce sfînt Gheorghe îl va zdrobi pe păcătosul Pinoche. Arhanghelul delegat de către ceruri fu abatele Menème în persoană.

*

Trupeşul abate era cel mai moderat dintre preoţi, cel mai îndepărtat, prin însăşi natura sa, de scrupulele chinuitoare ce-i torturează şi-i frămîntă pe marii mistici. Pe pămînt, el aştepta liniştit vremea cînd va intra în paradis, fără a se îndoi că avea acest drept, de vreme ce nu păcătuia niciodată prin desfrîul imaginaţiei şi nici prin cel al cărnii. Maldăre de caltaboşi cu ceapă, ciozvîrte de rasol cu carote şi alte feluri de mîncare după care se dădea în vînt constituiau principalele sale excese, în zilele în care asemenea bucate erau servite în sufrageria preoţilor. Pe lîngă acestea, îşi acorda cîteva înghiţituri suplimentare de vin roşu şi un pahar zdravăn cu drojdie de Bugey, din care avea întotdeauna în camera sa o mică rezervă, trimisă de familie.

Dar cine poate condamna un bun creştin pentru că n-a avut curajul să fie cumpătat ? Dumnezeul blîndeţii, desigur, n-ar face una ca asta. Abatele Menème era deci foarte sigur că va merge în cer, şi această convingere îi dădea o seninătate blajină, lipsită poate de elanuri sublime, dar şi de virtuoasele pasiuni prin care cei predestinaţi, crezînd că le e îngăduit orice, seamănă discordia printre contemporanii lor. Totuşi, profesorul clasei a patra era un om, un om sangvin, în stare să-şi iasă uneori din pepeni şi, în asemenea cazuri, capabil de violenţă.

Nu sfîrşise bine rebelul să rostească abominabilul „cra, cra, cra", că abatele Menème, cu toate cele nouăzeci şi şapte de kilograme ale sale, sări literalmente de la catedră şi se năpusti asupra nerușinatului, cu forţa şi viteza cutremurelor ce-au nimicit odinioară Sodoma. Această viteză avea ceva supranatural, căci, pînă să fi respirat

măcar o dată, abatele şi ajunsese în fundul clasei, iar mîna lui, condusă desigur de-o poruncă de sus, se abătu peste obrazul puşlamalei cu o putere nemaipomenită. Pinoche rămase încremenit, cu un obraz palid şi altul roşu. Profitînd de zăpăceala lui, abatele îl smulse din bancă şi îl tîrî spre uşă.

Dar Pinoche avea cea mai solidă căpăţînă din colegiu. El ştia foarte bine să încaseze şi să dea înapoi, ceea ce e foarte important pentru unul obligat în permanenţă să ţină piept tuturor. La trei paşi de uşă, începu deodată să se zbată, strigînd ca în ceasul morţii, şi reuşi să tragă în tibia profesorului o lovitură de călcîi deosebit de precisă.

De durere, abatele Menème îşi lăsă prada, şi n-a lipsit mult ca toţi cei de faţă să vadă triumful răului asupra celui drept. Din fericire, profesorul reuşi să-l apuce de chică pe ticălosul şcolar şi să-l ţină în timp ce deschidea uşa. Împingîndu-l afară, închise uşa după el, iar Pinoche, de cealaltă parte, o trase atît de tare încît un geam sări în ţăndări. Prin această vizieră improvizată, Pinoche strigă, declinîndu-şi astfel răspunderea, cu prezenţa de spirit pe care o dovedea întotdeauna în rele :

— Asta-i bună, a spart şi geamul ! Bine-mi pare.

Infamul nu şovăi să amestece şi cerul în jocul său. Adăugă pe-un ton triumfător :

— Bunul Dumnezeu l-a pedepsit !

Au urmat ameninţări :

— Laşule, ai să vezi ce-o să-ţi facă tata !

Urmă apoi această declaraţie abilă, dacă nu şi adevărată :

— Dacă voiam să te linguşesc făcînd pe turnătorul, puteam să-l numesc pe cel care a spus că sfîntul Iosif era un fraier ! Puteam foarte bine să-l numesc ! Dar puţin îmi pasă !

Şi în sfîrşit :

— Jos popii ! Trăiască părinţelul Combe !

Răzbunat pentru moment şi destul de satisfăcut de isprava sa, Pinoche o porni tiptil pe coridor, trecînd în patru labe prin faţa uşilor celorlalte clase ca să nu fie observat, căci îşi propunea ca, pînă va suna clopotul, să-şi petreacă

vremea în grădina de zarzavat, loc interzis elevilor şi, prin urmare, foarte atrăgător.

Cu precauţiuni de piele-roşie pe o potecă de război (comparaţie stimulatoare la care băieţii se gîndeau cu plăcere cînd porneau într-o aventură periculoasă), Pinoche o luă de-a lungul întregului corp central al clădirii, strecurîndu-se pe lîngă coloanele peristilului. Un drum plin de capcane, unde era expus la o întîlnire nedorită cu vreun părinte, care ar fi putut să-l întrebe : „Ce faci aici ?", căci prezenţa unui elev pe coridoare părea întotdeauna nepotrivită în timpul orelor de clasă.

Desigur, preoţii, fie din indulgenţă, fie din indiferenţă, nu se sinchiseau de ceea ce se petrecea în afara zonei responsabilităţii lor nemijlocite. Dar lui Pinoche i-ar fi fost greu să mintă în faţa superiorului sau a directorului de studii, explicîndu-le motivele pentru care se afla departe de abatele Menème, în timp ce acesta vorbea despre sfînta familie şi despre meritele discrete ale lui Iosif, blîndul patriarh al florilor de crin. Şi unde mai pui că, la această oră, nu era exclus să dea tîrcoale pe acolo perfidul abate Jubil, cu pîslarii săi de spion. Căci acest maniac nu înceta niciodată să-i pîndească pe delincvenţi, pe micii păcătoşi, cărora le consacra eforturi suplimentare, în scopul de a face să crească numărul ispăşirilor pămînteşti, atît de plăcute Stăpînului, în permanenţă jignit de aroganţa profanatoare a creaturilor sale.

Pinoche, care înainta cu precauţiune, observă între doi stîlpi umbra înspăimîntătoarei siluete. Supraveghetorul tocmai se afla la locul său de pîndă. Pinoche se opri, se ascunse la rîndul său îndărătul unui stîlp şi chibzui ce avea de făcut. Putu să aleagă între două drumuri. Sau să coboare în goană prin curtea celor mari, să dea ocol capelei şi să revină prin partea de jos a curţii celor mijlocii (dar acest traseu pe teren descoperit îl expunea vederii întregului colegiu) ; sau să coboare pînă la dormitor pe scara mare din stînga, sub pretext că şi-a uitat batista, ceea ce i-ar fi permis să străbată apoi sala de festivităţi şi să coboare din nou pe scara mare din dreapta, care dădea spre culoarul magaziei de rufe. Pinoche alese a doua alternativă. Dar trebuia să se mişte repede, scările fiind

foarte periculoase între parter și primul etaj. Pinoche își îndesă bereta peste urechi și își descălță saboții. Apoi se repezi pînă la scară, unde trase cu urechea. Se părea că drumul e liber. Socotind că retragerea îi este asigurată, nu rezistă plăcerii de a-i juca o festă abatelui Jubil, față de care se considera foarte dator. Făcîndu-și mîinile pîlnie la gură, strigă în direcția umbrei pe care-o observase :

— Cucu ! Te-am văzut, șobolane !

Abatele ieși din ascunzătoare ca un cîine din cușcă. Dar nu descoperi triunghiul minuscul al unui ochi, singurul care depășea colțul de zid dindărătul căruia Pinoche urmărea efectul produs. Mulțumit de excelentul rezultat al glumei sale, strengarul se repezi în vîrful picioarelor pe scări. Pe palierul primului etaj fu cît pe ce să se producă un dezastru. O ușă se deschise și Pinoche era să nimerească de-a dreptul în sutana unui părinte, care strigă : „Hei, bine, dar..." Pinoche, se înțelege, nu-și pierdu nici o clipă cu explicații sau cu scuze. Sări și mai iute spre al doilea palier, fără a oferi vederii părintelui decît un fund de pantaloni cît se poate de anonimi, niște picioare care se mișcau fulgerător și doi saboți ținuți în mînă pentru a putea fugi mai repede ; dealtfel, nici nu era nevoie de-o asemenea grabă, căci burta grea a abatelui ar fi zădărnicit orice urmărire. Părintele Diot, dirigintele secției celor mari, privi zîmbind spre strengarul care dispărea.

— Ca un iepure ! murmură el. Exact ca un iepuraș... Doamne, ce sprinteni sînt la vîrsta asta !

Abatele își făcu o cruce mare și deschise breviarul, pe care voia să-l citească sub peristil, mergînd, ca măsură de igienă. Căuta să îmbine rugăciunile cu un pic de mișcare. Sîngele i se îngroșa, simțea că devine prea greoi și încerca după mese o penibilă nevoie de a dormi, ceea ce îl stînjenea mult în îndeplinirea îndatoririlor sale de supraveghetor al studiului, la începutul după-amiezii. Era dintr-o familie în care se murea de apoplexie pe la vîrsta de șaizeci de ani : mai întîi un mic atac, care părea cu totul inofensiv ; apoi un al doilea, ceva mai grav, și pe neașteptate al treilea, după care nu mai urma decît sapa și lopata. Abatele Diot avea cincizeci și șapte de ani și se vedea amenințat de o moarte subită prin congestie cere-

brală. Primejdia îl făcea să fie mereu cu gîndul îndreptat spre mîntuirea sufletului, paşaportul pentru ultima călătorie.

După ce-şi trase puţin sufletul pe palierul etajului doi, Pinoche străbătu nestingherit dormitorul şi sala de festivităţi. Ceru o batistă maicii Philomène de la magazia de rufe şi coborî pe scara mare din dreapta. Această scară dădea spre curtea secţiei celor mijlocii. Luînd-o pe marginea curţii pînă în fundătura latrinelor, se putea ajunge uşor la grădina de zarzavaturi, fără prea multe riscuri.

Pinoche urma să intre în curte trecînd peste terenul de gimnastică. Pe neaşteptate, însă, îşi schimbă intenţiile. Alături de zidul de susţinere al sălilor de mese, zărise o mică baracă, al cărei horn fumega ciudat, în trîmbe luate de vînt ca rotocoalele unei pipe de bunic. (Bunicul dinspre tată al lui Pinoche, un bătrîn căpăţînos şi palavragiu, fuma toată ziulica din nişte lulele enorme, care erau, faţă de alte pipe, cam ceea ce sînt sobele olandeze în comparaţie cu sistemele de încălzire obişnuite.) La vederea acestei barăci, lui Pinoche îi veni ideea să-i facă o vizită părintelui Bricole.

*

Trăia la colegiul Sainte-Colline un preoţel fără o vîrstă definită, noduros şi zbîrcit, a cărui faţă mică şi ofilită rîdea printr-o mie de riduri, iar zîmbetul acestui chip încreţit, printr-un curios miracol, strălucea de-o tinereţe incomparabilă, pură şi încîntătoare, ale cărei raze atrăgeau copiii şi animalele. Prin mîna lui, Dumnezeu dădea hrană puişorilor de păsări. Porumbei, vrăbii şi şopîrle se ţineau după el, mergeau pe urmele paşilor săi binefăcători, presărate cu firimituri ; el îi primea pe plîngăreţii paria, pe elevii alungaţi, căci, umil fiind, iubea sufletele lipsite de orgoliu şi aplica întocmai porunca : *Să nu judeci !* Această purtare îl făcea să pară cam ridicol şi să treacă drept sărac cu duhul. Dar prospeţimea lui alimenta un izvor de iubire la care veneau să se adape, din timp în timp, cîţiva mici amărîţi. Aceştia plecau mai puţin nefericiţi din colibioara cu acoperişul într-o rînă, după o oră petrecută acolo,

într-o atmosferă de prietenie în care semnele unei ispăşiri făceau să dispară deodată toate nedreptăţile.

Adevăratul nume al acestui personaj aparte nu se cunoştea, căci nimeni — nici chiar ceilalţi preoţi — nu-l numeau vreodată altfel decît *părintele Bricole* [1]. Într-adevăr, reparînd şi potrivind, lucrînd cu lemn, piele şi metal, era un meşter bun la toate. Fecior al unui rotar din Nevers, fusese, înainte de-a intra în tagma călugărească, un modest şi conştiincios meşteşugar rural. Purta sutana aşa cum purtase, cînd era foarte tînăr, şorţul de piele în faţa nicovalei. Acest meşteşugar de la ţară socotea drept o ocupaţie lăudabilă şi lipsită de primejdie pentru alţii mînuirea pilei, rindelei şi sfredelului, în vreme ce el n-ar fi îndrăznit să se atingă de suflete, de tinerele inteligenţe delicate, faţă de care nutrea prea mult respect şi milă. Cum nu avea vocaţie pentru învăţămînt şi cu atît mai puţin ar fi fost în stare de severităţile ce stau la baza oricărei educaţii, îl considerau drept un *minus habens* [2] şi îl foloseau cum se putea. Puţin zugrav, puţin tinichigiu, puţin zidar şi uneori paracliser, el scutea comunitatea de plata unor lucrători. Repara de asemenea mingile, picioroangele, saboţii, dădea o mînă de ajutor în dreapta şi-n stînga. Dis-de-dimineaţă, după ce-şi făcea rugăciunea, se ducea să se închidă în baraca lui, iar de acolo, pînă seara, se auzea întruna zgomot de unelte harnice şi cinstite. Era lăsat deoparte, uitat în colţul său. La Sainte-Colline, juca oarecum rolul de prost al satului. Abaţii îl tratau cu o condescendenţă trufaşă, ce-şi avea izvorul în vanităţile pedagogice cărora titraţii reuşesc arareori să le reziste.

Se făcea o gravă greşeală limitînd la un rol atît de obscur meritele acestui lucrător manual, şi unii elevi o ştiau bine. În ciuda aparenţei insignifiante şi a vieţii modeste pe care o ducea, părintele Bricole ştia să aducă mîngîiere celor mîhniţi şi pedepsiţi, care nu se puteau adapta regulamentului. Acest samaritean era bunul, sincerul, adevăratul discipol, care cunoaşte şi aplică din toată inima preceptul : *Lăsaţi copiii să vină la mine !* În mica lui

[1] Aluzie la verbul *bricoler* — a meşteri.

[2] Termen desemnînd un ins dotat cu mai puţine capacităţi.

colibă cu acoperișul strîmb, ridicată timid lîngă magazia de vechituri, sălășluia bunul esențial, de natură să ajute cu adevărat și, în ultimă analiză, poate chiar bunul cel mai de preț al colegiului : flacăra blîndă și caldă a unei iubiri cu totul dezinteresate, a cărei esență nu era alterată de nimic, nici de cea mai mică tendință de autoritate, nici de cea mai mică aroganță. Un biet preot muncitor, țintă a bruftuielilor ironice ale semenilor lui, întreținea această flacără ; în contact cu ea își recăpătau curajul în fiecare an vreo douăzeci de suflete chinuite, care în atmosfera aspră a internatului ar fi fost menite să înghețe, poate, pentru totdeauna.

Cîțiva preoți se străduiau sincer să vină în întîmpinarea neliniștilor și durerilor copilăriei (bunăoară abatele Biboux, și abatele Nolin, profesor la clasa întîi). Dar ei nu puteau evita momentele cînd își ieșeau din fire, cădeau adesea în păcatul lipsei de răbdare și al mîniei. În acest timp, douăzeci de băieți nu-și pierdeau nădejdea în viitor, pentru că exista pe lume părintele Bricole, pe care nimeni nu-l lua în seamă, un preot mărunt și sărman ce-și ducea zilele singur în coliba sa, în ungherul cel mai neprietenos și mai neumblat al clădirilor de la Sainte-Colline.

Cum putea acest exilat să facă atîta bine ? Era un mister. Poate, pur și simplu, pentru că simțea o nesfîrșită milă, o milă ce nu-i înjosea întru nimic pe cei în cauză. Căci bătrînul preot dădea a înțelege limpede că se considera el însuși în rîndul celor mai de pe urmă dintre ființe — toate vrednice de milă — și dovedea prin exemplul său că într-o stare de umilință acceptată cu pioșenie poți avea un simțămînt de încredere și veselie. Persoana lui emana o bucurie liniștită, egală, netulburată niciciînd de toane, calcule sau ambiții. În gravitatea pe care-o arborau alți preoți, ca și cînd ar fi fost depozitarii celei mai înalte înțelepciuni, nu vedea decît meschinărie, zădărnicie și păcatul trufiei. Nu dorea decît să trăiască imitîndu-l cît mai mult cu putință pe divinul vizionar care a fost prietenul săracilor din Tiberiada și care crescuse și el în fața tejghelei de dulgher, într-un cătun neștiut.

Simțea cu intensitate ceea ce este înduioșător, sincer și pur, și nu se preocupa niciodată de rest. Fără a face pe

exegetul de duzină sau pe predicatorul, fără a amenința și fără a avea cea mai mică pretenție la faima oamenilor sfinți care au ilustrat istoria Bisericii, săvîrșea totuși minuni în felul său. Lăsa să acționeze asupra celorlalți bunăvoința și dragostea ce radiau din modesta lui ființă. Fluidul pe care avea puterea să-l comunice inspira celor mai înăspriți și mai frămîntați sentimentul căinței și hotărîri ferme. Acest om luat în zeflemea avea darul marilor inspirații.

„Iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac !" — iată ce părea mereu să zică blîndul părinte Bricole, întorcînd spre ființe ochii săi limpezi și veseli, albaștri ca floarea de nu-mă-uita. Departe de agitațiile și de josnicele tertipuri ale lumii, mînuia uneltele în bordeiul său, unde trăia în bună prietenie cu Dumnezeu, așteptînd să se trimită după el pentru o reparație urgentă, sau să vadă lipindu-se de geamul magherniței sale botișorul vreunui ștrengar înlăcrimat.

Pinoche intră în colibă.

— Bună ziua, părinte Bricole, spuse el.

— Bună ziua, Pinoche dragă, răspunse părintele Bricole. Vino să te încălzești.

— Știi, iar am făcut prostii, zise Pinoche.

— Te-a dat afară, barem ? De ce nu ești cuminte ?

— Mă plictisește, răspunse Pinoche. E ceva mai puternic decît mine, trebuie să fac pe idiotul.

— Dar bunul Dumnezeu, Pinoche ? Ce poate să creadă despre tine ?

Pinoche tăcu gînditor.

— Probabil că el m-a făcut așa ! Dumneata, părinte Bricole, erai cuminte la colegiu ?

— Nu întotdeauna, micul meu Pinoche. Nu întotdeauna...

— Păi, eu ce spun ! Am să fiu cuminte cînd o vrea bunul Dumnezeu, așa cred eu.

— Trebuie să-l ajuți un pic pe bunul Dumnezeu, Pinoche.

— Nu prea văd bine un Dumnezeu care ar avea nevoie să-l ajut eu, Pinoche. Ar însemna ca lumea să fie întoarsă cu susul în jos !

După ce mai chibzui puțin, Pinoche puse următoarea întrebare :

— E adevărat, părinte Bricole, că dintre cei mai mari bandiți au ieșit cîteodată cei mai mari sfinți ?

— S-a întîmplat și așa, Pinoche. Ți-ar plăcea să te faci sfînt ?

— Pe legea mea, răspunse sincer Pinoche, nu. Nu cred să fie prea amuzant. Mi-ar plăcea mai mult să fiu aviator sau milionar.

— Dacă voința bunului Dumnezeu, zise părintele Bricole, e să facă din tine un sfînt, mai tîrziu, nu-ți va lăsa ție sarcina de a hotărî.

— Atunci, răspunse Pinoche, ce să mai vorbim ? Nu putem decît să așteptăm... Părinte Bricole, pot să cotrobăiesc un pic pe-aici ?

— Poți să cotrobăiești, Pinoche, dar să nu iei nimic fără să-mi spui. Și uite colo, pe colțul raftului, o să găsești smochine și nuci. Îți plac ?

— Sigur ! zise Pinoche.

Interiorul colibei mirosea a rășină, a piele, a ulei, a clei cald, și peste aceste mirosuri se simțea aroma dulce ce amintea de pădure a talașului proaspăt, ale cărui serpentine moarte trosneau sub picioare și se sfărîmau ușor în palmă, unde lăsau o fină pojghiță rășinoasă. Îngrămădirea de unelte ascuțite și strălucitoare, lemne, fierărie, curele, cuie, șuruburi și mii de alte obiecte disparate alcătuia un admirabil talmeș-balmeș în care era pasionat să cotrobăiești. O adevărată comoară. Se găseau acolo lucruri ciudate, despre a căror întrebuințare simțeai nevoia să întrebi, lucruri pe care le doreai și pe care ți-ar fi plăcut să le bagi în buzunar, ca bunăoară cuțite, foarfeci vechi, un revolver stricat, segmente de metru pliant, sfîrleze, stilouri fără capac... Se mai găseau, de asemenea, pe ici, pe colo, bucăți de zahăr, cocoloașe de gumă, fructe uscate, un măr, o tabletă de ciocolată. (Dulciurile erau cam prăfuite, cam năclăite, dar băieții nu țineau cont de asta.) Se găsea uneori și cîte-un pachet de tutun, din care puteai ciupi cîteva fire. (Părintele Bricole fuma puțin din pipă.)

Ce mai, era un loc plin de atracții, de plăceri și indulgență, unde te simțeai infinit mai bine decît în clasă. Numai elevii leneși știau ce plăceri se pot gusta aici, și se fereau să destăinuie cuiva secretul.

Pinoche, adesea alungat din clasă, venea bucuros la părintele Bricole. Și de data aceasta petrecu în colibă o dimineață foarte plăcută.

*

Cîteva zile mai tîrziu, o limuzină sclipitoare pătrundea plină de autoritate în curtea de onoare a colegiului. Șoferul opri mașina în fața scării centrale și deschise portiera. Din automobil coborî un bărbat gras, cu o înfățișare vulgară, care părea extrem de furios. Stării lui de spirit i se acorda neapărat importanță, deoarece personajul ieșea dintr-o mașină splendidă, condusă de un fel de amiral aflat în slujba lui. Vizitatorul declară că vrea să vorbească neîntîrziat cu superiorul. După ton se putea trage concluzia că nu avea să-i spună abatelui Fuche lucruri prea amabile. Nemulțumirea vizibilă pe care-o afișa impunea grabă. Se sună din clopot și, pentru mai multă siguranță, cîteva ștafete porniră în galop să-l anunțe pe superior că sosise domnul Pinoche și că dorea să-i vorbească imediat.

În acest timp, domnul Saturnin Pinoche fusese introdus într-un mic vorbitor separat unde, pe șemineu, se afla o foarte frumoasă reprezentare a inimii lui Isus sub un glob de cristal. Vizitatorul vorbea singur, mergînd prin cameră, căci starea de agitație îl împiedica să stea pe loc. Proasta lui dispoziție era de înțeles. Domnul Pinoche, tatăl celor patru băieți Pinoche — Eustache, Hubert, Louis și Gaston — toți interni la colegiul Sainte-Colline, unde educația lor costa pe puțin șase mii de franci pe an (și șase mii de franci nu se găsesc în colbul drumurilor), primise una după alta două scrisori neliniștitoare, prima semnată de părintele Fuche, cealaltă de fiul său Hubert.

Cu multe ocolișuri prudente, superiorul scria că ar fi de dorit, chiar în interesul copilului, ca tînărul Hubert să fie retras de la Sainte-Colline, unde nu făcea progrese, pentru a căpăta în altă parte o educație mai utilă. „Cu toată marea noastră experiență în ceea ce privește tine-

retul şi cu tot devotamentul profesorilor noştri, trebuie să ne recunoaştem eşecul aproape deplin în faţa acestei naturi puternice şi independente. Hubert are însuşiri, în mod cert, dar structura spiritului său, deja format, cere să fie luat în mîinile ferme ale unor noi educatori. Vă rugăm să ne credeţi, stimate domn, regretăm mult că trebuie să vă sfătuim astfel şi să ne despărţim de acest copil, în timp ce fraţii săi sînt nişte elemente supuse, pe care sîntem fericiţi să le putem număra printre elevii noştri."

A doua scrisoare, pusă la cutie de un extern şi redactată într-un stil mai direct, îl informa laconic pe domnul Pinoche că abatele Menème, profesorul clasei a patra, era un mitocan sinistru şi o brută respingătoare. Acest bandit în sutană ridicase mîna în chip mîrşav asupra unuia din fiii domnului Pinoche, pentru că suavul îngeraş nu admisese să fie tratat drept mincinos, în timp ce mincinosul era tocmai abatele Menème.

Toate acestea îl nemulţumeau foarte tare pe domnul Pinoche, smulgîndu-l ocupaţiilor lui. Iată de ce venise să rezolve chestiunea în termeni definitivi, aşa cum rezolva toate afacerile de mică importanţă, ridicînd glasul şi formulîndu-şi condiţiile, întotdeauna aceleaşi : hotărăşte-te, dragul meu, ori e albă, ori e neagră !

Că fiul său era un leneş, zău, o ştia ! Şi el fusese la fel. Ceea ce nu-l împiedica să fie milionar la cincizeci de ani. La vîrsta lui Hubert era mereu pe străzi în loc să meargă la şcoală. Putuse să facă astfel fiind copilul unor oameni de rînd, dar Hubert nu putea, deoarece era fecior de milionar : averea îţi creează obligaţii plicticoase. Trebuia ca acest băiat să-şi piardă cîţiva ani de zile într-un colegiu select. În lipsă de succese pe planul însuşirii cunoştinţelor, avea să se aleagă cu maniere frumoase, şi tot era ceva. Un singur lucru conta : să fie dat la acelaşi colegiu ca şi fraţii săi. Pentru domnul Pinoche, personaj foarte ocupat, faptul că cei patru băieţi ai săi erau la un loc în acelaşi aşezămînt simplifica mult lucrurile : îi vizita pe toţi odată, tranşa condiţiile dintr-un foc pentru toţi patru. Se cîştiga astfel mult timp. Dacă băieţii erau împrăştiaţi, cum mai avea şi o fată, pe care trebuia s-o vadă separat, nu mai termina niciodată. Să-l vadă mai rar pe Hubert, pentru că era un elev leneş ? Dar acest elev

leneș era în fond preferatul domnului Saturnin Pinoche, care gîndea : „O să fie descurcăreț al naibii, cu mutra lui de porc ! I-o prezic, și știu eu ce spun.“ În pișicherlîcul și încăpățînarea fiului, acest tată clarvăzător își admira propriul său sînge.

Domnul Pinoche nu-i cunoștea prea bine pe oamenii Bisericii, deoarece nu prea avusese de-a face cu ei înainte de ascensiunea sa, dar cunoștea bine oamenii în general, pe care știuse să-i jupoaie, și își spunea : „Popi, nepopi, tot un drac. Numai țoalele se schimbă.“ Cinismul său avea unele scuze, dat fiind că era un *self made man* [1], despre care persoanele în declin financiar spun cu răutate : un parvenit.

De cealaltă parte, lucrurile nu fuseseră mai puțin bine chibzuite, și chiar mai îndelung, căci viața monahală oferă răgazuri de care spiritul știe să profite pentru a lua hotărîri înțelepte. Venind spre vorbitor, cu încetineala gravă și meditativă care șade bine superiorului unui mare colegiu catolic, abatele Fuche examina pentru ultima oară situația. Două lucruri se cuvine să aibă în vedere un bun superior, care trebuie să fie în același timp administrator al sufletelor și administrator propriu-zis : pe de o parte, formarea unor tinere personalități în vederea complicatului și periculosului drum prin lume, pe de altă parte, asigurarea bugetului instituției. Privind lucrurile mai de aproape, tocmai bugetul vine în primul rînd, căci grija pentru suflete se sprijină pe finanțe solide, mai ales de cînd economatele în deficit nu mai pot conta pe o minune din Cana Galileii, pentru a-și pune socotelile în ordine. Dogma trebuie aplicată *ad-litteram*, dar un bilanț trebuie să iasă la centimă, iar operațiile cu conștiința sînt mai elastice decît operațiile contabile : ele pot fi mai ușor potrivite cu degetul. Sarcina dificilă de a împăca principiile creștine fundamentale cu inevitabilele necesități pămînțești revenea îndeosebi subtilului și diplomatului abate. El o știa.

O știa și gîndea — așa cum am și văzut — că mijlocul cel mai sigur de a acționa puternic asupra sufletelor și, prin urmare, și asupra lumii căreia îi erau destinați elevii

[1] Om ridicat prin propriile sale forțe (engl.).

de la Sainte-Colline era de a asigura colegiului încasări bune. Dar încasările sînt în funcție de reputație, căci lumea, din păcate, se lasă condusă de trîmbițele mincinoase ale renumelui !

Pentru bunul renume al colegiului și, deci, pentru recrutarea de noi elevi, era de cea mai mare importanță să se repete pretutindeni în departamentele învecinate : „Băieții Pinoche își fac studiile la Sainte-Colline". Dacă se știa că un om ca domnul Saturnin Pinoche, cel mai mare milionar din ținut, prefera acest colegiu pentru feciorii săi, nu încape îndoială că alegerea făcută de el era un bun exemplu pentru celelalte familii bogate din regiune. Problema se prezenta, deci, sub această formă : cum să se debaraseze colegiul de Hubert Pinoche, păstrîndu-i pe cei trei frați ai săi. Nu trebuia, cu nici un preț, să-i piardă pe toți cei patru Pinoche. Cu aceste gînduri, abatele Fuche deschise ușa micului vorbitor unde îl aștepta tatăl celor patru frați Pinoche : Hubert, indezirabilul, și Eustache, Louis și Gaston, suportabili și utili.

*

— Să fim serioși, domnule superior, spuse fără înconjur domnul Saturnin Pinoche, nu e atît de grav ! Și eu am strigat *„Cra !"*, și eu am strigat „Jos popii !" cînd eram de vîrsta lui Hubert. Am strigat mai des decît el, puteți să mă credeți, și mi se părea foarte nostim. Iată rezultatul : de îndată ce-am devenit bogat, mi-am înscris copiii la dumneavoastră. Și Hubert, mai tîrziu, va face ca mine : își va înscrie copiii la preoți. Toată lumea face așa. Totuși, nu e chiar atît de dramatic ! E vorba de-o simplă strengărie.

— Desigur, dragă domnule Pinoche, desigur. Dar strigătele de acest gen sînt foarte păgubitoare pentru buna ținută a colegiului.

— Ce să mai vorbim de ținută ! strigă domnul Pinoche, cînd, la urma urmei, fiul meu a fost lovit cu brutalitate. Ce-ați spune dacă m-aș apuca s-o strig la toate răspîntiile ? Dacă ar apărea o notiță în ziare ?

— E un caz regretabil, dar cu totul excepțional, iubite domn. Părintele Menème a fost dojenit, iar dacă mutarea lui s-ar impune pentru a liniști opinia publică... noi nu

şovăim niciodată. Buna ţinută trebuie să treacă înaintea oricăror alte considerente.

Domnul Pinoche hotărî să pună capăt discuţiei :

— Ascultaţi, domnule superior, iată ultimul meu cuvînt. Îi păstraţi pe cei patru Pinoche, sau nu veţi mai avea în colegiu nici un Pinoche ! Alegeţi. Dacă îmi eliminaţi unul din băieţi, îi retrag de aici şi pe ceilalţi trei şi mă duc cu ei drept la liceu. Cel puţin, vor putea să strige după pofta inimii : „Jos popii !"

— Vă asumaţi o foarte mare responsabilitate morală, dragă domnule Pinoche...

— Ba dumneavoastră v-o asumaţi, domnule superior !

— În aceste condiţii... evident, e pentru mine un caz de conştiinţă... Pe de o parte disciplina, pe de altă parte viitorul creştinesc a trei copii, care sînt nevinovaţi... Evident, grija pentru suflete...

— Şi neplăcerea, pentru mine, de a-mi retrage băieţii e cu atît mai mare cu cît cei trei băieţi ai baronului de Lamolette, un vecin de moşie, s-au împrietenit cu feciorii mei şi ar vrea să devină camarazii lor de colegiu. Am şi vorbit baronului despre Sainte-Colline, pentru anul viitor. Acum totul va cădea baltă. Ce mutră voi avea eu ?

— Evident, zise abatele Fuche pe-un ton mieros şi împăciuitor, trebuie să mai ţin seama şi de neplăcerea dumneavoastră, iubite domnule Pinoche, şi de cea a baronului de Lamolette... Familia de Lamolette nu e înrudită cu familia Voinel de Fonfroide ?

— Chiar aşa, spuse domnul Pinoche.

— Evident, continuă abatele Fuche, a aduna laolaltă şapte tineri de foarte bună familie într-un colegiu va fi o foarte mare satisfacţie, atît pentru părinţi cît şi pentru educatori.

— Nu depinde decît de dumneavoastră, domnule superior.

— Vom căuta să-l păstrăm pe Hubert, dragă domnule, de vreme ce acest lucru vă face atîta plăcere. Dealtfel, pînă la urmă, acest copil se va îndrepta, am fost sigur întotdeauna. Are un fond bun... De vreme ce ne-aţi făcut marea plăcere de-a ne vizita, dragă domnule Pinoche, sper că nu veţi voi să plecaţi fără a arunca o privire capelei noastre. Am făcut acolo importante lucrări de în-

frumusețare, pentru care ne-am angajat la mari cheltuieli...

— Pot să particip și eu ? întrebă domnul Pinoche, ducînd mîna spre interiorul hainei, unde se afla un irezistibil carnet de cecuri.

Abatele Fuche păru foarte impresionat și sincer surprins.

— Nu știu, zău, dragă domnule, dacă trebuie să accept...

— Haideți, domnule superior, zise domnul Pinoche, e pentru bunul Dumnezeu !

Domnul Pinoche rupea cecul din carnet. Îl întinse superiorului, spunînd :

— Am să vizitez capela îndată. Mai întîi, trimiteți să-i cheme pe derbedeii mei.

— Vor veni imediat, dragă domnule, răspunse superiorul împăturind cecul, care dispăru într-un buzunar fără fund.

Cînd să iasă, adăugă :

— Să nu fiți prea sever cu micul nostru Hubert. Cu toate cele întîmplate, e un copil bun, un copil foarte bun. Și cum ar putea să nu fie un copil bun, cînd are un tată atît de bun...

*

Vizita domnului Pinoche fu cunoscută în curînd în tot colegiul. Prima oară cînd abatele Menème, în clasă, întîlni privirea lui Pinoche, văzu lucind în ea o flacără de veselie jignitoare. Față de pușlama, recurse la singurul mijloc de care dispunea, un mijloc slab, dar n-avea de ales.

— Iar tu, Pinoche, zise el cu dispreț, poți să faci ce vrei, cu condiția să fie fără zgomot. Pentru mine nu mai ești aici.

Pinoche primi disprețul abatelui cu un blînd zîmbet protector. Adresîndu-se vecinilor săi, rosti destul de tare pentru ca profesorul să-l audă :

— L-am *prăjit !*

Abatele Menème resimți dureros afrontul. Un aflux de sînge făcu să i se întunece chipul. Dar avu destulă putere să se stăpînească, știindu-se învins dinainte. În-

tîlnise în drumul său milioanele domnului Saturnin Pinoche, și aceste milioane formau o barieră de aur pe care buna sa credință n-o putea trece. Își întoarse deci privirile de la acest Pinoche invincibil, care se lăfăia într-o fermecătoare trîndăvie.

Din acel moment, pentru leneșul Pinoche internatul deveni un loc foarte suportabil. Văzînd că nu i se cere nimic, îi lăsă și pe ceilalți în pace, dovadă că nu căutase pentru el decît pacea. Umbla peste tot unde ceilalți nu aveau acces, la ore cînd ceilalți erau închiși. Preoții îl lăsau liber. Cînd îl vedeau trecînd, spuneau doar :

— A, e Pinoche ! E bietul Pinoche, care se plimbă un pic...

Într-o bună zi, cum se plictisea, Pinoche citi din cartea de istorie. O găsi destul de amuzantă și o reciti din scoarță-n scoarță, de mai multe ori. Apoi făcu rost, de la cei mari, de tratate de istorie mai complete. În cele din urmă ajunse să cunoască istoria mai bine decît oricine din colegiu. Dar se feri să spună vreun cuvînt cuiva : avea un loc bun, și nu voia să-și taie singur craca de sub picioare. Ajunse în curînd la convingerea că premiantul clasei era un dobitoc patentat, care la istorie nu știa boacă (învăța pe dinafară, dar nu înțelegea nimic). Și aprecie că nici abatele Menème nu știa cu mult mai mult decît premiantul clasei. Mai făcu și multe alte observații foarte interesante, despre care nu spunea nimănui nimic. Cum nu mai era deranjat întruna de către profesor, avea destul timp pentru a observa și a culege multe lucruri ce aveau să-i servească în viață. Pinoche cunoscu o existență foarte plăcută, fără a înceta vreodată să facă pe idiotul.

În primele zile ale lunii iulie, părintele Fuche îl chemă pe abatele Menème. Dorea să-i vorbească confidențial. Îl întrebă :

— Spune-mi, părinte, tînărul Hubert Pinoche nu va lua premiu ?

— Bineînțeles !

— Nici măcar o mențiune ?

— Păi ce, Doamne iartă-mă, pe ce să ia mențiune ? Sînt luni de zile de cînd am încetat să-i mai pun vreo întrebare și de cînd nu-și mai face nici o temă.

— Trebuie, totuşi, să găsiţi ceva ca să fie evidenţiat şi el o dată.

— Părinte, e cu neputinţă, absolut cu neputinţă. Ar fi împotriva oricărei dreptăţi.

Abatele Fuche adoptă un ton glacial, tonul superiorului care ştie ce spune şi hotărăşte în numele unor interese ce nu sînt lăsate la aprecierea unui profesor al clasei a patra.

— Lăsaţi copilăriile, părinte ! Dreptatea nu aparţine lumii acesteia, nu ştiţi oare ? A pretinde s-o instaurăm printre oameni ar fi o trufie vinovată şi zadarnică. Nu există nici o materie la care tînărul Pinoche să fie mai puţin nul ?

— Sincer vorbind, nu, părinte. E nul la toate, în mod sigur. Dacă ar exista un premiu pentru nulitate...

— La geografie ?

— Nu poate enumera nici continentele.

— La istorie ?

— Îl confundă pe Attila cu Vasco da Gama, giştele din Capitoliu cu elefanţii lui Hanibal, şi crede că Marignan este o victorie a lui Napoleon.

— La matematici ?

— Zero înmulţit cu zero.

— La limba greacă ?

— Nu poate rosti nici alfabetul.

— La latină ?

— *Quousque tandem,* Pinoche *abutere patienta nostra?*[1] A trebuit să renunţ.

— Dar există şi premiul idioţilor : gimnastica.

— Refuză să facă gimnastică împreună cu ceilalţi.

— În sfîrşit, vedeţi, părinte, mai gîndiţi-vă. Îmi trebuie o evidenţiere. Una singură, dar îmi trebuie. Ţin să-i fac această plăcere domnului Pinoche, care e unul din binefăcătorii capelei noastre şi prieten intim cu baronul de Lamolette. Ţin mult la acest lucru. Căutaţi să daţi dovadă de bunăvoinţă.

— Pe legea mea, zise copleşit abatele Menème, dacă trebuie neapărat... i s-ar putea acorda lui Pinoche o men-

[1] Parafrazarea celebrei catilinare a lui Cicero : „Cît vei mai abuza oare, Catilina, de răbdarea noastră ?"

țiune la religie. Mi se pare că a spus odată, în legătură cu sfîntul Iosif, ceva cu oarecare bun simț — nu mai știu bine ce.

*

Pinoche voia să-și păstreze și în anul școlar 1912—1913 reputația și privilegiile pe care le cucerise în cursul anului precedent. Repeta, firește, clasa a patra. O repeta cu o plăcere perversă, știind cît de odioasă îi este abatelui Menème prezența lui. Pinoche îl ura pe abate, care ridicase o dată mîna asupra lui. Jurase că-l va face să plătească scump această ofensă. Mijlocul cel mai eficient pe care-l născocise pentru a învenina viața celuilalt era de a nu-l părăsi, de a nu lipsi la nici una din lecții, în cursul cărora, tăcut, ironic și intangibil, aținea asupra profesorului o privire foarte grăitoare. Această privire îl stingherea mult pe abatele Menème, care ajungea uneori să se bîlbîie de furie, în timp ce un val de sînge îi invada obrajii și urechile. În acele clipe, abatele, uitînd de sutană, de suflet și de mîntuirea veșnică, l-ar fi sugrumat bucuros. Conștiința lui era în mod cert prihănită de porniri sîngeroase, iar Pinoche o simțea. Și încerca o bucurie profundă, pe care o savura cu deosebită ostentație.

La drept vorbind, ura reciprocă dintre aceste două ființe existase încă de la începutul relațiilor lor : ea era în germene în opoziția firilor lor. Dar acum, Pinoche ținea frîul în mînă și nu avea de gînd să-l scape.

S-ar părea că un băiat ca Pinoche nu putea să nu fie pe picior de război cu abatele Jubil. Totuși, raporturile dintre ei erau mai puțin încordate decît s-ar presupune. Adevăratele ținte ale vigilenței supraveghetorului se numeau Lamandin, Nusillon, Lhumilié, Quaque etc. El îi acorda mult mai puțină atenție lui Pinoche, care, mai concentrat și mai calm, nu făcea decît ceea ce voia, dar știa să se aranjeze astfel încît să se distreze fără a tulbura ordinea.

Întrunirile secrete ținute în fundul curții, în spatele latrinelor, au reînceput sub arbitrajul lui Pinoche, care dirija și dădea sfaturi fără a se amesteca prea mult în acțiunile camarazilor săi, în afară de cazurile cînd era vorba de-o chestiune cu totul excepțională. De regulă,

nu-şi compromitea prestigiul în aventuri nesigure. Mai curînd dădea idei, indica executanţi valoroşi.

Aceste întruniri secrete, care îi vizau în primul rînd pe abatele Menème şi pe abatele Jubil, au creat un viu curent de întrecere, care avea să dea roade. Vom da mai departe cîteva exemple.

V

Război Abatelui Jubil

S-ar putea ca, neînţelegîndu-l bine pe autorul acestor pagini, să i se reproşeze că a omis din povestirea sa tot ceea ce ar fi prezentat un caracter constructiv, exemplar sau măcar satisfăcător, tot ce ar fi privit pe elevii buni, pe copiii cuminţi de la Sainte-Colline, pe cei ale căror realizări şcolare fac mulţumirea profesorilor şi a părinţilor.

S-ar putea reproşa povestitorului că nu distinge suficient înclinaţiile naturale oneste ce nu puteau să nu existe la unii elevi, întrucît e îndeobşte admis că şi copiii — asemănători în această privinţă bărbaţilor în care se vor transforma mai tîrziu — se împart mai întîi în două categorii foarte distincte, buni şi răi, categorii care comportă la rîndul lor numeroase clasificări : harnici sau leneşi, perseverenţi sau lipsiţi de voinţă, visători sau activi, îndrăzneţi sau fricoşi, ca să nu le citãm decît pe cele mai importante.

Se înţelege bine ce anume ar putea dicta cititorului acest reproş. Adulţii, pînă la o vîrstă foarte înaintată şi uneori chiar pînă la moarte, nu încetează niciodată cu desăvîrşire să fie copii, să creadă în gogoriţe, în fiorosul lup din pădure, în fiarele cumplite ale nopţii şi în mii de încarnări ale spaimei răspîndite pretutindeni, care îi îndeamnă pe oameni să nu se îndepărteze prea mult de drumul drept.

Se cere, în mod obişnuit, ca în viaţă lucrurile să fie la fel ca în romanele bine orînduite, al căror deznodămînt fericit are ceva liniştitor, încurajator, dovedind că cei buni sînt pînă la urmă răsplătiţi. Puţini indivizi vor ad-

mite că nu merită să fie clasificaţi printre cei buni şi drepţi de pe această lume. (Trebuie o mare forţă de caracter, o sublimă smerenie sau o sumbră disperare pentru a-ţi spune faţă-n faţă cu tine însuţi, cînd îţi faci un examen de conştiinţă : „Sînt destul de ticălos". Fac excepţie doar nefericiţii dezorientaţi pentru care fanfaronada pe tema ticăloşiei reprezintă singurul motiv de orgoliu. Dar astfel de nenorociţi, după cît se pare, nu-şi pierd vremea cu examene de conştiinţă.)

La toate cele arătate, povestitorul va răspunde că el a măsurat dinainte valoarea obiecţiei, neglijabilă după părerea lui, sau cel puţin inoportună în cazul de faţă, şi gîndeşte că a venit momentul să-şi expună punctul de vedere în această privinţă.

În ceea ce priveşte copiii, atît de total tributari adulţilor şi, în fond, atît de asemănători cu ei, cu ceea ce au fost şi cu ceea ce sînt, adulţii au stabilit nişte canoane de cumînţenie destul de inumane... Precauţiuni foarte bune şi frumoase, desigur, dar vă gîndiţi oare că, dacă oamenii ar respecta preceptele pe care le-au stabilit pentru copii, viaţa n-ar mai avea nici un preţ pentru ei ? Vă gîndiţi, oare, că preceptele sînt una, iar natura cu totul alta ? E cazul oare să ne mirăm că natura triumfă asupra unui ideal cu totul arbitrar, pe care nimeni nu-l respectă şi nu-l va respecta niciodată cu stricteţe şi nici absolut de bunăvoie, afară de rarele excepţii în care e vorba de-o predispoziţie cu totul aparte ? (Astfel, sfîntul abate din Ars, la vîrsta de opt sau zece ani prefera, se pare, şiragurile de mătănii jocului cu bile, cu sfîrleaza sau cu mingea ale micilor săi camarazi, ceea ce, oricît de admirabil ar fi fost, nu putea să nu fie oarecum îngrijorător.)

Trebuie, în treacăt fie spus, să atragem atenţia asupra unei vechi prejudecăţi, care explică multe lucruri absurde. Uitînd să mai arunce cîte-o privire în urmă, negăsind de cuviinţă să se gîndească la ceea ce sînt şi să se întrebe ce virtuţi personale i-ar face demni de nişte odrasle excepţionale, părinţii au cu toţii, mai mult sau mai puţin, slăbiciunea de a crede că au dat naştere unor fenomene nemaivăzute, unor exemplare din tagma sfinţilor sau a marilor personalităţi. Extinzînd asupra pro-

genitorii vanităţile ce-i animă, ar vrea s-o vadă fermecător de frumoasă, surprinzătoare, admirabilă din toate punctele de vedere. Ca urmare, adesea se cere din partea copiilor, fără a ţine seama de ereditatea lor, mult mai mult decît se cere oamenilor în toată firea.

Cît despre geniu, la care mulţi oameni aspiră plini de orgoliu să-l vadă încarnat în odraslele lor, rari sînt părinţii care ştiu să-i discearnă premisele. Neavînd nici o competenţă în materie, ei nu ştiu că geniul e tot ce poate fi mai neliniştit pe lume, mai certăreţ, mai tiran şi mai puţin maleabil, şi că aspiraţiile lui au de luptat în primul rînd împotriva a tot ceea ce este admis, obişnuit şi comod. Geniul, în primele lui manifestări, încă obscure, dă impresia de dezordine şi de incoerenţă. Or, părinţii pretind nişte genii odihnitoare, garantate pe bază de factură, nişte exemplare de Michelangelo, Shakespeare sau Balzac, maturizate, gata de exploatare, aducătoare de venituri şi onoruri. Iar dacă întîmplarea face să li se nască o fiinţă misterioasă, clocotind de-o forţă ce-şi caută calea dificilă, în nouă cazuri din zece o vor considera drept o puşlama sau un nepriceput. Şi-ar asuma bucuroşi paternitatea unui Napoleon cîştigător în prealabil al campaniei din Italia, dar l-ar repudia pe ştrengarul de la Brienne, care se duela cu compasul.

Aceste consideraţii explică multe neînţelegeri dintre copii şi educatori. Între copil şi lume se cască o prăpastie, prăpastia incertitudinilor, a ignoranţelor şi îndoielilor lui. Le revine fiinţelor de care depinde soarta copilului să arunce peste această prăpastie o punte pe care el să poată păşi cu încredere. În general, lucrurile se petrec invers. Departe de a-l călăuzi pe copil şi de a-l încuraja, se aşteaptă adesea totul de la el, ca şi cînd n-ar avea decît datorii, ca şi cînd ar fi oarecum vinovat că e fragil, şovăielnic, turbulent şi că nu dă la iveală de timpuriu darurile pe care cei din jurul său au hotărît că le are. Oamenii nu vor să recunoască ceea ce este evident : copilul poartă în sine destinul, pe care nu el l-a ales, şi suferă poate din cauza acestei fatalităţi, căci capacitatea lui de-a suferi e mare.

Nu se poate nega, pe de altă parte, că la Sainte-Colline, în 1912—1913, erau într-adevăr destul de multe

elemente bune, dacă înțelegem să-i desemnăm prin acest termen pe elevii care dau dovadă de acea supunere impersonală ce poartă numele de „cuminţenie" în instituţiile de învăţămînt. Nu vom nega că în această privinţă exista şi acolo media obişnuită, dealtfel relativă şi precară, căci cuminţenia copiilor nu prezice categoric nimic pentru viitor. Dar, în sfîrşit, termenul de „cuminţenie", luat în sensul ce i se dădea la internat, era în mod cert aplicabil mai multor serii de elevi recomandabili, unii prin sîrguinţa la lucru, alţii prin regularitatea uniformă a purtării lor, iar alţii prin deosebite demonstraţii de cucernicie şi printr-un fel interesant de a căuta să obţină favoarea dascălilor. Vom cita printre ei pe Jules Prunot, Alphonse Bigotin, Pifre, Labénisson, Fraisse, Durand, Dupont, Dubois, Duchamp, Ragotin, Biglard, Tatillot, Hueppe, Bidon, Froutte, Bedouillet, Vachette şi Soutanon, Lardanchois, Mouillave etc. De asemenea, nu se va putea spune nimic despre nişte profesori a căror personalitate lipsită de strălucire nu dădea prilej de legende şi nici de trăncăneli. Aceşti preoţi, ca şi elevii recomandabili, la care trebuie adăugaţi elevii neutri, ce nu se distingeau în nici un fel, formau masa obişnuită a colegiului, făcînd-o să poată fi condusă. Această masă recunoştea atotputernicia regulamentului şi nu făcea nimic pentru a se sustrage de la îndeplinirea lui. Alcătuiau, indiscutabil, majoritatea.

Dar elevii buni, ca şi popoarele fericite, nu au istorie. Prin urmare, povestitorul şi-ar fi luat o sarcină zadarnică şi imposibilă dacă şi-ar fi propus să facă o relatare înălţătoare (şi probabil artificială) a anului şcolar 1912—1913 la colegiul Sainte-Colline. El şi-a spus că pe oameni îi interesează întotdeauna istoria pasiunilor lor şi îndeosebi acest lucru. Şi-a spus, de asemenea, că pasiunile copilăriei nu sînt mai puţin puternice decît pasiunile vîrstei adulte, pe care, dealtfel, le conţin în germene. Povestitorul sugerează ideea — cerînd să fie privită cu toată atenţia — că instincte lăudabile sau promiţătoare (totul depinde de aplicarea pe care o vor găsi în viaţă), cum ar fi curiozitatea, îndrăzneala, spiritul critic, ingeniozitatea, imaginaţia şi forţa de caracter, se exercită aproape în chip necesar în marginea regulamentului, care

nu le-a prevăzut nici un cîmp de acțiune. Trebuie să observăm că orice ființă în formare e un mister, mister pentru ea însăși și mister pentru ceilalți. Studierea unui atare mister ar fi lucrul cel mai pasionant din lume, dacă numărul mare de elevi nu i-ar împiedica pe dascăli să se aplece cu atenție asupra fiecăruia, dacă excepționalele facultăți de discernămînt și de intuiție pe care le reclamă această sarcină n-ar lipsi cu desăvîrșire multor educatori, care sînt uneori — păstrînd proporțiile — inferiori ca resurse și posibilități copiilor ce le sînt încredințați.

Pentru tot atîtea motive, copilăria este o etapă dificilă, un labirint primejdios în care mulți tineri se rătăcesc, fiind puși în situația de a-i descoperi ieșirile numai cu mijloacele lor. Călăuzele ce le sînt puse la dispoziție de natură și de orînduirea socială sînt adesea inapte să-i conducă prin acest dedal al cărui traseu variază de la o generație la alta.

Reiese, abstracție făcînd de înlesnirile hărăzite unora prin naștere, că fiecare omuleț ce vine pe lume trebuie să-și croiască singur pîrtia prin beznă, să se zbată orbește, plătind cu dureri fiecare experiență dobîndită, în așteptarea vîrstei cînd, liberat de tutele, va porni pe propriul său drum. Și nici atunci amărăciunile lui nu vor fi luat sfîrșit.

Se înțelege acum de ce povestitorul, vrînd să vorbească despre copilărie și despre ceea ce o înconjoară, a ales dintre toți anumiți eroi turbulenți. Aceștia pot fi caracterizați drept copii proști, ticăloși și elemente rele. Totuși, în ceea ce îi privește, aventura vieții nu s-a consumat. Ceea ce sînt ei, ca elevi ai colegiului, nu indică întru nimic ce vor fi ca oameni. Poate că părinții lor se necăjesc fără temei, așa cum alți părinți, care își închipuie că au dat naștere unor păsări rare (pentru că odraslele lor sînt niște campioni ai temelor de latină sau de greacă), se bucură degeaba. Vor mai fi surprize. Și, în multe cazuri, peste cincisprezece, douăzeci sau treizeci de ani, unii dintre cei din urmă vor putea foarte bine să ajungă primii.

În orice caz, ni se pare lucru cert că isprăvile *Malgașilor*, ale lui Pinoche, Lamandin, Nusillon, Quaque, Lhumilié, Lardier, Galuchon, Garfouillat și ale altor ti-

neri ciudaţi de care e vorba aici ilustrează de minune marele, profundul şi pateticul zbucium al copilăriei. Acestui zbucium pare să nu i se acorde decît o mică importanţă. Dar importanţa lui, dimpotrivă, e capitală, pentru că se face simţită de-a lungul întregii vieţi, pentru că ea a dat fiinţelor un unghi de incidenţă, fie că vor sau nu, fie că acţionează în virtutea educaţiei primite, fie că, trebuind să lupte contra ei, au pornit în căutarea propriului lor eu pentru a scoate la lumină adevărata bogăţie, ieşind din căile trasate dinainte şi de pe potecile bătute.

Într-un studiu cum e cel de faţă, leneşii şi nedisciplinaţii nu sînt de neglijat. Cei care la colegiu au fost nişte inadaptaţi, nu vor fi neapărat nişte inapţi în viaţă.

Acum, să revenim la întîmplările noastre.

*

Majoritatea celor treizeci de preoţi de la Sainte-Colline slujeau liturghia de dimineaţă înainte de ora şapte. Colegiul trebuia să le pună la dispoziţie zilnic un număr corespunzător de elevi care să-i ajute ; preoţii veneau personal să-i ceară din sălile de studiu. Supraveghetorul îi desemna dintre băieţii care ridicau degetul. Voluntari nu lipseau niciodată, mai ales din rîndurile aiuriţilor şi împrăştiaţilor, care aveau nevoie, evident, de un supliment de sfinţire. Din păcate, se pare că, după toate probabilităţile, nu această nevoie îi determina să ridice mîna, ci mai curînd o imperioasă dorinţă de a întrerupe interminabilul program al studiului de dimineaţă, care dura, pe stomacul gol, de la 5,30 pînă la 7,15. Slujba oferea un excelent prilej de a-şi mai dezmorţi picioarele şi, în lipsă de ceva mai bun, era o distracţie.

La capelă, absida avea cinci mici altare, dispuse în semicerc împrejurul altarului principal. La aceste altare secundare, preoţii oficiau în cursul săptămînii prin rotaţie, fiecare pe seama lui. Cu ajutorul unui copil de cor bine antrenat în aceste treburi, liturghia se termina în douăzeci sau douăzeci şi cinci de minute. Preotul se retrăgea apoi în sacristie, iar elevul pleca şi el şi se întorcea în clasă, nu fără a zăbovi cîte puţin, fie că încerca să ciugulească ceva la sala de mese, fie că trecea pe la

W.C.-urile din fundul curții. Liturghia preoților reprezenta oricum o mică evadare destul de plăcută.

Fără a mai pune la socoteală și altele... În colegii se formează periodic mari curente în materie de strengărie. De puțină vreme, la cei din secția mijlocie apăruse moda băuturilor tari. Trebuie să precizăm că nu era vorba de ceva îngrijorător, ci mai mult de o demonstrație. Dar, pe scurt, punctul de onoare, într-un mic cerc de strengari, consta în a degusta ginul, romul, rachiul și coniacul cu o artă de adevărat cunoscător, mulțumită complicității unor anumiți externi care introduceau fraudulos sticle cu aceste produse interzise. (Se poate presupune că externii în cauză, dotați în general cu spirit comercial, își asigurau astfel un mic profit.) În orice caz, voinicii care puteau trimite în nasul camarazilor lor o respirație de bătrîn lup de mare sau de cărbunar aveau dreptul la un respect plin de invidie.

Era, repetăm, o simplă modă, fără șanse de a dura prea mult, dar care pe atunci era în toi. Suprema distincție ar fi constat în a te îmbăta ca un lord englez sau ca un poet romantic. Dealtfel, în spiritul băieților, renumele lui Musset, acest copil al secolului trecut, conferea beției o nobilă strălucire. Această comportare li se părea legată de-o existență excepțională, în care interveneau inspirația, fantezia și amorurile aventuroase. Dar în nerăbdarea lor puneau căruța înaintea cailor, ceea ce făcea ca alcoolismul să le apară ca o condiție prealabilă a creațiilor de geniu. Fiind la vîrsta cînd nu te îndoiești de nimic, perspectiva de a-și asuma responsabilitățile geniului nu-i înspăimînta. Acești băieți care, în pragul examenelor, nutreau pentru viitor visul unor mari și uluitoare succese bărbătești, se simțeau gata de orice !

Se formase astfel la Sainte-Colline, cu mult înainte de epoca cocktailurilor, o mică sectă dornică să se facă vestită prin isprăvi care, dată fiind vîrsta adepților săi, erau cu adevărat surprinzătoare. Din nefericire — sau, poate, din fericire — neavînd bani de buzunar, băieții nu puteau merge prea departe cu experiențele costisitoare. Pe de altă parte, băutura lipsea în colegiu, unde cumpătarea sănătoasă era printre cele mai importante preocupări ale educatorilor (viu încurajate de către econom,

abilul abate Ragraton, care calculase la centimă prețul de cost pe cap de elev). Orezul, lintea, năutul, fasolea și macaroanele, servite în porții generoase, erau preparate în cantități suficiente, dar fără nimic desfătător. Puteai să te saturi, dar nu să te ospătezi, și natura era aceea care furniza principalul condiment : pofta de mîncare a copiilor, inițiați astfel, lucru foarte util, în alimentația sumară a cazărmilor, cu mîncăruri lipsite de gust și chiar cu ciorbe populare. Ca urmare, un individ format la Sainte-Colline nu trebuia să se mai teamă vreodată de vitregiile și loviturile soartei, care se traduc în primul rînd printr-o demoralizantă inferioritate culinară.

Vinul servit în sălile de mese era rezultatul unui amestec care reedita miracolul înmulțirii ulcioarelor, dar îl reedita într-o proporție care pe orice negustor civil l-ar fi făcut să intre la ocnă pentru tot restul zilelor sale. Dacă ar fi curs pe frunți atîta apă cîtă curgea în sticlele de vin, ar fi fost de ajuns pentru a boteza într-un timp foarte scurt toți păgînii de pe cele cinci continente. Dar acest Iordan curgea — vai ! — în gîtlejuri, sub un amăgitor deghizament trandafiriu, care cu greu amintea de poșircile fără gust produse de cele mai mizerabile ținuturi, unde bolțile pipernicite și zeama sărăcăcioasă a strugurilor nu aduc în inima omului nici fericire adevărată și nici căldură comunicativă. Amestecul dozat cu neruşinare de abatele Ragraton ar fi fost bun cel mult ca să plutească pe el Arca, dar în nici un caz n-ar fi putut susține curajul viteazului ei căpitan, Noe corăbierul. (Se poate adăuga că n-ar fi fost în stare să susțină nici măcar elocvența și vicleşugurile comerciale ale abatelui Ragraton, dacă l-ar fi băut el. Dar abatele era în situația de a ști mai bine ca oricine cîte parale făcea vinul său. El se abținea cu grijă să se atingă de acest produs, mulțumindu-se să bea numai între mese.)

Nu exista în colegiu decît un singur vin pur, vin demn de acest nume, pe care însuși abatele Ragraton îl bea pe stomacul gol : vinul de împărtășanie, un excelent produs natural. La el s-au gîndit adepții sectei băutoare care își spuneau între dînșii *Cavalerii potirului.* Ei deveniră repede niște foarte zeloase ajutoare ale preoților care oficiau liturghia, pentru rațiuni pe care le vom dezvălui,

rațiuni foarte puțin ortodoxe în altă materie decît cea vinicolă.

Oficiind liturghia, preoții, cu rare excepții, nu consumau în întregime conținutul potirelor și, pe lîngă asta, exista îndărătul altarului principal un dulap în care se afla o provizie din faimosul vin de dimineață. Copiii de cor se duceau acolo pentru a lua cantitățile de apă și de vin necesare împărtășaniei. Era un loc adăpostit, întrucît ușa dulapului, ținută într-un anumit fel, îi ascundea oarecum pe băieți. Acolo veneau *Cavalerii potirului* să golească vasele de vin. Această poznă cerea hotărîrea de a merge pînă la capăt, căci vinul alb, la ora șase dimineața, le provoca niște arsuri cumplite la stomac. Dar era o chestiune de onoare față de ceilalți care, ajutînd și ei la liturghie, observau comportarea colegilor lor. Ar fi fost prea simplu ca cineva să-și spună *Cavaler al potirului* pe degeaba iar indivizi de rea-credință s-ar fi găsit.

O mare întrecere solemnă, viu încurajată de Pinoche, Lamandin și Quaque, care își propuneau să se amuze copios, i-a pus față-n față, îndărătul ușii dulapului, pe Ravrot și Bajon. De la o vreme, acești doi băieți făceau cam prea mult pe deșteptii. O încercare dusă pînă la capăt urma să-i delimiteze, ca să se vadă dacă aveau într-adevăr stofă de supercavaleri.

Întrecerea a avut loc în prezența lui Pinoche, în timp ce Lamandin și Quaque, postați cu dibăcie, ședeau la pîndă. Băieții găsiră pe un raft două sticle de cîte-un litru pline cu vin alb. Ravrot și Bajon luară fiecare cîte una, o duseră la gură și începură să bea, la același semnal. Pinoche îi încuraja cu perfidie, nelăsîndu-le timp nici să gîndească, nici să răsufle.

— Ravrot e în frunte.

Bajon își dubla îndată eforturile. Vinul îi curgea pe bărbie și în sîn. Atunci Pinoche anunța în șoaptă :

— Bajon ia conducerea !

Era rîndul lui Ravrot să se înece. Pînă la urmă, lupta a rămas nehotărîtă. Dealtfel, lui Pinoche puțin îi păsa dacă va exista sau nu un învingător. El voia să vadă ce efect produce asupra a doi băutori începători o destul de mare cantitate de vin alb înghițită pe nerăsuflate. Se gîndea mai curînd cum să se distreze mai bine...

Ravrot şi Bajon renunţară înainte de-a ajunge la fundul sticlelor. Nu mai puteau. Parcă le-ar fi turnat cineva vitriol în piept. În faţa ochilor le jucau văpăi roşii. Băuseră, fiecare dintre ei, mai mult de-o jumătate de litru. Cînd au ieşit la aer, plecînd de la capelă, beţia i-a cuprins dintr-o dată.

Erau beţi aşa cum poate fi cineva prima oară, atunci cînd nu bănuieşte nimic despre efectul brutal al alcoolului. Erau beţi într-un chip oarecum caricatural, care părea neverosimil. Ai fi spus că o făceau dinadins, atunci cînd, luîndu-se de braţ şi felicitîndu-se reciproc, mergeau pe trei cărări prin coridoare, urmaţi la o distanţă respectabilă de către Pinoche, Lamandin şi Quaque, care se prăpădeau de rîs, căci rezultatul le depăşise aşteptările.

În acest surprinzător alai, Ravrot şi Bajon îşi făcură apariţia în clasă, lăsîndu-se în voia unui optimism ce desfiinţa regulamentele, ba chiar primejdia încarnată în prezenţa întunecată şi ameninţătoare a abatelui Jubil, pe care păreau să-l ia drept un bătrîn tovarăş de chefuri, simţind pentru el o prietenie fără margini. Ciocnindu-se de pereţi şi de pupitre, trăgîndu-i de păr, în treacăt, pe colegi, cărora le aruncau cărţile pe jos, rînjeau cu blînda fericire a idioţilor din născare, iar uimirea generală nu-i jena mai mult decît dacă ar fi fost vorba de-o aprobare unanimă.

La catedră, mut de surprindere, supraveghetorul observa, fără a pricepe nimic, purtarea extravagantă a celor doi băieţi. Ravrot, deodată, luă această atenţie drept o ofensă. În chip spontan, îi veniră pe buze cuvintele unui beţivan înrăit :

— Asta-i bună, exclamă el cu voce tare, doar nu-s beat !

Aceste cuvinte au fost pentru abatele Jubil ca o străfulgerare de lumină. Iar ceea ce a urmat imediat îi dovedi că nu se înşelase. Abia ajuns la locul său, Bajon fu apucat de nişte sughiţuri foarte neliniştitoare, iar stomacul său respinse ceea ce nu putea asimila. Ravrot, nu mai puţin turtit, dar mai vesel, se răspîndi în gesturi de tandreţe demonstrativă, cu acea nemărginită nevoie de iubire universală care-i face atît de supărători pe unii băutori. Îl privea pe întunecatul abate Jubil cu un larg zîmbet li-

niştit, un zîmbet blînd şi încrezător, strigînd din cînd în cînd : „O, ce frumos e ! O, cît e de nostim !“ Nici un spectacol nu putea fi mai comic. Iar efectul produs se transformă în delir în momentul următor, cînd abatele Jubil se apucă să-l împingă pe uşă afară. Ravrot, care se încăpăţîna să-l îndrăgească, nu voia nici să părăsească clasa, şi striga acum pe-un ton de reproş : Ho, cît e de răutăcios ! Ho, scîrnăvia !“

Deznodămîntul acestei întîmplări a avut loc în faţa abatelui Ragraton. Pe lîngă ştrengăria ca atare, mai era şi paguba. Ancheta stabilii într-adevăr că în ultima lună consumul de vin pentru liturghie crescuse simţitor. Aceasta făcea ca preţurile de cost ale economiei să sufere unele modificări. El ceru ca cei doi vinovaţi să fie aduşi în faţa lui. Restituirea i se părea cea mai morală şi mai salutară formă de pedeapsă. În plus, se atinseseră de vinul lui, un vin ales cu atîta grijă ! În această privinţă, abatele Ragraton nu ştia de glumă.

— Iată-vă, păcătoşilor ! strigă el cînd cei doi băieţi i-au fost înfăţişaţi. Ştiţi ce-o să fac ? O să vă pun la socoteală cîte douăzeci de franci în plus la fiecare, iar părinţii voştri vor plăti. Ce spuneţi de asta ?

Nu spuneau nimic. Abatele Ragraton, a cărui inimă nu era totuşi de piatră, îi întrebă :

— Vă place vinul alb, hai ?

Gîndind că adevărul nu putea decît să le slujească, cei doi vinovaţi au răspuns :

— O, nu, părinte !

Contra aşteptărilor, adevărul îi pierdu.

— Nu le place, tună abatele Ragraton, n-au nici măcar scuza că le place ! Auzi colo, nu le place vinul meu alb ! Vă arăt eu vouă, porcilor ! Iată, o să vă pun la socoteală cîte douăzeci şi cinci de franci, păcătoşi ce sînteţi ! Iar acum, pieriţi din ochii mei, amîndoi. Şi beţi apă, sărmani idioţi ! Trîntorilor ! Pînă şi gîtlejul vă e trîndav !

*

Locul în clasă juca un rol important în viaţa elevilor colegiului. Locurile din fund, cele mai îndepărtate de supraveghetor, erau considerate drept cele mai bune. Ocuparea lor era un privilegiu al elevilor vechi. Pe mă-

sură ce băieții avansau în grad, în virtutea vechimii, se îndepărtau de catedră și ocupau ultimele bănci, unde aveau timp să vadă dacă se apropia cineva și se puteau îndeletnici cu tot ce le poftea inima.

Totuși, acest privilegiu era retras scandalagiilor, ale căror inițiative impuneau o supraveghere continuă. Acest lucru tocmai i se întîmplase lui Lamandin, care nu era în stare să stea liniștit, și acum spumega de furie, expus de aproape resentimentelor abatelui Jubil. Contul său debitor, care creștea întruna în faimosul carnet al abatelui Jubil, avea să-i facă în curînd situația insuportabilă. E frumos să bravezi, să declari la fiecare nouă pedeapsă „puțin îmi pasă", dar Lamandin suferea cînd venea momentul să-și înceapă plantonul la rădăcina unui copac, sau nesfîrșitele plimbări în jurul curții, sau cînd trebuia să copieze, într-o clasă goală, pagini din opere alese, sau să rămînă în picioare, seara, în ungherul dormitorului. Oricît ai brava, cel care cîștigă în acest joc de uzură e tot supraveghetorul.

În ziua aceea Lamandin nu avusese nici un singur sfert de oră de răgaz. În clasă se gîndea că tot așa va fi și a doua zi, și a treia, că va fi la fel poate săptămîni întregi, căci cu cît era mai des lipsit de recreații, cu atît mai mult căuta alte compensații și își atrăgea alte pedepse. Nu vedea cum ar fi putut ca toate acestea să înceteze vreodată, mai ales că-l sfidase pe supraveghetor, care îl prevenise : „Sînt cu ochii pe tine, Lamandin !" Un astfel de avertisment din partea acestui porc afurisit de *Picior-de-pîslă* se știa ce înseamnă.

Lamandin se gîndea la viitorul sumbru și spumega de furie. Îi arunca dușmanului său priviri pline de ură și de dorința răzbunării. Buzele lui se mișcau repede ca și cînd ar fi repetat o lecție învățată pe de rost cînd murmura : „Jigodie ! Jigodia naibii ! Cu mutra ta scîrboasă de călău ai fi în stare să-l răstignești și pe bunul Dumnezeu ! Așa e, popă păduchios ! Popă păduchios ! Popă păduchios ! Popă păduchios !..." Astfel își mai ușura sufletul, dar această revanșă cu totul platonică era insuficientă. Nu înjurîndu-l în surdină avea să-l învingă pe josnicul *Ciubotă*. Căuta ceva inedit și nemaipomenit... În același

timp, repeta epitetul „Popă păduchios" în cadenţa unei litanii de rîvna căreia ar fi depins iertarea păcatelor.

Deodată, spiritul îi fu străbătut de germenele unei idei legate vag de anumite fapte trecute. Din acel moment, gîndurile lui luară o întorsătură nouă şi foarte aprofundată.

Cu doi ani mai înainte, în dormitorul celor mici se petrecuse un lucru ciudat şi totodată neliniştitor. Un băiat de unsprezece ani se ridica tăcut şi se plimba în cămaşă de noapte pe coridoarele internatului, la ore cînd acestea erau sumbre şi pustii. Se spunea chiar că băiatul, ferit de primejdie ca prin minune, umbla pe acoperişuri, la un pas de abis. Era un caz de somnabulism.

Micului somnambul i se atribuiau, probabil, mai multe excentricităţi decît cele comportate de crizele lui. De altfel, faptul nu avea prea multă importanţă. Ideea dominantă, care începuse să obsedeze puternic spiritele, era că natura, în tulburările şi anomaliile ei, justifică anumite acte săvîrşite în stare de inconştienţă. Era o idee care trebuia exploatată, şi-au spus în gînd cîţiva vicleni. Ei o cercetară în fel şi chip, apoi o abandonară, deoarece nu corespundea nici unei posibilităţi imediate.

Această idee reapăruse în mintea lui Lamandin, care acum o savura cu voluptate, sugînd o tabletă de ciocolată cu cremă, pe care o subţia printr-o înceată şi desfătătoare mişcare de du-te vino, sub protecţia batistei. Un plan se contura încet-încet. Obiecţiile şi dificultăţile nu erau de neînvins. Era o lovitură extraordinară ce putea fi organizată cu patru sau cinci participanţi, nu mai mult, luînd băieţi siguri şi capabili să păstreze un secret. Pinoche, firește... Totul îi desemna pe Quaque şi Lhumilié pentru rolurile pe care Lamandin le şi rezervase pentru ei... Îşi preciza în sinea lui pînă şi cele mai mici amănunte, avînd de gînd să le vorbească celorlalţi chiar a doua zi, în ungherul latrinelor din curte...

Quaque şi Lhumilié reprezentau cu siguranţă o fericită alegere : erau exact băieţii care trebuiau. Primul, o fire flegmatică şi plină de sarcasm, în stare să-i facă pe toţi să rîdă, fără a rîde, trecea, şi nu degeaba, drept simulatorul cel mai înzestrat din colegiu. Nimeni nu reu-

şea să-l facă să rîdă, să roşească sau să păleasca împotriva voinţei lui ; în schimb, el păleca, roşea, sughiţa, strănuta şi vomita oricînd voia. De asemenea, era neîntrecut în a se preface mirat, uluit. Al doilea, Lhumilié, putea fi antrenat în orice aventură cu certitudinea că se va angaja din tot sufletul şi va respecta literă cu literă consemnele stabilite. Era un urlător şi un creator de panică ca nimeni altul, maestru în hohote de rîs smintit, suspine şi strîmbături, într-un cuvînt, băiatul cel mai indicat pentru a semăna dezordinea acolo unde trebuia să domnească dezordinea.

Scopul lui Lamandin era să-i şterpelească abatelui Jubil faimosul său carnet de pedepse şi notări, acel carnet de care nu se despărţea niciodată, încît se credea că doarme cu el. Pornind de la ideea că abatele doarme cu carnetul la el, Lamandin ajunsese la concluzia că în timpul nopţii îl strecura, probabil, sub căpătîi, sau îl punea lîngă breviar, pe noptieră. Trebuia deci să-l caute în unul din cele două locuri şi, în acest scop, să-l scoată mai întîi din vizuină pe abatele Jubil. (Cei doi supraveghetori ai secţiei ocupau, fiecare la cîte-o extremitate a dormitorului, două mici cabine făcute din perdele albe, întinse pe nişte vergele. Pentru a supraveghea, era de ajuns să dea la o parte aceste perdele care-i adăposteau.)

Planul lui Lamandin consta în următoarele. Un somnambul, Quaque, va înspăimînta un elev adormit, Lhumilié, care, sărind din somn, va striga în gura mare după ajutor. Strigătele vor fi reluate de încă doi sau trei complici. Urmîndu-şi drumul, somnambulul va răsturna din pat pe alţi cîţiva adormiţi şi va ieşi din dormitor, lăsînd uşa larg deschisă. Lhumilié va striga atunci că a văzut o stafie, repezindu-se să mărească flacăra becului de gaz, pe care de altfel îl va stinge. Se va stîrni un tărăboi strașnic, care nu va putea să nu-i scoată din boxele lor pe cei doi supraveghetori ; unul dintre ei va alerga desigur în căutarea somnambulului Quaque, pe cînd celălalt se va strădui să restabilească ordinea. Profitînd de această harababură, Lamandin se va repezi la culcuşul abatelui şi va pune mîna pe carnet. Restul — afară de unele pedepse posibile — nu mai avea importanţă. Quaque va scăpa abordînd o paloare de mort a doua zi

și petrecînd cîteva zile la infirmerie, unde va lenevi zdravăn. Lhumilié va căpăta poate vreo pedeapsă, nu prea mare, căci toată lumea îl va susține. Captura carnetului impunea să se treacă peste toate aceste ușoare neplăceri.

Sub această formă, proiectul fu expus lui Pinoche, în prezența lui Quaque și Lhumilié, principalii interesați. În materie de farse, Pinoche juca rolul de consilier tehnic, și nimic important nu se întreprindea fără a i se cere mai întîi părerea. Acest remarcabil șef de bandă prevedea totul. El aprobă proiectul, nu fără a semnala cîteva amănunte insuficient studiate.

— Trebuie, zise el, să participe șase băieți. I-am putea lua pe Gustier și Barnigoul.

Erau figuri de al doilea plan, dar excelenți executanți, băieți devotați. Se putea conta pe ei.

— De ce e nevoie de doi în plus ? întrebă Lamandin.

— Pentru a-i arunca din pat pe Froutte și Bedouillet. Sînt doi turnători. Nu trebuie să te vadă intrînd la *Picior-de-pîslă*. Iar carnetul, ce vrei să faci cu el ?

— Păi, să-l ascund.

— Unde să-l ascunzi ? *Picior-de-pîslă* face singur o Sfîntă Treime de tartori. Nu-i greu de închipuit că va urma o socoteală.

— Atunci, ce trebuie să facem cu carnetul ?

— La privată cu el, numaidecît ! zise hotărît Pinoche. De îndată ce-l șterpelești, mi-l pasezi mie, iar eu mă duc să-l arunc înainte de-a se face ziuă.

Lucrurile fiind astfel stabilite, se trecu la pregătirea în cele mai mici amănunte a marelui proiect, a cărui executare, fixată pentru trei zile mai tîrziu, a vut loc exact la ora prevăzută. S-a dezlănțuit un strașnic tăraboi nocturn, colosal de distractiv pentru inițiați. Quaque și Lhumilié au fost mai presus de orice laude. Primul, imperturbabil, s-a comportat ca un excelent somnambul, iar cînd abatele Jubil, brutal ca întotdeauna, l-a scuturat de braț să-l trezească din starea-i cataleptică, a simulat o perfectă criză de nervi vecină cu epilepsia, criza de nervi degeneră într-o criză de lacrimi și sfîrși cu o toropeală năucă, făcîndu-l să-și piardă darul vorbirii.

Lhumilié scoase nişte urlete de toată frumuseţea, care aveau cel mai autentic accent al terorii, şi aceste urlete neomeneşti deşteptară întregul dormitor. Cînd s-a ajuns la explicaţii, înfăţişarea-i idioată şi vorbele fără şir complicară mult sarcina supraveghetorilor, care nu înţelegeau nimic şi nu ştiau ce să facă mai întîi. În toiul zăpăcelii generale, Lamandin şterpeli carnetul, îl transmise fără greutate lui Pinoche, care-l făcu îndată să dispară, în timp ce doi sau trei băieţi, aruncaţi la pămînt prin grija conştiincioasă a lui Gustier şi Barnigoul, se zbăteau văitîndu-se şi încercînd să se descurce din aşternutul lor răsturnat. Pe scurt, a fost o ispravă strălucită, al cărei succes deplin a făcut multă cinste celor care o concepuseră.

Pe la orele unsprezece, dormitorul, în sfîrşit calmat, îşi relua somnul. Dar şase ştrengari veseli aşteptau cu multă nerăbdare ziua ce avea să urmeze. Îşi promiteau multă bucurie, una din acele intense bucurii pe înfundate, care la colegiu îmbrăca falsa aparenţă a mîhnirii sau a indignării. Nu se putea să nu urmeze momente grele după o asemenea lovitură.

A doua zi, la deşteptare, secţia înţelese — după expresia lui de furie rece, după lucirea rea a ochilor mici, lipsiţi de blîndeţe, şi după timbrul vocii, mai aspru ca de obicei — că abatele Jubil rumega, pe stomacul gol, bănuieli şi represalii. În astfel de cazuri, băieţii, din prudenţă, se supuneau fără a crîcni. Dar cei care cunoşteau bine dedesubturile lucrurilor, o făceau cu desfătare. Furia surdă care-l cuprinsese pe supraveghetor în această dimineaţă era o adevărată încîntare pentru Pinoche şi ceilalţi. Evitînd să stea grupaţi pentru a nu atrage atenţia, îşi adresau mici semne care voiau să spună : „Acu plesneşte buba !", iar bucuria îi transfigura, dîndu-le o fizionomie de elevi buni, plini de rîvnă şi de sentimente pioase.

În momentul ieşirii din dormitor, abatele Jubil rosti numele a vreo zece elevi, printre care Lamandin, Quaque, Lhumilié, Gustier şi Barnigoul. Nu-l omise decît pe Pinoche, pe care-l credea închistat în superba lui izolare şi complet cretin.

— Rămîneţi cu mine, spuse el.

Secția fu încredințată celui de-al doilea supraveghetor. Rămas singur cu presupușii vinovați (dar de ce ? păreau să întrebe băieții), abatele porunci :

— Goliți-vă buzunarele în fața mea.

— După ce buzunarele au fost golite, cercetă căptușelile. Apoi porunci băieților să-și scoată bluzele și pantalonii. Nu spunea nici un cuvînt nimănui, și nimeni nu îndrăznea să întrebe. Percheziția nu dădu nici un rezultat.

— Îmbrăcați-vă, zise abatele Jubil. Și coborîți în clasă. În liniște !

Abatele a rămas singur în dormitor (pentru a-și continua cercetările, gîndiră eroii acelei nopți). N-avea decît să caute ! Dar Pinoche avusese dreptate : dacă buclucașul carnet n-ar fi dispărut fără urmă în hazna, vinovații ar fi fost prinși cu siguranță la deșteptare.

O oră mai tîrziu, abatele Jubil își făcu apariția în clasă. Toți așteptau curioși să vadă ce se va întîmpla. Nu se întîmplă nimic. Acest supraveghetor, trecut prin ciur și prin dîrmon, era un tip care își cunoștea al naibii de bine meseria ! Cînd era păcălit (*prăjit*, spuneau fără menajamente elevii), nu striga în gura mare, ci își înghițea mînia și căuta prilejuri să se răzbune. În tot cazul, era lucru sigur că secția, dintr-o clipă în alta, avea să treacă prin momente grele.

Pentru băieți era o victorie măreață. Ca să fie completă, mai trebuia ca supraveghetorul să afle din ce parte îi venea lovitura. Trebuia ca el s-o afle fără a ști în mod formal, dar să nu aibă în această privință nici o îndoială.

Cînd veni recreația de la orele zece, abatele Jubil observă cu uimire că nu se află nimeni la rădăcina copacilor. Toată lumea se juca cu ardoare. Lamandin, mai cu seamă, participa cu toată energia la o înverșunată cursă pe picioroange. Abatele îl chemă.

— Te joci acum ! Și pedeapsa ?

— Sa terminat, părinte, zise Lamandin pe-un ton plin de siguranță.

— S-a terminat ! De cînd ?

— De aseară.

Și Lamandin adăugă, foarte mieros, cu un accent plin de sinceritate :

— Uitați-vă în carnet, părinte !

Lhumilié răspunse și el tot așa :

— Uitați-vă în carnet, părinte !

Toți ceilalți dădură același răspuns, căci de dimineață circula acest zvon : *„Picior-de-pîslă* și-a pierdut carnetul", zvon întîmpinat pretutindeni cu exclamația : „Strașnic !", care îi răsplătea pentru osteneala lor pe îndrăzneții condotieri din noaptea precedentă. În sfîrșit, nu mai existau pedesiți, nici măcar unul. Abatele știa bine că era o minciună sfruntată și că păcătoșii îști băteau joc de el. Dar nu avea dovezi. Din fericire, pînă la următoarea oră de studiu nu mai era mult.

Această oră de studiu avea să rămînă celebră. A fost cea mai agitată, cea mai teribilă, dar și cea mai delicioasă din toate cele de peste an. Abatele calculase aproximativ numărul de ore de arest și de pedeapsă de care justiția fusese frustrată prin furtul carnetului său. Și socoti necesar ca acest total să fie restabilit în cel mai scurt timp. Totuși, băieții, ca niște pișicheri ce erau, simțeau furtuna apropiindu-se și se fereau cît puteau, cu nasul în cărți și caiete. Trei sferturi de oră s-au scurs într-o tăcere totală, cu aparența unei intense activități.

Ca de obicei, primul care a zbîrcit-o a fost Lhumilié. Își trosni degetele, răsucindu-se în bancă :

— Pîn-afară, părinte !

— Du-te ! zise abatele. O oră de arest !

— Dar am nevoie, părinte, zise Lhumilié.

— Du-te ! Două ore de arest !

— Asta-i bună ! exclamă Lhumilié.

— Să mi-o copiezi de cinci sute de ori !

— Ce să copiez, părinte ?

— Expresia „Asta-i bună !", cu ghilimele și semn de exclamație.

Alte capete se ridicaseră. Asupra lor se abătură rafale de pedepse :

— Durand, Lardier, Laguilleminie, Fabre, cîte o oră de arest !

Un mic hohot de rîs se auzi din stînga. Întregul colț fu bombardat :

— Vincent, Patrigot, Renaudier, Froutte, cîte o oră de arest !

— N-am rîs eu, părinte !
— Două ore !
—Patrigot a rîs !
— Două ore lui Patrigot !

Lucrurile continuară astfel aproape fără întrerupere. Un supraveghetor care vrea cu orice preț să pedepsească găsește întotdeauna un pretext. Sancțiunile plouau la întîmplare.

Un singur elev, cel mai vizat din toți nu dădea nici un prilej. Lamandin. Nici nu mișca, uitînd chiar să și smiorcăie, cum avea obiceiul. Își pusese lîngă dicționar traducerea, pe care o terminase. Acum scria pe un caiet, cu multă silință, întrerupîndu-se doar pentru a muia tocul în cerneală. Abatele coborî de la catedră, se apropie fără zgomot și înhăță caietul. El citi : „Popa, Apă, Duc, Chios... Pop. Apă, Duc, Chios..." Era o pagină întreagă.

— Ce e asta ?

— Fac exerciții de caligrafie în momentele mele libere, zise Lamandin. Părintele Dadin ne-a învățat.

— Cum adică ?

— Adică scriu de multe ori : „Pop, Apă, Duc, Chios..."

Și Lamandin, ridicînd capul cu nevinovăție, repeta din ce în ce mai repede, chiar în obrazul abatelui Jubil :

— Pop, Apă, Duc, Chios, popă păduchios, popă păduchios, popă păduchios...

— A ! zise abatele Jubil. Pari să te amuzi ! S-o scrii de o mie de ori pentru mine.

— Bine, zise Lamandin fără să clipească. De o mie de ori, popă păduchios !

VI

Spovedania lui Lardier

Abatele Menème avea chipul descompus cînd intră în camera superiorului, către orele cinci ale unei după-amieze mohorîte de februarie. Acest preot greoi și rotofei, cu un spirit la fel de masiv cum îi era și trupul, manifesta o tulburare foarte stranie, care-l făcea să se bîlbîie.

Sub influența unei neliniști cu totul noi pentru el, impunătoarea lui ceafă în straturi, considerată în colegiu drept temelia cea mai solidă a unei credințe de neclintit, simbol pămîntesc al celor mai liniștitoare siguranțe metafizice, această ceafă celebră și consolatoare, de obicei la fel de roșie ca și luminița ce pîlpîie într-un sanctuar, pălise.

— Părinte, zise cu un vădit efort abatele Menème, mi se pune o grea problemă de conștiință.

— Adevărat ? întrebă superiorul pe-un ton destul de distrat, căci simpatia ce i-o purta abatelui Menème era din cele mai temperate.

Acest lucru ținea de opoziția dintre firile lor, și în aversiunea superiorului intra și iritație, și invidie deopotrivă. Cu digestiile lui punctuale, cu evlavia la ore fixe și lipsa oricăror pasiuni, cu convingerea lui că posedă o nemărginită știință de profesor și infailibilitatea spirituală a unui reprezentat al lui Dumnezeu, inspirat direct din ceruri, cu facultatea sa de-a nu vedea nicăieri vreun motiv de șovăială sau de neliniște, abatele Menème îi călca pur și simplu pe nervi părintelui superior.

De un ascetism excesiv, practicînd o virtute rece și sistematică, abatele Fuche cunoștea cumplitele chinuri ale îndoielii, în momentele cînd nu se ocupa de administrarea unei mari comunități. Se spetea muncind pentru a îndepărta de conștiința sa miasmele de pucioasă ce i le trimitea iadul sub forma întrebării „la ce bun ?", care îi primejduia destinul veșnic și tulbura cu o undă de blasfemie pînă și cele mai mărunte acțiuni ale unei conduite, totuși, exemplare. Abatele Fuche se cufunda întru Domnul în accese de adorație aproape bolnăvicioasă și copleșit de silogisme picoase. El nu putea crede cu ardoare decît extenuat fiind, căci avea nefericita manie de a-și analiza credința. Avînd o sănătate plăpîndă și solicitîndu-și nervii la maximum, se ruga uneori așa cum un șef știe la nevoie să se lase ucis, deși se îndoiește de utilitatea sacrificiului său. În fond, nu se simțea bine. Glandele lui nu secretau acea triumfătoare forță vitală care-l făcea pe abatele Menème atît de neclintit. „Acest imbecil va ajunge în cer fără să sufere !", își spunea abatele Fuche, exas-

perat, privindu-i cu disperare fălcile calme, obrajii rumeni, nările și urechile păroase, pîntecele proeminent în care cicluri liniștite și fecunde se succedau cu admirabila periodicitate asigurată de-un suflet lipsit de îndoieli. La vederea abatelui, superiorul se simțea cuprins de-o neliniște jansenistă, care își avea sursa în reputația harului necesar și suficient. Admitea, desigur, ideea că Dumnezeu a vrut să existe imbecili pînă și printre reprezentanții săi (cu scopul, fără îndoială, de a pune legile sale la îndemîna tuturor ființelor), dar forma de imbecilitate a abatelui Menème, acea imbecilitate înfățișată triumfător drept înțelepciune pe un chip radios și satisfăcut îi era deosebit de odioasă. Pentru abatele Fuche una din încercările cele mai chinuitoare legate de funcția sa era nevoia de a-i arăta acestui preot fără pată, dar pe care îl detesta din tot sufletul, o blîndețe ce apărea ca o manifestare de dreptate.

— E ceva care vă privește personal, părinte ? întrebă sec superiorul.

— Nu, părinte.

— E ceva referitor la învățămînt sau la dogmă ?

— La amîndouă, părinte, îmi pare, căci unul din elevii noștri face obiectul cazului de conștiință.

— Atunci explicați-mi.

— Iată, părinte. Mă întreb dacă nu e de datoria mea să încalc secretul spovedaniei. Aș vrea să hotărîți dumneavoastră.

— E grav, părinte !

— Știu, părinte.

— Aveți cu adevărat un motiv puternic ?

— Cu adevărat foarte puternic, și care interesează, cred, întreaga comunitate.

— Ah ! zise abatele Fuche devenit foarte atent, și din ce punct de vedere ?

— Din punctul de vedere al bunului renume al casei noastre. Spovedania m-a făcut deținătorul unui secret a cărui responsabilitate nu mi-o pot asuma singur, căci acest secret, dacă ar ajunge de domeniul public, ar discredita cu siguranță colegiul nostru și poate chiar toate așezămintele noastre de învățămînt religios. Am pierde

mulți elevi, dacă cineva ar căuta să exploateze cazul împotriva noastră.

— Atunci, părinte, nu trebuie să șovăiți.

— Pot trăda secretul spovedaniei ?

În timp ce abatele Menème expunea problema, superiorul chibzuise. Și-a amintit că o anumită enciclică a papei Paul al IV-lea, în 1556, punea în vedere clerului din acea epocă să facă uz de secretul spovedaniei pentru a-i demasca pe eretici sau pur și simplu pe cei care citeau cărți nepermise. Existau, așadar, precedente. Iar cazuistica adepților lui Loyola, chemată în ajutor, îi oferea zeci de mijloace de a ocoli dificultatea. Răspunse așadar cu severitate :

— Cine vorbește de trădare, părinte ? Vă dezleg pur și simplu de secret pentru motive care privesc cauza Bisericii... A Bisericii, părinte, înțelegeți ?

— Vă înțeleg bine, părinte.

— Dealtfel, adăugă abatele Fuche după un moment de gîndire, îmi veți spune totul, iar apoi o să primesc propria dumneavoastră spovedanie. În felul acesta, părinte, veți pleca cu conștiința împăcată.

— Părinte, zise abatele Menème, am primit spovedania lui Lardier Sosthène, elev în clasa cincia.

— E un semi-intern, nu-i așa ?

— Da, părinte, un băiat de paisprezece ani și jumătate. Mi-a declarat că e asasinul rentierei din fundătura Ruinart, bătrîna care a fost găsită acum vreo zece zile cu țeasta sfărîmată, și al cărei ucigaș e căutat zadarnic de poliție.

— Asasinul, părinte, sînteți sigur ?

— Asasinul, părinte, așa am spus. Înțelegeți tulburarea mea la auzul acestei știri.

— Dar bine, părinte, de ce-ar fi săvîrșit acest copil asemenea faptă de necrezut ?

— Ca să-și procure bani cu care să joace la curse. Avea, mi-a spus el, o informație absolut sigură cu privire la un cal anume, *Tombuctu*, care a cîștigat într-adevăr mai multe alergări.

— Ar fi fost mai simplu și mai firesc să ia bani de acasă, de la părinți...

— I-a fost teamă să nu fie certat, fără îndoială... Şi, după cît am înţeles, părinţii lui Lardier, zgîrciţi din cale-afară, îşi ascund banii.

— Şi apoi, părinte, joci ca să cîştigi. Un băiat de paisprezece ani şi jumătate nu are atîta nevoie de bani.

— Ba da, părinte, în cazul lui Lardier, după cum mi-a mărturisit. O anumită domnişoară Alexandra, una dintre acele persoane din strada Crîngului, unde sînt, pe cît se pare, case rău famate, îi promisese lui Lardier ca în schimbul unei sume destul de ridicate să-l scape, să-l facă să-şi piardă, în sfîrşit, să-l...

— Am înţeles, părinte.

— Foarte bine, părinte ! zise cu uşurare abatele Menème, căruia îi reveniseră subit culorile.

— Un lucru mă mai surprinde, continuă superiorul. Cu ce s-o fi ucis Lardier pe rentieră ? Ca să sfărîmi o ţeastă e nevoie de hotărîre şi de forţă !

— Există ţeste şi ţeste, părinte. Cea a bătrînei doamne poate că nu mai era prea rezistentă. Lardier pretinde că n-a avut nici o greutate. Tocmai uşurinţa primei lovituri date l-a pierdut.

— Avea vreo armă, vreo unealtă ?

— Un mic ciocan, părinte, e clasic.

— E de neînţeles, părinte, cu principiile pe care le inoculăm noi tineretului ! Băiatul nu se arată a fi foarte neliniştit de consecinţele faptei sale ?

— Mi s-a părut foarte abătut. Spunea că vrea să se arunce în rîu. L-am încurajat cum am putut. Trebuie să arătăm milă faţă de orice ispravă, oricît de cumplită ar fi. Va avea timp întreaga viaţă să-şi ispăşească fapta.

— Bine aţi făcut, părinte, desigur, că l-aţi încurajat... Deşi dispariţia acestui băiat... Ar fi fost, poate cel mai bun deznodămînt... L-am fi dat drept nebun, şi scandalul ne-ar fi atins mai puţin.

— Mai e şi sufletul acestui nefericit, părinte. Cine se sinucide merge de-a dreptul în iad.

— Există şi sufletul, aşa e ! Sufletul, evident, sufletul... murmură gînditor abatele Fuche.

După o clipă de tăcere, întrebă :

— Vreți să primiți absoluțiunea, părinte ? Dacă e vreo greșeală, o iau asupra mea, rețineți bine. Totuși, dacă doriți absoluțiunea...

— O vreau, părinte. În orice caz, n-are ce să-mi strice.

Și cînd abatele Menème își făcu pentru ultima oară semnul crucii, superiorul preciză :

— Iar acum, părinte, secretul spovedaniei redevine inviolabil. Nici un cuvînt nimănui, așa-i ?

— Bineînțeles, părinte.

— În ce mă privește, voi chibzui, mă voi sfătui. Am să mă duc la monsenior. E groaznic !... Apropo, părinte, Lardier urmează să mai vină la dumneavoastră ?

— L-am sfătuit să revină cît mai des. L-am văzut atît de dezorientat...

— Foarte bine, părinte. Vă voi spune în ce fel să acționați asupra lui, sub pecetea spovedaniei, întotdeauna. Trebuie să aflăm cît mai repede toate dedesubturile acestei afaceri, înaintea poliției... O ultimă chestiune. Oare Lardier nu și-a început cumva studiile mai întîi la un liceu sau la vreun alt așezămînt laic ?

— Din păcate nu, părinte. Tocmai asta e nenorocirea !

*

— Monseniore, zise abatele Fuche, mi se pune o grea problemă de conștiință.

— Hm !... scrupule mărunte... hm ! bombăni monseniorul Bourdingue, arhiepiscopul diocezei, pe tonul tăios pe care-l adopta cînd era sîcîit cu probleme ce i se păreau de mică importanță.

Dealtfel, se purta fără menajamente cu oamenii săi, inclusiv cu canonicii paralizați care se pensionară la catedrală și pe care-i trata ca pe niște vite bătrîne. Căci prelatul acesta de origine rurală, cu ochii pătrunzători și vioi pe chipul zbîrcit, aspru și cu trăsături brutale, avînd întipărită o expresie de țăran șiret, considera că treburile Bisericii nu-i lăsau timp de pierdut și că era mai bine să canalizeze marile torente ale credinței în bani buni și sunători decît sub forma văicărelilor și a altor prostii. Punea în serviciul cauzei pe care-o slujea

realismul unui om căruia îi plăceau contractele avantajoase, avînd în sînge instinctul negoţului. Ţinea ca toate cele sfinte să fie o marfă ca oricare alta, ba chiar mai preţioasă, care nu poate fi dată gratuit. „Dacă vor să aibă preoţi care să-i conducă la cer, mai întîi să facă bine să-i hrănească !" spunea destul de logic monseniorul Bourdingue vorbind despre credincioşi, care îşi deschideau mai bucuroşi sufletul decît punga. A-ţi dărui banii binelui Dumnezeu e totuşi mai meritoriu decît să posteşti vinerea, şi e şi mai greu, fiindcă te atinge mai tare la inimă. Şi trebuie să-ţi dai mai multă osteneală pentru a obţine ca bunii catolici să ajungă la acest gest esenţial decît pentru a moţăi plin de fericire într-o strană din secolul al XV-lea, în timp ce sub bolţile gotice răsună accentele pure ale unui concert de orgă bine pus la punct.

Pe aceasta îşi baza monseniorul Bourdingue activitatea, şi această activitate venea tocmai la timp. Monseniorul Bourdingue urmase într-adevăr la conducerea diocezei monseniorului Latier-Viennois, prelat de-o mare fineţe şi distincţie, de-o toleranţă blajină şi surîzătoare, care îşi consacrase toate străduaniile cîştigării de simpatii pentru Biserică în mediile cele mai diverse. Dealtfel, reuşise în chip remarcabil, dar finanţele bisericeşti, în vremea lui, erau pe dric. Venind la conducerea diocezei, monseniorul Bourdingue luă cunoştinţă de această situaţie. A pornit la acţiune cu multă energie, plecînd de la principiul potrivit căruia curba credinţei, ca tot ce e omenesc, se poate traduce în bilanţuri, iar atunci cînd beneficiile cresc, credinţa progresează. Pe lîngă aceasta, voia să vadă Biserica puternică, în stare să trateze pe picior de egalitate cu toate puterile, şi la nevoie să-i manevreze în acest sens pe credincioşi. Arhiepiscopul gîndea că prestigiul spiritual, atunci cînd se exercită în limitele temporalului, nu poate dispreţui nişte solide rezerve bancare, şi că sufletele nu pot nici ele decît să se simtă mai bine atunci cînd convingerile lor sînt sprijinite de puternice măsuri de securitate. Din aceste motive, monseniorul Bourdingue îşi impunea neobosit directivele financiare şi cerea tuturora să se străduiască în

acest sens. Vorbind despre credincioşi, striga cu brutalitate : „Aceşti imbecili se lasă jefuiţi de către bănci, în timp ce eu le garantez cel mai bun plasament : le dau ca dividende fericirea veşnică !“ Ara fără istov ogorul credincioşilor pentru a strînge recolta ofrandelor, aşa cum strămoşii săi agricultori araseră, veacuri de-a rîndul, ogoarele din Dauphiné. Moştenise zgîrcenia acelor oameni, dar el strîngea pentru Biserică : în buzunarele acestui om cumpătat, puţin sensibil, dar foarte muncitor şi excelent organizator nu intra nici un gologan. Atunci cînd cifra unui sold îl umplea de mulţumire, se simţea pur şi simplu ca după o rugăciune bună. Îi oferea lui Dumnezeu mai mult decît nişte fum de tămîie : îi oferea mijloace de acţiune pămîntească. Contribuia cu pasiune la sporirea avutului diocezei, avînd sentimentul că se îngrijeşte de securitatea viitoare plasînd capitaluri, cumpărînd imobile şi terenuri, mai cu seamă terenuri, căci acest ţăran ajuns arhiepiscop rămînea ţăran pînă în vîrful unghiilor. La început stîrnise zîmbete, apoi se făcuse temut. Îi conducea pe oameni fără atenţii delicate, fără precauţiuni şi menajamente. Ştia totuşi să-i conducă, iar *safe*-urile sale erau pline.

În dimineaţa aceea monseniorul Bourdingue avea pe birou rezultatele cifrice ale unei recente sărbătoriri. Din punct de vedere monetar, sărbătorirea nu produsese atît cît se aşteptase, constatare ce-l indispunea. Superiorul de la Sainte-Colline, sosind într-un moment de proastă dispoziţie a arhiepiscopului, pica prost, căci monseniorul Bourdingue, în timpul crizelor sale, apostrofa cu brutalitate pe orice membru al creştinătăţii care-i încăpea pe mînă. Faimos organizator al caritătii colective, practica prea puţin această virtute pe plan personal, cel puţin în cuvinte, şi considera amabilitatea drept o însuşire dulceagă, bună numai pentru trîndavi, pentru oameni lipsiţi de caracter, incapabili să-i conducă pe cei-lalţi. Cazurile de conştiinţă i se păreau nişte neplăceri neînsemnate în comparaţie cu grijile sale vaste.

Cu comanacul pe-o ureche, avînd un aer furios, monseniorul Bourdingue îl privea pe abatele Fuche cu un ochi pătrunzător, pe celălalt ţinîndu-l închis, iar

ridurile chipului său bătrîn şi inflexibil fremătau de nemulţumire. Repetă răutăcios :

— Scrupule mărunte... Hm !... Scrupule mărunte !

— E mult mai grav, monseniore.

— E vorba de interesele Bisericii ?

— E vorba de interesele Bisericii, monseniore, dacă avem în vedere că bunul renume al colegiilor noastre catolice ar putea să fie foarte compromis.

— Vorbiţi !

— Ca să mă exprim limpede, monseniore, mă voi vedea în faţa necesităţii de a divulga secretul unei spovedanii.

— Primită de dumneavoastră ?

— Nu de mine, monseniore. De unul din preoţii noştri...

— Atunci, cum de ştiţi ?

— Mi-a fost dezvăluit acest secret.

— Din ordinul dumneavoastră ?

— Am crezut că fac bine, monseniore.

— Vom urma, deci, aceeaşi metodă. Dealtfel, vă dezleg de secret pentru raţiuni de stat, şi vă absolv cu anticipaţie.

Abatele Fuche îi comunică monseniorului Bourdingue ceea ce aflase de la abatele Menème cu privire la fapta elevului Lardier. Ochii încreţiţi ai arhiepiscopului erau ca ai vînătorului la pîndă cînd aude trosnind ceva într-un tufiş.

— Trebuie să acţionaţi, declară prelatul. Îl veţi alunga imediat pe acest elev.

— N-am nici un motiv pe care să-l invoc, monseniore.

— Veţi găsi un pretext, căci trebuie neapărat să vă debarasaţi de acest Lardier înainte ca poliţia să-i dea de urmă. Veţi scrie părinţilor că aţi aflat de cîtva timp că acest elev are relaţii dubioase în afara aşezămîntului şi că influenţează negativ spiritul camarazilor săi.

— N-am dovada acestor relaţii, monseniore.

— O aveţi : însăşi fapta o dovedeşte. Doar nu studiind catehismul i-a putut veni acestui strengar ideea să ucidă o femeie bătrînă pentru a se întîlni apoi cu una tînără.

— Fără îndoială... Totuşi, monseniore, îmi voi îngădui să insist în această privinţă : n-am fi ştiut nimic despre

fapta lui Lardier fără mărturisirea lui. Avem oare dreptul să facem uz de ceea ce am aflat prin spovedanie ?

— Nu trebuie să luăm în considerație decît interesul general, iar providența, care a îngăduit să fim informați la vreme, ne indică limpede calea. Cu scrupule ca ale dumneavoastră — pe care eu le numesc slăbiciuni — vom face jocul unui dușman care nu-și alege mijloacele cînd e vorba de-a ne face rău. Și nu uitați că sîntem pe pămînt, părinte, pe pămînt, unde trebuie ca cei drepți să fie cei mai puternici, în primul rînd și cu orice preț ! Haideți, întoarceți-vă la Sainte-Colline și alungați-l imediat pe micul mizerabil a cărui prezență într-unul din colegiile noastre ar putea să ne aducă o sumedenie de necazuri.

*

Întors la Sainte-Colline, abatele Fuche îl găsi în fața ușii sale pe abatele Givaudan, profesorul de la clasa a șasea, care-l aștepta. Acesta îi zise :

— Părinte, trebuie să vă fac o comunicare.

— Importantă, părinte ?

— Așa cred. Ceea ce am aflat mi se pare a fi de natură să tulbure profund spiritul unuia dintre preoții noștri.

— În acest caz, intrați.

— Părinte, zise abatele Givaudan, după ce intrară amîndoi în camera superiorului, cred că e de datoria mea să vă dezvălui... numai că...

— Numai că ?

— Am primit spovedania unui elev...

— Ce elev ?

— Lardier Sosthène, din a cincia.

— Iarăși !

— E prima dată, părinte, că mi se spovedește.

— Scuzați-mă, părinte. Mă gîndeam la cu totul altceva. Și atunci ?

— Atunci, mă întreb dacă nu mă voi vedea în fața necesității de a trece peste un secret de spovedanie. Pot oare, părinte ?

Abatele Fuche schiță un gest vag. Dar cuvintele monseniorului Bourdingue îi reveniră în memorie.

— Interesul general, părinte, trebuie să treacă înaintea oricărui considerent de alt ordin. Iată ce trebuie să ne spunem întotdeauna.

— Nu e mai puțin adevărat... Dar, părinte, n-ați putea să-mi primiți apoi spovedania ?

— Ba da, părinte, chiar așa ! Vă voi asculta și vă voi absolvi. Așa că, vorbiți.

— Părinte, zise abatele Givaudan. Elevul Lardier a recunoscut în fața mea că s-ar fi spovedit abatelui Menème și că i-ar fi făcut acestuia o mărturisire falsă. N-aș fi dat faptului o importanță deosebită, dacă obiectul acestei mărturisiri nu mi s-ar fi părut foarte tulburător, mai ales în cazul în care abatele Menème, el însuși... cum secretul era atît de greu... atît de grav chiar pentru întreaga comunitate...

— La obiect, părinte, la obiect ! îl întrerupse nerăbdător abatele Fuche.

— Părinte, elevul Lardier s-ar fi dat, în fața abatelui Menème, drept asasinul bătrînei rentiere din fundătura Ruinart. Și acest lucru e fals !

Bucuria de-a se vedea eliberat de-o grijă enormă îi dictă superiorului o exclamație imprudentă, pe care nu și-o putu reține și care îl făcu să-și muște buzele de îndată ce-o scăpă.

— Natural ! Ar fi trebuit să bănuiesc !

Urmă o tăcere plină de reculegere. Evitînd să se uite la superior, care nici el nu-l privea, abatele Givaudan își luase un aer mieros, umil și tare mîhnit, ascunzîndu-și satisfacția de-a fi aflat ceea ce dorea să știe : dacă abatele Menème vorbise sau nu... Cu mîinile ascunse în mînecile largi ale sutanei și potrivindu-și pelerina pe piept cu imperceptibile mișcări din umăr, oftă încet, ca pentru a spune : „Toate astea sînt foarte triste !“ Dar în viața călugărească oamenii dobîndesc o mare putere de pătrundere. Abatele Fuche nu se lăsa amăgit de tertipurile abatelui Givaudan, care, la rîndul său, știa perfect că superiorul nu se înșela în această privință. Ei își comunicau astfel pe deplin și foarte clar ceea ce aveau să-și spună, fără a se abate cîtuși de puțin de la convențiile în vigoare la colegiu. Aceste convenții impuneau

în primul rînd o mare economie de cuvinte, redutabilele cuvinte ale căror primejdioase înlănţuiri duc atît de uşor la minciună şi la erezie. Lăsînd interlocutorului sarcina de a ghici şi întreaga răspundere a interpretării, nu te temi de nici un reproş, de nici o neplăcere viitoare, căci preoţii de la Sainte-Colline slujeau unui stăpîn care va cere socoteală mai tîrziu, chiar şi pentru un singur cuvînt inutil. Cel care rupse primul această tăcere confidenţială a fost abatele Fuche.

— De ce-a făcut Lardier o mărturisire falsă ? V-a spus ?

— Mi-a spus, părinte. Era, pe cît se pare, în scopul de a-l pune pe abatele Menème în postura de zevzec.

— De zevzec ?

— Acesta e cuvîntul folosit de Lardier, părinte. Eu îl deplîng !

— E certitudinea însăşi... murmură ca în vis superiorul.

Privirile celor doi abaţi se întîlniră şi se evitară îndată, cu aceeaşi jenă pe care-o dă privirilor unor preoţi obişnuinţa confesionalului şi ruşinea desfrînărilor refulate. Atîta a fost de ajuns pentru ca o scînteie de perfidie ironică, temperată însă cum se cuvine de caritatea creştinească, să ţîşnească din pupilele lor, şi două zîmbete abia schiţate, de-o subtilitate cu totul ecleziastică, încreţiră imperceptibil colţurile buzelor lor prudente, disciplinate prin practica rugăciunilor turuite în şoaptă.

— Dar, părinte, de ce voia Lardier să-l pună pe abatele Menème în postura de care aţi vorbit ?

— Motivul, părinte, a fost un rămăşag între Lardier şi o altă pramatie, încheiat în faţa cîtorva martori.

— Cine era celălalt ?

— Părinte, ezit să vă dau numele unui al doilea elev. V-am dezvăluit deja...

— Nu mai e timp de ezitări. Să terminăm odată cu această poveste.

— Celălalt era Pinoche.

— Pinoche, ia te uită ! Şi asta e tot, părinte ?

— Asta e tot, părinte. M-am gîndit că e de datoria mea să vă pun la curent cu această mistificare, din

considerație mai cu seamă pentru abatele Menème, ale cărui calități robuste, desigur, le apreciez...

— Cu toții le apreciem, părinte !

Abatele Givaudan se înclină și urmă :

— ...robuste, foarte utile calități, dar m-am temut ca un exces — dealtfel foarte lăudabil — de credulitate să nu-l fi îndemnat... căci puteam să-mi închipui orice... și încă de atunci m-am gîndit la amploarea, la repercusiunile posibile... și chiar am fost foarte dezolat aflînd adineauri de lipsa dumneavoastră, de vizita pe care ați făcut-o la arhiepiscopie... căci această mistificare, dacă din nefericire secretul ei ar fi transpirat, și dacă ar fi fost luată în serios... Bineînțeles, n-aveam nici o dovadă, nici una, totuși...

Abatele Fuche îl asculta pe abatele Givaudan cu mici înclinări din cap, încurajatoare, dar cît se poate de enigmatice. Îl lăsa să se bălăcească în insinuările lui, care erau tot atîtea întrebări ce nu primeau nici un răspuns.

— Desigur, zise el în cele din urmă, puteați presupune orice și să vă gîndiți la orice... Ei bine ! Acum pot să vă primesc spovedania !

— Bucuros, părinte !

*

Ca și cînd ar fi fost asigurat de impunitate și eliberat de orice grijă, semi-internul Lardier continua să apară în colegiu cu obrazul proaspăt, privirea vioaie și cu un aer maliții os, iar pe chipul său trandafiriu strălucea minunata fericire, grațioasa nepăsare a tinereții. În săptămîna celor două spovedanii ale sale, Lardier avu niște succese strălucite, clasîndu-se al treilea la traduceri din grecește, al doilea la teme în latină și primul la religie. Era din partea lui o realizare rară, care a fost remarcată și comentată foarte favorabil de către preoți.

— Copilul acesta se îndreaptă, spuneau ei. Iată-l pe cale de a deveni în curînd un elev excelent.

— Dacă merge tot așa, va reuși la bacalaureat de prima dată.

Abatele Menème nu înțelegea nimic. Purta povara unui oribil secret care ar fi trebuit să-l doboare pe

vinovat, şi cînd colo, el, preotul, era torturat de acest secret, căci descoperea cu groază ce culmi ale prefăcătoriei putea atinge o fiinţă de paisprezece ani, crescută în cele mai bune principii creştine prin grija unor dascăli de elită. Abatele Menème credea cu fermitate că virtutea e un apanaj al anumitor clanuri, că decurge firesc din anumite rituri, din anumite principii, şi nu concepea că nişte drepţi cu adevărat drepţi ar fi putut să crească şi să trăiască în afara cadrului bunului cuget ce sălăşluia în aşezăminte printre care Sainte-Colline conta ca unul din cele mai remarcabile. Aceste convingeri îl ajutaseră mult în cariera sa de preot şi de profesor, ba chiar şi în viaţa spirituală, căci lăsa să se scurgă zilele liniştit, cu certitudinea că se află, cum s-ar spune, pe calea cea bună : se ştia de partea cerului, de partea celor aleşi dinainte.

Şi iată că acum purtarea de necrezut a lui Lardier, inconştienţa şi cinismul lui veneau să răstoarne noţiuni atît de sigure ! Abatele Menème nu putea, într-adevăr, să conceapă ca un rău făptaş să nu poată fi deosebit după mersul crăcănat, privirea şaşie şi expresia satanică a feţei. Căuta pe chipul zîmbitor al lui Lardier aceste stigmate de neşters, dar nu vedea decît indiciile unei strengării uşoare, vioaie, simpatice şi pline — o, oroare ! — de sinceritate.

Aceste frămîntări de spirit, pentru care nu era pregătit, au avut efecte supărătoare asupra sănătăţii abatelui Menème şi au dereglat în el un mecanism organic a cărui forţă şi regularitate stîrnea admiraţia tuturor. Îşi pierdea pofta de mîncare, digera mai puţin bine şi rîgîieli perfide cu duhoare de birt prost îi veneau pe buze în timp ce-l comenta pe Cicero sau pe Vergiliu, fără a putea găsi acestor texte savoarea care-l desfătase multă vreme. În sfîrşit, încercă pentru prima oară în viaţa sa o jenă hemoroidală foarte chinuitoare şi foarte acută, ale cărei împunsături de pumnal îl făceau să sară de la catedră, în felul unui călăreţ care se ridică din şa cînd calul îi porneşte la galop. Aceste neplăceri îl chinuiau cumplit. Abatele Menème cunoscu durerea atît morală cît şi fizică,

precum şi îndoielile, obsesiile şi neliniştile. Era vizitat în somn de nişte arătări cu chipuri de elevi buni şi trupuri de drăcuşori înaripaţi, care încingeau în jurul patului său o horă zburătoare de lilieci cu înfăţişare semiomenească, rînjind sinistru. Uneori, aceşti mici monştri se înghesuiau în jurul lui pînă se transformau într-o caracatiţă dezgustătoare, păroasă, şi mii de cozi agile, şerpuitoare, asemănătoare unor tentacule, îl înlănţuiau pe abate ca şi cînd ar fi vrut să-l sugrume. În cîteva zile, nefericitul preot pierdu mai multe kilograme.

Nemaiputînd rezista, abatele Menème se postă într-o seară sub peristil, la trecerea secţiei celor mijlocii, care veneau din curte după recreaţie. Îi făcu semn lui Lardier să iasă din rînduri şi îl trase în colţul unui coridor.

— Ei bine, copilul meu, zise abatele Menème, n-ai nimic să-mi încredinţezi ?

— Nu, părinte, răspunse Lardier cu o seninătate de-a dreptul tulburătoare.

— Te simţi mai liniştit, mai alinat, copilul meu ?

— Da, părinte, zise Lardier întorcînd spre abatele Menème o privire limpede şi veselă care strălucea pe chipu-i luminos, iar tîmplele, obrajii, buzele aveau acea puritate unică, minunată şi uimitor de emoţionantă care nu e dată decît copilăriei.

În acelaşi timp, preotul, aplecat, simţea în nări mirosul de pui tînăr, parfumul animalităţii sănătoase şi calde emanat de-un trup adolescent în care nimic nu e încă viciat.

Această prospeţime l-a doborît pe abatele Menème. Îl părăsi în grabă pe elev şi se duse să bată la uşa superiorului, în faţa căruia, odată intrat, rămase în picioare, dînd semne de-o mare agitaţie interioară.

Abatele Fuche îl observa cu o milă rece, cam dispreţuitoare, iar mişcările mărului lui Adam şi micile contracţii ale muşchilor feţei sale dezminţeau aerul de bunătate compătimitoare ce-i împodobea chipul palid, cu ochii înroşiţi de muncă şi de meditaţii nocturne.

— Ei bine, părinte ? întrebă superiorul.

— Părinte, zise abatele Menème, sînt foarte neliniștit. Elevul Lardier n-a mai venit la spovedanie.

— A, a !... zise superiorul. Și atunci ?

— Atunci, părinte, nu mai știu nimic despre urmările oribilei isprăvi...

— Iertați-mă, părinte, zise abatele Fuche pe-un ton de totală detașare, despre ce ispravă vreți să vorbiți ?

O enormă stupoare accentuă pe chipul abatelui Menème ravagiile ce i le imprimaseră recentele lui frămîntări. Răspunse cu voce înceată :

— Păi, părinte, uciderea bătrînei rentiere din fundătura...

Chipul abatelui Fuche se închisese și orice urmă de cordialitate îi dispăruse. O notă ironică și puțin vindicativă se strecură în tonul răspunsului său.

— Dar s-a terminat, părinte. S-a terminat definitiv cu povestea aceea ! Poliția e pe urma asasinului, un fost vecin al rentierei, a cărui arestare nu mai e decît o chestiune de ore.

— Dar atunci... Dar atunci... murmură abatele Menème, mărturisirea lui Lardier...

— Nu era serioasă, părinte. Cu puțin bun simț, ar fi trebuit să înțelegeți.

Uluirea abatelui Menème semăna cu buimăceala boului care a primit prima lovitură cu maiul peste bot. Cînd își reveni în sfîrșit din năuceală, întrebă :

— Veți aplica o sancțiune, părinte ?

— O sancțiune, de ce ? întrebă pe-un ton înghețat superiorul.

— Lardier, părinte, a comis o greșeală atît împotriva religiei cît și împotriva disciplinei.

Cuvîntul abatelui Fuche deveni scurt, categoric. Vechi resentimente întăreau spiritul de echitate care-i dictă superiorului hotărîrea, în timp ce cuvîntul „zevzec", plin de adevăr evident, era justificat în spiritul său de precizia unei dogme nestrămutate, pe care se sprijină solidaritatea eternă a Bisericii :

— O fi, poate, o greșeală, dar nu pot pedepsi. Și cu secretul spovedaniei, părinte, ce faceți ?

VII

Scra lui Garfouillat

Predica era în toi. Preotul de la amvon, reverendul Ouabat, era un misionar teribil, un uriaş sangvin cu o barbă pînă la mijlocul pieptului, căruia dealtfel părul îi ieşea de peste tot, un păr brun, aspru şi creţ, care ţîşnea din mînecile largi şi se sfîrşea pe mîna lui patrată, cu degete groase. Abundenţa păroasă (amintind-o pe cea a elevului Zinopino) îi impresiona mult pe copii. Vedeau în ea dovada misiunii cuceritoare a acestui preot obişnuit să aibă de-a face, sub soarele tropicelor, cu canibali, vrăjitori şi gorile. În mintea lor, băieţii evocau tot felul de aventuri şi lupte, cînd se gîndeau la pătrunderea sfintei taine a botezului în ţinuturile virgine ale continentelor puţin cunoscute.

Astfel, înconjurat de aureola exotismului şi a unor isprăvi îndepărtate, acoperit de păr ca o sălbăticiune, reverendul Ouabat producea asupra elevilor un efect aparte, care-i făcea să simtă pe şira spinării un fior de groază supranatural. Căci predicatorul îl descria pe Dumnezeu ca pe-un poliţist infailibil care nu-i pierdea niciodată din vedere pe scandalagii, pe leneşi, pe desfrînaţi — mai cu seamă pe desfrînaţi — şi rezerva fiecăruia, pentru mai tîrziu, cea mai cumplită soartă. Chiar cînd a venit să-şi îngrijească ficatul în metropolă, misionarul tot n-a încetat să propăvăduiască Evanghelia. Cutreiera colegiile preoţeşti, unde răspîndea cuvîntul unui Dumnezeu înarmat cu o bîtă zdravănă, căci firea acestui preot viguros nu concepea triumful lui Dumnezeu altfel decît prin încăierări în cursul cărora se pot da lovituri tari. Cum numai viaţa veşnică trebuie să conteze, reverendul Ouabat nu dădea în fond mare importanţă vieţii pămînteşti, şi adesea, în cursul misiunilor sale, trebuise să se abţină din toate puterile să nu le pocească mutra harapilor acelora care se încăpăţînau să se prosterne în faţa capetelor de lemn ale zeilor lor prăpădiţi.

Pe scurt, cucernicul părinte Ouabat convertea mai cu seamă prin teroare. Este o metodă evanghelistă la fel

ca oricare alta, şi nu s-ar fi cuvenit, atunci cînd se punea problema de a impresiona spiritul negrilor din Dahomey, din Guineea şi din alte locuri toride, ca un misionar să se prezinte ca reprezentant al unei divinităţi mai puţin rele şi înspăimîntătoare decît divinităţile păgîne. Bunătatea, gîndea reverendul, este un sentiment onorabil, dar cu un slab efect educativ, şi, dealtfel, nu se prea întîlneşte decît la un mic număr de indivizi extrem de civilizaţi, ale căror instincte înclină mai curînd spre decadenţă. În schimb, teama e marele sentiment fundamental, imuabil şi absolut eficient, care i-a condus întotdeauna pe oameni şi a cîrmuit societatea. În fond, în starea noastră de totală ignoranţă, ideea de Dumnezeu e mai curînd o chestiune de interpretare. Reverendul Ouabat nu voia un Dumnezeu molatic, înţelegător şi slăbănog ; dimpotrivă, proslăvea un Dumnezeu de-o superbă autocraţie şi predica cu vigoare în numele justiţiarului aruncător de fulgere, înconjurat de tunete şi de cohorte necruţătoare.

Dacă se poate spune că predica... *A urla* s-ar potrivi mai bine, dacă acest termen n-ar părea aci cam supărător, dealtfel pe nedrept, căci nimic nu e mai meritoriu şi mai exemplar decît să-ţi pui fără rezerve capacitatea toracică şi forţa vocală în slujba unei cauze indiscutabile.

De pe amvonul de la Sainte-Colline, reverendul Ouabat făcea o gălăgie îndrăcită, iar citatele înălţătoare, nobilele maxime ale sfîntului Augustin şi ale atîtor alţi părinţi ai bisericii ieşeau din gura lui cu zgomotul unor ameninţări venite de sus. Crîmpeie din aceste peroraţii, repercutate de bolţile joase ale clădirii, recădeau ca lava Gomorei, sub forma unor făgăduieli de excomunicare, exterminare şi pedepse înspăimîntătoare, asupra unui internat preoţesc împietrit de groază, unde toată lumea îşi simţea inima şi fesele strînse.

Acest rezultat, trebuie s-o spunem, era cu totul spre cinstea cucernicului părinte Ouabat. Reverendul se apucase să vorbească despre clipa morţii şi despre iad unor băieţi care prin vîrsta lor, ce varia între opt şi optsprezece ani, erau foarte departe de viziunea obştescului sfîrşit. Şi totuşi (tocmai în asta consta meritul), predicatorul îi făcea să-şi dea seama că ultimele noastre clipe, chiar

dacă n-au nimic vesel, nu sînt încă decît pragul unor spaime inimaginabile şi nesfîrşite.

În clipele cînd aceste evocări înspăimîntătoare se întrerupeau, în capelă domnea o tăcere de moarte. Leneşii înveteraţi încercau şi ei o senzaţie de gol în suflet, cu excepţia totuşi a incorigibililor Pinoche şi Lamandin, instalaţi confortabil şi de neatins în lenevia lor metodică, în indisciplina zeflemitoare şi scepticismul lor superior, cu convingerea că aceasta era, printr-un privilegiu, voinţa lui Dumnezeu în ceea ce-i privea, şi că nu trebuiau să i se împotrivească. Reuşiseră să impună acest punct de vedere în întregul colegiu, unde beneficiau de-o impunitate de necrezut. Cei doi, inseparabili, făceau haz de fulgerele predicatorului, cu acea splendidă forţă de caracter care prevesteşte pe necredincioşi sau marile personalităţi. La vîrsta lor, dealtfel, viaţa nu se pronunţase încă definitiv în privinţa celor doi poznaşi. Erau trîndavi, descurajanţi pentru dascălii lor, dar buni observatori, isteţi, subtili sub multe aspecte şi în general dădeau dovadă de-o agerime de spirit pe care n-o aveau mulţi elevi premianţi, de felul lui Alphonse Bigotin şi Jules Prunot, ale căror nume străluceau în fiecare săptămînă pe tabla de onoare. În plus, Pinoche şi Lamandin nu se temeau de lovituri mai mult decît de pedepse. Îşi burduşeau colegii în încăierări cu multă hotărîre, vigoare şi promptitudine. Iată de ce se bucurau de-un prestigiu excepţional, cu toate că, oficial, acest prestigiu nu era recunoscut. Iar camarazii lor ştiau că sînt foarte şireţi, şi că nu erau adormiţi decît atunci cînd o voiau cu tot dinadinsul.

*

În seara aceea, reverendul Ouabat vorbea despre moartea subită care-l pîndeşte întotdeauna pe păcătosul înrăit. Vrînd să arate în ce abisuri fără fund poate fi aruncat pentru totdeauna răul creştin, misionarul se străduia să explice băieţilor semnificaţia cuvîntului *eternitate*. În acest gen de demonstraţii, reverendul Ouabat era considerat maestru. Cei mai buni dialecticieni ai amvonului nu oboseau ascultîndu-l, şi mai mulţi predicatori francezi,

nu dintre cei mai neînsemnaţi, predicau această temă imitîndu-i stilul. Reverendul Ouabat nu ignora faptul şi se străduia să-şi perfecţioneze mereu stilul, fără a neglija vreun detaliu de intonaţie sau de punere în scenă. El ţinea seama şi de lumină şi de oră, întrucît observase că ceasurile serii, cu neliniştea lor nedesluşită şi apăsătoare, cu penumbra vicleană ce face să pălească feţele, îl ajutau să obţină efecte de-un patetism şi mai elocvent. Socotea că e mai bine ca sămînţa spaimelor sfinte să fie depusă în spiritul copiilor tocmai înainte de somn. Dacă noaptea avea coşmare în care vedeau flăcări şi sarabande drăceşti, era cît se poate de bine pentru mîntuirea lor viitoare. Nu se face niciodată destul pentru a inspira fiinţelor o teamă inconştientă ce va dura întreaga viaţă.

— Închipuiţi-vă, fraţii mei, spunea în seara aceea reverendul Ouabat, cu gesturi largi, subliniate de mişcarea mînecilor stiharului său, închipuiţi-vă o sferă de bronz ce-ar avea dimensiunile pămîntului. Şi mai închipuiţi-vă o rîndunică ce-ar veni o dată la o mie de ani să atingă cu aripa această enormă masă de metal. Şi întrebaţi-vă acum : cîte miliarde şi miliarde de ani ar fi necesare păsării pentru ca uşoara atingere a aripii sale, care are loc o dată la zece veacuri, să ajungă să uzeze, să distrugă această sferă de bronz ? Ei bine, iubiţii mei fraţi, această incalculabilă cantitate de timp n-ar fi nimic în comparaţie cu eternitatea. Şi dacă adăugaţi zece sfere asemănătoare, sute şi mii de sfere, şi dacă nu va fi mereu decît o singură pasăre, aceasta tot nu vă va da încă nici o unitate de măsură pentru eternitate, care este, iubiţi copii, ceea ce nu se va sfîrşi niciodată... niciodată... niciodată ! Oamenii vor muri, mările vor seca, munţii se vor prăbuşi, aştrii se vor transforma în pulbere, soarele va înceta să mai strălucească, iar cantitatea de timp necesară acestor distrugeri imense nu va fi niciodată nimic faţă de eternitate şi nimic, fraţii mei, faţă de ceea ce va fi iadul pentru păcătos !

Ajuns la acest punct capital al expunerii sale, predicatorul lăsă să plutească o grea tăcere, care menţinea respiraţiile în suspens. Dar natura triumfă totuşi asupra groazei ce copleşea spiritele. Se auziră sunete guturale, scoase de elevii răguşiţi care îşi dregeau glasul, şi smiorcăitul

altora, care își trăgeau înapoi excedentul afluxului nazal. În sfîrșit, elevul Friscot, din secția celor mici, care se răsucea întruna (din cauză că nu-și luase mai înainte precauțiunile, așa cum era prescris), oscilînd între un pipi în pantaloni și explozia vezicii, se strecură afară, aproape alergînd, îmbujorat de rușine.

În acest timp, reverendul Ouabat își lua ultimele măsuri. Se retrăsese în fundul amvonului, în umbră, și acolo, desfășurînd cu măreție o imensă batistă în carouri, își suflă puternic nasul, făcînd un zgomot ce evoca într-adevăr trîmbițele judecății de apoi. Verifică apoi funcționarea nărilor sale, vîrî într-un buzunar adînc batista strînsă cu grijă, după care, revenind la amvon, cu vocea lui de stentor, își reluă discursul înălțător :

— Și atunci, frații mei, gîndiți-vă neîncetat : *Noi nu știm nici ceasul, nici locul,* stă scris. Dumnezeu veghează și ne judecă. Dumnezeu citește în taina sufletelor noastre. Dacă El voiește să ia viața unuia dintre noi, o poate face pe loc, aici... Chiar aici, copiii mei, acela pe care El, în dreptatea și în înțelepciunea Lui, l-a indicat, poate cădea fulgerat... mort... mort pentru totdeauna, și pentru totdeauna soarta lui veșnică va fi hotărîtă. Iar dacă a murit în starea de păcat capital, iadul îl așteaptă pe vecie !

Aici predicatorul lăsă să plutească o nouă tăcere. De altfel, acum avea să procedeze printr-o savantă gradație de tăceri, acea gradație atît de admirată și invidiată, al cărei secret îl deținea numai el. În rîndurile clerului francez, procedeul se numea „faimoasele tăceri apostolice ale reverendului Ouabat". (Amănunt de notat : Désiré Ouabat, înainte de-a fi primit harul, fusese în tinerețe elev al Conservatorului din Paris. Pentru motive ce nu-l privesc decît pe el, poate de ciudă că n-a obținut Marele Premiu la concursul din 1887, ceea ce l-a făcut să simtă zădărnicia strădaniilor omenești, Désiré Ouabat părăsi brusc scena, preferîndu-i misiunile și elocvența amvonului. Talentul său oratoric constituia singura vanitate pe care-o mai păstrase din vechea lui vocație. Această mică slăbiciune era larg răscumpărată prin incontestabilele servicii pe care talentul lui le aducea cauzei bisericii.)

Reverendul Ouabat zise mai departe :

— Ah ! Copiii mei, dacă vreunul din voi a avut ticăloşia de-a zîmbi în această clipă, îl plîng ! *(Tăcere.)* Dacă vreunul voi ar fi atît de corupt încît să nu simtă în această clipă toată admirabila şi teribila măreţie a lui Dumnezeu, să tremure ! *(Tăcere.)* Căci moartea e aici, moartea e printre noi, şi-l va lovi pe cel vinovat.

Aici, o nouă tăcere, de parcă ar fi fost tăcerea necruţătoarei judecăţi de apoi. Apoi, reverendul Ouabat reluă cu mai multă forţă ca oricînd, cu degetul întins spre mulţimea elevilor, şi acest deget era însufleţit de-un tremur răzbunător ce părea să desemneze cu precizie cutare sau cutare rînd de elevi :

— Dumnezeu vă cunoaşte, Dumnezeu vă judecă ! Îndreptaţi-vă, păcătoşilor !... Ah ! îi văd pe unii roşind ! *(Tăcere.)* Îi văd pe unii care pălesc ! *(Tăcere.)* Îi văd pe unii care îşi întorc ruşinaţi privirile ! *(Tăcere, urmată de un strigăt teribil.)* Zăresc printre voi oi rîioase ! *(Strigăt şi mai puternic.)* Disting un chip pe care se citeşte urma unor destrăbălări îngrozitoare ! Să se ridice acela, să se prosterne şi să se pocăiască !

În acel moment, în rîndul unde se aflau Pinoche şi Lamandin se auziră nişte şoapte misterioase şi insistente :

— Garfouillat, prietena ta !

— De sora ta ce zici, Garfouillat ?

Atunci se petrecu un lucru de necrezut, sfîşietor, ceva ce făcu să tresară de groază întregul internat. O umbră plăpîndă, cu capul vîrît sperios între umeri, sub o pelerină al cărei guler îi ascundea chipul, fu văzută părăsindu-şi banca şi venind să îngenuncheze, singură, chiar în mijlocul aleii centrale, unde rămase aplecată şi scuturată de enorme suspine, care exprimau o prea puternică şi prea dureroasă mîhnire de copil.

Desfrînatul se ridicase şi se arătase singur oprobriului, ruşinii. Era micul Garfouillat, în vîrstă de treisprezece ani.

Elocvenţa reverendului Ouabat se întrerupse brusc. A trebuit, în mare grabă, să i se vină în ajutor lui Garfouillat, căruia îi era rău. Iar predica de seară luă sfîrşit într-o hărmălaie peste care noaptea se lăsă sinistră.

plină de amenințări, de remușcări și de întrebări neliniștitoare pentru conștiințe.

În acest tumult, care-i antrenase pînă și pe preoți, doi elevi își păstrau o rece luciditate a spiritului : Pinoche și Lamandin. Ei își făcură cu ochiul unul altuia, în timp ce o grimasă triumfătoare le deforma colțul buzelor tinerești și proaspete :

— Mai rar așa neghiob ! zise încet Pinoche.

— Ce căcăcios ! răspunse celălalt.

— Cei doi vorbeau cu cinism despre nefericitul Garfouillat, care fusese dus la infirmerie.

*

Ingeniozitatea copiilor e atît de mare încît învinge adesea șiretenia rutinată a oamenilor în toată firea. Vîrsta tînără e vîrsta invențiilor, a fanteziei, a descoperirilor și, dacă vreți, a prostiilor, dar aceste prostii se învecinează adesea cu sublimul, și de aceea tinerele spirite evadează neîncetat, prin prostiile lor, din asprele și plictisitoarele constrîngeri pe care adulții, cu judecata lor morocănoasă, cu oboseala lor, ar vrea să le impună unor forțe tinere și nerăbdătoare.

La Sainte-Colline, ca în toate colegiile, circulau printre elevi legende interzise și ignorate de dascăli, în ciuda pîrîtorilor, de care isteții știau să se ferească. În secția celor mijlocii circula de cîtva timp un refren foarte indecent, în care trebuie căutată explicația întîmplării cu Garfouillat. Autorul acestui refren se ascundea într-un prudent anonimat, dar dacă ținem seama de faptul că Pinoche și Lamandin, dată fiind lenea lor la învățătură, dispuneau de mult timp liber, nu încape îndoială că colaborarea dintre ei trebuie să fi stat la origina detestabilului fragment de cîntec ce făcea deliciul cîtorva inițiați, care se slujeau de el pentru a-l persecuta în taină pe Garfouillat. Înainte de a explica despre ce e vorba, trebuie să-l prezentăm pe Garfouillat.

Era un băiat pirpiriu, foarte palid și febril, foarte în avans și totodată în întîrziere față de vîrsta sa, care avea solilocvii bizare în ungherele curții, unde îl ținea, departe de toți, teama de jocurile violente. Acest nefericit

de Garfouillat reprezenta deşeul unei descendenţe, căci se născuse (în momentul cînd doamna Garfouillat credea că a terminat pentru totdeauna cu lăuziile) la mult timp după fraţii şi sora sa, care consumaseră cea mai bună sevă a familiei. Circumstanţă agravantă : doamna Garfouillat îşi concepuse fără prea mult zel ultimul copil, pe cînd era în prada unor cumplite chinuri de gelozie, căci indicii care — vai — nu prea înşală îi dădeau a înţelege că domnul Garfouillat, soţ exemplar timp de cincisprezece ani, începuse să alerge turbat după fuste. Biata femeie a transmis dezechilibrul său nervos embrionului ce se forma în ea, astfel încît micul Isidore Garfouillat avea să poarte în viaţă moştenirea neliniştilor acelui sîn care-l hrănise cu un lapte zgîrcit şi trist.

Totuşi, dacă Garfouillat era fiziceşte dezmoştenit în aşa măsură încît se simţea foarte temător şi era adesea obiectul batjocurii camarazilor săi, dacă inteligenţa lui era inadecvată materiilor ce i se predau, avea în schimb momente cînd manifesta o mare ascuţime de spirit, şi cînd îl încercau imbolduri foarte ciudate, mai ales pentru vîrsta lui. În sfîrşit, moştenise de la maică-sa o înclinaţie bolnăvicioasă pentru spionaj. Dar în timp ce doamna Garfouillat spiona mai cu seamă scotocind prin buzunarele soţului ei, micul Garfouillat nu putea niciodată să se abţină de-a privi pe gaura cheii.

Tocmai în timpul ultimei vacanţe, Garfouillat avusese o privelişte captivantă uitîndu-se prin gaura cheii în odaia surorii sale, Hélène Garfouillat. Aceasta era o persoană foarte drăgălaşă, de noăsprezece ani, care se afla în momentul celor mai frumoase împliniri feminine. Crezîndu-se singură şi fiind goală-goluţă, domnişoara acorda trupului său, a cărui splendidă împlinire o uimea şi pe ea, îngrijirile cele mai gingaşe, cele mai atente şi mai minuţioase. Fără îndoială că în aceste îngrijiri era şi un element de visare, căci veni o clipă cînd Hélène Garfouillat, în picioare în faţa oglinzii, îşi trecu pieptenele prin cîrlionţi cu o mişcare leneşă şi dezmierdătoare, iar chipul ei frumos luă acea expresie de gravitate intensă şi aproape dureroasă ce se vede uneori la fiinţele pătimaşe cînd se gîndesc la fericire.

Îndărătul uşii, Garfouillat, năucit de admiraţie, simţea o căldură ciudată învăluindu-l de pretutindeni şi îi veneau lacrimi în ochi pentru că nu-şi putea face cunoscută prezenţa trecînd dincolo de această uşă şi aruncîndu-se la picioarele surorii sale, căci un instinct nedesluşit îi spunea că acest trup de tînără fată era ceva măreţ şi adorabil.

Micul păcătos reveni în zilele următoare să-şi lipească ochiul la aceeaşi gaură. Surprinse tot ce avea sora lui mai tainic şi mai intim, inclusiv acele nuanţe de mărturisiri nelămurite pe care o fiinţă nu şi le poate face decît ei însăşi, la adăpostul oricăror priviri. Ca urmare, Garfouillat se întoarse la colegiu cu mintea plină de forme încîntătoare şi, mai mult ca oricînd, simţi nevoia să se izoleze pentru a evoca pe îndelete lucruri a căror cunoaştere, în ciuda inferiorităţii lui, îl situa cu mult deasupra camarazilor.

Dar de astă dată Garfouillat se arătă lipsit de reţinere şi de prudenţă. Visa şi el să-i uluiască pe alţii şi, pentru că forţa fizică îi lipsea, să-i pună în inferioritate în felul său pe-alde Pinoche, Lamandin şi pe alţi seniori de mai mică importanţă, care nu-i arătau decît dispreţ. Farmecele încîntătoare ale Hélènei Garfouillat îi ofereau ocazia unei strălucite revanşe. Dezvălui ceea ce văzuse, dar era vorba de ceva atît de superior isprăvilor de vacanţă ale celorlalţi, încît la început aceştia refuzară să-l creadă. Garfouillat fu interogat şi se văzu nevoit să vină cu precizări :

— Ca statuile de femeie de pe monument, aşa.

— Ba mai ceva, pentru că era vie, în culori, şi se mişca.

Pentru băieţi ca Pinoche şi Lamandin, care aveau o reputaţie bine stabilită, era dureros să asiste la triumful acestui Garfouillat prăpădit şi urduros.

— Mare porc mai eşti ! zise Pinoche.

— Chiar că eşti un porc ! zise şi Lamandin.

— Să mă uit după fîţe, nu mi-e frică, zise Pinoche. Dar să tragi cu ochiul la soră-ta, asta nu e o treabă.

— În tot cazul, eu n-aş face aşa ceva ! declară Lamandin. Şi totuşi nimeni de-aici n-ar cuteza să spună că sînt un fricos !

— Eşti o scîrbă, Garfouillat ! zise Pinoche.

— Sigur, eşti o scîrbă ! încuviinţă Lamandin.

— Şi, mai întîi, soră-ta e nasoală !

— Nu-i adevărat ! urlă Garfouillat, gata să se năpustească, în ciuda slăbiciunii lui, asupra josnicilor indivizi care insultau o imagine scumpă lui.

Ceilalţi îl văzură pe punctul de-a se lăsa pradă uneia din acele furii nervoase caracteristice oamenilor slabi, care seamănă cu nişte crize de epilepsie. Se temură de complicaţii, şi Lamandin, calm, făcu observaţia :

— Şi apoi, nici n-o cunoaştem pe soră-ta !

— O să vină să mă viziteze duminica viitoare.

— O să ne zgîim la ea, zise Pinoche.

— O să ne zgîim la ea ! zise şi Lamandin.

După aceea, Pinoche şi Lamandin, plini de invidie, au compus faimosul cîntec. Alţi ştrengari îi împuiară în curînd nefericitului Garfouillat urechile cu acest refren, care acum era cuprins de remuşcări. Şi nu numai de remuşcări, ci şi de disperare, de dezgust. Îşi reproşa cu amărăciune că pîngărise fără nici un folos taina sa de preţ, că o predase pe soră-sa ca şi goală unei adunături de ştrengari cinici şi ticăloşi. Era groaznic să-şi spună că colegii săi, cînd o vor vedea, n-o vor cruţa în gîndul lor de nici o pîngărire pe această frumoasă fată care fusese crescută cu cea mai mare grijă la călugăriţele de la Sacré-Cœur. Era îngrozitor gîndul că nici măcar vălul unei fermecătoare pudori nu-i va feri trupul de cele mai josnice atingeri. Cincisprezece puşlamale o cunoşteau pe Hélène Garfouillat, şi asta fără ca ea, nevinovata, să bănuiască măcar !

În sfîrşit, cel mai cumplit era gîndul că Hélène avea să vină la Sainte-Colline, că elevii vor face totul pentru a o vedea, că vor rînji mîrşav şi că propria lui conduită (căreia Garfouillat îi descoperea acum întreaga josnicie) putea să fie dată la iveală. Trăi zile îngrozitoare, şi într-o duminică se duse tremurînd la vorbitor.

În picioare, lîngă maică-sa, îl aştepta Hélène, simplă, dar luminoasă şi veselă. Trupul ei tînăr avea o graţie fără egal. Era de-o prospeţime strălucitoare în rochia ei, împodobită de-un prestigiu feminin neatins şi încă timid, sub care se simţea arzînd o mare încredere în sine. Părea

gata să rîdă la orice prilej, dar tînjeli neașteptate, licăriri de gravitate în ochii ei frumoși îi dădeau în plus acea notă de seducție pe care o conferă o taină intimă foarte emoționantă. Hélène luă apărarea fratelui său, al cărui carnet de note nu era prea stălucit.

— Lasă-l, mamă, și dumneata ! Doar vezi că Zido nu arată bine. Cînd va fi mai voinic, va învăța mai bine. Nu-i așa, Zido ?

— Cel puțin, îți iei regulat untura de pește ? întrebă pe-un ton plîngăreț doamna Garfouillat, căci această jalnică persoană nu își putea revedea fiul mezin fără să se gîndească la infidelitățile soțului care coinciseseră cu ultima ei lăuzie.

— Da, mamă, la infirmerie, zise Garfouillat.

Trebuie spus, dealtfel că, profitînd de neatenția surorii Eudorée, el arunca pe fereastră, cît mai des cu putință, această porcărie de untură de pește.

— Scoate limba, zise doamna Garfouillat. Nu arată prea bine limba ta ! Faci treabă mare în fiecare zi ?

— Aproape, zise Garfouillat minținд, căci avea pentru latrină o aversiune de neînvins și se abținea cît putea de mult. Ce-i drept, mirosul, vara, și vîntul tăios, iarna, justificau pînă la un punct această aversiune. La Sainte-Colline se făcea mare caz de virtute, dar se neglijau foarte tare chestiunile de igienă.

— Dar purgative ai luat ?

— Da, mamă, zise Garfouillat.

— De cîte ori ?

— De opt ori, zise Garfouillat, adăugînd și de la el, căci nu înghițise decît jumătate din ceea ce pretindea că i s-a dat.

— Ascultați, zise Hélène, nu mai terminați odată ?

— Ai să vezi, Hélène, zise doamna Garfouillat cu aerul ei cel mai lugubru, ai să vezi cînd o să ai și tu copii. Cum spunea biata maică-mea, care crescuse nouă : „Cînd o duci bine cu mațele, totul merge bine". Și ție, Hélène, și ție ți-am supravegheat cu grijă scaunele cînd erai mică. Pînă la un an și zece luni aveai mereu diaree, și doctorul se mira. Zido, dimpotrivă, a făcut întotdeauna uscat și de culoare închisă. Într-un fel, îmi plăcea mai

mult diareea ta, Hélène, căci biata maică-mea avea obiceiul să repete : „E mai bine să ai maţele libere. Scaunul moale face tenul frumos. Scaunul tare face sufletul trist !"

Doamna Garfouillat, excelentă mamă, avea un nesfîrşit repertoriu de maxime intestinale, pe care spunea că le ştie de la răposata ei mamă, o persoană de modă veche, care acordase întotdeauna digestiei o atenţie deosebită. Dar această ştiinţă o şoca pe Hélène Garfouillat, care schimbă vorba :

— Ştiu pe cineva căruia, poate, îi este foame.

— Eu, zise timid Garfouillat, privind pofticios spre un atrăgător pachet trandafiriu pe care sora lui îl ţinea în mînă.

— Din păcate, adăugă Hélène, n-am luat decît prăjituri cu cremă, şi mă tem că lui Zido nu prea îl plac...

— O ! Asta-i bună ! strigă Garfouillat, sincer indignat.

Dar văzînd expresia glumeaţă şi tandră a surorii sale, se linişti ; pachetul fu deschis pe loc, în timp ce şcolarul, pe scaunul său, nu mai putea de poftă.

Mînjit cu bunătăţi din vîrful nasului pînă la urechi, Garfouillat se simţea profund fericit. Ghiftuit, copleşit, bucuros că scăpase de reproşurile pentru notele proaste, zîmbea surorii şi mamei sale cu o gură mare şi plină de cremă albă. Uitase de Pinoche, de Lamandin, de toţi cei care-l persecutau, uitase de ameninţarea ce plana asupra lui, uitase pînă şi de vina pe care o avea faţă de drăgălaşa şi buna Hélène.

*

Şi deodată, spaimele lui Garfouillat au reapărut, violente şi precise. Nefericitul se văzu împresurat de duşmani necruţători şi abili. O uşă aflată chiar lîngă sora lui fu împinsă cu brutalitate. Prin dechizătura uşii apăru o mutră care se strîmba, mînjită cu cărbune, şi o voce ascuţită scandă aceste cuvinte :

Miau, miau, miau,
Prin gaura cheii toate se vedeau.

O altă mutră, nu mai puțin înspăimîntătoare și la fel de neagră, apăru îndată lîngă cea dintîi, și două voci fioroase strigară împreună, pentru a doua oară :

Miau, miau, miau,
Prin gaura cheii toate se vedeau.

Garfouillat se înecă, crema înghițită îi veni înapoi, păli îngrozitor și începu să plîngă ca un nerod. Lacrimile curgeau pe chipul său jalnic, mînjit cu dulciuri, asemeni unor torente ce coboară de la munte în perioada topirii zăpezilor.

— Păi bine, Zido, ce te-a apucat ? întrebă Hélène Garfouillat.

— Miau, miau... atît reuși să articuleze Garfouillat, printre suspine.

— Zido, prostuțule, zise sora lui rîzînd, ți-a fost frică ! Dar e nostim „Miau, miau, miau, prin guara cheii toate se vedeau " ! E foarte amuzant ! E un cînteç al colegiului ?

Atîta gentilețe împinse la culme disperarea lui Farfouillat. Plîngînd mai tare ca înainte, se aruncă în brațele surorii sale. Dorea să-și ceară iertare. Dar nu avu timp.

— Doamne, gemu doamna Garfouillat, speriată cu adevărat, copilul ăsta e bolnav ! Pun mîna-n foc că nu face treabă mare în fiecare zi.

— Lasă, mamă !

— Da, da, Hélène, te asigur că toate astea pot veni de acolo. „Mațe strînse, suflet trist", spunea mereu biata maică-mea. Trebuie să vorbesc cu părintele... Cu care părinte, Hélène ?

— Despre ce, mamă ? întrebă Hélène, care își mîngîia fratele.

— Cum despre ce ? Despre mațele lui Zido, Hélène.

— Știu și eu, mamă ? Poate cu părintele econom...

După puțin timp, vizita celor două femei luă sfîrșit. Dar Garfouillat nu era la capătul necazurilor sale. În fundul clasei se formase un cor batjocoritor, ce îngîna în spatele lui cuvintele nerușinate pe care le cunoaștem. Acest cor îl urmărea pe Garfouillat pretutindeni, în rînduri, în curte și în dormitor. În cîteva zile, micul nefericit deveni aproape nebun, și elocvența înspăimîntătore

a reverendului Ouabat a dat lovitura de grație acestui spirit profund tulburat.

*

La infirmerie, unde fusese dus direct de la capelă, Garfouillat fusese cuprins de febră. În delirul său, striga în gura mare lucruri de uimire. Forma stranie a acestui delir a speriat-o mult pe sora Eudorée care, cu ochelarii pe nas, era pe punctul de a-i pune termometrul. Alergă îndată să-i informeze pe preoți. Aceștia, temîndu-se de molipsire, cel puțin în ceea ce privește vocabularul, hotărîră să-l trimită acasă pe Garfouillat pe tot timpul cît va fi bolnav.

— Ernest, zise ea soțului cînd își auzi feciorul aiurind, ia vino să auzi ce spune Zido. Eu nu înțeleg nimic.

— Nici eu ! declară domnul Garfouillat, după ce bolnavul repetă de mai multe ori aiurelile. Un lucru doar se impune. Trebuie s-o îndepărtăm cît mai repede pe Hélène din casă. Mătușa Marcelline o cheamă de mult. Fata va pleca în astă-seară.

Hélène Garfouillat era frumoasă. Era brunetă, fierbinte și se gîndea mult la măritiș, ceea ce reprezintă singurul mod onest pentru o fată de-a se gîndi la dragoste. La Paris, la mătușa ei, a făcut cunoștință cu Gérard Duparc, care fusese cît pe-aci să urmeze Politehnica (dar n-a reușit la examenul de admitere) și avea o situație destul de frumoasă la o firmă de instalații. Era un băiat destul de frumos, blond, și părea tandru. În plus, valsa strîngîndu-și foarte tare partenera, așa cum nu se dansează în provincie în saloanele burgheze. Dansă mult cu Hélène Garfouillat, dar în acest joc el fu acela care se înfierbîntă cel dintîi și își pierdu capul. Ceru mîna tinerei fete și se însură cu ea în iarna ce-a urmat. Tînăra pereche se instală în mare grabă într-un apartament destul de plăcut și de cochet, ale cărui ferestre dădeau spre grădina Luxembourg.

Cîteva luni mai tîrziu, tinerii soți se mai aflau încă, amîndoi, în perioada fermecată și recunoscătoare a dragostei. Era într-o duminică dimineața, și soarele de aprilie îi mîngîia cu blîndețe, în patul lor, unde mai zăboveau. Hélène încerca în acel moment mari delicii. În această

stare de dulce rătăcire, îi veniră pe buze, pe neașteptate, cuvinte de altădată, cuvinte pe care nici ea nu știa că le cunoaște și pe care emoția le reînnoise în memoria sa. Ea pronunță aceste cuvinte pe-un ton tandru, fără a-și da bine seama, la urechea soțului său :

Miau, miau, miau,
Prin gaura cheii toate se vedeau.

— Poftim ? întrebă Gérard Duparc foarte mirat.

— Dar n-am spus nimic, scumpule !

— Iartă-mă ! Ai spus : „Miau, miau, miau, prin gaura cheii toate se vedeau". Poți să-mi explici ?

— A ! zise Hélène moleșită, era un cîntec de-al lui Zido, frățiorul meu.

— Unde l-a învățat ?

— La colegiu, cred, la preoți.

— Ciudat cîntec ! se miră Gérard Duparc. În fine, ce vrea să spună ?

— Vrea să spună... vrea să spună : Te iubesc ! răspunse Hélène, în aparență fără nici o logică.

Dar logica ei, ca orice logică feminină, se inspira din instinctul momentului. Or, acest instinct cerea imperios să nu se piardă o dimineață de primăvară în discuții despre educația ce se dă elevilor de la colegiile catolice din provincie, oricît de bizară ar părea aceasta.

Am anticipat puțin referindu-ne la fapte ulterioare anului școlar 1912—1913. Am făcut-o în scopul de-a arăta ce repercusiuni au avut, în afara internatului, detestabilele distracții ale celor doi păcătoși, Pinoche și Lamandin. Refrenul pe care-l compuseseră și pe care, dealtfel, s-au grăbit să-l uite pentru a trece la alte isprăvi de același gen, a determinat plecarea Hélènei Garfouillat, căsătoria ei și instalarea la Paris. Nici ea, nici soțul ei n-aveau să bănuiască vreodată că altfel nu s-ar fi întîlnit.

Garfouillat s-a înapoiat la colegiu să-și termine anul școlar. Amintirile se șterg atît de repede încît după cîteva săptămîni nu se mai știa bine care fuseseră motivele plecării sale neașteptate. Comportarea lui ciudată din capelă fu atribuită febrei pe care o avea în ziua aceea, primul simptom al bolii sale.

VIII

Scandaluri amenință colegiul...

În cursul celui de-al treilea trimestru avea să izbucnească un scandal foarte trist, care a zguduit întregul colegiu și care a făcut ca secția celor mari să fie amenințată de represalii teribile.

În legătură cu această afacere au circulat multe zvonuri și s-a vorbit despre eliminarea mai multor elevi din clasele mari. Totuși, în ciuda presupunerilor de tot felul, n-au fost descoperite niciodată dedesubturile unui secret, păstrat cu străşnicie. Responsabilitatea întregii afaceri revenea *Malgașilor.*

Secta *Malgașilor* era în al treilea an de existență și continua să funcționeze la perfecție, fără ştirea dascălilor și elevilor. Fără ca cineva să bănuiască, ea adusese servicii nepreţuite.

Cu trei ani mai înainte, *turnătorii* deveniseră atît de numeroși în colegiu, și îi strîngeau atît de tare pe nedisciplinați și pe aiuriți în plasa unui spionaj viclean, încît era imposibil să mai faci vreo mișcare. Se putea ghici, după contactul frecvent cu anumiți preoți, care erau micii ticăloși și lingăi, dar era greu să se întreprindă ceva contra lor. Această stare de ruşinoasă constrîngere îl afecta în mod deosebit pe Bob Lamiral, un băiat hotărît, care aștepta cu nerăbdare prilejul de-a se răzbuna. Se gîndea neîncetat la acest lucru. În cele din urmă, îi veni ideea de a opune unei puteri secrete o altă putere secretă, care să-și atingă scopurile prin teroare, fără să se poată stabili de unde veneau loviturile. După ce chibzui bine, împărtăși acest proiect altor doi băieți siguri, și împreună studiară amănunțit planul unei asociații. Cîteva săptămîni mai tîrziu, *Malgașii* erau constituiți, cu mare precauțiune, și porniră imediat la acțiune cu acest program foarte precis : *să distrugă caiafele.*

Forța unei atari asociații sta în secretul absolut al existenței sale. Pentru aceasta totul era dinainte prevăzut. Asociația avea treisprezece membri : șase membri supe-

riori, aşa-numiţii „Ga", şi şase membri inferiori, denumiţi „Şi", cu toţii grupaţi sub autoritatea supremă a *Marelui Malgaş*, care nu era altul decît Bob Lamiral. *Malgaşii* juraseră ascultare şi credinţă şefului lor. Juraseră, de asemenea, pe mîntuirea lor veşnică, să nu trădeze şi să nu mărturisească nimănui nimic, nici chiar la spovedanie. Bob Lamiral, documentîndu-se în această privinţă, a dat sentinţa : de vreme ce asociaţia nu atentează la dogmele bisericii şi n-are nimic comun cu noţiunile de schismă sau erezie, nu intră în categoria păcatelor. Cît despre păcatele pe care le-ar putea provoca asociaţia — şi lucrurile rămîn la aprecierea fiecăruia — n-aveţi decît să le mărturisiţi trecîndu-le în rîndul neascultărilor, minciunilor şi actelor de indisciplină, fără alte precizări. „Ca dovadă că se pot ascunde unele lucruri — a spus Bob Lamiral — există în lume iezuiţi care nu poartă haine preoţeşti. Aşa că, vedeţi şi voi ! Poţi avea secrete care totuşi să nu constituie păcate !" Bob Lamiral conchise cu forţă şi convingere : „Şi apoi, toate acestea sînt *greşeli mărunte* nu trebuie luate în serios !" Acest mic conciliabul puse capăt ultimelor şovăieli, ultimelor scrupule. *Malgaşii* îşi începură misiunea purificatoare.

Treisprezece băieţi hotărîţi, a căror înţelegere secretă nu e bănuită de nimeni, hotărîţi să se ajute cu energie în orice împrejurări, să depună întotdeauna mărturie unii pentru alţii şi să încurce urmele cu orice chip, se înţelege că sînt puternici atunci cînd desfăşoară în comun o acţiune captivantă şi demnă de laudă, bazată pe sentimentul onoarei. Expediţiile de pedeapsă au fost încununate de succes, astfel încît teama nu întîrzie să se mute dintr-o tabără în alta. „Turnătorii" au început să tremure, şi încet-încet tăcură cu prudenţă.

Prima victimă a *Malgaşilor* a fost Eustache Mouillave, „turnătorul" nr. 1, ale cărui trădări nu puteau fi puse la îndoială. Era văzut mereu împreună cu unii supraveghetori vulgari care nu se ruşinau, în dorinţa lor de a pedepsi, să recurgă la laşitatea unui copil demn de dispreţ. Dealtfel, fricos, Mouillave se ferea şi nu mergea niciodată singur. Dar în decurs de cîteva zile a fost prins într-o serie de busculade pregătite cu abilitate. Din fie-

care a ieşit stîlcit, păruit zdravăn, cu un ghiont puternic între coaste, cu un cucui sau o zgîrietură. N-a putut niciodată să spună cine anume îl lovise. De fiecare dată cînd încerca să numească pe cineva, se prezentau martori foarte categorici care dezmînteau. În sfîrşit, cuvîntul „turnător", rostit adesea în spatele său şi marcat de obicei de cîte-o violenţă, îi arătă de unde venea primejdia.

Concomitent, persecuţiile se extindeau şi asupra altora. Totul se făcea simplu, fără zgomot, fără izbucniri şi fără vreo aparenţă de complot. Dar Lardanchois, făţarnic înrăit, a coborît un etaj întreg pe fund, din treaptă în treaptă, şi a trebuit să stea mai multe zile la infirmerie din cauza durerilor insuportabile din regiunea sacrală, cu care se alesese în urma acestui accident. Lombin îşi găsi pupitrul inundat cu cerneală, care îi înecase tocmai rezerva de ciocolată, precum şi micile obiecte de preţ pe care le avea. Foron nu se mai putea aşeza fără a simţi sub părţile cărnoase vîrfuri perfide de peniţă, unse cu zaţ din fundul călimărilor. În scurt timp, bietul său posterior era împestriţat de tatuaje şi de plăgi. Aceasta îi provocă nişte furuncule dureroase. Prouteux se pomeni, la sfîrşitul unei recreaţii, încuiat într-o latrină din curte, unde şi-a petrecut o oră întreagă, în ger. Pe lîngă aceasta, i-au fost aruncate în cap, peste zidurile închisorii sale, pietre şi gunoaie împuţite. Cum mulţi elevi, în timpul orelor, cereau voie să iasă, nu s-a putut stabili cine erau vinovaţii. În sfîrşit, Soutanon, cel mai făţarnic dintre pîrîtori, fu pîrît la rîndul său, cu o totală rea-credinţă, de mai mulţi *Malgaşi,* care i-au pus în seamă răspunderea mai multor isprăvi grave. Au adus atîtea dovezi şi atît de plauzibile încît au reuşit să-l piardă în ochii dascălilor. În faţa acestora, Soutanon apăru din acel moment drept un jalnic individ cu două feţe. Dizgraţia lui a fost pecetluită astfel : cu un aer scandalizat, îl acuzară că ar fi luat în deşert numele Domnului şi ar fi rostit vorbe fără perdea la adresa Sfintei Fecioare. Această acuzaţie, care era o culme a perfidiei, i-a dat o lovitură de pe urma căreia nu şi-a mai putut reveni, oricît zel cucernic a desfăşurat cu ostentaţie după aceea.

Pe scurt, o mafie cu neputinţa de descoperit făcu, treptat, să domnească în secţie o teroare copleşitoare, nedefinită, cu atît mai înspăimîntătoare cu cît răzbunările veneau mai pe neaşteptate, fără nici o ceartă sau provocare. Praful de scărpinat îşi făcu apariţia în dormitor. Duhoarea bombelor împuţite dezonoră mai mulţi denunţători, cărora li s-au atribuit răspîndirea acestor mirosuri irespirabile. La înghesuială, regimul loviturilor de picior în spate bîntuia cu furie. Or, aceste lovituri de picior păreau să vină din cer, căci victima nu descoperea în jurul ei decît chipuri calme, băieţi nevinovaţi, ocupaţi cu cîte un joc sau o conversaţie. Dar suspecţii erau plini de vînătăi şi li se întîmplau mii de accidente supărătoare, care le umpleau viaţa de tulburare şi teamă.

Marea forţă a *Malgaşilor* se datora unui lucru : niciodată nu s-au lăudat, n-au ameninţat şi nu s-au arătat triumfători în faţa băieţilor pe care-i martirizau. Bob Lamiral, strengar remarcabil prin caracterul, forţa de concentrare şi simţul său tactic, dovedi marele talent de a-şi asigura un ascendent real asupra celorlalţi şi de-a le impune un acord perfect, datorită căruia grupul lor era invincibil. Acest conducător precoce şi închis în sine avea o energie plină de răbdare şi darul de a antrena. Era un dominator înnăscut, care ştia să se domine pe el însuşi, să prevadă, să organizeze şi să pară nepăsător. El a reuşit să inoculeze unor adolescenţi nechibzuiţi mîndria de a nu ceda niciodată vanităţii, de a nu se lăuda niciodată cu o ispravă şi de a privi cu un dispreţ adînc pe toţi elevii care nu făceau parte din sectă. Această tăcere, care era opera unui creier profund, asigură *Malgaşilor* o putere discreţionară.

În cîteva luni, convingătoarea cruciadă a purificat colegiul. Lămuriţi cu asprime că-i păşteau mari primejdii, denunţătorii începură să se abţină. Ba chiar, aşa cum oamenii, fie ei tineri sau bătrîni, trec uşor de la o tendinţă la alta, au putut fi văzuţi şi foşti „turnători", însufleţiţi de-un zel subit, semnalînd înaintea tuturor apropierea unui supraveghetor. Această stare de lucruri a durat doi ani. Cînd „turnătorii" recădeau în vechiul lor năravi, o

acțiune promptă și energică îi readucea la sentimentul solidarității. După acești doi ani, șeful *Malgașilor*, din păcate, părăsi colegiul.

Un băiat de calitatea lui Bob Lamiral nu poate fi înlocuit cu ușurință. La începutul anului, *Malgașii* îl puseseră în fruntea lor, prin alegere, pe lunganul Souffay. Alegerea era prost inspirată, dovedind o lipsă absolută de judecată și o neagră ingratitudine față de Bob Lamiral, care înainte de a pleca îl desemnase ca succesor pe Noël Cacia, ce-i drept, în lipsă de altul mai bun. Văzînd la el numai latura caraghioasă și nu eficacitatea, *Malgașii* îl preferară pe lunganul Souffay. Acesta era un individualist feroce, un tip ciudat, fără îndoială, dar nu la înălțimea rolului. Independent, amuzant, serviabil și sigur, da ; dar un coordonator, nu ; un organizator, cu atît mai puțin. Era mult prea ocupat de propria lui persoană, de succesul giumbușlucurilor lui, pentru a avea o vedere de ansamblu. Un șef trebuie să dea dovadă de-o dură abnegație, disprețuind elogiile și dezaprobările, ceea ce lui Souffay îi lipsea cu desăvîrșire. El nu prea se gîndea cum să-și conducă oamenii.

Sub conducerea lunganului Souffay, puternica disciplină a *Malgașilor* a slăbit. Cum se întîmplă atunci cînd asupra continuității efortului colectiv nu veghează un spirit ferm, această sectă își pierdu din vedere vechile scopuri, pentru a cădea, pe nesimțite, într-o molatică anarhie din cauza lui Zinopino, ale cărui impetuozități fizice exercitau o mare influență asupra băieților. De fapt, de cîteva luni, *Malgașii* erau preocupați în primul rînd de pasionanta problemă a inițierii amoroase.

Zinopino își petrecea învoirile la un medic din Valmonciel, cu care era rudă. Odată s-a întors de acolo cu niște planșe medicale colorate. Numere de trimetere dădeau, pe marginea gravurii, numele fiecărui organ.

Mai întîi au căutat și au adunat o sumedenie de dicționare (firește, cu totul altele decît dicționarele purificate pe care le tolera colegiul). Se întreceau în a procura amicilor cîte-o definiție clandestină, scoasă dintr-o bibliotecă interzisă. Aceste definiții se dovediră profund descurajante.

La întoarcerea din vacanță, unul din băieți, pe nume Galuchon, anunță imediat că i se întîmplase ceva senzațional.

Acest Galuchon avea un văr de douăzeci și șase de ani, student în medicină, care atribuia problemelor sexuale o importanță primordială. Nu se sfia chiar să spună că vicisitudinile pubertății (în special la elevii călugărilor) lăsau urme adînci asupra ființelor, căci — tot după părerea lui — supărătoarele reținere și timidități de la această vîrstă puteau avea efecte intime foarte dăunătoare atît spiritului cît și corpului, și aceasta într-un fel durabil, de natură să determine ciudățeniile vîrstei mature și pe acelea, mai scandaloase și respingătoare, ale bătrîneții. Studentul pretindea că ar fi stabilit cu certitudine că originea îndepărtată a exhibiționismului senil trebuie căutată aproape întotdeauna în refulările din adolescență. (Intenționa să-și facă pe această temă teza de doctorat.) Din considerațiile enunțate, tînărul terapeut, foarte preocupat de eugenism și de echilibrul mental, trăgea concluzia că băieții trebuie să fie puși neîntîrziat la curent cu procesele fiziologice.

După istoria asta, însuși Zinopino fu trecut pe planul al doilea. Numai Dominique Issartier, care nu încetase nici un moment să treacă drept iubitul prințeselor, al frumoaselor exotice, își păstra o situație aparte, iar Léone de Vailly-Citot, acea fată stranie, mîndră și fantomatică, pe care părinții o țineau acum închisă într-un vechi castel de provincie, continua să-i umple existența. Dar Dominique Issartier nu făcea nimic ca toată lumea, și nimeni n-ar fi îndrăznit să se compare cu el.

Într-o zi, sora Parfaite, ocupată fiind cu aranjarea obiectelor de îmbrăcăminte ale elevilor, ridică de pe pardoseala călcătoriei un bilețel împăturit cu grijă, care căzuse de bună seamă din buzunarul vreunei haine ce-i trecuse prin mîini. Sora Parfaite, care nu avea idee de forța halucinațiilor amoroase, fu foarte mirată citind următoarele :

O, divină şi strălucitoare Olga,
Stea a nopţilor mele, regină a cugetului meu,
În timp ce bătrînul huhurez X... (aici urma un nume indescifrabil, probabil al unui profesor sau supraveghetor) *se uită chiorîş la noi, eu mă gîndesc la tine, cea de care nu mă pot lipsi. Mă gîndesc la îmbrăţişarea ta de foc, la sărutările, suspinele şi şoaptele tale de dragoste, o, stăpînă adorată. Ah ! să te strîng în braţe şi să ne iubim, să ne iubim, în timp ce muezinii îşi răspund ca un ecou de la un minaret la altul, iar asfinţitul roşu al Orientului se revarsă peste Istambulul aurit !*

Amantul tău mistuit de dor.

Pentru ca acest lirism să poată fi înţeles, trebuie să explicăm că băieţii citiseră în ascuns *Dezamăgitele* de Pierre Loti şi că acest roman îi impresionase profund. Dar sora Parfaite, care nu-l citea pe Loti, nu bănuia nimic despre mirajele Orientului şi despre atrăgătoarele persoane voalate ce pot fi întîlnite pe locul unde odinioară se afla străvechiul Bizanţ. Această călugăriţă, trecută de patruzeci de ani, credincioasă cu stricteţe jurămîntului făcut, ajunsese, printr-o pioasă deformaţie profesională, să considere drept nişte murdării înspăimîntătoare tot ceea ce se referea, de aproape sau de departe, la dragoste. Termenii biletului evocau pentru ea îngrozitorul limbaj al celor mai ticăloşi blestemaţi din infern. Ea alergă la directorul de studii, care sesiză fără nici o greutate în aceste rînduri dovada unei depravări avansate. El aduse lucrurile la cunoştinţa superiorului, care îl chemă de urgenţă pe abatele Diot, dirigintele claselor mari. Acesta declară că nu recunoaşte scrisul de pe bilet, scris prefăcut, desigur, şi că n-a surprins în secţia sa nimic care ar fi putut îndemna la imoralitate. În consecinţă s-a luat hotărîrea să se procedeze, în lipsa elevilor, la o mare percheziţie în pupitre.

Această percheziţie a adus surprize foarte stranii. În treisprezece pupitre preoţii descoperiră fotografii ale unor femei cu forme falnice. Zîmbetul lor îndemna la cu totul altceva decît la ascultarea liturghiei. Şi, coincidenţă curioasă, aceste persoane, deşi foarte diferite în ce pri-

veşte anatomia şi culoarea părului, se numeau toate Olga, iniţiatoarea lui Gauchon, dacă trebuia să se dea crezare numelui scris pe fiecare fotografie.

După percheziţie, cei doi supraveghetori şi superiorul au ţinut sfat în cabinetul acestuia din urmă. Erau foarte jenaţi cînd s-au văzut nevoiţi să examineze, fiecare sub privirile celorlalţi, odioasele fotografii, dar trebuiau totuşi s-o facă, din datorie, înainte de a merge mai departe cu cercetările. O primă constatare se impunea. Fesele acestor Olga (reproduse cu bunăvoinţă sub diferite unghiuri) erau vaste şi ispititoare ca teritoriile fertile rîvnite de un popor sărac. Cei trei preoţi — şi mai cu seamă abatele Diot, care era cardiac — n-au scăpat de această ispitire a sfîntului Anton fără un început de congestie. Şi, de altfel, fără nici un folos. Examinate sub toate aspectele, aceste Olga nu-şi trădară secretul. Preoţii simţeau că îşi pierd uzul limbii latine şi o parte din sîngele rece. Superiorul propuse ca fotografiile să fie arse. Dar abatele Corniol întinse repede mîna :

— Încredinţaţi-mi-le mie, zise el. Sînt corpuri delicte. S-ar putea să mai avem nevoie de ele.

S-a căzut de acord să nu se forţeze nimic şi să se chibzuiască timp de douăzeci şi patru de ore. Abatele Diot şi abatele Corniol ieşiră în acelaşi timp şi merseră în tăcere pînă la capătul coridorului, unde urmau să se despartă.

— Apropo, zise pe-un ton indiferent abatele Diot, vreţi să păstraţi toate... fotografiile ?

— Doriţi şi dumneavoastră cîteva ? întrebă abatele Corniol.

— A ! Numai două sau trei ! zise abatele Diot. Pentru cazul că aţi rătăci aceste corpuri delicte. E printre ele, mai cu seamă, o bruneţică... Mi s-a părut că ar fi cea mai Olga dintre toate !

— Alegeţi, zise abatele Corniol.

— Iat-o, chiar asta e, răspunse abtele Diot. Lucru curios, seamănă cu una din fostele mele penitente, o persoană care mi se spovedea cîndva... Dealtfel, o sfîntă. O femeie foarte sfîntă, într-adevăr !

— Doar n-oţi fi spovedit prin bordeluri ?

Cuvîntul ieşise de pe buzele abatelui Corniol cu multă vioiciune.

— Oh ! oh ! oh ! răspunse abatele Diot rîzînd tare; niciodată, niciodată ! Şi, pe legea mea...

— Că vă pare rău ?

— Păi de ! zise abatele Diot, care nu voia să rămînă dator, recunoaşteţi şi dumneavoastră că a readuce pe căile Domnului o frumoasă oiţă, smulsă din ghearele pierzaniei, e cu totul altceva decît să scuturi de praf sufletele zbîrcite ale babelor noastre bisericoase !

Trebuia ca vinovaţii să fie interogaţi, sau era mai bine să se treacă totul sub tăcere ? Scandalul trebuia să capete proporţii, sau, dimpotrivă, să fie înăbuşit ? Treisprezece vinovaţi, nu era lucru de glumă, şi toţi urmau să se prezinte la bacalaureat la sfîrşitul anului. Nici nu putea fi vorba de-a se lua în privinţa lor o măsură colectivă drastică. Cel mult să fie sacrificat unul, pentru a da un exemplu... Printre cei treisprezece băieţi era şi un oarecare Edouard Luberlut, care n-avea nici o şansă să reuşească la bacalaureat. Superiorul îl chemă, dar abia după patruzeci şi opt de ore de la percheziţionarea pupitrelor. Vinovaţii profitaseră de acest răgaz pentru a-şi pregăti apărarea, fiecare în felul său.

E de crezut că Luberlut nu era prea neliniştit. Înainte de a părăsi clasa, făcu prietenilor cu ochiul şi porni pe coridoare, fluierînd vesel. Părea sigur de sine şi nu chiar atît de impresionat de această convocare. Totuşi, în momentul cînd intră la superior, îşi luă, după cum se cuvenea, un aer tare mîhnit.

— Spune-mi, Luberlut, întrebă abatele Fuche cu acea răceală de gheaţă care-l făcea atît de temut, cine este această persoană ?

Întrebînd, arătă una din fotografii, aceea care fusese găsită în pupitrul lui Luberlut. Elevul nici nu clipi.

— Părinte, zise el pe-un ton sincer, este o creatură josnică.

— Şi cum se face că această fotografie se găsea în catehismul tău ?

— Părinte, zise Luberlut, e o întreagă poveste.

— A ! zise abatele Fuche, vrei să mi-o povesteşti ?

— Nu pot, zise Luberlut copleşit, e un secret de familie.

— Foarte bine ! zise abatele Fuche. Aşadar, familia ta ştie la ce să se aştepte ! Deci, nu va fi mirată mîine văzînd că te întorci acasă. Îţi vei termina studiile într-o instituţie unde secretele de familie sînt admise.

Pe-un ton îngrozitor, Luberlut strigă :

— Fie-vă milă, părinte ! Fie-vă milă de mama !

Îşi scoase batista şi suspina acoperindu-şi faţa.

— Mama ta ? întrebă abatele Fuche foarte mirat.

— Va trebui să-i mărturisesc totul, bîigui Luberlut. S-ar putea întîmpla o nenorocire !

— Explică-mi, zise superiorul.

Se părea că Luberlut, învingîndu-şi dezgustul, se hotăra să dea totul pe faţă.

— Această persoană, zise el, este o slujnică pe care o aveam noi acasă... acasă... şi tatăl meu... tatăl meu...

Şi suspinele se înteţiră. Abatele Fuche, surprins, făcu o pauză. Într-adevăr, nu era prea caritabil să tulburi o familie creştină cu astfel de dezvăluiri.

— Dar, în sfîrşit, întrebă el, de unde aveai această fotografie ? Ai revăzut această persoană ?

— Mă urmăreşte, zise Luberlut. Îmi aţine mereu calea, în vacanţă. Umblă după tatăl meu. Dar cred că ar vrea să se slujească de mine.

— O cheamă Olga ?

— Nu, zise Luberlut. Adevăratul ei nume e Louise Biquer. Olga e un nume pe care-l dăm noi femeilor de moravuri uşoare.

— Şi de ce păstrai această fotografie ?

— O păstram, răspunse Luberlut cu tristeţea celor neînţeleşi, ca să-mi inspire oroare de acele creaturi, avînd mereu în faţa ochilor persoana care a fost la un pas de-a provoca nenorocirea mamei mele.

— Du-te ! spuse superiorul. Am să mă gîndesc la toate acestea.

Odată ieşit pe uşă, Luberlut îşi părăsi aerul mîhnit, îşi puse în buzunar batista şi se întoarse în clasă mergînd în ritmul unui marş vesel. Se simţea mîndru şi foarte bine dispus. Mica lui poveste părea să fi avut succes. La

urma urmelor, superiorul n-avea să-l interogheze pe tatăl său, iar dacă voia să pună mîna pe domnişoara Biquet, putea s-o caute mult şi bine !

Rezultatul foarte neaşteptat al acestui prim interogatoriu îl obligă pe superior să adopte o atitudine prudentă. Nu dorea să mai audă şi alte dezvăluiri de genul celor pe care i le făcuse Luberlut. Duminica următoare, la liturghie, rosti o importantă predică despre puritate, insistînd în chip deosebit asupra asprimii pedepselor care ameninţă încă de pe lumea aceasta sub forma unei abrutizări premature, care-l face pe cel în cauză inapt pentru lucruri onorabile. Afirmă că nu există mari capacităţi intelectuale şi spirituale care să fie posibile fără castitate. Insinuă chiar, în treacăt, că insuccesul la bacalaureat va fi în mod fatal prima sancţiune a uşurătăţii. Era totuna cu a informa într-un mod abil pe adoratorii diferitelor Olga că purtările lor erau cunoscute (lucru pe care-l ştiau ei foarte bine) şi că erau supravegheaţi îndeaproape (nici în această privinţă nu aveau vreo îndoială), dar predica avu inconvenientul de a dezvălui în faţa întregului colegiu că se petrecuse ceva suspect şi grav, în legătură cu ceea ce se numea în şoaptă, nu fără un fior de oroare, dar şi de curiozitate, „porcării". Presupunerile pornite de aici nu întîrziară să-şi facă drum. Dar *Malgaşii* au fost destul de înţelepţi să nu mărturisească nimănui nimic, astfel încît scandalul aşteptat nu s-a produs, spre descurajarea amatorilor de flecăreală.

Cît despre abatele Fuche, un nou incident, mult mai secret şi care putea avea repercusiuni incomparabil mai vaste, îi abătu atenţia de la această chestiune.

*

Era pe la orele nouă seara. Elevii erau pe cale de a adormi. Preoţii se retrăseseră în camerele lor, unii pentru a lucra, alţii ca să se roage, iar alţii ca să se odihnească. Abatele Fuche, care, aplecat asupra hîrtiilor sale, se culca întotdeauna tîrziu, rezolva cu tocul în mînă chestiuni ce priveau administraţia colegiului. Cineva bătu nervos la uşă.

În cameră intră abatele Marededieu, mai întunecat, mai sălbatic ca niciodată şi avînd un aer ciudat de rătă-

cit. Superiorul nu apucă să rostească nici un cuvînt. Abatele Marededieu îi spuse fără nici un preambul :

— Nu mai pot ! Iată, citiți.

— Despre ce e vorba ?

— Citiți ! repetă abatele Marededieu. Eu nu mai știu.

Abatele se retrase îndată, după ce puse pe masa superiorului un pachet voluminos. Era un teanc mare de foi de hîrtie, acoperite în întregime de scrisul profesorului de filozofie. Abatele Fuche le aruncă o privire distrată. Și deodată textul îl captivă. Împingînd deoparte propriile sale hîrtii, superiorul se cufundă în lectură. Iată ce citi :

SPOVEDANIA UNUI PREOT

Cuvînt înainte

Un preot a scris aceste pagini în singurătatea arzătoare și pustie a unei chilii, în care s-a aruncat adesea la pămînt, rugîndu-l pe Dumnezeu să-l susțină, conjurîndu-l să îndepărteze de el obsesiile ce-i făceau nopțile comparabile cu chinurile iadului.

Această spovedanie n-ar avea nici o rațiune de a fi dacă ar opune unei reguli esențiale a bisericii cazul izolat al unui om incapabil să-și țină angajamentele asumate. Dar, sigur de ceea ce am îndurat, de mărturisirile pe care le-am primit, de ceea ce am observat și de ceea ce am descoperit în cercetările mele răbdătoare și minuțioase, am conștiința că înfățișez aici cazul preotului catolic în general pus în fața celibatului.

Citiți-mă fără idei preconcepute, spunîndu-vă că în aceste pagini nu afirm nimic despre care să nu pot aduce dovezi, luate din cele mai autentice documente ale trecutului. Afirm aceasta pe onoarea veșmîntului meu preoțesc, pe sinceritatea credinței mele, care rămîne neatinsă, deși situația în care sîntem puși noi, preoții, mi se pare nedreaptă și intolerabilă. După cum mi se pare, de asemenea, că ea e contrarie învățămintelor apostolilor și ale primilor părinți ai bisericii, contrarie spiritului Mîntuitorului nostru Isus Hristos.

Citiți-mă fără patimă, și aveți milă de noi. Ar fi de dorit ca Roma să ia în considerație această lucrare a unui umil preot, care vorbește în numele semenilor săi. Ar fi de dorit să ni se făurească, în fine, o soartă compatibilă cu existența noastră pămînteasca. O măsură care ar îndepărta ipocrizia și stînjeneala ar fi reconfortantă pentru noi. Și îndrăznesc să afirm că acest lucru ar fi mai demn pentru cler, pe toate treptele sale.

POVESTEA UNUI PREOT

Copil de la țară, de origine umilă, crescut la sfatul și recomandarea unor persoane caritabile, astfel încît ulterior trebuia să depășesc starea căreia îi aparțineam, am părăsit colegiul religios unde fusesem educat aproape gratuit, pentru a intra direct în seminar. Mi se părea, la fel ca și familiei mele, că îmi plăteam astfel o datorie, datoria de recunoștință față de binefăcătorii care, oferindu-mi mijloacele de a primi o educație completă, mă salvau de condiția socială umilă căreia îi eram destinat, în chip logic, prin originea mea.

Interesul ce-mi fusese arătat era socotit de părinții mei ca o mare cinste, iar această cinste se răsfrîngea și asupra lor. Era un sentiment nu lipsit de orgoliu din partea tatălui meu, care admira mult puterea bisericii, deoarece observase, în tîrgușorul nostru, că preotul local era primit în cele mai bune familii, acolo unde el nu era admis decît la bucătărie, ca furnizor. În plus, eram cel mai mare din cei șase copii. Intrînd la seminar, puteam fi căpătuit cel dintîi și pus în situația de a favoriza cariera fraților mei mai mici, căci tatăl meu credea, cu convingerea foarte răspîndită pe atunci prin satele noastre, că pe membrii unei familii avînd „sprijinul preoților" îi aștepta cel mai frumos viitor. Era un calcul mărunt, cît se poate de scuzabil din partea unui om care, în momentul cînd se hotăra viitorul meu, nu ajunsese încă la capătul străduaniilor, deși muncise din greu ca să-și crească copiii. Dealtfel, acest calcul se potrivea cu credințele lui. Cît despre mama, femeie foarte evlavioasă, ea considera această chemare ca o favoare a cerului, favoare ce nu

putea să nu se extindă, într-o largă măsură, asupra întregii familii : casa avea să fie sfințită prin mine. Făcu totul pentru a mă încuraja pe această cale, ca și cînd preoția mea ar fi trebuit să asigure în același timp mîntuirea veșnică a fraților și surorilor mele, a mamei și a tatălui meu.

Dar eu ? vă veți întreba. Ce puteam să știu și să presimt la vîrsta aceea ? Eram un copil studios, cu o sănătate gingașă, crescut cu evlavie și care primisem mari încurajări. Drumul îmi fusese trasat și înlesnit. Dădeam satisfacție tuturor prin simplul fapt că mă pregăteam să beneficiez de privilegiul de invidiat ce mi-era hărăzit : calea Domnului. Împins de familie, de protectorii și de dascălii mei, fără încă a distinge în mine ceva care să se opună, și dealtfel măgulit la gîndul valorii de exemplu pe care o avea cazul meu, am intrat la seminar.

EDUCAȚIA DE LA SEMINAR

Nu mă tem azi să scriu că educația pe care o dă seminarul se bazează pe cîteva neînțelegeri și înșelăciuni.

Neînțelegeri, căci li se ascunde unor adolescenți neștiutori, care vor fi în curînd bărbați, ce este din punct de vedere fiziologic un bărbat, cu funcțiile sale complete și impetuozitatea acestor funcții, la care li se pretinde să renunțe. Dacă suferința lor e prea cruntă, li se dă a înțelege că e vorba de-o tranziție, de-o încercare, și că există un har deosebit care permite preoților să învingă carnea, reducînd-o la starea ei demnă de dispreț. De altfel, despre aceste lucruri nu se vorbește niciodată decît cu o jenă extremă, care împiedică să se lămurească ceva. Astfel, fiecare poate să creadă că el este ispitit într-un chip mai aparte, probabil în virtutea nevredniciei sale, și rușinea îl împiedică să cerceteze mai profund propriul său caz atunci cînd ar mai fi încă timp.

Înșelăciuni, căci se ascunde seminaristului adevărata istorie a dogmelor, adevărata istorie a papilor, adevărata istorie a celibatului preoțesc și înțelegerile secrete ale bisericii cu diferitele puteri lumești, încheiate în decursul secolelor.

Există, spun, la baza acestui învățămînt, o lipsă de onestitate, o supraviețuire a vechiului spirit obscurantist și o lașitate, căci se procedează în așa fel încît credința preotului nu este aleasă în deplină cunoștință de cauză, ci determinată prin procedee ce nu fac cinste nimănui. Aceste procedee înjosesc un cler foarte demn și plin de merite, iar biserica se comportă că și cînd fundamentele credinței ar fi atinse de vicii de formă ce nu pot fi mărturisite. (În realitate, răul a venit, cred eu, de la exegeții prea zeloși, care au vrut să dovedească prea mult.)

REVERSUL MĂSURILOR DE PRECAUȚIE

Stupiditatea și primejdia sistemului stau în aceea că expune preotul la un teribil șoc moral în ziua cînd, vrînd să ajungă la originea credinței sale, descoperă atîtea inexactități și escamotări. Din acel moment, viața lui se va desfășura ca o dramă generatoare de obsesii ce pot să pervertească instinctul și să întunece mintea. De fapt, ce alegere ne e lăsată ?

Fie să ne conformăm aparent legii celibatului preoaceasta sînt necesare predispoziții fiziologice excepționale (care în viața laică ar fi numite insuficiențe și care sînt, în general, de domeniul patologiei). Pentru a respecta cu strictețe această lege, preotul ar trebui să fie un deficient sexual, dar e recunoscut faptul că o atare deficiență nu există singură, că ea e însoțită de alte deficiențe, printre care adesea se numără, și nu în ultimul rînd, inferioritatea intelectuală.

Fie să ne conformăm aparent legii celibatului preoțesc, să nu respectăm abstinența, să trăim în concubinaj secret, sau să recurgem la nedemnele servicii ale prostituției. Nu se poate susține că un slujitor al Domnului se înalță prin astfel de contacte, care sînt, dealtfel, cel mai puțin dezastruoase pentru ordinea socială, căci ele îndepărtează pericolul ce-l reprezentau pentru femei preoții din secolele XIII și XIV, pericol atît de răspîndit și atît de mare încît soții nu mai voiau să vadă în fruntea bisericilor decît preoți care aveau concubine. (Gerson,

De vita spiritualis animae. *„Este desigur ceva foarte scandalos pentru enoriaşi să vadă lîngă preot o concubină. Dar sandalul va fi cu mult mai mare dacă preotul va păcătui cu enoriaşele sale.")*

Absoluta castitate este o stare intolerabilă şi de altfel periculoasă pentru omul normal. Or, preotul este un om. Iar aici, sub veşmîntul preotului, un om îşi strigă profunda lui mizerie morală. El nu s-a hotărît, îl puteţi crede, fără mari ezitări şi lupte cu sine însuşi, să facă mărturisirea publică a suferinţei sale. Şi încă o dată, probabil că ar fi tăcut dacă ar fi fost vorba numai de el singur. Dar e vorba, prin el, de mii şi mii de preoţi, al căror spirit şi a căror credinţă se clatină pentru că li s-au cerut lucruri neomeneşti.

Vine o vîrstă cînd preotul înţelege că s-a înşelat cu privire la el însuşi, că şi-a făcut iluzii asupra posibilităţilor sale de a se închista în abstinenţă şi singurătate. E silit, astfel, în plină maturitate, să-şi pună întrebări grave. Aceste întrebări îl pot antrena pe drumul cercetărilor. Tocmai acest lucru s-a petrecut cu autorul paginilor de faţă.

Veţi înţelege mirarea acestui preot, care nu avusese altă regulă de viaţă decît cele învăţate la seminar, apoi îndoielile lui şi pe urmă disperarea ce l-a cuprins atunci cînd, pe măsură ce înainta în cercetările sale, descoperea o întreagă latură a istoriei religioase care îi fusese ţinută ascunsă. Un preot, după ce a suferit cumplit timp de cincisprezece sau douăzeci de ani, are deodată impresia că a fost înşelat într-un mod îngrozitor, cînd descoperă că regulile castităţii şi singurătăţii, care au fost cele mai mari chinuri ale vieţii sale, sînt de dată foarte recentă, iar clerul, în cursul primelor cincisprezece secole ale erei creştine, nu li s-a supus niciodată. Timp de cincisprezece secole, clerul a trăit în condiţii de căsătorie (sau de concubinaj notoriu, cînd i s-a refuzat dreptul la căsătorie). Papii şi episcopii au dat exemplu. Şi oare biserica a fost chiar atît de mult prejudiciată ?

Acela care, după ce s-a zbătut multă vreme într-o cumplită singurătate, caută raţiunea acestei cotituri, nu o descoperă nicăieri. Viaţa preoţilor e nesfîrşit de tristă, căci nu pot ţine fruntea sus fără făţărnicie, nu pot să-şi

îndeplinească sacerdoţiul lor în lume fără a roşi de gîndurile ce le vin cîteodată. Aceste fiinţe, alese pentru a vesti semenilor lor speranţa şi consolările viitoare, nu poartă în ele pacea.

Abatele Fuche îşi întrerupse lectura pentru a reflecta la aceste lucruri la care altădată se gîndise adesea. La drept vorbind, problema abstinenţei îl privea mai puţin decît pe alţii, căci suferise puţin din cauza ei, fiind o fire rece şi prea puţin înclinată spre voluptate. Poate că tocmai intuiţia acestei răceli, resimţită de timpuriu, îi orientase spre viaţa preoţească. Se întrebase adesea asupra acestui lucru, înainte de a împlini patruzeci de ani. Părea sigur că la el seminarul fusese precedat de-o perioadă mistică. Totuşi, hotărîrea de a intra în seminar nu fusese luată fără chibzuială. Fără îndoială, ceea ce se petrecuse în mintea unui adolescent devenea greu de definit după un interval de atîţia ani. Părintelui Fuche i se părea totuşi că iubirea de Dumnezeu nu fusese cauza determinantă în alegerea sa. Mai curînd se întrebase, odinioară, dacă iubirea de Dumnezeu, considerată din punctul de vedere al carierei, oferea mai multă garanţie şi interes decît cutare sau cutare categorie de activitate profană. Optase pentru preoţie, pentru că această soluţie îi părea cea mai avantajoasă în ceea ce îl privea. Încă de la şaisprezece ani, un instinct sigur îl avertizase pe André-Marie-Melchior-Fuche că lumea nu-i va prilejui decît succese lipsite de strălucire şi căldură sufletească şi că nu va avea parte de mari triumfuri. Era făcut pentru meritul arid şi pentru reuşitele bazate pe sîrguinţă. Inteligenţa lui, vie, dar lipsită de căldură, avea nevoie să se sprijine pe raţionamente scolastice, după cum aspectul lui fizic, prea puţin seducător, nu-i îngăduia să domine, dacă persoana lui nu avea ca aliat o putere pe care oamenii să n-o poată respinge. Or, el era ambiţios, avea înclinaţie spre o anumită măreţie rece şi misterioasă, tinzînd să-şi clădească autoritatea pe-un rigorism pentru care se simţea mai apt decît media celorlalţi oameni. Aceste avantaje avea să le găsească reunite în biserică, unde prestigiul său avea să fie amestecat cu cel al lui Dumnezeu.

În viaţa ecleziastică, abatele Fuche se dăruise mult, fără dragoste sau bucurie adevărată. Spiritul său era chinuit de scrupule. Îşi spunea că pornise pe un drum uşor şi care îi cerea prea puţine eforturi, că fugise de lume, unde sarcina sa ar fi fost mult mai grea şi periculoasă, şi se întreba dacă e drept ca pentru un preţ atît de mic să i se acorde securităţi absolut certe.

Nu i se putea sustrage decît consacrîndu-se fără răgaz multiplelor treburi legate de funcţia sa. Dar era ca un bolnav incurabil, niciodată distras în întregime de la răul ce-l chinuia. Austeritatea sa de gheaţă, pe care-o impunea întregului colegiu, îşi avea rădăcinile într-o inimă torturată de remuşcări şi îndoieli. Abatele Fuche îşi reproşa că nu iubeşte în viaţa religioasă decît comanda pe care o exercita asupra unei comunităţi de trei sute de făpturi. Îşi spunea uneori că îndeplineşte un lucru util şi că se află în locul unde poate aduce cele mai bune servicii. Dar îşi spunea totodată că e ros de orgoliu, că nu e cu adevărat caritabil şi nici umil, că are sufletul rece şi nesimţitor. La vederea blîndului părinte Bricole simţea un fior de invidie : cîrpaciul ăsta ştia să iubească ; acest ignorant primea nemijlocit mesajele lui Dumnezeu !

Ca tuturor fiinţelor care suferă, i se întîmpla şi abatelui Fuche să se creadă singurul care suferă atît de intens. Ca tuturor fiinţelor care suferă, mărturisirea unei suferinţe îi stimula puternic curiozitatea. Se întoarse la manuscris.

Spovedania abatelui Marededieu avea anexat un voluminos dosar de foi clasate şi adnotate, grupînd sub ochii cititorului citate şi referiri. Ordinea ce domnea în acest dosar era mărturia unei munci de durată şi a unei certe erudiţii. Erau menţionate aici *Faptele apostolilor*, scrisorile sfîntului Pavel, *Prima epistolă către corintieni*, *Protevanghelia lui Iacob*, *Faptele lui Pavel şi Tecla*, scrierile lui Clement din Alexandria, ale lui Tertulian din Cartagina, ale lui Origeniu, ale sfîntului Vasile din Cezareea, *Philosophoumena* sfîntului Ipolit, *Oficiile slujitorilor* de sfîntul Ambrozie, *Spovedania sfîntului Patriciu*, *Cartea suferinţelor bisericii* de Otton, episcop de Verceil, *Itinerariul* lui Ratier de Vérone, scrisorile lui Ignaţiu din Antiohia, *Banchetul celor zece fecioare* de

sfîntul Metodiu, Acta Sincera de Ruinart, *De gloria confessorum* de sfîntul Grigore din Tours, *Liber apologeticus* de sfîntul Bonaventura, *Cronica* sfîntului Antonin, *De corrupto Ecclesiae statu* a lui Nicolas de Clamengis și *Gallia christina, Liber gomorrhianus, Liber Gratissimus, Acta Sanctorum, Istoria Inchiziției*, cronica monahului Burton, *Revelațiile* sfintei Brigitte etc. etc. Citatele erau comentate și veneau în sprijinul celor scrise de abatele Maredediеu de cealaltă parte a paginilor. Abatele Fuche, care știa prea puțin despre aceste lucruri, citi cu uimire pasajele următoare :

PRIMELE ÎNVĂȚĂTURI

Nu e vorba de virginitate și de celibat nici în scrierile sfîntului Pavel, nici la primii evangheliști, Marcu și Luca. Sfîntul Matei, pentru prima oară, face aluzie la această problemă, sub forma următoare : „Există eunuci care s-au făcut astfel pentru împărăția Domnului. Cine poate înțelege să înțeleagă."

În această privință se impun cîteva observații :

— *Castrarea voluntară era o practică de origine păgînă, foarte răspîndită în unele rituri grecești și orientale. Această practică a provocat astfel de abuzuri încît a fost interzisă prin mai multe edicte imperiale, înainte de a fi interzisă de concilii.*

— *Două erezii din secolul al II-lea, marcionismul și montanismul, propovăduiau o doctrină total ascetică și proscriau căsătoria. Deși condamnate, aceste erezii, care au avut o anumită influență pînă în secolul al IV-lea, au contaminat învățătura creștină.*

— *Literatura primitivă a creștinismului, foarte puțin abundentă, a fost revizuită mereu pînă la sfîrșitul secolului al II-lea. Mai tîrziu i s-au adăugat scrieri noi, revizuite și ele, ca evangheliile sfîntului Matei, sfîntului Ioan* și Apocalipsul. *Nu e deci surprinzător să găsim în aceste din urmă scrieri o influență a montanismului, atunci cînd* Apocalipsul, *bunăoară, numește căsătoria „o întinare".*

Apare ca un lucru cert că apostolii erau căsătoriți. În orice caz, de la începutul secolului al III-lea se văd în rîndurile clerului episcopi, preoți și diaconi căsătoriți și chiar poligami (poligamia nu era, probabil, abolită la mireni). Exemple de preoți căsătoriți : Cecilian din Cartagina (care l-a convertit pe sfîntul Ciprian către anul 247) ; Novat din Cartagina (care, pe cît se pare, a provocat un avort soției sale cu o lovitură de picior în pîntece). Exemple de episcopi căsătoriți : Chérémon, episcop de Nilus (249—251) ; sfîntul Spiridon, episcop de Trimithus-Cipru (care a înviat-o, zice-se, pe fiică-sa, ca să-i spună unde ascunsese o comoară) ; sfîntul Philéas, episcop de Thmuïs (Egipt).

Vom mai cita o serie de sfinți : sfîntul Grégoire de Nazianze (Capadocia), primul cu acest nume, a avut-o ca soție pe sfînta Nonna, care i-a dăruit o fiică, sfînta Gorgonia, și doi fii, sfîntul Cezar și sfîntul Grégoire de Nazianze, zis Teologul, al doilea cu acest nume, care avea să fie episcop de Constantinopol.

Încă de pe-atunci căsătoria cîștiga teren, în pofida partizanilor celibatului. Sub Carol cel Mare se vorbește în mod curent despre „fiii de preoți".

PAPII ȘI CELIBATUL

Între 891 și 999 s-au succedat pe tronul sfîntului Petru 32 de papi, pe care însuși J. de Maistre îi numește „monștri ai destrăbălării și crimei". Sub Sergius al III-lea (905—912), Ioan al X-lea (914—928 și Ioan al XI-lea (921—936), trei femei au guvernat papalitatea : Theodora — mama și fiicele sale Theodora și Marozia. Marozia era țiitoarea lui Sergius al III-lea. Theodora-fiica era țiitoarea lui Ioan al X-lea, iar Ioan al XI-lea e fiul Maroziei și al lui Sergius al III-lea. În sfîrșit, Theodora-mama era și ea fiica papei Inocențiu al VIII-lea.

Iată și alte fapte privitoare la unii papi, fără a-i trece în revistă pe toți. Bonifaciu al VIII-lea, al cărui proces a avut loc după moartea sa, a fost recunoscut vinovat de

preacurvie. Ioan al XXII-lea storcea bani de la preoții care aveau concubine și vindea funcții sacerdotale. Ioan al XXIII-lea (ales papă în 1410) era un fost pirat de pe Marea Siciliei. Ajuns cardinal, a cucerit în numele lui Bonifaciu al IX-lea orașul Bologna, unde a sedus două sute de femei. A fost judecat și caterisit de conciliul de la Constanța, care l-a găsit vinovat de preacurvie cu soția fratelui său, cu călugărițe, cu tinere fete și cu femei măritate. Paul al II-lea „a umplut palatul pontifical cu concubinele sale". Trecem peste cazul faimosului Borgia, Alexandru al VI-lea, care a avut două soții și șase copii în timp ce era cardinal și un al șaptelea copil după ce a ajuns papă. Iulius al II-lea a avut trei fiice și suferea de sifilis. Lui Paul al III-lea i se cunosc patru bastarzi. Ioan al XII-lea a fost lovit de un soț înșelat, de unde i s-a tras și moartea. Etc., etc.

Un zgomot straniu îl făcu pe abatele Fuche să tresară. Un rîs prelung și sălbatic tulburase tăcerea grea a nopții. Superiorul se ridică, se apropie de fereastră și îndepărtă puțin perdeaua. La cîțiva metri de camera sa, la același etaj, observă o licărire difuză care risipea umbra. Se gîndi că abatele Marededieu veghea probabil și el, luptîndu-se cu fantomele. Își zise în sinea lui că acest preot, căruia îi cunoștea orgoliul feroce, trebuie să fi suferit realmente foarte mult dacă ajunsese să-i dea să citească aceste pagini de mărturisiri arzătoare. Își zise că drama sa nu era singura dramă din colegiu și poate nici cea mai acută. Vizită cu mintea aceste chilii, în care alți oameni singuratici și lipsiți de plăcerile vieții luptau și se frămîntau, probabil și ei pradă neliniștilor. Ce putea face el ? Copleșit, șopti : „Doamne, fie-ți milă de noi !" Apoi se întoarse la masă, își acoperi umerii cu un șal vechi, căci simțea răceala primelor ceasuri ale dimineții, și reluă lectura manuscrisului :

MORAVURILE CLERULUI MĂRUNT

Ele nu sînt cu nimic mai prejos de exemplele venite de la Roma. La douăzeci de ani după moartea lui Grigore al VII-lea, concubinajul se generalizează în Normandia.

Preoţii îşi lasă bisericile moştenire fiilor lor sau le constituie ca dotă pentru fiicele lor. Medicii epocii (toţi preoţi sau călugări) afirmă că preacurvia e necesară sănătăţii. Un benedictin din Ordinul de la Cluny se exprimă astfel, vorbind despre călugării din Ordinul sfîntului Anton : „Întregul ţinut e populat cu copiii lor". La Paris „clerul e şi mai depravat decît restul poporului". Sfîntul Bonaventura scrie că „vicarii erau atît de vicioşi încît o femeie cinstită se temea să nu se dezonoreze stînd de vorbă în taină cu ei". Aceste abuzuri vor dura, în Franţa, pînă către sfîrşitul secolului al XVI-lea, în pofida ordonanţelor pontificale şi a altora.

CONCILIILE

Conciliile de la Pavia (1020), Arras (1025) şi Bourges (1031) relevă cazurile unor episcopi căsătoriţi. Conciliile de la Maienţa (1049), Roma (1050) şi Roma (1059) se ridică împotriva căsătoriei preoţilor. Conciliul de la Roma (1074), prezidat de Grigore al VII-lea, de la Erfurt (1074), de la Roma (1075), de la Lisabona (1080) condamnă în continuare căsătoria, dar în zadar. Ca dovadă, conciliul de la Latran (1215) „interzice fiilor de canonici să devină la rîndul lor canonici la aceeaşi biserică ca şi tatăl lor, mai ales dacă sînt bastarzi".

În sfîrşit, conciliul de la Latran din 1525, reunit pentru a lupta contra influenţei crescînde a lui Luther, va afirma în mod definitiv superioritatea celibatului ecleziastic şi chestiunea va fi tranşată de fapt prin erezie. Căsătoria va rămîne un lucru propriu clericilor protestanţi. Dar va mai fi nevoie de aproape un secol pentru ca vechile practici să dispară şi clerul francez să se conforme formal poruncilor Bisericii.

Dealtfel, sinodul de la Niceea, în 325, condamnase celibatul preoţilor. Căsătoria lor, dimpotrivă, era recomandată de vechi canoane cunoscute sub numele de Canoanele sfîntului Ipolit, Canoanele apostolice şi Constituţiunile apostolice, *care erau în mare cinste mai cu seamă prin secolele IV şi V. Se poate citi negru pe alb : „Nici un celibatar nu poate fi hirotonisit. Căsătoria nu înti-*

neazâ.“ Cu privire la cel „care s-a abţinut de la căsătorie din aversiune, uitînd că toate lucrurile sînt foarte bune şi că Dumnezeu i-a făcut pe oameni bărbaţi şi femei. Dacă a învinuit astfel creaţiunea prin blasfemii împotriva ei, să se îndrepte sau să fie izgonit din sînul Bisericii.“ Despre preoţi : „Dacă au intrat în rîndurile clerului înainte de a se fi căsătorit, le vom îngădui să-şi ia soţii, dacă se simt îndemnaţi s-o facă de teama unui delict care ar face necesară pedepsirea lor“.

După ce termină de citit aceste note abundente şi foarte amănunţite, abatele Fuche reluă lectura manuscrisului propriu-zis, care se încheia astfel :

Ar trebui rezolvată o dată pentru totdeauna, în mod deschis şi cinstit, această problemă : dacă preoţii sînt sau nu sînt bărbaţi ca şi ceilalţi. Dacă se răspunde negativ, dacă se admite că intrarea în ordinele călugăreşti le conferă o stare de castraţie alinătoare, dealtfel umilitoare şi ridicolă, respectarea legii abstinenţei nu înseamnă că ei au vreun merit. Te întrebi atunci de ce celibatul preoţilor a constituit obiectul atîtor concilii şi a cincisprezece secole de lupte în sînul Bisericii.

Dacă se răspunde afirmativ, dacă se admite că preoţii sînt supuşi legilor naturii la fel ca şi ceilalţi oameni, li se pot impune oare legi împotriva naturii cu convingerea sinceră că vor ţine seama de ele ? Prima lege naturală, cea mai puternică din toate, e definită foarte bine prin aceste cuvinte din Canoanele apostolice : *„Dumnezeu i-a făcut pe oameni bărbaţi şi femei.“ Din această lege decurge că orice fiinţă omenească poartă în ea două sexe : pe al său propriu şi un al doilea sex schiţat, fantomatic, complementar sexului său, astfel încît orice fiinţă aspiră, chiar şi în izolarea cea mai deplină, la întîlnirea şi la contopirea celor două sexe. Acestei nevoi fundamentale, voite ca atare de către Creator, nu i se pot opune decît minciuni, false aparenţe şi primejdioase devieri ale instinctului.*

Aşadar, vrem ca această împlinire de neînlăturat — pentru că e mai puternică decît moartea, împotriva căreia luptă de la începutul veacurilor — să aibă loc sub

forma unei iubiri fecunde căreia i se poate spune pe nume fără a roşi, sau preferăm ca ea să aibă loc sub forme ascunse, triviale şi înjositoare, care nu se pot mărturisi? Majoritatea preoţilor reclamă un statut normal care să-i scutească de jenă şi bănuieli.

Superiorul nu mai ştia cît timp trecuse din momentul cînd orologiul colegiului bătuse ora trei. În faţa manuscrisului închis al abatelui Marededieu, obosit şi zgribulit de frig, dar nesimţindu-se totuşi în stare să meargă la culcare, superiorul gîndea la ciudăţenia vieţii acestor preoţi, care au căutat un refugiu în religie şi care, totuşi, nu sînt cruţaţi de dureri. Dumnezeu nu-i ajută pe ai săi! Aceşti oameni crezuseră cîndva că pornesc pe un drum, desigur, greu, dar că în schimbul lucrurilor la care renunţă le vor fi acordate compensaţii. Crezuseră că, sacrificînd plăcerea, merg spre bucurie, o bucurie gravă, o bucurie austeră, dar luminoasă şi suverană. Dar nimic, nimic din toate acestea! În jurul lor tăcere, iar în ei nelinişti, spaime, îndoieli... În pofida atîtor rugăciuni, ce lipsă de ecouri interioare şi, adesea, cîtă goliciune a inimii!

Abatele Fuche era atît de profund cufundat în reverie încît nu auzi bătîndu-se la uşă. O apariţie întunecată şi lividă răsări brusc în faţa lui. Abatele Marededieu îşi motivă astfel prezenţa:

— Am văzut lumină şi am intrat. Aţi citit?

— Da, zise abatele Fuche, am citit.

— Ce credeţi?

— Cred că nu pot face nimic pentru dumneavoastră, zise superiorul. Cazul acesta nu e nici de competenţa, nici de resortul meu. Într-adevăr, nu pot face nimic. Va trebui să staţi de vorbă cu cineva mai sus-pus, de pildă cu monseniorul arhiepiscop. Vreţi să vă aranjez o întrevedere cu el?

— Orice ar fi, răspunde abatele Marededieu, nu mai pot rămîne unde sînt.

— Paginile acestea, părinte, sper că nu aveţi totuşi intenţia să le publicaţi. Doar nu vreţi să provocaţi un scandal, nu-i aşa?

— Mereu teama de scandal, teama de adevăr ! strigă abatele Marededieu. Mai bine orice decît această viaţă de laşitate şi de ipocrizie. Voi face totul pentru a ieşi de aici ! Da, totul, totul !

*

— Am aici lucrarea dumneavoastră. E interesantă şi am găsit în ea multe lucruri pe care nu le ştiam, lucruri care, într-adevăr, par tulburătoare. Dar am reflectat şi cred că argumentele dumneavoastră merg pe o cale greşită în ceea ce priveşte, bunăoară, educaţia ce se dă la seminar. Ştiţi, pentru a suporta anumite adevăruri, e nevoie de capete excepţional de solide. Preoţii noştri de ţară, care reprezintă marea majoritate, n-au nevoie să cunoască toate discuţiile purtate cu prilejul stabilirii dogmei, şi nici conflictele ce-au putut despărţi cîndva pe demnitarii Bisericii. Cunoaşterea lor n-ar putea decît să tulbure spiritul acestor oameni cumsecade. Dogma este exact ca şi teoria soldatului : nu trebuie să devină obiect de discuţii. Iar subofiţerii să nu se amestece în strategie. Biserica, propunîndu-şi să conducă oamenii, şi-a ales mijloacele, şi cred că le-a ales bine.

Monseniorul Bourdingue vorbise cu vioiciune şi făcea deja gestul prin care arăta că socoteşte inutil să mai revină asupra unor chestiuni rezolvate de multă vreme de către concilii. Totuşi, văzînd înfăţişarea sinistră a abatelui Marededieu, se răzgîndi şi continuă :

— Carnea e slabă, părinte, stă scris. Cel drept va fi ispitit, chinuit şi uneori va cădea. Căderi cît mai puţin posibil, acesta e sfatul pe care vi-l dau. Dacă veţi cădea, faceţi aceasta fără scandal, iată ce vi se cere. Dar să nu atribuiţi faptelor voastre ruşinoase o importanţă exagerată. Şi, mai cu seamă, să nu aveţi vanitatea de a crede că acest caz al dumneavoastră se deosebeşte de sute de mii de alte cazuri asemănătoare. Biserica vă impune celibatul, asta e tot. Cît despre castitate, e o treabă personală a fiecăruia, iar noi, preoţii, am trecut cu toţii prin criza în care vă aflaţi. Descurcaţi-vă cum s-au descurcat mii de alţi preoţi, fără a face atîta zarvă. Păcătuiţi, dacă trebuie neapărat, dar păcătuiţi fără revoltă şi fără trufie. Am auzit spunîndu-se că unii dintre părinţii noştri cu-

nosc locuri foarte discrete, unde nu riscă nici promiscuitatea, nici clevetirile. Mai bine aşa, decît să meargă pe urmele lui Luther. În sfîrşit, vă repet, descurcaţi-vă, dacă trebuie să daţi animalului ceea ce cere. Dumnezeu vă cunoaşte nevoile, lupta şi durerile. El vă va judeca acolo sus. Dar să nu credeţi că măcar un singur principiu al Bisericii ar putea fi zdruncinat pentru că suferiţi din cauza lui.

— Va trebui, aşadar, pentru că sînt om, să lepăd acest veşmînt şi să-mi pierd credinţa ! strigă abatele Marededieu, al cărui chip chinuit reflecta pînă şi cele mai fine nuanţe ale unei tragice frămîntări interioare.

— Cine vă vorbeşte de credinţă ? Credinţa n-are nimic de-a face cu slăbiciunile noastre. Acordaţi prea multă importanţă trupului, care e sortit să putrezească. Lăsaţi-l în mîrşăvia lui. E de-ajuns că spiritul dumneavoastră aparţine lui Dumnezeu, iar inteligenţa Bisericii. Trupul e gunoiul lui Iov, şi de pe acest gunoi trebuie să-l lăudaţi pe Dumnezeu. Cu cît trupul se înjoseşte, cu atît mai mult înjosirea lui trebuie să ne slujească la înălţarea spiritului.

Abatele Marededieu rîse în felul său, un rîs scurt şi teribil. Răspunse :

— Să înalţi spiritul preacurviei ca un porc !

— Nu sînteţi întrebat despre aceasta, părinte ! Şi apoi, ce vreţi ?

— Vreau ca desfrînatul ce sînt să înceteze de-a mai trece drept un om sfînt. Vreau să mă eliberez de făţărnicie şi să mi se dea mijloacele necesare.

— Să nu contaţi pe asta. Şi, dealtfel, v-aţi întrebat vreodată dacă nu cumva ipocrizia e regula cea mai subtilă a Bisericii, cea care s-a dovedit cea mai potrivită pentru a înfrînge orgoliul şi pasiunile ? Nici o mare forţă nu se poate concepe fără tiranie. Această tiranie a aparenţelor, care ne este impusă — lăsîndu-ni-se totuşi putinţa de a trece peste prescripţie, cu condiţia ca principiul să rămînă neatins — această tiranie care stînjeneşte şi moderează acţiunile noastre vinovate, oare nu vedeţi în ea o capodoperă de politică profundă şi infinit de înţeleaptă ? Reflectaţi, şi veţi vedea că e una din construcţiile Bisericii care trebuie admirate cel mai mult. Ea face

din noi, preoţii, nişte fiinţe aparte, şi incertitudinea în care se află mirenii faţă de noi ne conferă, vrînd-nevrînd, un prestigiu departe de-a fi abolit.

— Un prestigiu care se sprijină, în opt cazuri din zece, pe minciuni odioase. Găsesc că aceste minciuni denaturează adevărul.

— Acest adevăr, părinte, este una. Interpretarea şi aplicarea lui sînt cu totul altceva. Biserica are misiunea de a-l interpreta şi a-l gira. Ea reuşeşte acest lucru destul de bine. În fond, ce doriţi ? Ca preoţii să fie autorizaţi, poate, să se însoare ?

— Da, zise abatele Maredediеu, ar fi mai corect şi mai demn.

Monseniorul Bourdingue se lăsă pe spate în fotoliu, aţintindu-şi asupra abatelui ochişorii săi pătrunzători, în care strălucea o luminiţă de milă ironică, puţin dispreţuitoare. Părea să chibzuiască, să-şi regrupeze ideile.

— Veţi fi zdrobit, sărmane prieten, zise el calm în cele din urmă. Roma nu va abroga o lege care aduce incontestabile servicii. Celibatul ne face să fim ienicerii Bisericii. Să nu credeţi că vi se va îngădui să deveniţi un mic-burghez preocupat de mărunte griji materiale, de grija viitorului alor săi, că veţi fi lăsat să deveniţi un soţ care să povestească nevestei sale, în aşternut, totul, pînă şi secretele spovedaniei. Vă plîngeţi, dar ce ştiţi, oare ? Milioane de laici mic-burghezi se înăbuşă de oroare, de dezgust şi mediocritate în căsătorie. Invidiaţi soarta lor ? Vreţi să fiţi la rîndu-vă devorat de slăbiciunile şi pretenţiile unei femei ? Îl aveţi pe Dumnezeu, cu disciplina lui bărbătească, şi visaţi să căderi în puterea molatecă a femelei ? Vă plîng, părinte, dacă aţi ajuns aici !

Abatele Maredediеu roşise sub dojană. Dar nu răspunse. Încăpăţînarea lui continua să se simtă. Monseniorul Bourdingue urmă, schimbînd tonul :

— Haide, haide, părinte, îi vedeţi oare căsătoriţi pe bieţii noştri preoţi din cătune, din sate şi din oraşele ? S-ar însura cu rîndăşoaice de fermă şi chelnăriţe de circiumă. Biserica ar fi condusă de nişte spălătorese de vase, zgripţuroaice geloase şi gîşte vanitoase. Nişte cumetre ar divulga secretul conştiinţelor, nişte tîrfe s-ar încumeta să arbitreze în chestiuni privitoare la mîntuirea veşnică.

Biserica s-ar bălăci în clevetiri stupide, comploturi de bucătărie şi neruşinări de alcov. Duceţi-vă la femei, dacă nu puteţi altfel. Duceţi-vă aşa cum aţi merge la restaurant sau la hotel, dar spuneţi-vă categoric că femeile nu vor intra niciodată în casa noastră decît ca penitente. Domnia lor sfîrşeşte la uşa sanctuarelor noastre, şi e foarte bine aşa. Înţelegeţi ?

Dar abatele Marededieu nu voia încă să se lase convins. Răspunse :

— Toate acestea nu schimbă faptul că Dumnezeu a făcut femeia să fie tovarăşa omului !

— A omului de rînd. Un preot nu este un om de rînd.

Convorbirea a continuat pe acest ton. Nu s-a tras formal nici o concluzie, dar rebelul făgădui să nu-şi publice lucrarea înainte de a chibzui temeinic. Monseniorul Bourdingue îl asigură că se va ocupa în mod special de cazul lui şi că această întrevedere va avea urmări.

Nu după mult timp, într-o seară de iunie, în timp ce noaptea se lăsa peste colegiul Sainte-Colline, trecătorii văzură strecurîndu-se pe poarta aşezămîntului o siluetă înaltă, uscăţivă şi adusă de spate, ale cărei gesturi bizare îi dădeau o aparenţă neliniştitoare. Din această umbră emana ceva care izbea spiritul şi atrăgea privirile. Rarii trecători care-o observară au fost surprinşi să recunoască în ea un preot. Ciudatul personaj fu auzit bolborosind cuvinte furioase şi sarcastice, în felul nefericiţilor ce sînt chinuiţi în singurătatea lor de mania persecuţiei. Oprindu-se şi întorcîndu-se, înainte de-a se îndepărta cu totul de clădirile colegiului, preotul avu un rîs straniu, asemeni acelor hohote de sfidare şi de mînie ce răsună în preajma azilurilor de alienaţi. Apoi se mistui în noapte, mergînd cu paşi mari şi continuînd cu înverşunare să vorbească de unul singur.

Dispariţia neaşteptată a abatelui Marededieu fu explicată prin motive de boală. Explicaţia n-a fost crezută de altfel decît pe jumătate, chiar şi de către elevi, dar adevărul avea să iasă la lumină abia mai tîrziu. După unele zvonuri, fostul profesor se întorsese la viaţa lumească, avînd intenţia de-a se căsători.

Nimic din toate acestea nu era adevărat, deşi accidentul fusese cît pe-aci să se producă. Dar monseniorul veghea. Prin grija lui, abatele Marededieu căpătă într-o bună zi o parohie bogată din centrul districtului, un oraş cu 250 000 de locuitori. Aici se distinse repede ca predicator, deoarece aerul său întunecat şi pătimaş impresiona puternic auditoriul feminin. Cîteva femei frumoase, deosebit de îndrăzneţe, au avut curiozitatea să se apropie de el, vrînd să vadă dacă şi de aproape le va face aceeaşi impresie ca şi din înaltul amvonului. Ele găsiră că, în intimitatea şi penumbra misterioasă a confesionalului, preotul avea o voce extrem de atrăgătoare şi, pe lîngă aceasta, se simţiră tulburate de modul foarte umilitor în care le trata, „pur şi simplu ca pe nişte slujnice". Aceste maniere, despre care spuneau că sînt absurde şi absolut de necrezut, în loc să le descurajeze, le-au aţîţat. Făcură totul ca să înfrîngă această forţă întunecată, să-l îmblînzească pe sălbatic, să-l cucerească pe ascet.

În scurt timp abatele Marededieu deveni un duhovnic foarte căutat. Penitentele sale pline de ardoare se întreceau în a avea cu el convorbiri cît mai lungi. E de presupus că aceste elegante păcătoase aveau nişte conştiinţe delicate, care necesitau o atenţie cu totul specială, căci în curînd confesionalul nemaiajungîndu-le, începură cu tot dinadinsul să-l viziteze acasă pe teribilul preot. Acesta locuia pe o stradă liniştită şi burgheză, într-un mic apartament cu trei camere şi două intrări. Apartamentul, a cărui uşă o deschidea singur, nu mirosea deloc a locuinţă de preot.

Abatele Marededieu, la rîndul său, depunea, în noua sa postură, atît de mult zel încît nu primea decît cu oră dinainte convenită şi niciodată mai mult de o persoană într-o după-amiază. Acest îngrijitor de suflete nu se grăbea cînd dădea consultaţii, şi frumoasele pocăite zăboveau mult la el. Ajunse în curînd să se oprească la cele mai înduioşătoare, refuzîndu-le pe celelalte.

Pe scurt, succesul său fu mare, chiar puţin prea mare, căci dădu naştere la certuri. Astfel, două femei din cea mai bună societate, întîlnindu-se în salonul unor prieteni, se făcură reciproc de două parale, în mod public, cu o mare risipă de epitete infamante, care erau foarte sur-

prinzătoare din partea acestor fermecătoare patriciene. Altercaţia avea toate aparenţele unei scene de gelozie. Într-adevăr, una din aceste doamne, căreia i se interzisese accesul în strada Antoninilor (unde locuia abatele), strigă în gura mare că rivala sa se ducea să caute în apartamentul întunecatului duhovnic genul de alinări care se găsesc de obicei în garsoniere. Ea pretinse că i s-ar fi făcut şi ei propuneri care n-aveau nimic de-a face cu cuvîntul Domnului şi cu pocăinţele răscumpărării. Cealaltă doamnă răspunse cu vehemenţă că, dacă i s-ar fi făcut într-adevăr propuneri, lucru de care se îndoia foarte mult văzînd mutra jalnică a acuzatoarei, aceasta ar fi fost prea mulţumită să le accepte. Pe scurt, între cele două furioase a avut loc o surprinzătoare dispută, a cărei violenţă şi cruzime umplu de bucurie inimile caritabile.

Întîmplarea stîrni vîlvă şi ajunse la urechile unui soţ care n-o găsi pe gustul său. El supuse cazul unui iezuit din cercul său de prieteni. Acesta se purtă foarte elegant, căci, în pofida disprețului pe care un iezuit îl poate nutri faţă de un simplu trinitar, nu se gîndi nici un moment să trădeze solidaritatea ce trebuie să-i unească, la toate nivelurile, pe membrii clerului. El afirmă că femeile ce asaltează confesionalele sînt adesea mitomane, că preoţii pe care-i cunoştea erau cu toţii deasupra oricăror bănuieli şi că nu trebuia să dea crezare unor atari clevetiri, foarte probabil deformate şi exagerate. Dar, de îndată ce soţul plecă, iezuitul alergă să ducă noutatea încă proaspătă la arhiepiscopie. Îl puse la curent pe marele vicar, convins că acesta îl va informa personal pe monseniorul arhiepiscop. Ceea ce se şi întîmplă fără întîrziere. Marele vicar se temea să nu i-o ia înainte alţi informatori binevoitori, care mişunau în dioceză. Pe de altă parte, era pentru el o rafinată plăcere să-l înjosească pe abatele Marededieu. Acesta, după cum se ştie, nu-şi atrăgea simpatia semenilor săi, iar succesul pe care-l avusese nu putea face, evident, să fie mai iubit decît înainte.

Dar monseniorul Bourdingue tăie scurt frazele mieroase ale marelui vicar.

— Părintele Marededieu, zise el, este un preot inteligent şi un caracter. Nu voi lipsi Biserica de serviciile lui foarte reale din cauza unei poveşti în care poate că

nici nu există vreun cuvînt adevărat. Şi apoi, punînd răul înainte, dacă doamna în cauză a avut unele amabilităţi pentru duhovnicul ei, fapt e că mai avusese şi alţi amanţi. Scrupulos cum îl cunosc, părintele Marededieu o fi avut, pe bună seamă, prevederea să se asigure de aceasta. Pe de altă parte, găsesc că e preferabil pentru prestigiu ca părinţii noştri, cînd au o slăbiciune, să aleagă stăpîna şi nu slujnica. În sfîrşit, găsesc că această uşurinţă, chiar dacă o admitem, nu poate fi pusă în balanţă cu efectul foarte înălţător pe care-l produc asupra unui public ales remarcabilele predici ale acestui mare propovăduitor. Ţineţi-mă în permanenţă la curent cu ceea ce veţi putea afla, dar feriţi-vă să interveniţi fără ordinul meu. Să nu facem jocul calomniatorilor. Ceea ce se petrece în Biserică nu trebuie să străbată în afara ei. Veşmîntul nostru nu trebuie să fie suspectat.

În urma acestei intervenţii, se statornici ideea că abatele Marededieu e bine văzut la arhepiscopie, că prin femei avea acces la secretele marii burghezii şi că pregătea importante lucrări, roadele cercetărilor sale pline de răbdare, în favoarea celibatului preoţilor, împotriva căruia nişte preoţi disidenţi duceau din umbră o campanie.

Abatele Marededieu avea să reapară, trei ani mai tîrziu, la Sainte-Colline, unde a venit să ţină o predică. Strălucitul predicator nu prea mai semăna cu profesorul pe care-l cunoscuseră cei de aici. Părea mult mai sociabil. Avea un aer potolit, un aer de prosperitate. Lăsînd să străbată o anumită preocupare de eleganţă, părea pregătit pentru confortul senin al canonicilor. Tema aleasă pentru predicile sale era : *Stăpînirea de sine şi pasiunile.* A spus cu acest prilej lucruri foarte frumoase, de-o înaltă ţinută şi într-un limbaj deosebit de ales. Îl întrecu categoric pe abatele Fuche, care era cel mai bun orator din colegiu. Superiorul îşi ascunse necazul prefăcîndu-se a fi încîntat. Îl felicită călduros pe fostul său subordonat, fără să facă nici cea mai mică aluzie la acea *Spovedanie a unui preot,* a cărei lectură îi luase cîndva o noapte întreagă. Abatele Marededieu uitase cu totul întîmplarea, căci nu manifestă nici cea mai mică stînjeneală. Contactul cu frumoasele mondene îi dăduse un ton amabil, care nu era lipsit de-o foarte fină nuanţă protectoare. Abatele

Fuche îşi spuse : „Asta o să ajungă departe !“ Îşi simţi inima pişcată de-un mic regret la gîndul că transmisese cîndva la arhiepiscopie un anumit manuscris foarte puţin ortodox, care fusese punctul de plecare al acestei strălucite cariere apostolice.

Monseniorul Bourdingue avea obiceiul să declare : „Înainte de a judeca, trebuie să chibzuieşti şi să încerci să vezi departe. Binele este ceea ce slujeşte intereselor Bisericii. Răul este ceea ce le dăunează.“ Nu s-ar putea spune că schimbarea destinului, stării de spirit şi convingerilor abatelui Marededieu n-a fost opera foarte abilă şi utilă a acestui prelat, care sub maniere brutale ascundea un foarte profund simţ al realităţii, o incomparabilă artă de a judeca oamenii, de a-i înrîuri şi de a folosi în chip optim capacităţile lor. Astfel, după cum am văzut, dintr-un preot exasperat, a reuşit să facă un element de înălţare şi de convertire. Toată lumea a fost mulţumită. Dacă într-o zi se va scrie viaţa monseniorului Bourdingue, va trebui să se sublinieze această constantă preocupare a sa de a sluji Biserica fără a se lăsa tulburat de prejudecăţi şi meschinării, preocupare ce l-a făcut să devină un reprezentant de seamă al episcopatului francez.

IX

Copiii blestemaţi

Domnul Alfred Nusillon avea despre rolul de tată ideea cea mai înaltă şi mai plină de ambiţie. Toate eforturile sale educative tindeau să-i justifice reputaţia unui tată spartan. Or, părinţii din Laconia, gîndea domnul Nusillon, fuseseră nişte admirabili bătăuşi, necruţători faţă de odraslele lor, ceea ce dusese la făurirea acelui popor puternic, oţelit şi viteaz, ale cărui acţiuni războinice au zdruncinat temeliile anticii Grecii şi au făcut-o să tremure din Epir pînă-n Peloponez.

În vremurile eroice ale Spartei — toată lumea ştie — copiii degeneraţi sau schilozi erau suprimaţi la naştere.

Un obicei atît de sănătos, atît de estetic, a fost abolit mai tîrziu, din cauza sensibilităţii exagerate a civilizaţiei şi a învăţăturii caritabile a lui Isus Hristos (învăţătură atît de contrarie principiilor biologiei, potrivit cărora cei tari îi mănîncă pe cei slabi). Acest mod de a privi lucrurile a dus la o absurditate : scrofuloşii şi demenţii sînt ţinuţi în aziluri costisitoare, uneori pînă la o vîrstă foarte înaintată, în timp ce băieţii cei mai înzestraţi sînt căsăpiţi pe cîmpurile de luptă.

Desigur, domnul Nusillon, influenţat fără voia lui de mila pe care omenirea o practica de multe generaţii, nu mergea pînă acolo încît să regrete drepturile părintelui primitiv, care putea să accepte sau să respingă după voia sa copilul ce i se năştea. Dar îndopat cîndva cu o solidă cultură clasică (din care, dealtfel, nu mai ştia nici o iotă), admirator înfocat al privilegiilor anticului *pater familias* şi dornic să reînvie, într-o lume aflată în decadenţă, legile patriarhale care au stat la baza măreţiei vechilor imperii, domnul Nusillon nici nu concepea să-şi crească fiul altfel decît după cele mai bune principii ale antichităţii. (Această admiraţie îl inspirase şi în alegerea prenumelor odraslei : Hector-Cezar-Octavian.)

Educatorii antici recomandau, pare-se, ca băieţii să fie zvîntaţi în bătăi, sau cel puţin aşa îşi vîrîse în cap acest părinte-model, care trăsese concluzia că datoria lui de căpetenie era să-l snopească pe lamentabilul vlăstar născut din seva sa, o sevă valoroasă, dar diluată pînă la îngreţoşare în seva conjugală şi colaborantă a doamnei Nusillon, pe numele de domnişoară Eugénie Mortifioux. Aceasta era fiica unui farmacist din Laroche-Garigue (după cum am arătat mai sus), inventatorul unui produs suveran, *Biliolina*, care, prin efectele sale imediate asupra ficatului şi splinei, avea proprietatea de a uşura limbile încărcate.

A da viaţă nu înseamnă nimic din punct de vedere patern, dacă se ţine seama mai ales de faptul că domnul Nusillon îşi concepuse fiul în rătăcirea înflăcărată a primelor luni de căsătorie, pe vremea cînd ţesuturile doamnei Nusillon, femeie cu cărnuri moi şi menite unei fleşcăiri timpurii, se prezentau încă bine, şi cînd această

persoană, la vîrsta de douăzeci şi şase de ani mai avea o prospeţime care să stimuleze activitatea soţului. A da viaţă nu înseamnă nimic, a educa, asta e totul, mai cu seamă cînd e vorba de educarea băieţilor. A-l educa în chip magistral pe Hector al său, a scoate din acest copil, în pofida apatiei lui native, randamentul maxim, pentru ca mai tîrziu să devină un om comparabil cu acela care se făIea că e domnul Nusillon, adică un om harnic, energic, cinstit, fecund în iniţiative fericite şi care lăsa pretutindeni urme strălucitoare ale trecerii sale, iată scopul urmărit de acest tată. A aduce un băiat îndărătnic şi destul de leneş pe calea celei mai înalte perfecţiuni bărbăteşti era, evident, o sarcină pe cît de meritorie pe atît de dificilă. Dar un tată plin de zel, mîndru de marele renume al familiei sale, nu trebuie să ţină seama de greutăţi şi nici să şovăie în alegerea mijloacelor. Domnul Nusillon credea în deplina eficacitate a palmelor, urechilor şi loviturilor de picior în fund. Tot astfel socotea că e bine pentru spiritul unui copil ca în fiecare lună să fie tuns la zero. O atare goliciune a pieleii capului îl îndepărta pe băiat de la orice înclinare spre vanitate, iar timpul pe care şi l-ar fi pierdut scărpinîndu-se într-o claie de păr stufos sau combinînd fantezii capilare îl putea consacra cu mult mai mult folos lui Xenofon, Cicero şi Titus Livius. De asemenea, sărăcia veşmîntului, gîndea acest tată, trebuia să aibă cea mai bună înrîurire asupra caracterului, în sensul că obişnuia de timpuriu individul ca, trecînd peste nişte aparenţe prea puţin măgulitoare, să se impună printr-o valoare ce nu datora nimic artificiilor. Inspirîndu-se din această idee, domnul Nusillon îşi lăsa fiul să umble în nişte zdrenţe nenorocite, astfel încît, la Sainte-Colline, băiatul bătea de departe recordul găurilor în fundul pantalonilor.

Dealtfel, domnul Nusillon, care nu se dădea îndărăt de la nici un sacrificiu şi de la nici o desfăşurare a vigorii sale, nu se mulţumea numai cu atît. Cam o dată pe trimestru lua trenul şi îşi făcea apariţia la colegiu, însufleţit de-o mînie feroce pe care avea grijă, în cursul călătoriei, să şi-o aţîţe metodic, făcînd o listă amănunţită a nemulţumirilor în legătură cu băiatul său. Căci era un

om de ordine şi de principii, care ţinea la justiţie şi nu neglija, în această materie, nici o precauţiune.

La colegiu domnul Nusillon făcea să răsune vorbitorul de nobila indignare a unei paternităţi jignite de idioţenia şi reaua voinţă a odraslei sale. Fără a-i păsa de dezaprobarea cuiva, inaccesibil pudorii şi dezgustătoarei bunecuviinţe care împiedică atîţia oameni să acţioneze după cum înţeleg ei, dimpotrivă, simţind o legitimă mîndrie cînd avea prilejul să ofere părinţilor prea slabi exemplul severităţii salvatoare, îşi snopea feciorul în public, cu o fermitate ale cărei manifestări nu puteau fi temperate de oroarea celor prezenţi.

Neştiind nimic despre plănuirea acestor expediţii de pedepsire şi terorizată de-a lungul a şaisprezece ani, doamna Nusillon nu putea face nimic pentru apărarea nefericitului său copil. Dealtfel, declinul precoce al farmecelor ei trupeşti îi dădea un puternic sentiment al propriei sale vinovăţii. Acest declin rapid, survenit încă din timpul sarcinii şi devenit evident din cauza sînilor şi pîntecului ce căpătaseră nişte proporţii dezolante, îi era imputat uneori ca o escrocherie. Domnul Nusillon îi dădea a înţelege că regretă amar faptul de-a se fi căsătorit, amăgit de nişte aparenţe tinereşti şi naive, cu o fată ale cărei forme aveau să fie acoperite repede de-un strat de grăsime gros şi deformant.

În sfîrşit, în acest cămin era admisă ideea că instinctele rele ale lui Hector şi insuficienţa lui intelectuală îi veneau de la sîngele sărac în globule al neamului Mortificux, neam molatic, incolor, făţarnic şi plîngăreţ, în timp ce neamul îndrăzneţ şi plin de merite al domnului Nusillon se fălea prin a fi dat naştere unei lungi suite de personaje remarcabile, printre care actualul purtător al titlului nu era cel mai puţin reprezentativ. Evident, acest lucru de multă vreme nici nu se mai discuta. Din păcate, doamna Nusillon avea un păcătos de frate, Eugène Mortifioux, care la vîrsta de treizeci şi şapte de ani dispăruse subit, lăsîndu-şi baltă afacerile, soţia şi copiii, ba luînd cu el şi puţinii bani lichizi care-i mai rămăseseră la bancă. Acest frate nu mai dăduse nici un semn de viaţă. Se presupunea că ar fi plecat în America sau în colonii şi că ar fi fost mort sau în închisoare. Mai degrabă în în-

chisoare, perora domnul Nusillon, care avea o părere bine stabilită despre membrii jalnicei familii de care era legat prin lanţurile sfinte ale căsătoriei. Din acea epocă ruşinea îi împovăra pe alde Mortifioux, iar jalnicul Hector auzea mereu prezicîndu-i-se că va sfîrşi prin a semăna cu „canalia de Eugène, secătura de unchi-tu". „Dar, pe legea mea, adăuga tatăl, mai bine te omor eu înainte!" Şi pentru a-şi salva numele de înjosirea ce i-ar fi putut-o aduce isprăvile unui moştenitor nedemn, îi mai trăgea fiului său o mamă de bătaie. Doamna Nusillon plîngea sfîşietor, iar necazurile o făceau să depună şi mai multă grăsime, din care cauză în această familie lucrurile mergeau din ce în ce mai rău, iar domnul Nusillon se socotea din ce în ce mai justificat să pozeze în victimă.

După cum s-a văzut, nici depărtarea nu-l salva pe Hector Nusillon de apariţiile şi de severitatea tatălui său. Socotind cîte o bătaie pe trimestru (deşi exercitarea publică a puterii părinteşti astfel înţelese îl punea pe bietul şcolar într-o situaţie ridicolă, foarte supărătoare), doza ar fi fost, la urma urmei, suportabilă. Dar domnul Nusillon, rafinat şi neobosit cînd era vorba de a educa după principii antice, născocise şi pusese la punct un sistem de persecuţie prin corespondenţă, care nu permitea niciodată tînărului Hector să uite că are un tată feroce, că acest tată îl aşteaptă şi că ziua socotelilor avea să vină.

În fiecare săptămînă, ca răspuns la scrisoarea ce conţinea jalnicul său buletin de note, Hector Nusillon primea o scrisoare atît de încărcată de reproşuri, ameninţări şi injurii, încît o ţinea în buzunar, fără a îndrăzni s-o citească, în speranţa că scrisoarea următoare, răspunzînd la un buletin mai bun, va fi mai puţin cruntă. Dar cum buletinul mai bun nu venea niciodată, băiatul se hotăra să citească la întîmplare una din cumplitele scrisori. Frumosul scris al tatălui, bogat în ornamente caligrafice, abunda în împunsături sarcastice, maxime jignitoare şi făgăduieli de bătăi pe lîngă care vechile chelfăneli n-ar mai fi fost decît nişte jocuri mîngîietoare. Hector Nusillon simţea că-l trec fiorii citind în fugă rîndurile ameninţătoare, sărind paragrafe întregi din care îi cădeau sub

ochi crîmpeie ca „disperarea sărmanei tale mame, ruşinea familiei, casa de corecţie, legiunea străină, eşafodul", şi alte amabilităţi şi pronosticuri de acelaşi gen. Magistrala semnătură a domnului Nusillon, împodobită cu arabescuri energice, nu era precedată de nici o frază tandră. Băiatul rupea aceste epistole în bucăţele mici şi se ducea să le arunce în closet. Dovadă că nu avea inima împietrită, citirea lor îl îmbolnăvea.

Lucru ciudat, pe care domnul Nusillon în tot cazul îl găsea de neconceput, văzînd în el o sfidare la adresa lui din partea unei firi profund pervertite : aceste procedee educative, dacă nu îmbunătăţeau întru nimic purtarea lui Hector şi nu-i dezvoltau inteligenţa, îl făcuseră în schimb să capete un aer de îndobitocire fără leac, mai cu seamă cînd se afla în faţa tatălui său. „E o cumplită făţărnicie, striga acesta, dar care pe mine nu mă va înşela !" Loviturile curgeau însoţite de blesteme, iar tînărul Hector avea un aer din ce în ce mai idiot, în timp ce doamna Nusillon, căreia îi îngheţa sîngele în vine, cum spunea ea, nu ştia decît să geamă : „O ! Alfred, te rog ! O, Alfred, cel puţin nu-i da în cap !" În cele din urmă, domnul Nusillon îşi lăsa victima, răcnind : „A ! E un Mortifioux ! Se cunoaşte că e din neamul vostru ! Dar las' pe mine, că-l dresez eu ! Jur c-o să-l dresez !"

Din cele de mai sus s-a înţeles că în căminul familiei Nusillon spaima domnea în permanenţă. Tînărul Hector, veşnic stîlcit şi ameninţat, n-avea decît un gînd : să fugă de sub acoperămîntul bunului tată care se încăpăţîna să-i dea o educaţie atît de bărbătească. Băiatul nu cunoştea plăcere mai mare sau perspectivă mai fericită decît să-şi închipuie catastrofe care l-ar lăsa orfan. În zilele cu vînt puternic nutrea unele speranţe, gîndindu-se la hornurile care se prăbuşesc de sus pe neaşteptate. Desigur, nu mergea pînă la intenţii criminale, alunga din spiritul său dorinţa nefastă de a-şi ucide tatăl, dar nu-şi putea reţine gîndul că o fatalitate care l-ar fi luat dintre cei vii pe domnul Nusillon i-ar fi prins tare bine. Iar unele suspine ale doamnei Nusillon, unele priviri foarte mîhnite pe care le ridica spre cer, rîurile de lacrimi vărsate de ea cu orice prilej permiteau să se presupună

că biata femeie s-ar fi împăcat destul de bine cu văduvia...

Ar putea părea un lucru de mirare, după toate acestea, că tînărul şi jalnicul Hector, deşi îmboldit de spaime care nu-l părăseau niciodată cu totul, nu era la colegiu un copil cuminte. Să fi fost o reacţie, sau nevoia de-a se destinde ? Fapt e că la Sainte-Colline se purta ca un descreierat, iar pedepsele plouau cu nemiluita. Aceste pedepse atrăgeau noi furtuni părinteşti, care provocau alte tristeţi, iar acestea, la rîndul lor, aveau ca urmare noi prostii ale lui Nusillon, incapabil să se abţină, cînd scăpa în sfîrşit din mîinile tatălui său, de la carceră sau de la arest. Aceste înlănţuiri formau un cerc vicios din care şcolarul nostru nu putea evada, deşi o dorea din tot sufletul, căci avea motive foarte temeinice de-a căuta să nu mai provoace atîtea nemulţumiri. Dar un ghinion de necrezut plana asupra lui. În pofida celor mai bune intenţii din lume, cădea din nou în ciclul nesfîrşit de greşeli, pedepse şi spaime care-i obsedau spiritul.

Trebuie oare să credem că acest băiat era inapt să înveţe, că incapacitatea sa prevestea alte incapacităţi pentru mai tîrziu şi că orice speranţă era pierdută ? Avînd în vedere vîrsta lui, nu cutezăm să facem vreun pronostic. (Poate că însuşirile lui nu-şi găsiseră încă punctul de randament.)

Trebuie să credem că un sistem de educaţie pe bază de palme şi de severităţi nu i se potrivea ? La urma urmelor, e posibil. Nici un sistem de educaţie nu este, luat în sine, întru totul bun sau întru totul rău. Oportunitatea unui sistem poate fi judecată, pe baza aplicării sale, după efectele obţinute asupra cutărui sau cutărui subiect. E foarte sigur că educaţia spartană aplicată de domnul Nusillon nu-l corjia pe Hector, ci îl împingea cînd la îndobitocire, cînd la extravaganţe, cînd la o melancolie neliniştitoare, cînd la accese de bucurie frenetică, nu mai puţin neliniştitoare. Între aceste extreme, el nu reuşea să-şi găsească punctul de echilibru, linia comportării normale.

Un fapt, dealtfel, domină puternic această mică dezbatere pedagogică, pentru că este uman şi impresio-

nant. Hector Nusillon nu înțelegea nimic din fatalitățile firii sale și ale familiei din care făcea parte. El le deplîngea, căutîndu-le zadarnic un remediu. Insistăm în această privință : era profund nefericit. (Or, nici o ființă nu preferă vreodată nefericirea.)

Acest sentiment îl izola, căci este o lege potrivit căreia nefercirea îi face pe oameni să se închidă în sine și să se îndepărteze de semenii lor. Nusillon suferea în taină din cauza acestei singurătăți și își dădea seama că ceilalți, care nu treceau prin aceleași încercări rușinoase, nu-l puteau înțelege. I-ar fi trebuit un confident a cărui nenorocire să se poată compara cu a lui. Dar nu descoperea nici unul.

În aceste împrejurări a avut loc la infirmerie întîlnirea cu micul Patafiat, elev dintr-a-ntîia. Patafiat avea chipul desfigurat de un ulcior care făcuse să i se umfle pleoapa superioară a ochiului stîng, iar Nusillon, căzînd în curte, își julise genunchiul. Cei doi băieți, aparținînd unor secții diferite, se cunoșteau doar din vedere. Dar un lucru îl izbi îndată pe Nusillon : aerul de tristețe profundă ce domina trăsăturile celuilalt. Ceea ce nu se putea explica numai prin buba de la ochi.

După ce-au fost pansați, pe culoarul infirmeriei unde îl așteptase, Nusillon îl opri pe micul Patafiat.

— Cum te cheamă ? îl întrebă.

— Patafiat Robert.

— Eu sînt Nusillon. Ai auzit de mine ?

— Da, zise Patafiat.

— Te doare ochiul ?

— A ! Nu cine știe ce ! răspunse micuțul.

— Atunci de ce ai mutra asta nenorocită ?

— Nu știu, șopti Patafiat.

Și din gîtlejul lui contractat răzbătu un suspin. Aceasta îl făcu pe Nusillon să-i vorbească cu blîndețe. Îl întrebă :

— Ești nefericit ?

— Nu știu, repetă Patafiat, mai încet decît prima dată.

Nusillon stărui :

— Hai, vorbește ! Spune, spune dacă ești nefericit.

— Da, zise în sfîrșit Patafiat.

Și, fără a se mai stăpîni, izbucni în lacrimi.

— Şi eu, zise mîndru Nusillon, şi eu sînt nefericit. Sînt mai nefericit decît tine. Sînt cel mai nefericit din tot colegiul. Ei bine ! Uită-te la mine, mă vezi că plîng ?

— Nu, zise Patafiat.

— Atunci, tu de ce plîngi ? Te bate acasă ?

— Nu, zise Patafiat.

— Nu te bate taică-tău, nu te bate deloc ?

— Nu mai am tată, zise Patafiat.

— Eşti norocos ! răspunse Nusillon.

Ridică capul, arătă cu un gest larg zidurile colegiului şi, dincolo de ele, nişte locuri imaginare, un întreg ansamblu de lucruri vag definite, combinate pentru asuprirea şi martirizarea copiilor. Declară :

— Toţi sînt nişte bestii, n-are de ce să-ţi pară rău ! Şi, mai întîi de toate, de ce eşti necăjit ?

— Din cauza... zise Patafiat... din cauza mamei.

— E bolnavă ?

— Nu mă mai iubeşte ca înainte, zise Patafiat.

— Pe mine, zise Nusillon, tata nu m-a iubit niciodată. Niciodată, îţi dai seama ?

Îndată însă, furios, se grăbi să adauge cu un rînjet de ştrengar nefericit :

— Dar puţin îmi pasă ! Ah, ce puţin îmi pasă ! Mă doare-n cot de tatăl meu ! Şi-apoi, oricum, tot am s-o şterg !

Micul Patafiat îl privea cu oarecare mirare şi teamă. Dar, în acelaşi timp, avea încredere în el. O mare şi copleşitoare nevoie de prietenie îl împingea spre Nusillon, care îi părea atît de puternic, atît de hotărît şi capabil să reziste forţelor nefaste sub povara cărora el, atît de mic, atît de plăpînd şi aproape chior, cu umflătura aceea urîtă la ochi, simţea că se înăbuşă.

Atunci Nusillon îl întrebă cu blîndeţe :

— Ţi-ar plăcea să ne mai vedem ?

— Da, zise Patafiat.

— Bine, o să găsesc eu un mijloc. Mîine, aici, am să-ţi explic. Vrei ?

— Da, zise Patafiat.

— Dar n-ai să spui nimănui ?

— O ! nu, zise Patafiat cu avînt.

— Jură.

— Jur pe mămica mea ! zise solemn Patafiat.

Nusillon înţelese că în gura micului său prieten acesta era cel mai mare jurămînt.

*

Elev în clasa întîi, copil prea sensibil şi cu o constituţie delicată, micul Patafiat era şi el foarte nefericit, deşi nefericirea lui avea motive cu totul opuse celor care îl făceau pe Nusillon atît de nenorocit. În timp ce Nusillon suferea pentru că nu cunoscuse niciodată căldura unei afecţiuni care încurajează şi ocroteşte, Patafiat o încercase atît de mult încît nu putea suporta să se vadă lipsit de ea de acum încolo. Colegiul, cu disciplina şi austeritatea lui, îl făcea să se simtă un orfan inconsolabil.

Povestea lui Patafiat era legată de cea a mamei sale, Eliane, devenită nu de multă vreme doamna Aufraide.

Eliane Desmuraux, o fată blondă şi tandră, bine făcută şi cu adevărat foarte frumoasă, se căsătorise la nouăsprezece ani cu frumosul şi primejdiosul Georges Patafiat, împotriva dorinţei întregii sale familii, care, pentru o mulţime de motive referitoare la pretendent, nu vedea cu ochi buni această alianţă. Fusese mai curînd o căsătorie romanţioasă decît o căsătorie din dragoste în sensul strict al cuvîntului, căci Eliane îşi închipuia într-un fel aparte dragostea, despre care nu ştia nimic, şi acest fel de-a o vedea era absurd. Ceea ce a urmat i-a dovedit-o. Eliane descoperi în curînd că viaţa în căsnicie nu prea seamănă cu visurile unei fete crescute în puf. Soţie dezamăgită şi înşelată, cu averea tocată zi cu zi tot mai mult de un soţ cartofor, neavînd destulă energie să se apere, îşi făcu din fiul ei principala raţiune de a trăi şi petrecu astfel cîţiva ani în aşteptarea unei catastrofe care s-o lase definitiv abandonată şi lipsită probabil de orice resurse. Catastrofa a venit, dar a fost salvatoare. Georges Patafiat a murit, în chipul cel mai providenţial, într-un accident de tren, mai înainte ca ruina capitalului lor să fie totală. Elianei îi mai rămîneau unele rente şi îi era făgăduită o frumoasă moştenire. Avînd putinţa să privească fără grijă viitorul, ea jură să rămînă o

văduvă fericită şi liberă, care va călători după pofta inimii, nu va depinde de nimeni, va avea prieteni agreabili, iar mai tîrziu un fiu mare, care îi va fi tovarăş şi prieten la bătrîneţe. Amanta decepţionată ceda cu totul mamei. Era hotărîtă să nu se mai încurce niciodată cu vreun bărbat.

A urmat o lungă perioadă în care, idolatrizat şi răsfăţat cum nici nu se poate mai mult, Robert Patafiat a cunoscut o totală fericire de copil, avînd mereu lîngă el o mămică ideală, veselă şi fermecătoare. Eliane ajunse astfel la treizeci de ani împliniţi, vîrstă la care arăta splendid. Căpătase o împlinire caldă şi delicioasă, era tot blondă şi strălucitoare, libertatea de care se bucurase îi conferea o personalitate atrăgătoare, mult superioară personalităţii sale de fată şi de femeie foarte tînără. Era admirată, bărbaţii îi dădeau a înţelege că abia aşteptau să-i facă curte. Eliane ştia că place, faptul o amuza şi îi era de ajuns, fără a o tulbura cîtuşi de puţin. Repeta mereu : „Ce prostie să iubeşti ! Trebuie să treci şi prin asta, probabil, ca să te vindeci. Dar a cădea din nou în această ridicolă subordonare ar fi cea mai mare nebunie." Singurătatea n-o apăsa.

Eliane nu putea bănui că înflorirea maturităţii sale avea să schimbe toate acestea şi nici că era, în fond, o fire iremediabil romanţioasă. Lunga ei văduvie pregătise terenul pentru o nouă aventură în care avea să se angajeze cu o violenţă de astă dată totală, de care nici ea nu se ştia în stare. Veni o zi cînd ceva se topi într-însa şi sufletul i se umplu de-o pace stranie, o pace fără motiv, aparent, dar pătrunsă de farmecul unei presimţiri pătimaşe. În curînd a trebuit să admită că dorea împlinirea tainei pe care o simţea că-i învăluie trupul, taină asemănătoare cu cea invocată odinioară, pe cînd era fată, dar acum descoperea în ea resurse pe care nu le avusese şi nici măcar nu le întrezărise vreodată.

Eliane îşi spunea, cam neliniştită : „M-am schimbat cu totul, e ciudat. Să mă fi înşelat cu privire la mine însămi ?" Spunea aceasta ghicind că se şi schimbase într-o măsură ce-o putea face să regrete, poate, cei zece ani pierduţi ai tinereţii ei de femeie. Această carne egoistă, sustrasă multă vreme împlinirilor firesti, îşi cerea

acum ceea ce i se cuvenea. Ceva anume din dragoste nu se dezvăluise Elianei în căsătorie, de unde ea trăsese concluzia că mai mult nu exista. Acum presimţea alte atracţii, simţind că a venit timpul să le descopere şi să li se supună.

În această stare de spirit îl întîlni pe domnul Denis Aufraide şi află în curînd că destinul ei era scris în ochii întunecoşi pe care acest bărbat i-a aţintit deîndată asupră-i, cu o insistenţă dură şi mîngîietoare ce nu slăbi nici o clipă în cursul primei lor întîlniri. Fascinată de această privire, ea nu opuse decît o foarte slabă rezistenţă iniţiativelor stăruitoare ale domnului Aufraide, care avusese meritul de-a se ivi în viaţa ei la momentul oportun. Zelosul amant îi dezvălui cît era de emoţionantă, cît de bogate erau posibilităţile ei de femeie şi cît de gelos putea fi cineva pe dînsa. Era gelos într-un chip tiranic şi dealtfel delicios, căci această gelozie, care o înălţa în propriii ei ochi, făcea din Eliane soarele unui univers de dragoste, a cărui căldură topea micile necazuri de odinioară, iar zilele cele noi se contopeau într-un extaz care le schimba cursul. O nevoie imperioasă începu să domine totul : nevoia unei prezenţe, a unui miros, a unui timbru al vocii, iar restul încetă să mai conteze. Domnul Aufraide o luă în căsătorie, acaparînd-o şi dominînd-o cu totul.

De atunci data marea nenorocire a micului Patafiat. Prima măsură ca soţ a domnului Aufraide, care nu suferea nici o concurenţă sentimentală în inima soţiei sale, a fost să ceară ca micul său fiu vitreg să fie dat la internat, chiar în interesul copilului, afirmînd că „aceasta îi va călii caracterul şi că mai tîrziu va fi el însuşi mulţumit de a fi fost crescut cu severitate". Îi ţinu Elianei un mic discurs din care reieşea că afecţiunea ei maternă, desigur lăudabilă, dar plină de-o deplorabilă slăbiciune, va avea urmări supărătoare pentru viitor. „Viaţa unui bărbat, draga mea, repeta domnul Aufraide, nu se desfăşoară la adăpostul fustei materne." El adăuga că datoria părinţilor nu constă în cocoloşirea copiilor. „Dar, remarcă el, e vorba de fiul tău, asupra căruia nu-mi arog nici un drept. Dacă Robert ar fi fost fiul meu, nici măcar nu te-aş fi consultat."

Eliane nu mai era în stare să judece. Absorbită cu totul de fericirea ei, trădă în favoarea acestei fericiri propria sa fire, a cărei amprentă era adînc întipărită asupra copilului ei tandru şi visător. Robert Patafiat, despărţit pentru prima dată de mama sa, plecă la colegiu, şi atît de mare era forţa noilor obişnuinţe imprimate Elianei de către soţul ei încît aproape că-şi uită fiul. Îl neglijă foarte mult. Sărmanul copil nu prea mai reprezenta în gîndul ei decît sancţiunea unei greşeli de tinereţe, memento viu al unui trecut fără bucurii, pe care soţul i-l reproşa aprig în crizele sale de exclusivitate. Dorinţa de-a anula acest trecut o despărţea pe mamă de fiul ei : „Ei ! îşi spunea ea cu uşurinţă, o să se obişnuiască el..."

Dar Robert Patafiat, care se simţea cumplit de străin la Sainte-Colline, nu se obişnuia cu pierderea mămicii sale dulci, frumoase şi indispensabile. Chinuit de-o angajare sentimentală precoce, el nu ştia decît să plîngă. Şi plîngea neîncetat.

*

Cîtă vreme nimeni nu bănuieşte nimic, e uşor să încurci urmele. În curţile pentru recreaţie, unde se jucau zeci de elevi, majoritatea foarte turbulenţi, dispariţia unui singur copil nu se observa. Or, existau zeci de posibilităţi de a părăsi curtea pe furiş, şi erau momente în cursul recreaţiilor, cînd plecările şi venirile pe coridoare nu surprindeau pe nimeni.

Am mai arătat că două rînduri de scări principale dominau întregul colegiu. Scările din stînga erau, evident, cel mai mult folosite. Permiteau accesul în depozitul de rufărie, la infirmerie, la un dormitor şi la sala de festivităţi. Într-o înfundătură a sălii de festivităţi, deasupra culiselor scenei, unde se aflau îngrămădite nişte vechi decoruri, se găsea, ascunsă îndărătul acestora, o ultimă scăriţă de lemn, îngustă şi prăfuită, care ducea în partea centrală a imensului pod al colegiului. Existenţa acestei treceri, mascată de multă vreme, fusese uitată de toţi. (Din acest motiv nu fusese blocată). Din întîmplare, cotrobăind pe furiş pe acolo, Nusillon o descoperise. Ar

fi putut să se laude cu descoperirea lui (chiar acesta i-a şi fost primul impuls, foarte firesc la un şcolar), dar dragostea lui de singurătate îi dictă să n-o facă. Dispunea acum de un refugiu neştiut de nimeni, care îi deschidea un minunat cîmp de explorări. Avea un simţămînt îmbătător la gîndul că deţine şi păstrează numai pentru sine un secret de-o atare importanţă. Cînd umbla singur pe acolo, Nusillon avea impresia că domină întregul internat. Presimţea că această trecere îi va fi, mai curînd sau mai tîrziu, de un mare folos. Cu ce prilej ? nu ştia încă, dar socoti că e mai bine să nu vorbească nimănui despre ceea ce descoperise.

Secretul de care era atît de mîndru fu încredinţat fără şovăire prietenului său Patafiat, dovadă că-l alesese pe acest micuţ şi-i acordase încrederea sa. Patafiat, la rîndul său, îi arăta o imensă admiraţie şi dădea dovadă de-o supunere fără rezerve faţă de el.

Cam de două ori pe săptămînă, şi de preferinţă în timpul recreaţiei de la orele 17, cei doi băieţi, scăpaţi de la cursuri, se regăseau în pod. Trăiau acolo cîteva momente de prietenie caldă şi reconfortantă, care se baza pe situaţia lor identică de copii abandonaţi, singuratici, pedepsiţi şi ocărîţi, fără nici un sprijin de nicăieri. În convorbirile lor pline de visuri şi naivităţi se schiţau proiecte vagi, se conturau formele copilăreşti ale unei fericiri întrevăzute pentru mai tîrziu, cînd vor fi mari. Erau grăbiţi să se maturizeze, să cîştige forţă, independenţă şi îndrăzneală, socotind că, devenind bărbaţi, îşi vor putea lua revanşa. Iată la ce se gîndeau doi copii vrednici de milă, temători şi plini de praf, în timp ce dîrdîiau de frig în acest pod cufundat în obscuritate, unde paşii furişaţi ai unui şoarece sau ţipătul straniu şi pătrunzător al unei păsări ce atingea în zbor acoperişul îi făcea să tresară.

Micul Patafiat declara că o va smulge într-o zi domnului Aufraide pe scumpa sa mamă, pe care acest om rău o ţinea captivă prin procedee al căror secret va şti el să-l dezlege. În tovărăşia acestei mame ce-i era indispensabilă, va pleca în colonii sau în America, şi atunci nimeni şi nimic nu-i va mai despărţi vreodată.

— Dar tatăl tău vitreg ? întreba Nusillon. Dacă pleacă în căutarea voastră şi vă găseşte ?

— O să-l omor ! afirma fără să şovăie un mic Patafiat de zece anişori, căruia iubirea şi ura ce se luptau tragic în inima sa îi confereau un curaj sălbatic. Voi avea un revolver, îţi închipui !

— Dar, obiecta Nusillon, poate că mama ta îl iubeşte pe omul acela...

— Nu ! spunea întunecat micul Patafiat, iar obrăjorul lui palid lua o expresie de durere intensă. Pe mine mă iubeşte, sînt sigur de asta. Dar nu îndrăzneşte s-o arate, înţelegi ? Nu îndrăzneşte pentru că se teme de celălalt, cu ochii lui negri şi cu braţele lui mari. Îmi dau bine seama că se teme. Văd şi eu ce aer caraghios are în faţa lui. Şi parcă i-ar fi ruşine de mine, parcă ar vrea să-mi ceară iertare uneori...

— O fi şi bogat tatăl tău vitreg ?

— Pentru mămica asta n-are a face, zicea Patafiat, care îi atribuia mamei sale toate sentimentele sublime. Şi apoi, eu am să ajung şi mai bogat decît tatăl meu vitreg.

— Cum ? întreba Nusillon.

— Am să fac o invenţie. Cu invenţiile, ştii, se cîştigă bine.

— Ai ideea vreunei invenţii ce-ar putea fi folosită ?

— Caut, răspundea cu gravitate micul Patafiat.

Şi adăuga cu multă siguranţă :

— Sînt destule lucruri de inventat, te rog să mă crezi ! Tocurile de cauciuc, acele de siguranţă, butonii automaţi, toate astea sînt invenţii şi, uneori, poţi să faci avere cu aşa ceva, fără să te doară capul. Îţi dai seama !

— Mie, spunea Nusillon, mi-ar plăcea o treabă periculoasă cu care să cîştig bine şi să călătoresc tot timpul. Ceva în stare să dea fiori oamenilor care stau şi se uită în sus, undeva sub tine, şi aplaudă, iar femeile scot ţipete ascuţite, spunînd : „Nu pot să văd asta !“ Într-un circ mare mi-ar plăcea. Să lucrez la trapezul zburător, sau în cuşca fiarelor, unde, se ştie, poţi să fii sfîşiat la cea mai mică neatenţie. La circ, cu cît te arăţi mai îndrăzneţ, cu atît eşti mai bine plătit. Acrobaţii sînt respec-

taţi, ba mai mult, eşti iubit de-o călăreaţă sau de femeia-şarpe.

— Ah !... răspundea Patafiat, care încă nu avea nici o părere despre călăreţe. Şi tatăl tău o să te lase să lucrezi într-un circ ?

— Nu-mi pasă de tata ! spunea Nusillon. Cînd o să fiu mare, ce-o să-l mai trimit eu să se plimbe ! Şi n-o să-i mai dea mîna să mă atingă cînd voi fi bărbat în putere.

— O să-ţi mai vezi părinţii ?

— Pe mama, da, uneori, că e femeie bună, deşi se smiorcăie prea mult din cauza podoabei de taică-meu... O să-i trimit bilete de favoare să vină să mă vadă la circ. Dar pe tata, aoleu, ce-o să-l mai fac să asude ! „Domnule", o să-i spun tatălui meu, ca unul care nici nu-l cunoaşte şi nu-i datorează nimic, şi-am să mă port cu el rece, ca un străin. O să regrete el palmele şi scatoalcele pe care mi le dă, te asigur !

Aceste copilării le ocupau zilele ; întîlnirile secrete îi susţineau pe cei doi băieţi, dîndu-le curaj. Acum, că aveau fiecare în celălalt un prieten, îşi simţeau mai puţin necazurile. Cînd, deodată, evenimentele se precipitară.

Hector Nusillon primi o scrisoare de la tatăl său, una din acele scrisori cumplite a căror lectură o amîna pe mai tîrziu. Dar o intuiţie, bazată pe teama nebună ce i-o inspira tatăl său, îi sugeră că trebuie să afle fără întîrziere conţinutul acestei scrisori. Avea motive să presupună că era în ea ceva deosebit de ameninţător şi de temut şi îşi dădu seama că asupra lui se putea abate o mare primejdie, de care zidurile colegiului n-aveau să-l apere.

Credincios metodei sale de a citi proza părintească la adăpost de orice priviri (pentru ca nimeni să nu poată surprinde pe chipul lui efectul epitetelor biciuitoare cu care domnul Nusillon îşi împroşca fiul de la distanţă), Hector se încuie în latrină. Ieşi de acolo foarte îngrijorat şi întunecat la faţă, după ce aruncase în hazna cumplitul mesaj pe care-l rupsese în bucăţele mici. Scrisoarea spunea textual :

Leneş afurisit, cretin păcătos, derbedeu incorigibil, aşteaptă tu să-mi cazi în mînă ! Voi veni zilele acestea, şi să nu-mi spui mie pe nume de nu ţi-o lua fundul foc. Îţi jur pe braţul tatălui tău că o să vezi pe dracu, şi să ştii că mă mănînc palmele, puşlama nenorocită, canalie netrebnică.

Alfred Nusillon

Această scrisoare anunţa, deci, ca iminentă una din acele magistrale păruieli care-l făceau pe Hector să-şi piardă darul vorbirii. Ar fi fugit înnebunit de groază pînă la capătul lumii, dacă ar fi avut certitudinea că acolo nu-l putea aştepta fantoma unui tată gata să-i aplice teribila educaţie spartană. În orice caz, nu încăpea îndoială că domnul Nusillon putea să apară la internat dintr-un moment în altul şi că din momentul sosirii sale avea să „înceapă dansul", cum obişnuia să spună cu ferocitate acest redresor de caractere indolente.

Hector intră într-o fază de nelinişti preliminare, pe care le cunoştea bine. Fiori prevestitori de rău îi încreţeau pielea la gîndul loviturilor ce aveau să se abată curînd asupra lui. Strîmbătura plină de ură a unui tată necruţător domina această scenă penibilă, ale cărei ecouri aveau să ajungă la micii săi camarazi, făcîndu-i să rîdă răutăcios pe socoteala lui. Lucrul cel mai îngrozitor era poate tocmai expresia de ură pe care o vedea la tatăl său în astfel de cazuri şi sentimentul de nemaipomenită înjosire pe care-l încerca atunci cînd scăpa din mîinile lui, plin de vînătăi, roşu de ruşine şi şiroind de lacrimile pe care nu şi le putea reţine. Sentimentul atroce că e un blestemat era dublat de dezonoarea de a fi silit să plîngă în faţa tuturor.

În fond, nu era deosebit de surprins. Ştia încă de cîteva zile că ultimul său buletin de note nu putea să nu aibă consecinţe de această natură. Bătuse, la Sainte-Colline, recordul notelor proaste, ispravă foarte rară, a cărei originalitate ar fi trebuit să fie apreciată de un tată în stare să iubească fantezia cît de cît. Din păcate, domnul Alfred Nusillon era departe de-a fi un astfel de tată.

Buletinele săptămînale constituiau obsesia lui Nusillon. În fiecare sîmbătă, cînd directorul de studii, trecînd din secţie în secţie, venea să citească notele, Hector aştepta tremurînd enunţarea destinului său săptămînal, rostit de-o gură neîndurătoare. Sentinţă rece, motivată într-un mod cu neputinţă de înţeles, care avea să alimenteze, la şaizeci de kilometri distanţă, o ură generatoare de palme, insulte, picioare în fund şi neplăceri de tot soiul.

Notele se calculau după un barem bizar şi variabil, după cum era vorba de orele de clasă, meditaţii, teme, lecţii, purtare etc. Maximum posibil era de şaptezeci de puncte. Între cincizeci şi şaptezeci de puncte, totalul obţinut dădea dreptul menţionării pe „tabla de onoare". (În principiu, trebuiau cel puţin trei menţionări la tabla de onoare, pe trimestru, pentru a evita suspendarea vacanţei.) Dar mai existau şi note strict punitive, care se puteau scădea din totalul general. (Nu se recurgea la aceste puncte disciplinare decît pentru motive grave şi de ordin moral.) Cu acest sistem, Nusillon obţinuse totalul senzaţional de minus treizeci şi unu de puncte. Era cel mai mare total sub zero ce fusese înregistrat vreodată. Acest rezultat se datora unui *minus douăzeci* la *bunăcuviinţa religioasă,* care făcuse întreaga secţie să se cutremure de oroare, conduita religioasă fiind la Sainte-Colline punctul cel mai delicat şi mai sensibil în viaţa comunităţii. Ca măsură excepţională, abatele Jubil, în plină ceremonie, îl dăduse pe Nusillon afară din capelă. Iată de ce.

Se obişnuia ca, în cursul numeroaselor liturghii impuse elevilor, aceştia să intoneze cîntări religioase. Măsură excelentă, menită să ocupe spiritul elevilor, care, lesne de distras de la rugăciune, s-ar fi pierdut, desigur, în timpul serviciului divin, în visări mai mult sau mai puţin primejdioase şi categoric profane. Se intona de obicei o cîntare înaintea elevaţiei şi două după. Abatele care cînta la armonium (orga nefiind utilizată decît cu prilejul marilor ceremonii) intona primele cuvinte, după ce atrăgea atenţia printr-o ritornelă. Îl urma în cor întregul colegiu (inclusiv profesorii, care, din stranele lor, ţineau sub ochi tot şirul băncilor cu elevi, aşa încît supravegherea şi pietatea unora mergeau mînă-n mînă cu pie-

tatea şi teama celorlalţi. Rezulta un cor destul de disparat, pe care-l trăgeau după ele două sau trei voci puternice şi cu un mai bun simţ al măsurii. Nu se poate spune că era ceva foarte armonios. Totuşi, acest torent, deşi cără cu el discordanţe, ezitări, scîrţîituri aspre şi note false, forma un cor convenabil de credinţă colectivă care, în ansamblu, dădea impresia unui puternic şi sincer elan religios. În toiul iernii, participarea celor răciţi altera întrucîtva acest ansamblu înălţător, dar de îndată ce venea primăvara, el îşi recăpăta sonoritatea serafică.

Căpăţînos, total lipsit de simţ muzical şi dăruit cu o voce cît se poate de falsă, Nusillon avea oroare de cîntat. Pe lîngă aceasta, nu găsea cuvintelor prea cunoscute ale cîntărilor religioase nici un sens distractiv, nici o virtute evocatoare. În loc de această pură corvoadă, prefera psalmii latini, căci, ignorînd aproape cu totul frumoasa limbă moartă care reprezenta fondul instrucţiunii în colegiu, îi atribuia o semnificaţie misterioasă, vag exotică. Dealtfel, era nostim să repeţi cu gravitate cuvinte de neînţeles. I se întîmpla, deci, lui Nusillon să facă unele concesii vocale, obţinînd ca rezultat un cîntec destul de confuz, şi psalmodia, în special în Săptămîna Mare, plîngerile lui Ieremia. În restul timpului, prefera să se abţină.

Uneori, desigur, ca să fie lăsat în pace, mişca din buze, sau, cu nasul în batistă, simula strănuturi şi accese de tuse. Dar îl scîrbea faptul că trebuia să recurgă la aceste făţărnicii şi că voiau să-l silească să se roage lui Dumnezeu cîntînd, gîndindu-se că avea poate să-i spună în şoaptă lucruri mult mai interesante şi, în orice caz, cu totul personale şi intime. Socotea că e mai urgent, înainte de a-i cere să „mîntuie Roma şi Franţa", să roage Sfîntul Spirit să-l scoată pe el, pe Nusillon, din mocirla neplăcerilor şcolare şi familiale în care se zbătea zadarnic, iar modul în care se adresa Sfîntului Spirit sau Sfintei Fecioare nu privea pe nimeni.

Mutismul manifestat de Nusillon în capelă îl făcu să-i cadă victimă abatelui Jubil, care nu voia să ştie decît de regulament, aplicîndu-l cu o voluptate din care nu lipsea o bună doză de sadism : toată lumea trebuia să

cînte, Nusillon trebuia să cînte ca şi ceilalţi, iar dacă se încăpăţîna să nu cînte, atunci aresturile, pedepsele şi consemnările aveau să plouă pe capul lui.

Pînă la urmă, Nusillon se hotărî să cînte, dar se jură că se va răzbuna, cîntînd, pe persecutorul său. Şi începu într-adevăr să cînte privind în cartea de cîntări religioase, dar cînta lucruri ce se îndepărtau oarecum de sfînta liturghie, în care strecurase cu viclenie cuvinte de felul celor ce urmează : „Jubil e-un porc afurisit, iar eu am să-l frec zdravăn pe acest măgar ! Am să-l frec pînă la cotor pe *Picior-de-pîslă*, bătrînul maimuţoi în sutană. *Frecandum est Jubilas. Et freco, frecabo Jubilen !*" Pe această temă de fond, Nusillon se lăsa în voia inspiraţiei în timpul cîntărilor religioase, şi aceste exerciţii l-au făcut să progreseze foarte mult în conjugarea verbelor latineşti, spre marea uimire a profesorului său.

Din acel moment, Nusillon găsi în cîntec o anumită plăcere. Cîntînd, îndrepta spre duşmanul său priviri batjocoritoare care voiau să spună : „Idiotule, ai vrut să mă faci să cînt ? Ei bine, capeţi ce-ai vrut !"

Abatele Jubil intră la bănuieli. (Dealtfel, era totdeauna gata să bănuiască pe cineva.) Tot privindu-l ţintă pe Nusillon, băgă de seamă că mişcarea buzelor acestuia nu se potrivea cu cuvintele cîntărilor religioase, pe care el însuşi le cînta cu mult zel. Bănuitor ca întotdeauna, abatele îl mută pe elev într-un alt loc, chiar în marginea rîndului, astfel încît acum se afla exact în direcţia privirii sale. Îndată, Nusillon manifestă mult mai puţină atracţie pentru psalmi, începu să cînte într-o doară şi recăzu din ce în ce mai mult în vechiul său mutism. Abatele îl hărţuia cu semne poruncitoare. Această hărţuială îl exaspera pe Nusillon, care avea o adevărată repulsie instinctivă pentru cîntat. Dar abatele nu renunţa la ideea lui şi revenea fără încetare la atac. Astfel, sub influenţa unui brusc acces de furie, într-un moment cînd supraveghetorul îl exasperase din nou, Nusillon a lansat în mijlocul psalmului, cu o forţă peste aşteptările sale şi care a tulburat ordinea cîntării religioase, un verset într-adevăr scandalos. După acest răcnet al cărui sens, din fericire, n-a fost sesizat, a urmat o debandadă generală de

cuvinte pioase, după care s-a lăsat o tăcere plină de uimire, pe care abatele de la armonium, pierzînd şirul, a punctat-o cu un snop de sunete false.

Această nehotărîre, care a provocat tulburare şi scandal, era opera impenitentului Nusillon. Abatele Jubil înţelese şi apucîndu-l de ureche pe nelegiuit, care acum era roşu de ruşine şi regret, îl dădu afară, măsură provizorie, care fu urmată de un *minus douăzeci* la bunăcuviinţa religioasă, *minus cincisprezece* pentru ţinută şi *nota zero* la meditaţie. Ceilalţi preoţi, la fel de indignaţi, nu se lăsară nici ei mai prejos în privinţa severităţii. Pentru această frumoasă figură, Nusillon a încasat în sîmbăta următoare faimosul total de *minus treizeci şi unu* de puncte, total care îi dictase domnului Nusillon scrisoarea ameninţătoare, cunoscută cititorilor.

*

După ce citi această scrisoare în timpul recreaţiei de la ora zece, Nusillon căzu într-o meditaţie sumbră, care-l făcu să piardă din vedere orice formă normală de activitate şcolară. Revenit în clasă, traduse alandala, în ciuda bunului simţ şi a oricărui sens, un text de douăzeci de versuri din cîntul al treilea al *Eneidei*. Nefericitul copil nu se simţea în stare să mai arate nici cel mai mic interes valoroşilor troieni într-un moment în care aştepta din clipă-n clipă sosirea unui tată mai de temut, el singur, decît toată armata grecilor ce cotropiseră în vremurile vechi ţărmurile Asiei Mici.

Nusillon era atît de profund demoralizat încît, la masă, n-a mai stăruit să obţină o a doua porţie de cartofi prăjiţi şi numărul de prune care i se cuveneau. În timpul pauzei de la orele treisprezece execută o pedeapsă fără să crîcnească, iar timpul cît a stat în picioare lîngă copac l-a folosit pentru a chibzui, fără a încerca să lovească cu piciorul o minge, fără a arunca cu pietre şi fără a alerga de zece ori la closet. De asemenea, continuă să chibzuiască în tot timpul orei următoare, ceea ce îi atrase nota zero la efectuarea temelor, fără să schiţeze nici cea mai mică apărare. Într-adevăr, pentru el nimic nu mai avea importanţă în afară de iminenta apariţie a domnului

Nusillon, însufleţit de principii pe lîngă care legile lui Licurg ar fi fost nişte simple amabilităţi.

Cum să scape de îngrozitoarea întîlnire, de formidabila chelfăneală — aceasta era ideea ce-l stăpînea pe Nusillon. Facultăţile sale, îmboldite de teamă, îi insuflau o mare îndrăzneală de gîndire. Şi, dealtfel, îşi spunea el, oriunde ar fi mers în lume, de orice fiinţe s-ar fi lovit, nicăieri şi niciodată n-ar fi fost mai nefericit decît în prezenţa tatălui său. Groaznic, dar asta era realitatea. Atunci, de ce să se mai simtă stînjenit, în numele căror timidităţi să mai prelungească o stare de lucruri ce-l făcea să sufere ? Reveni la proiectele sale obişnuite şi, mai cu seamă, la ideea lui favorită : să devină acrobat de circ. Nu avea nevoie nici de greacă, nici de latină. Era de-ajuns să fie voinic şi curajos. Într-un circ e nevoie de personal. Va putea foarte bine să-şi facă ucenicia de trapezist prestînd tot felul de mici servicii din care să-şi cîştige hrana. Dovadă că circurile au nevoie de copii e faptul că ţiganii fură copii ca să-i vîndă la circ : îi învaţă de mici cu acrobaţia. Un băiat care ar veni să se ofere singur ar fi, de bună seamă, primit cu bucurie : un adevărat chilipir. Iar circurile nu lipsesc niciodată. Trebuia să fie vreunul în trecere printr-un oraş vecin, avea să găsească desigur anunţuri prin ziare...

Nusillon se întrebă apoi cînd anume va veni tatăl său. Ştia că de obicei se hotărăşte repede şi îşi zise că nu-i va lăsa probabil nici o şansă de-a se reabilita printr-un buletin mai bun. Cinstit vorbind, Nusillon nu prea conta pe acest buletin excelent pe care-l făgăduia mereu şi nu-l obţinea niciodată. Fatalităţi de neînlăturat se interpuneau între intenţiile şi faptele sale, între dorinţa sinceră de a face bine şi purtarea lui. Făcea fără să vrea gesturi neaşteptate care-i încurcau treburile, atenţia îi era abătută fără voie de la manuale, şi cînd lua cunoştinţă de greşeala sa, era întotdeauna prea tîrziu să mai revină. Nusillon trebui să recunoască un fapt : nu avea la îndemînă nici un mijloc serios pentru a abate teribila mînie de ale cărei efecte era ameninţat.

În pauza de la orele 17, strecurîndu-se pe scara de la infirmerie şi prin sala de festivităţi, ajunse în pod, unde îl găsi pe Patafiat. Îl întrebă :

— Cîți bani ai ?

— Douăzeci și trei de franci, răspunse Patafiat după ce își număra avutul.

— Și de-ale mîncării, în lădița ta ?

— Ciocolată, nuga, stafide și smochine.

Nusillon își evaluă resursele proprii. Adăugate celor ale lui Patafiat, rezulta un capital foarte slab pentru aventura proiectată. Totuși, mai întrebă :

— Ai vrea să pleci cu mine ?

— Unde ? întrebă micul Patafiat.

— Nu contează unde. Cine știe, poate găsim un circ.

— Eu, zise micul Patafiat, aș vrea să mă duc la mămica mea.

— Am să te duc eu la mămica ta. Dar mai întîi am putea face o plimbare grozavă amîndoi. Ai vrea ?

— Aș vrea, ca să ajung la mămica.

— Ascultă, strigă Nusillon, cuprins de-o inspirație subită, mama ta te iubește ?

— Desigur ! răspunse Patafiat.

— I-ar părea foarte rău să te piardă ?

— Mai e vorbă ! zise mîndru micul Patafiat. Ce-ar mai plînge !

— Atunci, nu-ți rămîne decît să pleci cu mine. Va fi înnebunită crezîndu-te pierdut, și apoi o să facă tot ce-ai să vrei tu.

— O să mă țină lîngă ea ?

— Sigur, spuse Nusillon, dacă o amenințI că pleci pentru totdeauna ! Te va crede, de vreme ce ai plecat o dată.

— Știi drumul ca să ajung la mămica ?

— E o nimica toată. Îl întrebi pe primul șef de gară.

— Cînd plecăm ? întrebă atunci micul Patafiat.

— Trebuie mai întîi să ne pregătim, în așteptarea „marii permisii", care e peste șase zile. În ziua aceea, cum s-ar zice, nu rămîne nimeni la Sainte-Colline. Putem să fugim pe din dos, fără să ne vadă cineva. Așa că tu ai să aduni cîtă mîncare o să poți, eu la fel, și mîine sau poimîine o să ne ascundem aici, în pod, așteptînd ziua „marii permisii". Vrei ?

— Da, răspunse micul Patafiat.

— N-o să-ţi fie frică cu mine ?

— Nu, zise micul Patafiat. Dar am să ajung la mămica ?

— Îţi făgăduiesc ! spuse Nusillon.

*

Planul era conceput cu abilitate. Denumirea de „marea permisie" desemna o ieşire anuală a întregului colegiu, care pleca undeva în împrejurimi însoţit de un convoi de aprovizionare şi îşi petrecea ziua la iarbă verde, unde se serveau cele două mese. Înapoierea avea loc abia noaptea. Cu acest prilej pedepsele erau suspendate. Nu rămîneau la Sainte-Colline decît bolnavii de la infirmerie şi călugăriţele, plus unul sau doi preoţi însărcinaţi să vegheze asupra aşezămîntului. Condiţiile erau deosebit de favorabile unei tentative de evadare.

Făcînd cîte trei drumuri pe zi, cei doi băieţi transportară în pod ce-au putut aduna : bucăţi de pîine, fructe, boţuri de brînză, zahăr, friptură rece şi tablete de ciocolată. Gîndindu-se la pericolul setei, Nusillon şterpeli o stropitoare din remiza de mături, o umplu la robinetul din lavabou şi o transportă în ascunzătoare. Gîndindu-se la frig, luă două pături de pe nişte paturi neocupate şi le cără şi pe ele în pod. Nusillon mai făcu rost, printr-un extern, de o cutie mare de chibrituri şi două lumînări. Totul se petrecu fără nici un incident, datorită şorţurilor negre care făceau să nu se observe buzunarele umflate. Odată pregătirile terminate, cei doi copii se strecurară într-o seară în pod şi nu mai coborîră.

Era şi timpul. Domnul Nusillon, foarte înfierbîntat, îşi făcu apariţia a doua zi dimineaţă la Sainte-Colline, cerînd să-şi vadă fiul. Superiorul, sosit în grabă, îl informă că băiatul dispăruse din ajun, împreună cu un elev din secţia celor mici.

Trebuie să spunem, spre cinstea domnului Nusillon, că a primit foarte rău această veste. În condiţii normale, nu părea că ar fi ţinut prea mult la fiul său, dar, de îndată ce află că băiatul care-l aducea la disperare se pierduse, începu să-l îndrăgească nemaipomenit. Domnul Nusillon făcu, cum se spune, o muzică de răsună vorbitorul, încît superiorului îi venea să intre în pămînt. Acesta avea pe

buze cuvintele : „Preoţii noştri s-au rugat mult sfîntului Anton", dar în ultimul moment îşi dădu seama că erau cam deplasate.

— În fine, răcnea domnul Nusillon, care simţea totuşi nevoia să-şi verse mînia destinată iniţial odraslei sale, ce-aţi făcut ? Aţi anunţat poliţia ?

— Desigur, iubite domn, îl asigură abatele Fuche.

Minţea, trebuie s-o recunoaştem. Minţea cu diplomaţie, pentru raţiuni valabile în sine, dar nu-i mai puţin adevărat că minţea.

Îngrijorarea îi cuprinsese pe supraveghetori în ajun, în sala de mîncare, pe la orele 19,20, cînd au observat cele două locuri goale din faţa meselor de marmură. Nici unul dintre colegii lui Nusillon şi Patafiat n-au putut furniza vreo informaţie oricît de mică despre ei. Fuseseră văzuţi ultima oară pe la sfîrşitul orelor de clasă, la 16,30. S-a ajuns la convingerea că nici unul dintre ei nu fusese la meditaţia de seară. Infirmeria, întrebată în grabă, nu semnală nici prezenţa, nici trecerea lor pe acolo. Cele aflate au produs stupoare printre profesori şi elevi. Conducerea, informată fără întîrziere, dezbătu problema în taină.

Ar fi fost neplăcut dacă s-ar fi aflat în afara şcolii de fuga celor doi băieţi : aceasta putea duce la presupunerea că unii elevi din colegiu nu erau bine trataţi. Duşmanii Bisericii („mîncătorii de popi" vai ! destul de numeroşi) n-ar fi pierdut prilejul să interpreteze astfel lucrurile, pentru a discredita aşezămintele de învăţămînt confesional. Grija de-a nu lăsa să se răspîndească scandalul inspirase această hotărîre : să nu fie pusă la curent poliţia cu nimic pînă la noi ordine, înainte de-a se epuiza şansele regăsirii celor doi dispăruţi, presupuşi fugari, care nu putuseră să ajungă prea departe fără a fi remarcaţi. Mai mulţi profesori au fost trimişi în căutarea lor, cu misiunea de-a întreba prin oraş şi chiar de-a supraveghea (fără a compromite totuşi cinstea veşmîntului preoţesc) locurile rău famate, căci Nusillon, cunoscut ca un elev rău, s-ar fi putut prea bine să fi fost împins în această aventură de-o înclinaţie precoce spre viciu. (La Sainte-Colline totul era explicat prin viciu.)

Ultimii preoţi plecaţi în cercetare s-au întors mofluzi şi frînţi de oboseală, către orele două noaptea. Nu aduceau nici o indicaţie pe baza căreia să se poată întreprinde noi cercetări. Li se vorbise de nişte copii pe ici, pe colo, dar semnalmentele nu dovedeau că ar fi vorba de Nusillon şi Patafiat. Alţi preoţi porniră la vînătoare, încă de la ora cinci, după ce se luase hotărîrea de-a nu se preveni deocamdată nici poliţia, nici familiile.

Zădărnicind aceste precauţiuni, domnul Nusillon apăruse pe neaşteptate, iar acum, în faţa superiorului, zbiera în gura mare :

— Ce-aţi făcut cu fiul meu ? Vreau să ştiu !

Abatele Fuche schiţă un gest de adîncă mîhnire şi de neputinţă. Poate că voia să vorbească. Dar domnul Nusillon nu-i lăsă vreme s-o facă.

— V-am încredinţat un copil sănătos, speranţă a bietei sale mame şi a mea. Unde este acest copil ? Arătaţi-mi-l, arătaţi-mi urma...

Şi adăugă pe-un ton tragic :

— ...sau rămăşiţele lui !

— E un gest necugetat din partea lui, zise timid superiorul.

— Deci, nu vă supravegheaţi elevii ?

— Orice supraveghere poate fi dejucată. Şi cine ar fi bănuit că în spiritul acestui elev ar fi putut lua naştere astfel de proiecte ?

Tatăl spartan deveni un tată indignat în chip teatral şi, în acest nou rol, dădu dovadă de-o splendidă absurditate, de-o măreaţă inconsecvenţă cu el însuşi.

— Ce tratament, strigă domnul Nusillon, îi era aplicat în această casă ? Ce anume mi s-a ascuns ? Cer să mi se aducă la cunoştinţă. Vreau să ştiu cine mi-a martirizat copilul.

— Nu l-a martirizat nimeni, dragă domnule. Şi, de altfel, de îndată ce fiul dumneavoastră va fi regăsit, vă va fi înapoiat.

În mintea domnului Nusillon avu loc o rapidă evaluare a neplăcerilor ce le comporta pentru el această măsură. Era obligat ca în anul următor să-şi dea fiul la o altă şcoală şi să-l aibă pe cap cu o lună înainte de terminarea cursurilor.

— Să mi-l înapoiaţi, spuneţi ? Atunci înapoiaţi-mi-l acum ! Unde mi-e copilul ?

— Rătăcit pe undeva, se presupune...

— Rătăcit ! tună domnul Nusillon, rătăcit !

— În fine, dragă domnule, puneţi-vă în locul nostru. Cum putem şti...

— Vorbiţi în felul lui Cain, domnule superior ! Da, bineînţeles, eraţi păzitorii fiului meu ! Da, vă încredinţasem copilul meu, mîndria unei familii ! Da, vă plăteam ca să-i daţi principii, ştiinţă şi îngrijire.

O scurtă paranteză. Domnul Nusillon nu achitase încă părintelui econom taxele pentru ultimele două trimestre. Superiorul se gîndi la acest lucru, dar socoti că nu era momentul să-l amintească. Domnul Nusillon continuă patetic :

— Unde e copilul meu ? În mare primejdie ! Mort, poate ! Şi dumneavoastră, care n-aţi ştiut să-l păziţi, vreţi acum, fără nici o jenă, să-l alungaţi ! Foarte bine, voi răspunde cu aceeaşi monedă procedeelor voastre. Voi depune chiar acum o plîngere justiţiei.

— Dragă domnule... făcu superiorul.

— Şi maică-sa ! O ! sărmana, sfînta femeie, care nu bănuieşte încă nimic !

— Dragă domnule... repetă superiorul.

— Cum să-i spun acestei blînde fiinţe, care e toată numai devotament, cum să-i spun că Hector al ei, copilul ei iubit, neliniştea nopţilor sale... Şi în faţa acestei nesfîrşite îngrijorări a unei mame, vreţi ca eu să ezit de-a vă da în judecată ? De-a vă cere daune, care nu vor putea niciodată compensa această durere cumplită ?

— Dragă domnule Nusillon, vom face imposibilul ca să vă redăm fiul sănătos şi teafăr.

— Ca să mi-l redaţi, strigă domnul Nusillon, să mi-l redaţi stigmatizat de infamia acestei fugi — căci cine ştie ce influenţe l-au împins pînă aici ! — şi stigmatizat de infamia unei eliminări ! Adineauri eraţi un Cain, domnule superior. Iată-vă acum un Pilat din Pont.

— Ce doriţi, în fond, dragă domnule ?

— Doresc, în primul rînd, să fie regăsit fără întîrziere micul nostru Hector.

— Îl vom regăsi cît mai repede...

— Şi să se întoarcă în chip onorabil la colegiu, iar indulgenţa voastră să-l facă să uite amărăciunile care l-au constrîns să ia această hotărîre fatală.

— Să se întoarcă aici e cu neputinţă, dragă domnule, daţi-vă seama. Ar fi un exemplu deplorabil. Cum să explicăm elevilor noştri iertarea unei greşeli atît de grave ?

— Preferaţi procesul, domnule superior ?

— Am putea dovedi oricînd, dragă domnule, că responsabilitatea acestei evadări nu ne revine întru nimic...

— Ţineţi s-o dovediţi în faţa unui tribunal ? Sînteţi cu adevărat curios să vedeţi dacă o puteţi dovedi ?

— Spun că acest lucru, la rigoare, ar fi posibil...

— Vreţi să revin aici peste o jumătate de oră însoţit de doi martori, unul din ei fiind prietenul meu, subprefectul, şi să vă cer să mi-l redaţi şi să mi-l arătaţi pe fiul meu ?

Superiorul nu răspunse.

— Atunci, întrebă domnul Nusillon, vreţi să acceptaţi condiţiile mele ?

— Mă puneţi într-o grea dilemă, zise superiorul.

Domnul Nusillon se arăta plin de acea măreţie antică pe care o îndrăgea şi o admira.

— Cum ! strigă el, vă încumetaţi să vorbiţi de-o grea dilemă unei familii asupra căreia neglijenţa voastră a aruncat o cruntă durere şi, poate, chiar doliul cel mai îngrozitor !

Tatăl tăcu.

În picioare, cu braţele strînse sub pelerină, cu mîinile ascunse în mînecile largi ale sutanei, cu ochii aţintiţi în pămînt şi aproape închişi îndărătul ochelarilor, palid, mărunţel şi absolut imobil, abatele Fuche analiza profund întreaga problemă. În faţa lui, domnul Nusillon, tot în picioare, dar stacojiu, înalt, greoi şi cu genunchii fremătînd, lovea nervos cu călcîiul în parchet. Se simţea că acest om congestionat se pregătea să scoată noi răgete, să profereze noi ameninţări şi că, încăpăţînat şi brutal, era în stare să provoace dificultăţi colegiului. Dealtfel, un lucru era sigur : în cazul eliminării fiului său, n-ar mai fi achitat niciodată restanţa de taxe pentru utimele şase

luni, nici taxa pentru trimestrul în curs ; paguba s-ar fi ridicat la un an întreg. Cît despre proces, sub un guvern radical şi cu înverşunare anticlerical, o atare aventură trebuia evitată cu orice preţ. La urma urmelor, mai era doar o lună pînă la finele anului. Se putea găsi un pretext pentru a-l menţine pe Nusillon pînă atunci, cu perspectiva, eventual, de a nu-l mai primi la colegiu în anul următor... Cel puţin, această gravă încălcare a regulamentului nu trebuia să aibă drept consecinţă neplata taxelor pe trei trimestre...

Între un om ce şi-a dat pe faţă toate intenţiile şi un altul care n-a spus încă nimic hotărîtor, lupta nu mai este egală. Gîndindu-se la un singur lucru, urmărind un singur ţel, forţa abatelui Fuche avea un singur sens, căci pentru el cariera, ambiţia personală şi datoria religioasă se confundau în acest ideal, jumătate pămîntesc, jumătate divin : interesele comunităţii.

Unul din cele mai sigure mijloace de dominaţie ale superiorului era puterea insondabilă a tăcerilor sale. Aceste tăceri derutau adversarul, îl enervau, îl nelinişteau, dîndu-i impresia unei primejdii nedefinite, dar învăluitoare şi aprige, în care puteau fi foarte bine amestecaţi toţi marii pontifi ai creştinătăţii pe care acest afurisit de preoţel enigmatic, cu firea lui glacială, părea în stare să-i asmută. Dacă domnul Nusillon părea hotărît să scoată în plin colegiu noi strigăte scandaloase, altminteri grosolane şi puţin eficace, în faţa lui, abatele Fuche, care avea legături cu Roma şi cu confreriile secrete ale Bisericii, părea să ţină în rezervă ceva misterios, înspăimîntător şi imparabil, pentru care nu există definiţie mai bună decît expresia „lucrătură de iezuit". În orice caz, dădea de gîndit...

Această surdă ameninţare începu să-şi facă efectul. Pe măsură ce între cei doi oameni se interpuneau noi intervale de tăcere, domnul Nusillon simţea cum îi scade siguranţa, lucru ce se manifesta dealtfel în atitudinea lui. Mereu nemişcat, ca absent de pe aceste meleaguri, de parcă s-ar fi lăsat în voia obiceiului de-a se ruga, ce-i devenise o a doua natură, superiorul, lăsînd să acţioneze fluidul său ecleziastic, cîştiga teren şi chibzuia cum să iasă cît

mai bine din încurcătură. Domnul Nusillon își pierdu răbdarea și săvîrși greșeala de a întreba :

— Ce aveți de gînd să faceți, domnule superior ?

Abatele Fuche ridică imperceptibil ochii, numai pentru a arunca o privire de invocare sfintei inimi de sub glob, care împodobea șemineul din vorbitor. Răspunse :

— Nimic nu poate fi hotărît, dragă domnule, pînă nu stați de vorbă cu părintele econom. Trebuie ca toate măsurile pe care urmează să le luăm să fie hotărîte în același timp.

Domnul Nusillon roși violent. N-ar fi crezut ca această chestiune supărătoare să poată fi ridicată într-un asemenea moment. Se simți în pericol de a-și pierde avantajul și încercă să-l recîștige, dar într-un chip stîngaci și fără prea mare convingere :

— Am venit să vă vorbesc de fiul meu...

— Păi, tocmai de el e vorba, răspunse abatele Fuche.

Își pierdu orice politețe. Nu-i mai rămăsese decît tonul dulceag dar distant al unui demnitar al Bisericii. Încheie, retrăgîndu-se grăbit :

— Vi-l trimit pe părintele econom, iubite domn. Vă veți pune lesne de acord cu el.

*

În timp ce colegiul era atît de răscolit din cauza lor, Nusillon și Patafiat, în pod, cunoșteau o fericire ce-i făcea să uite aspectul de temut al situației. Cu minunata rezervă de nepăsare care este un privilegiu al copilăriei, trăiau numai în prezent. Această splendidă dimineață li se părea veselă și încurajatoare.

Era în a doua jumătate a lunii iunie. Primăvara venise tîrziu, și acest iunie mai păstra încă exploziile din aprilie și îmbobocirile din mai. Livezile de-un verde crud, arborii abia înfrunziți răspîndeau prin văzduh un iz de flori. Cîmpul era numai mireasmă. Văzîndu-l, te cuprindea o bucurie inexplicabilă, dar amețitoare, care venea de la frumusețea lucrurilor, de la seninătatea lor și de la soare, care, înălțîndu-se pe-un cer de-un albastru angelic, transmitea oamenilor o speranță ce le umplea ființa. S-ar fi putut crede că noțiunile de rău și nefericire, scufundate

dincolo de orizontul vesel, au dispărut pe vecie. Pămîntul părea făcut pentru salturi și tumbe : un adevărat paradis oferit libertății copiilor, departe de supraveghetori, de lecții și de buna educație, departe de tot ce e plictisitor.

Cel puțin așa le apărea lumea celor doi băieți, din observatorul lor înalt. Trebuie să vezi cum trăiesc de obicei elevii colegiilor, între ce limite sînt înghesuiți, ce griji îi preocupă, pentru a înțelege cît de minunat se simțeau eroii noștri. Niciodată nu fuseseră în situația de a dispune de atîta timp numai pentru ei, stăpîni ai unei asemenea libertăți, avînd lumea în față și fără altă temă sau preocupare decît această lume, cu tot caleidoscopul ei de linii, de culori și cu maiestatea ei strălucitoare. Cît de încîntătoare era, în aventura lor, această noutate pe care-o descopereau pretutindeni, sub un unghi care schimba perspectivele, mutînd la infinit culmile și punctele de întîlnire. Murdari și cu țurțuri la nas, cei doi școlari intrau ca fermecați în lumea visurilor, și posibilități nemărginite se ofereau imaginației lor.

Ședeau foarte cuminți, unul lîngă celălalt, cocoțați pe niște lăzi vechi, în fața unui luminator al podului. Deasupra capetelor lor, soarele începea să încălzească țiglele, iar aerul proaspăt și mîngîietor al frumoaselor dimineți de primăvară le zvînta sudoarea de pe tîmple, dîndu-le o senzație plăcută. Păsărelele, ca niște mici săgeți țiuitoare, trecînd pe lîngă ei, scoteau ciudate sunete scurte și răgușite, pe care vîntul le spulbera deîndată ca pe niște baloane de săpun. Azurul cînta și țîrîia cu mii de glasuri, alcătuind un murmur viu și nesfîrșit ; acest murmur le ținea tovărășie băieților. Era ca un semn de prietenie adresat lor de forțele misterioase ale universului, ale acelui univers captivant, cu meandrele lui parfumate ce se dezvăluiau ochilor lor uimiți și pe care în curînd aveau să le străbată pornind în căutarea fericirii.

Nimeni nu-i învață pe copii să înțeleagă și să iubească natura. Ei n-au de unde ști că există acest imens fluviu sfînt, creat anume ca să spele sufletul. Nu li se spune că există mereu sărbătorile mistice ale aurorei și că fiecare zi aduce cu ea un moment de purificare a cărui strălucire fugară reînvie neprihănirea vechilor vremuri

trecute, în care, într-un vîrtej de aştri în contopire, geneza ezita încă să se pronunţe. Nimeni nu-i învaţă să capteze ceea ce dimineţile şi serile au mai sublim şi mai alinător în momentul culminant al desfăşurării lor. Atunci, de ce ne-am mira că Nusillon şi Patafiat, care primeau acest botez în podul colegiului, se simţeau mişcaţi şi înălţaţi totodată. Cu gurile deschise, aproape fără a se mişca şi smiorcăind după pofta inimii, nu-şi puteau lua ochii de la încîntătoarea privelişte.

— Unde o să ne ducem ? întreba Patafiat.

— Pe-acolo... răspundea Nusillon.

Arăta cu degetul spre un sat de munte ce răsărea în depărtare din nişte aburi de culoarea nalbei şi a şofranului. Clopotniţa subţire, înconjurată de-o lumină pură, strălucea precum catargul unei corăbii grele, cufundată în adîncul acestui fluviu de neguri a căror masă aluneca încet spre sud. Mai sus de sat, copacii porneau la asaltul crestei, într-o dezordine de tiraliori la atac, apoi, regrupîndu-se puţin cîte puţin, formau o pădure deasă, încă vineţie în ansamblu, în care se distingeau pete de-un verde fraged. Şi, mai sus, nişte norişori se destrămau în crîmpeie trandafirii. Aceste pete delicate dădeau cerului albastru o profunzime mată ce se degrada prăfuindu-se înainte de-a atinge linia orizontului. Privind, descopereai pretutindeni viaţa. O cotigă cobora hurducîndu-se de pe-un colnic, un cîine aduna o turmă, nişte mînji galopau pe tăpşane. Şi ici-colo oameni aplecaţi spre pămînt roboteau cu mişcări tacticoase, la ce anume nu se putea distinge.

— O să dormim afară ? întrebă Patafiat. Şi dacă plouă ?

— Cel puţin opt zile de-acum încolo n-o să plouă, afirmă Nusillon.

— Da, răspunse Patafiat. Dar dacă plouă, totuşi ?

— O să dormim în colibe.

— Şi ce-o să mîncăm ? întrebă Patafiat.

— La ţară găseşti peste tot lucruri bune de mîncat, îl asigură Nusillon.

— Dar jandarmii ?

— Treci nestingherit, mîndru ca un pașă, de vreme ce nu ești hoț.

— Și dacă ne-ntreabă ce căutăm acolo ?

— O să spunem că sîntem frați și că ne ducem la bunicul... Ți-e frică ?

— O, nu, zise Patafiat.

Dar, uneori, cînd se gîndea la greutățile care-i așteptau, nu prea se simțea în largul său. Apoi, înceta să se mai gîndească la ele, încrezîndu-se cu totul în Nusillon și lăsîndu-se în voia plăcerii unei noutăți atît de mari și uimitoare. Dealtfel, lumea blîndă și viu colorată pe care o avea în fața ochilor nu prevestea nimic fatal. Era loc, în ea, pentru un băiețaș necăjit care voia să-și revadă mama. Această dorință nu era o crimă...

Prima zi se scurse în chipul cel mai plăcut cu putință. Nici n-au simțit cum au trecut orele, și încercară cea mai totală satisfacție. Aveau impresia că nu s-ar plictisi niciodată de-o asemenea existență și că era foarte simplu să fii fericit în podul unui colegiu, astfel încît ajunseră să se întrebe dacă nu era mai cuminte să-și încheie acolo liniștiți anul școlar. Dar nu vedeau o soluție în problema aprovizionării, care s-ar fi pus foarte curînd.

Cînd erau obosiți de atîta privit prin lucarne, cei doi băieți se jucau cu bile, sugeau ciocolată, își puneau ghicitori și își istoriseau povești. Au auzit sunînd clopotul de nenumărate ori. Faptul de-a nu asculta de acest glas imperios care punea în mișcare întregul internat le producea o impresie bizară. Își spuneau : „A sunat de meditație. Se intră în clasă..." Și își închipuiau cum elevii, cu cărțile sub braț, treceau apatici pe coridoare.

Printr-un luminator se vedea o parte din curtea secției celor mijlocii. Camuflați cu prudență, au petrecut lîngă această ferestruică întreaga recreație de la orele 13. Recunoșteau anumiți profesori și colegi. Era amuzant să-i domini astfel și să-i vezi agitîndu-se în cadrul disciplinei căreia nu-i mai erai supus. Mîndria lor era umbrită de-un singur lucru : nu puteau să le dea de știre celorlalți că ei stau ascunși acolo, atît de aproape, fără a le păsa de regulament și sfidînd cercetările.

Veni şi seara, perfidă, cu cerul purpuriu, cu asfinţitul ei sfîşietor, ale cărui reflexe se sting încet pe lucruri. Încolţiţi acum de singurătate, cei doi ştrengari, cu inima strînsă, doboriţi de aerul tare, de căldura şi de inactivitatea acestei lungi zile de vară, priveau cum noaptea pune stăpînire pe cer, cufundînd lumea în abisurile ei negre şi acoperind-o cu o nemărginită tăcere. Lacrimi străluceau în ochii lui Patafiat, care nu împlinise nici zece ani (nu trebuie uitat acest lucru !).

— Nu fi prost ! zise prietenos Nusillon.

Îl luă pe micuţ pe după umeri, îl duse spre colţul unde se aflau păturile, îl culcă, îl acoperi. Curînd adormiră, ţinîndu-se de mînă, cap lîngă cap, ca doi fraţi iubitori.

A doua zi n-a fost atît de reuşită ca prima, iar cea de-a treia şi mai puţin decît a doua. Plăcerea se şi spulberase, frumuseţea se întuneca, iar privelişti a care-i fermecase atîta îi interesa mai puţin. Cei doi băieţi îşi spuseseră prea multe lucruri într-un timp prea scurt şi nu mai aveau nici ciocolată, nici prăjiturele uscate. Nusillon era cît pe-aci să-i dea o palmă lui Patafiat pentru o prostie. Nu era răutate din partea lui. Dar plictiseala începea să se simtă, îi enerva şi le stîrnea neliniştea. Aspectul de vis al aventurii lor nu le mai ascundea cu totul aspra realitate. Dacă ar fi fost cu putinţă să reintre în rînduri fără zarvă, poate că ar fi ales acest deznodămînt. Dar nici nu putea fi vorba de aşa ceva. Decît pedepsiţi (şi fără îndoială eliminaţi), era mai bine să meargă cu isprava pînă la capăt.

Au avut totuşi cîteva ceasuri plăcute, şi frumuseţea peisajului i-a ţinut mult timp în faţa lucarnelor. De la postul lor de observaţie, au studiat traseul fugii pe drumuri ocolite.

Ieşirea normală nefiindu-le accesibilă, au hotărît să escaladeze zidul împrejmuitor, la extremitatea sudică a grădinii de zarzavat, în partea cea mai puţin vizibilă, mascată de-o mică alee cu carpeni. Ştiau că sub un şopron, în spatele sălii de mese, erau culcate două scări. Mai rămînea de văzut dacă vor trece peste zid în timpul zilei sau dacă vor aştepta, ascunşi pînă noaptea, un moment mai favorabil. Îşi spuseră că vor hotărî acest lucru la

fața locului. Cel mai greu avea să fie, de bună seamă, după coborîrea din pod, să ajungă la locul cuvenit fără să-i vadă cineva.

Nusillon susținea moralul lui Patafiat care, în cursul celei de a treia zile, începu să se plîngă întruna. În noaptea precedentă răcise. Răceala făcuse să i se înroșească ochiul sensibil. Un nou ulcior ar fi luat proporțiile unui dezastru... Mai trebuie să adăugăm că proviziile lor, nu îndeajuns de cruțate la început, erau pe sfîrșite. Și de trei zile nu mai mîncaseră o mîncare caldă, dormiseră pe scîndurile prăfuite din pod. Acest regim aspru îi cam demoraliza.

Pe umerii lui Nusillon apăsa mai mult ca oricînd întreaga răspundere a acțiunii. Începea să-și spună că Patafiat îi va fi mai curînd o povară decît un ajutor, dar prezența lui îi era totuși prețioasă. În sfîrșit, teama de scatoalcele părintești (la acest subiect revenea mereu) îi insufla voința de a persevera. Către seara ultimei zile, reuși să-l facă să rîdă pe Patafiat. Rîsul alungă grijile, și somnul, început devreme, le oferi întregul său refugiu, mai înainte ca noaptea să fi intrat cu totul în drepturile ei.

Sosi și ziua hotărîtoare. Clopotul, care a sunat ca de obicei, ridică toată lumea în picioare la orele cinci dimineața. Soarele răsărise. Nusillon și Patafiat se sculară și ei, turnară pe batistă puțină apă din stropitoare și se spălară la iuțeală. Apoi se postară la o ferestruică ca să observe ce se petrece și să fie gata pentru orice eventualitate. Puțin după orele șapte, tropăieli masive le vestiră că întregul colegiu pornea la drum. Într-adevăr, au văzut cele trei secții adunîndu-se în curtea principală. Porțile s-au deschis, elevii trecură dincolo de grilaj, scurgîndu-se pînă la ultimul. Erau urmați de două mari căruțe cu merinde. Porțile s-au închis la loc și se înstăpîni tăcerea. Se apropia clipa supremei hotărîri...

Socotiră că ora prînzului era momentul cel mai propice fugii lor (puținul personal care păzea colegiul avea să fie la masă). S-au hotărît așadar să aștepte amiaza. Fu o așteptare lungă și plină de neliniște. Nu mai aveau me-

rinde şi începeau să sufere de foame. Îşi strînseseră totul ca să plece, cînd sună ora.

*

Nusillon mergea înainte, cu urechile ciulite şi ochiul atent, examinînd terenul şi înaintînd în salturi. Patafiat venea după el, urmîndu-l cît putea de repede. Inimile lor făceau un zgomot surd, care aproape îi copleşea. Timpul era foarte frumos, foarte cald. Arşiţa soarelui de amiază pătrundea de pretutindeni în colegiul pustiu şi tăcut.

Cei doi băieţi coborîră în ciorapi scara cea mare dinspre depozitul de rufărie. Ca să aibă mîinile libere, îşi vîrîseră pantofii în sîn. Transpirau de căldură şi de teamă, în lungile lor pelerine şi sub beretele ce le ascundeau faţa. Lumina puternică şi orbitoare le mărea frica. Văzduhul era plin de zgomote neliniştitoare, misterioase, care aduceau a şoapte, a fîlfîituri de aripi şi a rîsete batjocoritoare. De două ori, crezîndu-se surprinşi, cei doi băieţi urcară înapoi, în fugă, cîte-o jumătate de etaj. A doua oară, neîndemînaticul, nătîngul de Patafiat se poticni şi căzu. Se lovise şi îşi julise uşor un genunchi. Pentru a-l împiedica să plîngă sau, poate, chiar să ţipe, a trebuit ca Nusillon să-i frece genunchiul şi să-l înfăşoare cu o batistă, pe care rănitul scuipase în prealabil. Accidentul i-a făcut să piardă minute preţioase şi, pe lîngă aceasta, le-a îngreuiat situaţia, căci acum Patafiat şchiopăta un pic şi se freca întruna, cu dosul palmei, la ochiul stîng, care, hotărît, era umflat... Nepotrivit tovarăş pentru o aventură atît de primejdioasă ! Patafiat era dintre acei copii plăpînzi al căror moral, veşnic instabil, necesită o doză zilnică de untură de peşte. Ca o fată ! îşi spuse în sinea lui Nusillon, obişnuit de timpuriu cu asprimea, datorită energicelor metode părinteşti. Dar zarurile erau aruncate ! Porniseră în doi în această aventură, şi tot în doi trebuiau s-o continue.

Dealtfel, tocmai pentru că era plăpînd şi expus suferinţelor, micul Patafiat dădea dovadă de-un anumit eroism. El arăta prietenului său mai mare o încredere şi o docilitate demne de admirat. Devotamentul subalternului

susține moralul șefului, a cărui vitejie, la rîndul său, îl antrenează pe subaltern. Ceea ce făcea ca Nusillon și Patafiat să nu fie, la urma urmelor, o pereche de aventurieri chiar atît de nepotrivită.

A trece pe sub peristil, a coborî în curtea celor mijlocii, a străbate această curte, apoi terenul de gimnastică, pînă dincolo de cabana părintelui Bricole și a se refugia provizoriu îndărătul unui gard viu din grădina de zarzavat, nu departe de șopronul unde se aflau scările, era o acțiune în care curajul și repeziciunea valorau mai mult decît prudența, căci fugarii trebuiau, în mai multe locuri, să treacă fără nici o acoperire. Îndoiți de mijloc, cei doi băieșandri se năpustiră înainte, îmboldiți de spaimă. Nusillon, mai iute de picior, alerga în frunte, iar Patafiat venea după el șchiopătînd. Totul a durat poate două sau trei minute, dar aceste minute erau istovitoare. În sfîrșit, se prăbușiră îndărătul gardului viu, cu respirația întretăiată și capul vîjîind, leoarcă de transpirație și abia mai ținîndu-se pe picioare. Li se părea că aud niște glasuri furioase strigîndu-i pe nume și că o mulțime răzbunătoare galopa în urma lor. Roșii ca focul și cu privirile rătăcite, își vedeau unul altuia fețele descompuse sub stratul de murdărie muiată de sudoare. Rămaseră culcați un timp, fără glas și cu limba scoasă, ca niște căței osteniți. Apoi se liniștiră, un calm arzător îi învălui, în timp ce orologiul colegiului, cu mici sunete cristaline, bătea ora douăsprezece fără un sfert. Dinspre clădiri, cuprinse de toropeala amiezii, nu se auzea nici un zgomot. În jurul lor, nici un semn care să indice prezența cuiva. Ce era de făcut ?

Fugarii chibzuiau, mai bine zis Nusillon era cel care chibzuia, căci numai lui îi revenea sarcina inițiativelor și hotărîrilor, pe care Patafiat, dealtfel, nici n-ar fi fost în stare să le ia. De ce să nu încerce să fugă imediat, profitînd de această somnolență generală ? Cu cît așteptau mai mult, cu atît situația lor devenea mai primejdioasă. Grădina de zarzavat, văzută de departe, avea aparența unui nepătruns desiș de plante și arbuști. Odată aflat acolo, îți dădeai seama că, dimpotrivă, aceste straturi aliniate nu ofereau un refugiu sigur pentru doi școlari în pelerine de culoare închisă. Orice trecător i-ar fi ob-

servat cu ușurință și la cea mai mică mișcare ar fi fost descoperiți. Soluția cea mai prudentă era, evident, de a nu mai aștepta... În acel moment, ceasul bătu ora douăsprezece și un sfert.

— Vino după mine ! îi spuse Nusillon lui Patafiat.

Cei doi se tîrîră pînă la marginea gardului viu. De acolo se vedeau sub șopron, la vreo douăzeci de metri, cele două scări culcate la pămînt : una mare, nesfîrșită, și o alta mai mică, plină de var — tocmai ceea ce le trebuia. Nusillon își acordă un ultim răgaz. Trebuiau luate hotărîrile supreme, pentru a acționa apoi repede, fără a săvîrși nici cea mai mică greșeală. Iar orologiul bătu, nerăbdător, încă un sfert de oră.

— Mergem ? întrebă Nusillon.

— Cum vrei tu, răspunse Patafiat.

Se tîrîră spre scări, ca niște indieni *siuși* din romanele lui Gustave Aymard.

O scară, unealtă ce fragmentează golul și pășește peste el, nu e nimic la prima vedere, mai ales dacă e vorba de-o scăriță de trei sau patru metri, de-o scară pentru cules cireșe sau pentru spălat geamuri. S-o ridici și s-o pui unde trebuie e un joc de copii.

Dar e cu totul altceva cînd scara devine un instrument de cucerire a libertății, un mijloc de evadare, o povară ce trebuie transportată pe furiș, sarcină încredințată unor școlari dintre care unul abia dacă are zece ani. Trebuie să vi-i închipuiți pe Nusillon și pe micul Patafiat (care mai și șchiopătează !), leoarcă de sudoare, siliți să-și tragă sufletul la fiecare cinci metri, transportînd această afurisită de scară de-a curmezișul unei grădini de zarzavat, sub arșița amiezii de vară. Iar în spatele lor, o clădire mare cu trei etaje, privind la cei căzuți în greșeală prin mai bine de cincizeci de ferestre, și fiecare din aceste ferestre putînd ascunde o primejdie iminentă. (Pericolul există cel puțin în gînd, și cei doi băieți se simt străpunși de cincizeci de priviri care le urmăresc mișcările.) Gîndiți-vă și că această blestemată de scară îl izbește peste picioare pe micul Patafiat și că-l copleșește cu greutatea ei, deoarece, înclinată, impune celui mai mic un efort dublu. Scara, și așa prea grea, e mult prea voluminoasă pentru mînuțele lui Patafiat. Se întîmplă

ceea ce trebuia inevitabil să se întîmple. Patafiat scapă scara, se poticnește în ea și cade. Pînă atunci îl durea ochiul, îl durea genunchiul, și iată că se lovește și la cot. Acum e un adevărat schilod. Și toate astea se produc în momentul cel mai hotărîtor al acțiunii, chiar sub acele afurisite ferestre !

Amîndoi trec printr-un moment de descurajare, au impresia că e zadarnic să lupte mai departe cu o soartă potrivnică. Dar Nusillon își revine repede. Nu vrea să piardă partida. Privește zidul, observă locul unde vor trebui să-l escaladeze. Ghicește, dincolo de zid, imensitățile libere ale cîmpului, satele vesele și colorate, orașele pasionante, cu zarva și posibilitățile lor nemărginite și, într-unul din aceste orașe, un circ strălucind de lumini, înconjurat de gură-cască, mirosind a fiare sălbatice, a cai, acetilenă și mașini. Sub cupola de-o înălțime impresionantă, trapeziștii sînt lansați în spațiu. Orchestra se întrerupe brusc, se opresc și respirațiile, inimile... Omul în tricou descrie o traiectorie uluitoare, se agață ca printr-un miracol, și strigătele de bravo se dezlănțuie. Acolo trebuie să se ducă Nusillon, numai acolo tatăl său nu va veni să-l caute.

Așadar n-are încotro ! Un șef trebuie să știe să riște totul. Există momente cînd trebuie să fii prudent și momente ale îndrăznelii. Cei doi băieți se încleștează de scară și o tîrăsc ca pe o grapă care distruge brazdele, face să scrîșnească pietrișul și ridică norișori de praf. Nu-i nimic ! Zidul e aproape, aleea cu carpeni la fel. Ultimul pas, ultimul efort... Uff ! La capătul puterilor, copiii se aruncă la pămînt. Dar au prețioasa scară și o țin strîns la piept. În cîteva minute vor trece de cealaltă parte, vor fi dincolo de zidurile colegiului.

*

— Ei, ștrengarilor ! Asta-i bună ! Ce-or fi făcînd acolo micile pușlamale ?

Părintele Bricole l-a apucat de gleznă pe Nusillon, care se află în vîrful scării, pe punctul de-a sări peste zid, iar Patafiat, care n-a urcat decît primele trepte, începe să tremure din toate mădularele.

Cu cîteva clipe mai înainte, părintele Bricole a avut nevoie de scară pentru o reparație. Negăsind-o sub șopron, și-a zis : „De bună seamă că au lăsat-o pe-acolo neglijenții aceia !", gîndindu-se la zidarii care veniseră în ultimul timp. Și s-a apucat să-și caute scara, foarte tacticos, cercetînd florile care-i plac, verificînd bunăstarea pomilor fructiferi. Tocmai se uita la ramurile unui păr, cînd a zărit cu cîțiva metri mai încolo vîrful scării sale, care, acționată de niște mîini invizibile, descria pe cer o curbă nehotărîtă, se clătina ca și cînd ar fi fost gata să cadă, pentru a se propti apoi solid de creasta zidului. Cine oare putea să umble cu scara asta într-o zi cînd nu se afla nimeni în colegiu și, mai ales, s-o manevreze astfel ? Se apropie, deci, să vadă despre ce era vorba.

Părintele Bricole nu-l cunoaște pe Patafiat, din secția celor mici. Dar îl cunoaște bine pe Nusillon, care a venit nu o dată să se refugieze în coliba lui. Fără să dea drumul piciorului, exclamă :

— Ei, poftim, ei, poftim ! Așadar, tu erai ! Te caută peste tot de trei zile încheiate, și tu stai cocoțat acolo ca un motan ! Hai, dă-te jos ! O să cazi și cine știe ce-o să pățești.

Glasul acesta are ceva irezistibil : tonul plin de bunătate, care înduioșează și dezarmează. Surprins de accentul unei voci furioase, Nusillon, fără îndoială, s-ar fi zbătut, ar fi încercat imposibilul ca să se desprindă și să sară totuși de cealaltă parte, unde ar fi avut mari șanse de-a se schilodi, căci, lucru pe care nu-l știa, zidul grădinii de zarzavat se sprijină în acest loc pe-un zid de susținere, ceea ce face ca din vîrful său pînă la pajiștea de jos să fie o distanță de vreo cinci metri. Poate că, riscînd chiar să-și rupă vreo mînă sau vreun picior, Nusillon s-ar fi aruncat cu capul înainte în această încercare disperată, dacă accentele de prietenie nu i-ar fi micșorat spiritul de hotărîre tocmai în clipa cînd, într-un interval de cîteva secunde, era în joc destinul său. Forțele de rebeliune sînt învinse de acest glas ce făgăduiește indulgență. Nu-i mai rămîne decît să coboare și să se predea.

— Acum, copii, voi ați adus-o, voi o să mă ajutați s-o duc înapoi ! spune blînd părintele Bricole.

E vorba de scară, pe care a şi apucat-o de-un capăt. Îi obligă pe băieţi s-o ia de celălalt capăt şi s-o ducă, mergînd înainte. E un alai destul de jalnic în grădina de zarzavat a internatului, către orele două după-amiază, sub lumina arzătoare şi batjocoritoare a soarelui !

Scara e repusă la locul ei, cu multă grijă, sub şopron. Acest simplu gest marchează sfîrşitul unui vis. Atunci nervii cedează, mîndria se dă bătută. Doi aventurieri îndrăzneţi, un acrobat de circ şi un inventator, redeveniţi nişte şcolari vinovaţi, izbucnesc în suspine.

— Cel puţin aţi mîncat ?

Băieţii fac semn că nu. Părintele Bricole îi conduce pînă la baraca lui şi îi închide acolo pînă se duce să vadă ce se poate găsi de mîncare în sala de mese şi pe la bucătărie, fără a spune nimănui nimic. Se întoarce repede cu o mulţime de merinde şi chiar bunătăţi. Le dă de mîncare celor doi fugari. E un moment plăcut, de răgaz, de reconfortare. Şi răgazul va mai dura încă vreo cîteva ore, deoarece întregul colegiu e plecat la iarbă verde.

Părintelui Bricole îi şedea pe limbă această observaţie : „În ce hal aţi ajuns, sărmani copii !“ Voia să spună : atît de murdari, zdrenţăroşi, obosiţi ! Dar se reţinu. Se gîndi că erau mai înduioşători aşa, cu aerul lor de suferinţă. Or, el nu ştia bine ce soartă îi aştepta pe cei doi vinovaţi, o soartă probabil destul de tristă, şi în ce fel va interveni pentru ei, căci din prima clipă îi venise gîndul să intervină pentru prizonierii săi. Îi părea cam rău că-i reţinuse, dar era de datoria lui, de bună seamă, deoarece îi surprinsese — dealtfel fără voia sa ! Şi apoi, unde s-ar fi putut duce bieţii copii ?

Uimitoarea prospeţime sufletească a părintelui Bricole îi menţinea, în ciuda vîrstei, rara însuşire de a fi întotdeauna pe picior de egalitate cu copiii. Era singurul adult din colegiu în stare să-i înţeleagă cu adevărat, să ia în serios ceea ce e serios, suferinţele lor, pornind de la principiul că necazurile copiilor sînt pe măsura lor, căci fiinţele, la toate nivelurile, îşi au întotdeauna partea lor de durere. Socotea că nişte dureri nemeritate sau de neînţeles pot schilodi sufletul copiilor, pentru că ei au sufletul mai delicat, iar impresiile copilăriei, înregistrate o dată pentru totdeauna, formează orchestraţia sentimen-

tală a vieții ulterioare. Gîndea că există aproape la toți copiii ceva prețios și cald, care poate să încolțească sau să se usuce, dar că această bogăție nu poate fi fructificată cu metode dure, cu învățături seci și inflexibile. Pentru el, ceea ce se cheamă „copilăresc" nu avea nimic inferior sau lipsit de rațiune, dar îi atribuia mobiluri pe care adulții, cu egoismul lor grosolan, nu le înțeleg. Gîndea că mulți copii rămîn închistați deoarece nu se pot încrede, că teama le alterează multe daruri și că, în ceea ce-i privește pe copii, oamenii nu-și fac serios datoria. De altfel, se gîndea la toate acestea mai puțin decît am spus aici. Mai curînd le simțea, deoarece rămăsese el însuși simplu, curat și nepizmaș, un copil bătrîn, căruia îi era lui însuși teamă de oameni, de răutatea și de vanitatea lor meschină.

În fața lui Nusillon și Patafiat, zîmbind cu bunătate, părintele Bricole chibzuia. Fuga celor doi copii, acum jalnici și obosiți, și în fond atît de neliniștiți, în pofida sporovăielii lor nostime de păsărele care au dat de căldură, avusese cauze adînci, probabil dureroase. Puțin mai tîrziu avea să-i predea autorității, neputînd face altfel. Îi va preda fără condiții ? Nu avea de gînd. Inimile copiilor sînt pline de taine grele, vecine cu drama. Dorea să cunoască taina acestor doi băieți, pentru a-i putea apăra mai bine în momentul cînd toată lumea va fi împotriva lor. Știa că adevărul bunului Dumnezeu și dreptatea lui, în cazul de față, erau cu totul altceva decît aplicarea strictă a unui regulament.

Văzîndu-i cum trăncănesc și ronțăie veseli, părintelui Bricole îi venea greu să-i întristeze. Totuși, în cele din urmă, se hotărî :

— Așadar, zise el deodată, o făcurăți de oaie ! Ce v-a venit ?

Băieții tăcură. Fuseseră atinși la punctul sensibil : inimile lor, neîncrezătoare, se strîngeau instinctiv. E groaznic nu numai să suferi, ci și să te întrebi dacă o atare suferință nu e cumva rușinoasă, de nemărturisit, întrebare pe care și-o pun fără încetare copiii abandonați. Dar Nusillon și Patafiat văzură strălucind în privirea limpede a părintelui Bricole o flăcăruie atît de încurajatoare încît au simțit că nu vor avea niciodată un prilej

mai bun de-a se mărturisi, şi ei ardeau de dorinţa de-a o face, aveau realmente mare nevoie de acest lucru. Nu-i mai reţinea nimic altceva decît pudoarea.

De aceea se slujiră unul de altul, vorbind fiecare pentru celălalt.

— Din cauza mamei lui... zise Nusillon.

— Din pricina tatălui său... explică Patafiat.

— Mămica lui nu mai vrea să-l vadă... arătă Nusillon.

— Tatăl lui îl bate prea mult... interveni Patafiat.

— Plîngea tot timpul... stărui Nusillon.

— Îi era prea frică... afirmă Patafiat.

Acum vorbeau, vorbeau... Fiecare înfăţişa amănunţit durerile celuilalt, cu o intensitate care îşi avea sursa în propria sa amărăciune şi cu o abundenţă de amănunte pe care n-ar fi cutezat să le pomenească istorisindu-şi propriile necazuri. Patafiat schiţa un excelent portret al soţilor Nusillon, tatăl feroce şi tiran, mama moale şi plîngăreaţă. Nusillon îl descria cu indignare pe domnul Aufraide ca pe călăul unei femei frumoase şi al unui copil lipsit de apărare. Rezulta un talmeş-balmeş de relaţii familiale şi de grozăvii în care bunul părinte Bricole nu se mai descurca, atît de mult se confundau, în vălmăşagul acestor relatări încrucişate, duritătile unei familii cu asprimile celeilalte. Lăsă aceste torente să curgă în voie, înainte de-a le canaliza. Era prima izbucnire, atîta timp stăpînită, şi cei doi băieţandri îşi uşurau inimile de-a valma, dacă se poate spune astfel.

Mai tîrziu totul fu reluat, plecîndu-se de la început. Părintele Bricole făcu astfel cunoştinţă cu două familii burgheze în care caracterele şi pasiunile jucau un rol considerabil, rol care avea repercusiuni grave şi profunde asupra sufletului celor doi şcolari. Ei îşi povesteau acum fuga cu o anumită indulgenţă. Isprava lua un aspect eroic de care erau destul de mîndri... Mîndrie ce le poate fi iertată, deoarece constituia singurul profit al expediţiei, şi acest profit nu compensa nici pe departe sancţiunile a căror ameninţare plana asupra lor. Băieţii explicară cum se cunoscuseră şi se împrieteniseră, cum descoperiseră intrarea podului, cum adunaseră o rezervă de alimente şi cum trăiseră în pod trei zile. Părintele Bricole rîdea din toată inima. Nu găsea nimic rău în toate acestea.

Dimpotrivă, se simţea înduioşat atît de cauzele ce-i determinaseră, cît şi de proiectele unui viitor trapezist şi ale unui viitor inventator care, după o zi plină de emoţii, picau de somn.

Către orele şapte seara, pe neobservate, micul Patafiat adormi pe patul de nuiele. Nusillon îi şopti părintelui Bricole, cu ironia afectuoasă a celui puternic care veghează asupra celui slab :

— Doarme, părinte, priviţi-l !

Două minute mai tîrziu închise şi el ochii şi adormi, lîngă plăpîndul său tovarăş de necazuri.

În baraca unde lumina scădea tot mai mult, părintele Bricole privea cu melancolie la cei doi copii hărţuiţi, care dormeau cu o totală încredere. Această încredere înduioşătoare îl punea în situaţia de ocrotitor al lor ; şi e foarte adevărat că nu-l aveau decît pe el ca să-i apere întrucîtva de toţi şi de toate. Chipul uman dă la iveală tot ce are sufletul mai tainic în timpul somnului, care îl expune astfel, fără apărare, celor mai pătrunzătoare examene. Cele două chipuri luminoase, cu gurile întredeschise, străluceau de tinereţe curată şi de naivitate, iar dacă expresia lor era alterată de ceva imperceptibil, aceasta era prezenţa unei obsesii dureroase de care bieţii copii nu erau eliberaţi nici măcar în somn.

Părintele Bricole îşi luase mătăniile şi le prefira maşinal, una cîte una, printre degete. Dar se adresa cerului într-un fel mai direct : „Dumnezeule îndurător, murmura el, trebuie totuşi să-i ajut pe aceşti doi copii ! Au un mare necaz, asta e toată povestea lor. Dar ceilalţi vor voi oare să înţeleagă ?“ Ceilalţi... adică superiorul, directorul de studii, consiliul de disciplină, cei care aplicau cu răceală articolele unui cod stabilit dinainte, fără a ţine seamă de cazurile particulare. Să condamni e uşor, să înţelegi e un lucru greu, omenesc şi milostiv. Lucru de laudă e să ierţi şi să cercetezi cine merită iertarea...

Aşa gîndea părintele Bricole, cu şiragul de mătănii în mînă, în timp ce se lăsa noaptea. Se simţea înspăimîntat de rolul de mijlocitor pe care întîmplarea i-l încredinţa. Nu că n-ar fi ştiut ce să spună, nu că n-ar fi avut

spiritul şi inima pline de argumente şi dovezi, dar se temea ca nu cumva recomandaţia lui să fie dăunătoare copiilor (nu se afla niciodată de partea cea bună a baricadei, împrejurările nu-l rînduiau niciodată printre cei puternici, printre cei care se intitulează „cei drepţi"). De astă dată regreta că nu posedă siguranţa şi abilitatea oamenilor care fac cariere strălucite. Nu pentru el, Doamne fereşte ! Numai pentru a-i salva pe Nusillon şi Patafiat, atîta tot. Odată îndeplinită această sarcină, ar fi revenit bucuros la coliba lui de meşteşugar, cu nimic mai mîndru sau mai ambiţios ca înainte. Să cîrpească, să robotească modest, aceasta era menirea lui. Nu dorea nimic mai mult, afară de cazurile cînd i se oferea prilejul să facă uneori un pic de bine. Îi iubea pe cei slabi.

Noaptea intrase în drepturile ei cînd un zgomot surd vesti întoarcerea elevilor, iar colegiul, repopulat deodată, îşi reluă viaţa obişnuită.

Bătrînul preot îşi puse la loc mătăniile şi ieşi din baracă, răsucind cheia de două ori în broască. Apoi, vîrî cheia în buzunar. Noaptea era frumoasă, bolta plină de stele. Aruncînd o privire spre constelaţiile ce clipeau încurajator în depărtare, îşi făcu o cruce mare şi îşi spuse în sinea lui :

— Iar acum, părinte Bricole, hai să mergem la domnii noştri !

Porni în căutarea superiorului, pe care-l găsi în pragul camerei lui. Intrînd la dînsul, îi spuse :

— Am aflat cîte ceva despre Nusillon şi Patafiat.

— Au fost găsiţi ? Unde se află ?

— Sînt bine deocamdată.

— Departe de aici ?

Părintele Bricole nu răspunse la întrebarea superiorului.

— Părinte, zise el cu hotărîre, eu nu sînt decît umilul părinte Bricole, mai mult ţăran şi muncitor decît preot...

— Dar, zise cu indulgenţă abatele Fuche, ne aduci multe servicii...

— Cu ciocanul, fierăstrăul, rindelele şi lampa de sudură, fac tot ce pot, şi nu-mi precupeţesc osteneala. Dar astăzi trebuie să fac ceva mai mult. Am prilejul să fac

un mare serviciu unor mici creştini care nu sînt răi de tot. Părinte, vă voi istorisi povestea lui Nusillon şi pe cea a lui Patafiat...

*

Domnul Aufraide era dintre acei oameni, din fericire destul de puţini, care în orice împrejurare nu acţionează decît din pasiune şi care, în afara pasiunii, nu valorează nimic, căci monotonia şi liniştea sînt pentru ei lucruri mult mai cumplite şi mai deprimante decît o înmormîntare. Pasiunea amoroasă, în primul rînd, jucase în existenţa lui un rol important şi, în ultimă analiză, aproape întotdeauna destructiv.

Pasiunile domnului Aufraide erau ciclice. Cam o dată la cinci ani întîlnea „femeia vieţii sale", şi urma o nouă îmbătare catastrofală, în sensul că impetuosul îndrăgostit îşi lichida dintr-o trăsătură de condei tot trecutul, arunca peste bord fiinţe, aranjamente, situaţii, fără cea mai mică ezitare, fără remuşcări, şi pornea iarăşi spre o altă aventură, incomparabilă, pe care o credea sincer definitivă, ceea ce nu se întîmpla niciodată. Şi, după cum era de presupus, nici nu se putea întîmpla vreodată, căci era logic să se creadă că domnul Aufraide, după ce întîlnise şi părăsise mai multe femei ale vieţii sale, nu avea să se oprească aici şi, în mod fatal, cele mai divine şi mai irezistibile creaturi tot urmau să i se dezvăluie pînă la urmă.

Indiferent ce-ar fi rezervat viitorul, un lucru era sigur. Odată depăşite primejdiile, rezistenţele, jurămintele patetice şi întrevederile sfîşietoare, domnul Aufraide, revenindu-şi din exaltare, găsea în curînd fadă — dacă nu chiar cu totul insipidă — persoana îndumnezeită timp de cîteva luni şi pentru care, cu inima împăcată şi plină de frenezie, tulburase familii, călcase în picioare convenienţe, aruncase doliul sau disperarea în inimi. Nu se complăcea decît într-o ambianţă de delir şi dramă. Avea nevoie de înfrigurare, paloare, ochi încercănaţi şi fiori de febră. Nu voia decît amante cu simţurile rătăcite, care să trăiască numai pentru el şi prin el.

De îndată ce rîvnea la o nouă femeie, pornea s-o cucerească, îşi consacra tot timpul ca s-o obsedeze, s-o

acapareze, s-o subjuge. Avea nevoie de carnea, de fibrele, de gîndurile ei, fără nici o reticență, amintire sau părere pe care să n-o fi controlat, fără nici un suspin căruia să nu-i cunoască sensul. Își ameţea iubita, o hipnotiza, o anihila.

În sfîrșit, era a lui, cu totul a lui, așa cum dorise să fie. Iat-o, în sfîrșit, marcată ca de-un fier roșu de personalitatea lui devorantă. Atunci, descoperea că ființele sînt mereu insuficiente, că nu se reînnoiesc, că nici o femeie nu era în stare să risipească plictiseala în care se scălda natura lui întunecată și exclusivistă. Trăia nutrind această concepție, acordînd din ce în ce mai puțin interes partenerei sale, socotindu-se cu totul lipsit de dorința de-a mai întreprinde ceva, pînă în ziua cînd în raza lui de acțiune apărea o nouă creatură fermecătoare, pentru care, de îndată ce-o vedea, se arunca din nou în vîltoarea unor speranțe nebunești, distrugeri și dezordini.

După zece luni de căsnicie, domnul Aufraide se afla la punctul cînd, toate ravagiile fiind consumate și soția începînd să-i fie o povară, dorea să se elibereze de lanțurile pasiunii. Trebuia să recunoască evidența : cea de a cincea „femeie a vieții sale" nu era decît o decepție, o greșeală în plus, greșeală devenită posibilă din cauza refulărilor unei lungi perioade de singurătate și liniște excesivă care precedase întîlnirea cu Eliane. La domnul Aufraide năprasnicele furtuni amoroase alternau cu intervale de mai multe luni sau chiar ani („singurele perioade productive din viața mea", spunea el mai tîrziu), în cursul cărora nu ținea seama decît de fanteziile și curiozitățile sale, preocupîndu-se numai de activitatea lui. Concluzia la care revenea mereu era aceea că o femeie care să se țină scai de dînsul nu era nicidecum ceea ce îi trebuia. Din păcate, avea darul seducției și știa să fie un amorez fermecător, un amant înfocat, inventiv și plin de atenții, de care partenera nu se putea sătura. Dar se sătura el. Din clipa cînd ființa pentru care își dăduse atîta osteneală era stăpînită, frămîntată și dominată, îi spunea : „Și pentru ce ? Ca să aud mereu aceleași gungureli, ca să constat că toate fac aceleași eforturi de-a ne acapara și a ne seduce pe măsura puterilor lor ? Îmi pierd timpul !"

Dar e mai ușor să seduci decît să te debarasezi de-o amantă extaziată. Iar Eliane, după ce la început fusese rezervată și cam sceptică, nevăzînd în această legătură decît o plăcere trecătoare de care avea să se elibereze ușor, își spunea acum că dragostea, și mai cu seamă această dragoste, va însemna pentru ea viața sau moartea.

Se înțelege deci că domnul Aufraide, bucuros să găsească soției sale o preocupare al cărei obiect să nu mai fie el, a primit fără neplăcere scrisoarea de la Sainte-Colline care anunța că tînărul Robert Patafiat, făcîndu-se vinovat de-o greșeală gravă, avea să fie retrimis familiei sale.

— Foarte bine ! zise calm domnul Aufraide, o să-ți ții feciorul lîngă tine. Îl vom înscrie ca extern la liceu. I se potrivește mai bine. Copilul acesta nu e făcut pentru internat.

— Dar, obiectă doamna Aufraide, care se temea ca întorcea fiului ei să nu-i înstrăineze soțul, nu spuneai tu anul trecut că regimul de internat e singurul în stare să formeze elemente strălucite ?

— Desigur, zise domnul Aufraide, cînd e vorba de naturi puternice, care trebuie mlădiate. Dar fiul tău e o natură gingașă.

— Dar, dragul meu, mai stărui doamna Aufraide, nu susțineai tu că aceste naturi trebuie înăsprite, și că astfel li se face un serviciu ?

Domnul Aufraide, slavă Domnului, nu se lăsa încurcat de propriile sale contradicții și știa să aducă, în favoarea tezelor contrarii, argumente chibzuite, înțelepte și de necombătut. Răspunse :

— Se înțelege, draga mea, că unele naturi molatice au nevoie să fie înăsprite. Dar fiul tău are o fire tandră, afectuoasă, ceea ce nu e nicidecum același lucru. Față de astfel de firi e, dimpotrivă, o adevărată datorie să nu te atingi nici de prospețimea, nici de sensibilitatea lor. În fond, chiar în interesul lui Robert, pe care acum am ajuns să-l cunosc mai bine, nu-mi pare rău de acest deznodămînt. Băiețașul va fi extern. E preferabil, pe de o parte, să fie supravegheat mai de aproape, iar pe de altă parte, îți va ține tovărășie, scumpă Eliane. Și apoi, nu e atît de bine să desparți copiii de mamele lor. Spiritul de fa-

milie n-are nimic de cîştigat în astfel de cazuri. Găsesc că azi nu se mai acordă destulă grijă familiei, şi asta nu e bine, căci familia stă la baza societăţii. Cînd într-o ţară familiile se dezbină, totul se descompune.

*

Domnul Nusillon nu încetase să-l intoxice pe abatele Fuche cu telegrame teribile, cîte trei pe zi, cîtă vreme fiul său nu fusese regăsit. Îşi lua foarte mult în serios noul său rol de tată disperat. Ceea ce nu-l împiedica s-o zgîlţîie zdravăn pe doamna Nusillon, mai plîngăreaţă şi mai buhăită ca oricînd, strigîndu-i : „Vezi ce face fiul tău ? O să sfîrşească întocmai ca ticălosul de Eugène, frate-tău !"

Domnul Nusillon excela în aceste jocuri duble, care-i îngăduiau să pozeze peste tot în victimă. Pe de o parte, nefericitul îşi vedea căminul infectat de sîngele impur al neamului Mortifioux ; pe de altă parte, se angajase cu colegiul într-o luptă din care spera să tragă oarecare profit, sub forma unei despăgubiri (pentru privarea sa de bucuriile părinteşti), care să poată fi scăzut din restanţa de taxă datorată pentru educaţia fiului său. Adopta concomitent aceste două atitudini, contînd pe-un dublu beneficiu. Acasă, sărmana doamnă Nusillon neştiind ce să mai facă pentru a i se ierta josnicia familiei sale, îşi îngrijea stăpînul cu un devotament de sclavă. La Sainte-Colline, se va vedea...

O telegramă de la colegiu îl informă, în sfîrşit, pe domnul Nusillon că fiul său fusese regăsit sănătos şi teafăr. Era invitat să vină să constate perfecta lui stare de sănătate. Domnul Nusillon luă trenul, într-o stare de spirit destul de contradictorie. Trebuia să intre în pielea unui tată iubitor care, cu lacrimi de bucurie, îşi regăseşte copilul pierdut. Pe lîngă aceasta, mai trebuia să şi manevreze în aşa fel încît să rezolve cît mai bine problema financiară. Era vorba, în fond, de-a îmbina emoţia cu simţul practic, dozaj care cerea multă supleţe.

Cînd s-a deschis uşa micului vorbitor unde domnul Nusillon fusese introdus de îndată ce sosise la colegiu, cel ce intră nu era nici părintele superior, nici fiul său.

În locul lor, îl văzu ivindu-se pe burduhănosul abate Ragraton, optimist, bonom şi cu o respiraţie acidă, mirosind puternic a vin alb. Economul merse drept la ţintă, cu o vioiciune ademenitoare :

— Aşadar, dragă domnule, zise el despăturind extrasul de cont, vom tranşa numaidecît mica noastră afacere. Totalul e de opt sute cincizeci şi şase de franci şi cîteva centime.

Domnul Nusillon cunoştea foarte bine această cifră ! Dar, spre marea lui uimire, lucrurile nu se desfăşurau de fel aşa cum sperase. Încercă să-i găsească nişte chiţibuşuri acestui bătrîn vulpoi de abate Ragraton, care, la prima vedere, nu părea prea şiret.

— Am venit să-mi revăd fiul, domnule econom. Asta e prima mea grijă.

— Bine, bine, o să vină, dragă domnule, de îndată ce ne vom fi pus de acord.

— Şi să vorbesc cu părintele superior.

— Îi părea tare rău că trebuie să plece, şi m-a rugat să vă prezint scuzele lui. Monseniorul arhiepiscop l-a chemat azi-dimineaţă, foarte urgent.

Domnul Nusillon înţelese că avea de-a face cu viclenia preoţească, că va fi înconjurat de tăcere, că i se vor pune piedici şi nu va vedea pe nimeni. Încercă totuşi să lupte, să cîştige ceva, o sută de franci, sau măcar cincizeci... Aruncă o privire contului.

— Opt sute cincizeci şi şase de franci, zise el, asta era înainte de cele întîmplate. Dar de atunci, din vina dumneavoastră, am avut cheltuieli : călătorii, telegrame şi griji care m-au făcut să-mi pierd o mulţime de timp...

— Ne-am gîndit, desigur, la toate, dragă domnule, zise cu bunătate abatele Ragraton. Şi tocmai din acest motiv n-am mai socotit nici noi cheltuielile pe care a trebuit să le facem cu cercetările. E o sumă frumuşică !

— Dar, mai încercă să obiecteze domnul Nussilon, răspunderea dumneavoastră...

— Despre asta s-ar putea discuta la nesfîrşit, şi ne-am pierde vremea. Şi-apoi, băiatul... rămîne la noi, sau nu ?

În acelaşi timp, abatele Ragraton împinse hîrtiile înainte, cu un gest încurajator şi fără replică.

— Pot să scriu „achitat" pe facturi, nu-i aşa ?

— Scrieți, răspunse sec domnul Nusillon, o să vă completez un cec.

— Perfect, perfect ! zise liniștit abatele Ragraton. Vedeți, dragă domnule, datoria e datorie, dar ce-ai plătit e bun plătit, îți dă o ușurare foarte plăcută. Uiți greu ceea ce datorezi, dar uiți foarte repede cînd ai plătit.

Luă cecul, îl verifică cu grijă și îl împături.

— Puștiul va veni imediat, declară el, retrăgîndu-se, numai zîmbet.

Și își deschise tabachera.

O forță explozivă și congestivă clocotea în pieptul domnului Nusillon, ființă batjocorită ce nu înregistra decît afronturi, dintre care acesta din urmă era cel mai usturător pentru amorul său propriu : fusese tras pe sfoară. Da, acest preot gras, cu sutana soioasă, cu respirația gîfîitoare și chipul plin de bubulițe, acest groaznic Ragraton, cu dulcegăria lui exagerată, îl păcălise fără doar și poate ! Pe cine să dea vina ? Îi veni în minte, firește, vechiul său cal de bătaie : ura față de familia Mortifioux. Toate neplăcerile îi veneau de la fiul său, jalnicul cretin, care moștenise de la maică-sa respingătoarele instincte ale neamului detestat !

În acea clipă își făcu apariția școlarul fugar, lamentabilul și dezonorantul posesor al buletinului cu minus treizeci și unu de puncte. Nici pomeneală să fie tăiat în cinstea lui vițelul cel gras ! Dealtfel, nici Nusillon, în ceea ce-l privea, nu-și închipuise măcar o clipă că tatăl său, ca urmare a cine știe cărei schimbări miraculoase, îl va întîmpina nebun de bucurie. De aceea, după ce închise ușa, prevăzînd că această întîlnire nu prea avea șanse de a începe altfel decît cu o formidabilă pereche de palme, Nusillon se ținea prudent la distanță. Avea acel aer total stupid care-l exaspera atît de mult pe domnul Nusillon ; la rîndul său, domnul Nusillon avea acea înfățișare feroce care-l arunca pe băiat într-o stare de idiotenie paralizantă. Între ei nimic nu se schimbase. Tatăl și fiul se regăseau ca mai înainte. Vechile sentimente de totdeauna se impuneau cu o forță de neînlăturat, cu forța eredităților exprimate de fiecare dintre ei, spre nefericirea și furia celuilalt. Trebuia făcută însă o remarcă : odioasa ereditate a lui Nusillon ajunsese totuși pînă la el prin

intermediul tatălui său, astfel încît ar fi fost în drept să-i obiecteze : „Cretin, dar din vina cui ?“ Poate că tocmai posibilitatea logică a unei astfel de întrebări îl exaspera atît pe domnul Nusillon, în fața acestui chip stupid și modelat totuși de către natură după propria-i asemănare. Deși modificat întrucîtva prin contribuția celor din neamul Mortifioux, ceva ancestral și autentic Nusillon era înscris, cu trăsături de neșters, pe chipul copilului înspăimîntat. Această asemănare evidentă împinse la paroxism mînia tatălui. El tună, arătînd spre parchetul de la picioarele sale și simțind ca o mîncărime în palmă :

— Apropie-te, dobitocule !

Nusillon, cu coatele depărtate de trup și gata să pareze, păși încet spre supliciu.

Dar, în clipa aceea, ușa se deschise, lăsînd să treacă un preot mărunțel, cu o înfățișare stîngace, care, spre marea mirare a domnului Nusillon, veni să se interpună între tată și fiu, fără a rosti nici un cuvînt pentru a-și explica prezența. Micul preot, atît de straniu, ațintì asupra domnului Nusillon o privire pătrunzătoare și atît de limpede încît acesta n-o putu susține și roși fără să-și dea seama de ce.

— Pentru ce nu-l iubiți ? întrebă el încet.

— Ce vă privește ? răspunse brutal domnul Nusillon.

— Numai iubirea mîntuiește, rosti fără să se tulbure micul preot. Am venit să v-o amintesc.

— Cine v-a trimis ? mîrîi domnul Nusillon.

— Cel care a spus : „După cum judeci, așa vei fi judecat“.

Privirea limpede, lipsită de ură, îl ținea pironit în loc pe domnul Nusillon, care simțea că-l cuprinde o stînjeneală necunoscută pînă atunci. Micul preot profită de aceasta pentru a se întoarce spre școlarul care aștepta tremurînd să i se decidă soarta :

— Du-te, Nusillon, înapoi în clasă și vino cît mai des la mine. Ai să vezi că bunul Dumnezeu te va ajuta pînă la urmă, căci el e întotdeauna milostiv cu cei nevinovați. Du-te și fii în pace, micuțul meu Nusillon. Îi voi spune tatălui tău ceea ce trebuie să știe.

Astfel, micul Patafiat își regăsi mama pentru a nu o mai părăsi niciodată, iar Nusillon, tocmai în săptămînile

cînd a avut cel mai rău buletin de note şi cînd a încercat să şi fugă, n-a fost bătut de tatăl său. Aceste două minuni modeste — dar mari prin consecinţele lor — trebuie puse pe seama părintelui Bricole, care, după ce le-a înfăptuit, s-a întors smerit în coliba lui.

X

Şi acum, dragi copii...

Doamnelor, domnilor, părinţi,
şi voi, dragi copii,

Iată şi sfîrşitul anului, al anului şcolar, singurul care contează cu adevărat în mica noastră cetate a educaţiei, a învăţăturii oneste şi a solidelor principii creştine, singurul care contează în această casă unde totul se petrece sub privirea lui Dumnezeu, conform legilor Lui, căci scopul nostru, al tuturor, e să ne întoarcem într-o bună zi la El, cu suma operelor noastre.

Astăzi, dragi copii, se încheie sarcina noastră comună, care se baza ieri, aşa cum va fi şi mîine, pe colaborarea tuturor bunăvoinţelor adunate aici. Aş vrea să vă daţi seama bine, în clipa acestei despărţiri, că cei care de nouă luni încoace v-au fost învăţători sînt prietenii voştri şi că n-au încetat niciodată de a vă fi prieteni, în pofida severităţilor necesare ale şcolii, în pofida obligaţiei pe care o aveau de a vă impune respectarea unei discipline ale cărei rigori, adesea, nu erau mai uşoare pentru ei decît pentru voi. Cu amintirea acestei prietenii profunde şi utile — în ce măsură, veţi vedea mai tîrziu — aş vrea să ne despărţim. Într-o atmosferă de prietenie reciprocă şi cu deplina conştiinţă a ceea ce ne datorăm unii altora.

Această zi atît de aşteptată, ziua de 18 iulie 1913, era în adevăr ultima zi a anului şcolar. Bagajele erau făcute şi fuseseră chiar transportate la gară. Nu mai rămînea, înainte ca porţile curţii de onoare să fie larg deschise, decît să se procedeze la împărţirea solemnă a premiilor.

În sala de festivități, în fața cortinei coborîte, superiorul își rostea discursul anual de închidere. În primele două rînduri de scaune stăteau preoții, îmbrăcați în sutana numărul unu. Arboraseră cu acest prilej un aer grav, aerul atît de aparte al meditației ecleziastice, pătruns totuși de-o bunătate indulgentă și senină. În spatele preoților, cele trei secții în uniformă, în ordine : cei mici, cei mijlocii și cei mari, își ocupau băncile obișnuite. În sfîrșit, îndărătul colegiului propriu-zis, pe scaune anume pregătite, se aflau grupate familiile, în mare ținută.

Cum spațiul era limitat, puteau fi văzuți în fundul sălii oameni în redingotă, părinți de-ai elevilor, care stăteau în picioare, atenți, cu brațele încrucișate. Erau, în majoritatea lor, bărbați cu un pic de chelie, cu barbă, cu nelipsita burtă, atribut demn și respectabil al persoanelor cu greutate. Eliberați de mult timp de nerăbdarea, veleitățile și ambițiile cam nechibzuite ale tinereții, scopurile lor fiind atinse sau pe cale de a fi, iar cariera definitiv trasată, se bucurau de soliditatea demnă de invidiat a maturității, fără nici o altă grijă decît aceea de a nu compromite întru nimic avantajele dobîndite cu răbdare și renegînd uneori vechi visuri ale adolescenței, cărora nu le mai păstrau nici amintirea. Erau acum părinți, adică exemple create de natură, în deplin acord cu cele mai bune precepte religioase și civice. Acest rol nu-i înspăimînta. Puternici prin experiența lor și printr-o reușită cît se poate de evidentă, se simțeau în stare să-i învețe pe copiii lor, aflați la vîrsta iluziilor, că trebuie să facă fără șovăială o alegere înțeleaptă și prudentă între un ideal incert, dealtfel îndoielnic și de-o onorabilitate mediocră, și activități mai puțin fanteziste, dar mai sigure, care rezervă rapid celui sîrguincios și docil un loc bun în societate. Farmecul aventurii, atracția poeziei, gustul independenței, căsătoria din dragoste, pasiunea pentru acțiuni dificile, căutarea generozității sau a unor însușiri intime superioare, iată, desigur, iluzii care îi încîntaseră și pe ei cîndva, dar de care știuseră să se dezbare din vreme. Era vorba acum de a scuti un fiu de aceste prostii și pierderi de timp, de a-l face să priceapă că în viața de toate zilele sînt mereu situații care îți im-

pun să renunţi la ceva, să-ţi tragi capul între umeri, să te cufunzi în masa amorfă, de a-l face să înţeleagă că poţi trăi astfel foarte bine, chiar fericit, numai să ştii să scapi de primejdiosul orgoliu care-i împinge pe unii adolescenţi pe căi fără ieşire, întrucît li s-a părut că zăresc, la capătul acestor fundături, o slabă licărire de stea, un mic reflex de sublim.

Viaţa înseamnă acceptare, şi se poate socoti om deplin acela care, după ce-a cîntărit bine riscurile şi avantajele, a ştiut să se aranjeze în aşa fel încît să accepte şi să aleagă profiturile, incontestabil superioare vorbelor frumoase. Viaţa nu e nicidecum aşa cum şi-o pot închipui copiii, care îşi fac atîtea iluzii extravagante. Viaţa întreagă e rezumată în acele priviri lipsite de speranţă pe care le schimbă între ei oamenii, începînd de la cincizeci sau şaizeci de ani, cînd, întîlnindu-se şi văzîndu-se atît de încărcaţi de amărăciuni, resentimente, boli, renegări, şi după ce le-au acceptat pe toate, după ce-au acceptat decrepitudinea, greşelile ireversibile, laşităţile disimulate, îşi spun ca nişte complici : „Ei, cum îţi merge ?“, iar celălalt răspunde : „Păi, merge... Merge !“ Viaţa „merge“, aşa şi nu alt fel, nu impetuos, nici liric, nici cinstit, nici cu mîndrie. Viaţa e un declin continuu, care macină sufletul şi trupul, e o disperare care creşte treptat, căci, începînd de la vîrsta maturităţii, ne cuprinde obsesia degradării noastre de neînlăturat, şi din acel moment avem drept însoţitor nedespărţit al singurătăţii noastre fantoma anticipată a ceea ce vom fi, spectrul hidos al trupului nostru descompus, şi viaţa nu va mai înceta să fie decît un dialog, o tocmeală cu moartea. Viaţa constă, poate, în a ne gîndi la moarte, şi poate că tocmai acest gînd ne aruncă în frămîntările pe care le numim viaţă.

Dealtfel, am minţi dacă am susţine că părinţii şcolarilor gîndeau astfel în acea după-amiază de 18 iulie, în sala pavoazată în care abundau florile gingaşe ale retoricii, manierele mondene cele mai alese şi concepţiile pline de vanitate ale familiilor. N-am cuteza să afirmăm că nişte idei atît de sever înlănţuite i-ar fi frămîntat mult în cursul existenţei lor, cu excepţia poate a doi sau trei dintre cei de faţă, înclinaţi spre reflecţii amare şi

spre triste presimțiri. Precizăm că era vorba de doi sau trei tați, destul de rușinați, în straie cam jerpelite și cu contul la bancă foarte compromis, care căutau să ascundă cît puteau — dar cu prea puțin succes — urmele dificultăților lor bugetare, consecințele unei cariere ratate și fără mari posibilități de ridicare. La cincizeci de ani împliniți, acești oameni care reflectau întunecați, care reflectau prea mult — lucru îngăduit persoanelor ce n-au nici un prilej de bucurie sau de triumf care să le mai abată gîndurile — își dădeau seama acolo, prin comparație, că deveneau indezirabili într-o societate atît de strălucită, că pierduseră partida. Și nu numai pe-a lor, ci și pe cea a copilului îngrijorat și vizibil nenorocit care ședea lîngă ei și căruia n-aveau ce să-i transmită, presupunînd că ar fi găsit mijloacele de a-i asigura o instrucțiune completă, ceea ce încă ar fi fost bine.

Ceilalți părinți nu-și puneau atîtea probleme, ceea ce era foarte cuminte și foarte decent, căci păreau destul de bine dispuși, simțindu-se moralicește foarte la largul lor. Moralul lor ridicat era, în fond, indispensabil pentru a suporta teribila căldură ce domnea în această sală înțesată, în timp ce afară termometrul arăta treizeci de grade la umbră.

Dacă cineva, bunăoară, l-ar fi întrebat pe domnul Pinoche, trufașul milionar, despre *mobilurile* vieții, l-ar fi făcut să rîdă pe acest bărbat roșu la față, spătos și bine clădit. Născut într-o ulicioară mizeră, unde tatăl său cîrpăcea mobile vechi și obiecte de faianță, iar uneori, poate, tăinuia chiar și lucruri de furat, avea azi plăcerea de a-și primi invitații într-un vast castel din secolul al XVIII-lea, a cărui fațadă principală dădea spre un minunat parc în stil francez, cu perspectiva, în depărtare, a unei alei de călărie și a unui heleșteu mărginit de păduri. Viața îi hărăzise domnului Saturnin Pinoche să devină milionar datorită propriilor sale puteri, fapt cu totul evident, și își îngăduia luxul de „a-și crește cei patru băieți la preoți", pentru că, declara el, „asta face impresie bună, orice s-ar spune". Să ajungi milionar, după ce-ai pornit de la cea mai sordidă calicie, prin specularea demolărilor, la care ai știut să adaugi la momentul oportun și

construcţiile, fără a dispreţui nici licitaţiile măsluite în culise (cum anume, era un adevărat mister), iată ceva ce poate constitui rostul şi justificarea unei vieţi, nu-i aşa ? „Am învăţat, spunea cu mîndrie domnul Pinoche, la marea şcoală care se cheamă *Cutreieră străzile şi descurcă-te*, şi pare-se că am fost un elev bun, nu ? Aşa că, să nu-mi vorbiţi mie despre văicăreţi, palavragii şi alţi trîntori !" Domnul Pinoche, omul ridicat prin el însuşi, pînă la cei cincizeci şi patru de ani ai săi, nu-şi pierduse nici cinci minute cu reflecţii metafizice. Avea convingerea nezdruncinată că şi pe lumea cealaltă ar fi reuşit să se descurce şi că, deci, era cu totul inutil să-şi frămînte mintea înainte de vreme. „Dar Dumnezeu, gîndiţi-vă la Dumnezeu, domnule Pinoche !" îi obiectase odată o persoană pioasă. Domnul Pinoche îi răspunsese făcînd cu ochiul în stilul său de vînzător ambulant căruia nu-i rezistă nimeni : „Dumnezeu ? Aş paria cu dumneavoastră că o să fac afaceri cu el şi că n-o să ies în pagubă !"

Desigur, domnul Pinoche reprezenta un caz aparte, cel al ascensiunii sociale prea rapide, realizată prin mijloace brutale şi probabil suspecte (nu se putea afirma nimic precis, dar de presupus se puteau presupune multe). Nimeni nu contesta faptul că adunase bani mulţi, şi nici genul de merit ce corespunde acestei isprăvi dificile (pentru care atîţia alţii se străduiau cu mai puţin succes), dar îi lipseau în chip deplorabil manierele corespunzătoare veniturilor sale şi contraria lumea prin cinismul, duritatea şi insolenţa lui. De aceea existau destui oameni care regretau că un astfel de individ, pornit de jos, ajunsese dintr-o dată în fruntea burgheziei. Acest regret, de altfel cu totul platonic şi formulat cu extremă prudenţă, nu făcea ca prietenia domnului Pinoche să fie mai puţin căutată, aşa că ceilalţi părinţi se grăbeau să-l salute şi chiar cu foarte mult zel, în speranţa de-a intra în relaţii mai strînse şi de-a fi invitaţi în faimosul castel, despre care se spunea că e plin de curiozităţi şi obiecte de valoare.

Totuşi, cîţiva oameni mîndri doreau să-şi compenseze inferioritatea financiară prin superiorităţi de alt ordin. Aceştia lăsau să străbată, în prezenţa domnului Pinoche, o fină nuanţă de rezervă semeaţă, care s-ar fi putut tra-

duce astfel : „Așadar, domnule Pinoche, sînteți acum aproape unul de-ai noștri. Sînteți la un pas de a fi admis printre persoanele bine. Atenție, dragă domnule Pinoche, atenție ! De-acum încolo sînt vorbe pe care nu trebuie să le mai spuneți și lucruri pe care nu trebuie să le mai faceți !“ Domnul Pinoche, care, firește, nu era prost, sesiza perfect aluzia și semnificația ei perfidă. Și răspundea în sinea lui : „Știu bine că eu, castelanul de azi, am debutat în viață ca peticar. Probabil că voi, nobili domni, n-ați fi putut reuși un asemenea tur de forță, și să faceți din asta un titlu de glorie ! Dar băieții mei, care au început ca fii de milionar, vor avea tot timpul s-o ia înaintea alor voștri. Va veni o zi cînd veți fi, poate, prea bucuroși să le agățați de gît fetele voastre !“ Cei mîndri bănuiau ce poate gîndi domnul Pinoche, și nu insistau. În fond, nu i-ar fi deranjat să întrețină relații cu milionarul, dacă acesta ar fi fost cît de puțin dispus să le recunoască o mică superioritate, dacă ar fi consimțit să le ceară, cîteodată măcar, un sfat cu privire la etichetă. La nevoie, s-ar fi mulțumit cu puțin... Dar domnul Pinoche, prea puțin schimbat de averea pe care o adunase, păstra în mod evident gusturile și obiceiurile caracteristice originii sale. Își bătea joc cu dezinvoltură de uzanțe, de bunele maniere și de oamenii cu fasoane. Nu se jena s-o spună, și sensul era : „Ori mă acceptați așa cum sînt, ori deloc“. Dealtfel, se întîmpla extrem de rar ca cineva să-i întoarcă spatele : nu trebuie uitat că zvonurile publice îi atribuiau o avere de cel puțin cincisprezece milioane. Ba erau unii care-l evaluau la mai mult.

Iată de ce domnul Pinoche, în această caldă și slăvită zi de 18 iulie 1913, personifica la Sainte-Colline — unde era ținta tuturor privirilor — tatăl în toată puterea cuvîntului, în toată măreția sa suverană, un tată ale cărui succese îi ocrotesc fiii, le netezesc drumul, le deschid larg porțile unui viitor lesnicios și măreț. Cei patru băieți Pinoche aveau un papa irezistibil, un părinte ce făcea invidia celorlalți. Cît despre domnul Pinoche, sigur de prestigiul său, sigur de solida avere în imobile și proprietăți pe care se baza acest prestigiu, nu i-ar fi displăcut ca cel puțin unul dintre fiii săi, Hubert, băiatul bătăuș,

căpăţînos, şarlatan, dar voluntar şi inventiv, slujindu-se de el, să facă să capituleze întreaga lume. Ceva trivial, puternic şi extrem de viclean, pe care-l descoperise la acest băiat, îi plăcea foarte mult. Domnul Pinoche se temea ca progenitura sa să nu degenereze, să nu-şi piardă îndrăzneala, obrăznicia şi sănătatea de fier cărora li se datora propriul său triumf. Dintre cei patru băieţi, numai Hubert, preferatul său, îi amintea trăsătură cu trăsătură ce fusese el însuşi în prima tinereţe : un ştrengar nesuferit şi foarte îndrăzneţ, căruia nimeni nu-i putea veni de hac. Crescînd, însă, acest ştrengar venise de hac celorlalţi, iar azi, devenit foarte greoi şi apoplectic, dar cu părul tot negru şi des, cu pasul ferm şi rinichii în stare perfectă, adăpaţi de cele mai renumite vinuri, digera fără nici o dificultate trufele, pateul de ficat şi vînatul, continuînd să tachineze femeile cu vorbe cam slobode. Fostul ştrengar îşi etala triumfător satisfacţia în mijlocul unui mare colegiu religios, unde fiii săi şedeau cot la cot cu băieţi ai căror părinţi purtau nume cu particulă. Oamenii îl priveau cu uimire, respect şi admiraţie, pe el, neîmblînzitul rechin al demolărilor, şmecherul afacerist versat în parcelarea terenurilor virane, şi îşi şopteau : „E Pinoche, faimosul milionar, cel care a cumpărat pe-un blid de linte măreţul castel istoric al marchizului Gérard de Saint-Archange, descendentul ruinat al acestei mari familii ! O minune arhitectonică şi mobiliară !“ Iar unii, în diferite locuri publice, arătînd copiilor lor pe fostul ştrengar al străzilor, devenit foarte puternic, le spuneau : „A început de la nimic. Iată unde se poate ajunge prin muncă şi sîrguinţă.“

Prin urmare, în ziua aceea, domnul Saturnin Pinoche, solid şi radios, oferea întregului colegiu un dublu exemplu, în materie de reuşită şi de paternitate. Iată de ce, cu excepţia cîtorva nenorocoşi, chinuiţi de grijile lor apăsătoare, majoritatea părinţilor, imitîndu-l pe milionar, arborau un aer de importanţă şi siguranţă. Familiile, în ansamblu, arătau foarte bine şi făceau cinste acestei selecte instituţii de învăţămînt ; în băncile colegiului nu se aflau copiii oricui.

În ceea ce priveşte mamele, aici rivalităţile aveau motive cu totul diferite. Se cuvine să spunem că primul

lor instinct, demn de tot respectul, le împinsese să-şi caute copilul în rîndurile elevilor colegiului. Aceasta le stătea cel mai mult la inimă. După ce l-au descoperit într-un vălmăşag de trupuri agitate şi capete zbîrlite, i-au consacrat mai întîi cîteva minute de extaz pur, murmurîndu-i diminutivul numelui, îngrijorîndu-se de mina copilului, indiciu atît al sănătăţii cît şi al posibilelor lui succese şcolare, care aveau să determine în curînd mulţumirea sau mînia tatălui, căci, ca femei, erau mereu împărţite între soţ şi copil.

Apoi, natura trecu pe planul al doilea, făcînd loc altor preocupări mai deosebite. Doamnele începură să se examineze între ele. În general, nu se mai văzuseră de-o bună bucată de timp. Toaletele, noile bijuterii, îngrăşarea şi semnele vîrstei erau obiectul celei mai încordate şi mai pătrunzătoare atenţii din partea lor. Cuvintele admirabile ale abatelui Fuche treceau peste capetele lor fără să le atingă, fără să le abată nici pentru o clipă de la această ocupaţie captivantă. În aceeaşi măsură îi observau şi pe soţi, întrebîndu-se cum putuse cutare sau cutare să-l aleagă pe acela sau pe acesta, „un bărbat care nu-mi spune cu adevărat nimic", şi îşi continuau netulburate comentariile, neobosite ca nişte furnici sau ca nişte femei care tricotează.

— Sărmana doamnă Nusillon ! E-un adevărat turn acum, un turn ameninţat să cadă în ruină... Să se îmbrace în culori deschise, ce părere ai, cu asemenea siluetă...

— Şi floricelele o fac şi mai urîtă ! Există, într-adevăr, femei a căror lipsă de gust e de necrezut.

— Da ! Şi doamna Mouillave, ce epavă ! Uită-te la ea ce galbenă e !

— Niciodată n-a fost mai frumoasă. Am cunoscut-o tînără. De la douăzeci de ani arăta foarte jigărită. Din fericire, avea un sac cu bani : cinci sute de mii zestre.

— Apropo, ai remarcat noul diamant al doamnei Lardanchois ?

— E fals, draga mea. Dac-ar fi veritabil, de mărimea asta, ar valora o sumă fabuloasă. Şi alde Lardanchois n-au astfel de mijloace. Se spune chiar că afacerile lui... În fine, la bancă, informaţiile nu sînt prea bune. Dar

ăştia au făcut întotdeauna pe grozavii, mai ales ea. De cînd ne întîlneam la baluri, ca fete, căuta să ne epateze cu orice preţ. Îşi dădea ifose, dar n-avea para chioară. Cînd a murit taică-său, au rămas datorii.

— Dar el, Lardanchois, era de familie destul de bună...

— Odette s-a ţinut de capul lui. Era de-o indecenţă ! A flirtat mult, şi a mers foarte departe...

— Întocmai ca şi doamna Labénisson. Iat-o, Dumnezeule, cît e de palidă şi slăbită !

— A fost operată în ultima vreme. Făcuse o infecţie la pîntece. I-au scos totul, pe cît se pare.

— E trist să ajungi aici. O femeie, după aşa ceva, s-a zis cu ea.

— Avusese amanţi, ştii.

— Păi de !... Reaua purtare se plăteşte întotdeauna ! Dar doamna Pinoche, ce spui ce bine se ţine !

— Cu îngrijirea pe care şi-o poate permite, cred şi eu ! N-o împiedică însă să fie de-o vulgaritate, sărmana !

— Se măritase cu el înainte de-a face avere, îmi închipui...

— E de ajuns să-i vezi gleznele şi mîinile. La origine n-a fost cine ştie ce.

— Totuşi, şi-a văzut visul cu ochii. Castelană !

— Lasă că o costă destul de scump ! El e un fustangiu înrăit.

— Întreţine şi o amantă, mi s-a spus.

— Numai una, draga mea ? Mai multe, vrei să spui. Şi le schimbă ! Un adevărat cadril.

— Chiar pînă într-atît ?

— Cum adică, nu ştii ? Închipuie-ţi că omul acesta şi sînt foarte bine informată, închipuie-ţi...

— Ei, taci !

— Cînd îţi spun ! Să ţi se facă părul măciucă, nu alta...

— În cazul acesta, aşa cum spui, îşi plăteşte foarte scump bogăţia ! Mai bine să duci o viaţă mai simplă, să fii o adevărată mamă de familie, ca această excelentă doamnă Garfouillat, bunăoară.

— Să nu crezi asta. A fost şi ea mult înşelată într-o vreme. Dealtfel, nu mă mir. Dacă aş fi fost bărbat,

m-ar fi călcat teribil pe nervi. E de-o prostie fără seamăn... Și tembelă pe deasupra. N-am cunoscut alta mai proastă, afară de biata Germaine.

— Prietena ta, Germaine Dantelot ?

— Da, care a avut tot felul de aventuri tocmai din cauza prostiei. Era atît de lipsită de apărare ! Uniformele o făceau praf. Dar Germaine avea prospețime, dantură frumoasă, un corp splendid, sîni cum nu prea se văd... Își stricase casa pentru frumosul Guy de Maindresse, căpitanul de dragoni.

— Care a părăsit-o într-o bună zi ?

— Natural. Era irezistibil, dar foarte mitocan. Spunea despre ea oricui voia să-l asculte : „Se debitează calomnii la adresa Germainei. E o femeie infinit de spirituală, în pat. Din păcate, vine întotdeauna un moment cînd trebuie să te dai jos din pat."

— Ce s-a întîmplat cu ea ?

— Am pierdut-o din vedere, îți închipui, după asemenea scandaluri ! Am auzit că și-ar fi refăcut viața în străinătate. Îi doresc numai bine. A plîns mult cînd a părăsit-o Guy de Maindresse.

— Bărbații sînt dezgustători, trebuie să recunoști !

— În privința asta !... Dar mă întreb dacă femeile valorează cu mult mai mult. Sînt atît de gîște ! În sfîrșit, scumpa mea, cunoști destul de multe femei. Pune-te în locul unui bărbat și întreabă-te cu cîte dintre ele ai accepta să-ți petreci viața. E îngrozitor să te gîndești la așa ceva ! Găsesc că bărbații sînt încă prea buni că se mărginesc doar la atît. Gîște lipsite de gust, exasperante, miorlăite, așa sînt majoritatea femeilor. Fără să mai spun despre acelea care suferă veșnic de tot felul de beteșuguri femeiești. Da, într-adevăr, găsesc că bărbații sînt încă destul de cumsecade.

În sufletul unor elevi ai colegiului domneau în același timp resemnarea și îngrijorarea. Resemnare, pentru că zarurile erau aruncate : fie că urmau să primească sau nu vreo coroană, băieții își spuneau că în această privință nu se mai poate schimba nimic. Era o fatalitate care îi scăpa de-o grijă. Se sfîrșise cu învățatul, cu orele de clasă, cu compunerile, se sfîrșise cu constrînge-

rile şi cu teama. Şi îngrijorare, pentru că peste o oră sau două, pe cei ale căror rezultate nu erau favorabile îi aştepta, în familie, o furtunoasă răfuială. Nusillon, bunăoară, îşi spunea în sinea lui că n-ar fi exclus să fie snopit pur şi simplu în faţa tuturor. Dar pentru alţii lucrurile se prezentau mai puţin grav. Lamandin era asigurat dinainte de premiul pentru gimnastică (asta îl măgulea cel mai mult pe tatăl său) şi de-un al doilea premiu sau o primă menţiune pentru traducere din latină (copiase la o lucrare). Cu astfel de trofee avea s-o scoată bine la capăt.

Quaque nu se simţea deloc asigurat şi începuse, pentru orice eventualitate, nişte manevre vomitive, în scopul de-a părea bolnav la momentul oportun. Începuturile de indigestie îi dădeau o paloare care o înspăimînta pe doamna Quaque. Iar atunci cînd doamna Quaque apuca să aibă o părere, şi mai cu seamă în privinţa sănătăţii băiatului ei, domnul Quaque, personaj posomorît şi supus, nu se hazarda niciodată să susţină un punct de vedere contrariu. Pe lîngă aceasta Quaque povestea acasă că la colegiu avea nişte îngrozitoare dureri de cap, iar doamna Quaque trăsese concluzia că aceste indispoziţii îi veneau „de la învăţătura ce li se dă bieţilor copii, de la toate fleacurile cu care li se împoaie capul, ca şi cînd ar avea vreun rost!“ Şi adăuga, adresîndu-se vehement domnului Quaque : „La ce ţi-a servit că ai şcoală ?“ Trebuie spus că domnul Quaque, odinioară elev remarcabil, nu găsise niciodată în viaţă decît slujbe prost plătite şi lipsite de orice perspectivă. De îndată ce-şi trecu doctoratul în drept, ca şi cînd şi-ar fi cheltuit toată vigoarea cu examenele şi susţinerile de teze, căpătase un aer adormit de care n-a mai scăpat niciodată. La adăpostul acestui aer, domnul Quaque susţinea că secretul fericirii e să te mulţumeşti cu puţin. La care doamna Quaque, transpunînd această maximă vag stoică de pe planul material pe cel pasional, cu care n-avea nici în clin nici în mînecă, îi replica pe-un ton răspicat : „Lecţia asta, Jules, n-ar trebui s-o dai unei nefericite care s-a mulţumit întotdeauna cu tine ! Numai Dumnezeu ştie cît e de puţin...“ Se înţelege că domnul Quaque, pierzînd total partida pe acest teren delicat, se retrăgea mai mult ca oricînd în

mutismul său şi nu-l părăsea decît în urma somaţiei exprese a doamnei Quaque, care îi repeta de zeci de ori pe zi : „Dar bine, Jules, eşti aici şi nu scoţi o vorbă. Spune şi tu ceva." Domnul Quaque îşi exprima atunci timid o părere. Era de-ajuns pentru doamna Quaque care, avînd astfel un motiv de contradicţie, se lansa în consideraţii nestăpînite, pe-un ton ridicat şi răzbunător. Acest spirit de contradicţie era o fericire pentru Quaque-fiul. Quaque-tatăl, care fusese cîndva elev bun, declarase într-un moment de rătăcire orgolioasă că la şcoală trebuie să înveţi, cîtă vreme eşti tînăr. Această afirmaţie avusese darul de-a inspira doamnei Quaque disprețul cel mai categoric pentru învăţătura de la colegii. Quaque se bizuia pe acest compromis, dar se temea mereu de-o răsturnare a situaţiei. Teama lui era ca domnul Quaque să nu cadă cumva de acord că la colegiu copiii erau într-adevăr supraîncărcaţi şi că în fond conţinutul manualelor n-avea prea multă importanţă pentru mai tîrziu. În acest caz, doamna Quaque ar fi susţinut contrariul şi ar fi pretins ca fiul ei să fie întotdeauna primul, să-i facă astfel în ciudă imbecilului ei de soţ. Gîndindu-se la acest pericol, Quaque îşi spunea adesea : „Numai de n-ar începe *pater* să facă pe idiotul".

Cazul lui Lhumilié, mereu invariabil, era dintre cele mai clare : n-avea să fie menţionat. Aceasta îl întrista, pentru că avea să-i mîhnească pe părinţi. Deşi le provoca mereu aceeaşi mîhnire, nu se putea obişnui cu gîndul de a necăji nişte oameni cumsecade. Dar bietul Lhumilié avea un ghinion de necrezut. De îndată ce era vorba de-un interes oarecare, se lăsa fatalmente întrecut de ceilalţi. Aici nu mai era vorba de nesăbuinţă. Îi repugna pur şi simplu să îmbrîncească pe cineva pentru a trage un profit. Pentru bătăliile vieţii e nevoie de-un minimum de orgoliu şi de duritate, care lui îi lipseau cu desăvîrşire. Îi plăcea numai prietenia, îi plăcea să facă servicii, să-i vadă pe ceilalţi mulţumiţi în jurul său. Locul ultim îl satisfăcea pe deplin. Ocupînd acest loc, îşi scutea un prieten care ar fi trebuit să-l ocupe şi, în plus, acest loc prezintă avantajul că te poţi menţine pe el fără osteneală, nefiind obligat să te zbaţi întruna pentru a avansa sau a evita

retrogradarea. Tot astfel, în cazul unei greşeli colective, i se părea firesc ca primul nume ce-i venea în minte supraveghetorului să fie numele lui. Foarte adesea nu era drept, şi el scotea din principiu nişte urlete indignate, dar în taina inimii găsea că nu era rău aşa. Cu pedepsele e greu pînă te obişnuieşti. Fiind mereu pedepsit pentru camarazi, aceştia sfîrşesc prin a se simţi obligaţi. Unde mai pui că Lhumilié găsea în asta şi un profit. Mai slab şi mai deşelat decît oricare altul, acest băiat suferea întruna de foame. În schimbul unei porţii de hrană substanţială, accepta în general să fie pîrît şi ispăşea pedepse care n-ar fi trebuit să-i revină lui, dar le ispăşea cu gura plină, ceea ce îi oferea maximum de satisfacţie.

Din păcate, la finele anului, lucrurile luau o turnură neplăcută. Lhumilié o constata în momentul revederii cu tatăl său, om punctual şi precis, care avea un post important la o mare firmă de argintărie bisericească. Domnul Lhumilié ar fi dorit ca unicul său copil să studieze serios şi nu s-ar fi dat în lături, în scopul de a-l stimula, să-l corijeze cu destulă asprime. Dar a provoca mîhnîrea lui Lhumilié, pe care durerea şi remuşcările îl făceau să urle îngrozitor, însemna să dai naştere la nişte tulburări casnice care făceau viaţa imposibilă. Or, domnul Lhumilié, mare expert în filatelie, nu cunoştea plăcere mai mare decît să-şi pună dis-de-dimineaţă papucii, să se înarmeze cu o lupă, foarfeci, clei, hîrtie gumată şi să se lase în voia pasiunii sale. Pentru a putea identifica timbrele rare din Peru sau Bolivia, avea nevoie ca sub acoperişul său să domnească o tăcere absolută. Pasiunea pentru colecţie învingea la el grija responsabilităţii părinteşti. Îşi lăsa fiul să lenevească şi să tînjească stupid, pentru a-şi asigura această satisfacţie netulburată. Aşa se face că Lhumilié, încheind anul fără premiu, nu risca prea mult. Dar suferea cînd vedea uneori chipul tatălui său strîmbîndu-se de necaz, căci Lhumilié avea inima bună.

Neliniştea domnea de asemenea în inima multor băieţi, pentru care citirea rezultatelor şcolare avea să fie o încercare de temut, în faţa unei adunări de părinţi în mare ţinută, care doreau cu toţii ca numele lor să fie la mare cinste, ca odrasla lor, în mijlocul strigătelor de

„bravo", să fie clasată oficial printre cele mai inteligente din colegiu. Strălucirea acestei zile însorite și pompoase nu putea să nu fie întunecată de mari decepții. Peste cîteva momente, o serie de familii, crud ultragiate prin dezvăluirea publică a inferiorității progeniturii lor, aveau să ia în primire un băiat fără coroane și fără cărți cu marginile aurite. Apoi, făcîndu-și loc prin alaiul radioșilor sărbătoriți, monumente de cumințenie și știință de carte, aceste familii copleșite de rușine aveau să se tîrască pînă la gară, purtîndu-și prin uliție dosnice jalnicul incapabil cu mîinile goale, căruia îi dăduseră viață. Era de prevăzut că mînia părinților va răsuna puternic în cursul acestui drum penibil. Erau de așteptat reproșuri foarte amare, amenințări și destule perechi de palme... Cîțiva paria, care în mod cert urmau să fie lipsiți de dulcile îmbrățișări, nu așteptau fără o anumită îngrijorare sfîrșitul acestei frumoase reuniuni. Și-și făceau curaj ca să dea ochi cu părinții, spunîndu-și că, la urma urmelor, la capătul acestei neplăcute reluări de contact era vacanța.

*

Între timp, abatele Fuche își continua discursul :

Ceea ce ne datorăm unii altora, am spus. Într-adevăr, mi se pare foarte firesc că obligațiile noastre sînt reciproce. Voua, dragi copii, care în ansamblu ați dat mari satisfacții învățătorilor voștri, țin să vă mulțumesc și pentru că le-ați oferit prilejul să dea dovadă de o răbdare și un devotament pentru care mai tîrziu vor fi răsplătiți însutit. Instruirea voastră n-ar însemna nimic, și alții s-ar achita cum se cuvine de-o asemenea sarcină, dacă ar fi vorba numai de inițierea voastră în științele omenești. Dar, după cum știți, în această casă e vorba de cu totul altceva. Nimic din ce e trecător, și în jurul nostru totul e trecător, nu trebuie să constituie scopul nostru suprem. Desigur, noi vă formăm pe cei mai mulți în vederea traiului în lume, desigur, nevrînd să ignorăm nici una din necesitățile vieții, ne propunem să vă aducem în situația de a face în lume o carieră onorabilă, strălucită chiar, dar, băgați de seamă, nu în aceasta

stă esențialul ! Tocmai pentru că nașterea voastră vă sortește lumii, unde tot ce e urzit pentru pierderea voastră se ascunde sub aparențe lingușitoare, luați seama și amintiți-vă mereu că veți fi mai mult decît alții expuși primejdiei celei mai grave, singurei primejdii cu adevărat capitale : de a vă pierde sufletul. Mă adresez în mod deosebit celor opt bacalaureați în filozofie, care vor părăsi îndată această casă, pentru totdeauna.

Iată de ce, dragi copii, în această casă, unde vi se dă învățătură la fel de bine și într-o măsură tot atît de completă ca și în altă parte, s-a făcut pentru voi ceva ce nu s-ar fi făcut oriunde. Acest ceva impune o renunțare și o convingere ce n-ar putea fi atinse de oameni ce sînt plătiți pur și simplu pentru a instrui. Salariile învățătorilor voștri nu pot fi socotite în bani. Osteneala lor e consemnată într-un registru care nu e răsfoit în lumea aceasta. Căci ambiția noastră cea mai fierbinte, copiii mei, e să facem din voi niște savanți în credință și milă creștinească. Năzuim să vă vedem îngroșînd mulțimea credincioșilor ce fac să radieze pe pămînt o speranță nestinsă. Năzuim să vă vedem rînduindu-vă printre acei oameni de bună-credință cărora li s-a făgăduit fiecăruia cîte-o prețioasă părticică a nemărginitei milosîrdii.

— Frumoasă cuvîntare ! șopti domnul Arthur Durand, tatăl lui Durand Joannès, elev în clasa a treia, domnului Nestor Patrigot, tatăl lui Patrigot Frédédic, elev într-a patra. Tonul, poate, a fost cam sever...

— Poate... Mai cu seamă în ziua împărțirii premiilor. E o zi ce-ar trebui să fie mai curînd veselă. Moartea, nu-i așa...

— Nu ești niciodată grăbit s-o vezi venind.

— E calul lor de bătaie, moartea ! Cam abuzează de ea.

— Pe de altă parte, dacă n-ar fi moartea...

— A ! evident... Evident, dacă n-ar fi moartea...

— Sînteți foarte habotnic, domnule Patrigot ?

— Nu tocmai, domnule Durand. Dar mă pronunț categoric pentru religie. Religia e totuși un lucru bun.

— Asta spun și eu mereu. Iar pentru copii e și mai bună, ca educație. E vorba de morală.

— De morală, da. Asta lasă o urmă, orice s-ar spune. Şi apoi, noi, părinţii, avem sentimentul că ne-am făcut pe deplin datoria. Zău aşa, copiii au avut botezul, prima împărtăşanie. Dacă li s-ar întîmpla ceva...

— Chiar aşa ! N-am avea nimic să ne reproşăm. Iar mai tîrziu, desigur, vor alege.

— Fiecare e liber, desigur... Dumneavoastră credeţi în Dumnezeu, domnule Durand ?

— A ! bineînţeles. Da, da, cred în Dumnezeu.

— Şi eu. Prin Dumnezeu se explică multe !

— Mai bine zis, se explică aproape tot.

— Trebuie să recunoaştem că în alt fel lumea nu prea poate fi explicată.

— Şi chiar fără a merge atît de departe : care e rostul nostru pe pămînt ? Nu ştim nimic despre asta. E totuşi încurajator să ne spunem că există cineva care ştie pentru noi !

— Sînt cu totul de acord, domnule Durand !... Bineînţeles, Dumnezeu, aşa cum îl concep eu, nu e chiar întru totul Dumnezeul preoţilor. La fel, înţelegeţi-mă bine, în ceea ce priveşte tainele, mîntuirea, Sfînta Treime şi toate celelalte. Numai că eu îi atribui mai mult bun simţ. E un Dumnezeu care înţelege mai bine lucrurile, necesităţile vieţii, unele păcate mărunte. Un Dumnezeu, bunăoară, care nu ţi-ar face mizerii pentru o friptură mîncată vinerea, sau chiar, uite (*la ureche şi foarte încet*), pentru o mică abatere de la fidelitatea conjugală, un mărunţiş fără urmări.

— Şi eu gîndesc la fel, domnule Patrigot. În fond, cred într-un singur Dumnezeu în două persoane : un Dumnezeu pentru preoţi şi un altul pentru civili. Un Dumnezeu care va judeca în chip diferit, după cum e vorba de unii sau de ceilalţi. Ar fi foarte just, nu-i aşa ?

— Se înţelege.

— Preoţii au totuşi mult mai multe înlesniri.

— Ei nu trebuie să se gîndească decît la asta, zău aşa !

— De preoţi e nevoie, băgaţi de seamă.

— Da, da, e nevoie.

— Eu unul îi respect.

— Şi eu îi respect şi îi susţin, ca şi dumneavoastră.

— Cu condiţia să nu exagereze, să nu-şi depăşească rolul.

— Chiar aşa.

— Atîta doar că nu toţi putem să ne facem preoţi. Ce s-ar face femeile ?

— Ar trebui să se călugărească toate. Şi, în cazul ăsta, copiii ?

— Lumea s-ar sfîrşi. S-ar stinge încet, de la sine. Dumnezeu n-a voit asta.

— Ca dovadă, asta ar da peste cap tot *Apocalipsul !*

— Privind lucrurile de aproape, găsesc că preoţii sînt foarte avantajaţi faţă de noi, în privinţa cerului.

— Cred şi eu ! Nici nevastă, nici copii, nici angajaţi, nici angarale... Cînd te gîndeşti că sînt oameni care n-au avut niciodată grija unei scadenţe. Plătesc măcar impozite ?

— Habar n-am. Şi, dealtfel, de unde le vin banii ? Viaţa lor, cum spuneaţi, e în fond destul de egoistă.

— Fac şi bine, trebuie să recunoaştem.

— Uşurează suferinţe, asta e sigur. Unii sînt cu totul devotaţi.

— În nici un caz nu sînt eu acela care va spune contrariul. Dar, în sfîrşit... S-o spunem pe şleau : asta le e meseria.

— A, da, meseria ! O meserie demnă de respect...

— Foarte ! Dar o meserie fără riscuri. Nu e şi părerea dumneavoastră ?

— Absolut ! Tocmai de asta rămîn la ideea mea : un Dumnezeu pentru preoţi, un Dumnezeu pentru civili. Mi se pare echitabil ca Dumnezeu să ceară mai mult de la preoţii săi, care trebuie să se gîndească numai la el, decît de la noi, bieţi oameni, hărţuiţi mereu din toate părţile.

— Sînt de aceeaşi părere. Am socotit întotdeauna, că Dumnezeu va fi pentru noi mult mai înţelegător decît vor ei să ne spună. Simt acest lucru.

— Şi apoi, vă întreb, ce motive ar avea să fie atît de aspru ? Sîntem mai curînd demni de milă decît de dojană. Cînd te gîndeşti la viaţă, la ce ne dă ea, în definitiv...

— Mult mai multe necazuri decît plăceri, asta fără discuție ! Vă petreceți vacanța în Bretagne și anul acesta ?
— Probabil. Dumneavoastră vă întoarceți în Pirinei ?
— Am acolo niște rude din partea soției. E o ocazie...

— *Înainte de a continua,* spunea acum abatele Fuche, *aș vrea de asemenea să mulțumesc scumpilor voștri părinți și, mulțumindu-le, să vă fac să înțelegeți, copiii mei, cîtă dragoste le datorați, cît de mult v-a favorizat cerul făcînd să vă nașteți în familii atît de bune, ale căror înalte virtuți morale conferă neamului nostru francez, acestui fiu mai mare și preferat al Bisericii, superioritatea spirituală ce asigură marii și generoasei noastre țări prestigiul fără seamăn în lume. Într-o zi cum e cea de azi, cînd sîntem reuniți pentru a cunoaște și a încununa meritul, desigur, nu mi-aș îndeplini cea mai elementară îndatorire de dreptate dacă aș omite să arăt recunoștința noastră comună în primul rînd mamelor voastre, a căror grijă iubitoare vă umple copilăria de fericire, și apoi taților voștri, ale căror nume sînt înconjurate de strălucirea vie ce le e conferită de valoarea profesională, cînd această valoare e dublată, așa cum e cazul aici, de-o cinste pretutindeni recunoscută. Ceea ce constituie în primul rînd onoarea și mîndria acestui colegiu, dragii mei copii, e faptul că numele voastre, ale tuturor, sînt nume fără pată. Educația pe care v-o dăm urmărește tocmai ca voi să purtați în viață aceste nume sfinte așa cum le-ați primit de la părinții voștri, cu aureola de stimă ce se leagă de fiecare.*

— E, fără doar și poate, un foarte bun orator ! zise domnul Patrigot către domnul Durand, cînd aplauzele se mai liniștiră puțin.
— Da, răspunse domnul Durand. Să pornești de la moarte ca să ajungi aici, e ceva ! N-aș fi crezut că o să cadă atît de bine în picioare.
— E dat naibii acest preot ! îi spuse la rîndul său domnul Pinoche baronului de Lamolette. Ce vînzător grozav ar fi fost, în afaceri !

— Dragul meu, răspunse baronul, pentru conducerea acestor mari colegii se aleg inteligenţe de mîna întîi. Trebuie să fie un abate de bună familie. Sînteţi sigur că nu e născut *de* Fuche, sau Fuche de ceva ?

Domnul Pinoche şi baronul de Lamolette, vecini de moşie, ajunseseră foarte intimi, de cînd feciorii celui de-al doilea deveniseră la Sainte-Colline colegi cu fiii milionarului. Această intimitate se explica şi prin nişte dedesubturi pe care nimeni nu le cunoştea. Veniturile baronului fuseseră atacate serios, de vreo doisprezece ani încoace, de un grajd de curse şi o cîntăreaţă de varieteu. Ca să-şi recupereze pierderile, baronul a vrut să se lanseze în creşterea vitelor cornute şi în exploatări agricole de mare randament. Îşi închipuia că are, în aceste domenii, idei noi şi practice, iar pe ţărani îi considera înapoiaţi. Aceste experienţe l-au costat şi mai scump decît caii şi cîntăreaţa. S-a zbătut în dificultăţi financiare şi a semnat multe poliţe cu scadenţa reînnoită pînă a-l întîlni pe domnul Pinoche. Împrumutase de la el, de mai multe ori, sume importante, cu o uşurinţă de vechi gentilom care considera că-l onorează pe omul de rînd dîndu-i putinţa să-şi asume o parte din riscuri în prăbuşirea lui, care apărea de neînlăturat. Dar domnul Pinoche nu era omul care să-şi rişte banii pe simpla garanţie a unui arbore genealogic. El ştia să-şi ia informaţii şi cunoştea în cele mai mici amănunte situaţia datornicului său. O cunoştea chiar mai mult mai bine decît baronul şi nu avea în privinţa ei nici una din iluziile acestuia. Baronul poseda mari domenii, încărcate de ipoteci, care aveau să fie în curînd numai bune de cules şi nu puteau să scape unui capitalist capabil să le răscumpere în bloc. Domnul Pinoche, ştiind că ceasul său va veni, nu pierdea nimic pînă una-alta, arătîndu-se familiar în societatea baronului. Această nouă relaţie îi deschidea uşile cîtorva castele de provincie, bogate în mobilă veche, argintărie, vase şi obiecte de artă. Multe se puteau cumpăra foarte avantajos, dacă plăteai cu bani peşin. Or, domnul Pinoche ajungea în stadiul hotărîtor al colecţiilor : pentru el, aceasta era deplina consacrare.

Începuse citirea listei rezultatelor şcolare. Aceleaşi nume, primite cu aplauze, reveneau cu o regularitate teribilă. Teribilă, pentru că nu lăsa nici o speranţă elevilor îngrijoraţi, care ar fi avut mare nevoie să fie menţionaţi, pentru a putea cuteza să întoarcă spre familia lor o privire veselă, căreia i-ar fi răspuns o altă privire plină de dragoste şi mîndrie. Se aflau acolo cîţiva părinţi care cereau doar ca onoarea să fie salvată şi care s-ar fi mulţumit cu puţin, dar şi aceasta însemna să ceară prea mult, căci lista era nemiloasă, asemenea unui bilanţ care îi informează pe acţionari că sînt ruinaţi.

Aceleaşi nume reveneau şi aceiaşi elevi radioşi urcau mereu treptele estradei. Această înălţare îi ofereau admiraţiei generale. Apoi, însoţiţi de un preot care le ducea trofeele, coborau pentru a fi încoronaţi de către un învăţător preferat, de către mama sau tatăl lor. Persoana aleasă dădea laureatului acolada, după ce îi punea pe cap laurii de hîrtie, simbol al victoriilor talentului precoce.

În jurul elevilor buni se stîrnea un mare val de curiozitate. La trecerea lor se auzea un dulce şi ameţitor cor de complimente şi de aprecieri măgulitoare. Unii părinţi se aplecau ca să surprindă pe fruntea lor augusta strălucire ce distinge elementele de elită, pe cei care merg cu pasul sigur spre situaţii de invidiat, spre buna reputaţie, căsătorii avantajoase, poziţii solide şi onoruri, pe cei care, peste cîţiva ani, aveau să absolve printre primii Politehnica, Şcoala normală superioară, Şcoala centrală, Şcoala de istorie şi arheologie naţională sau cine ştie ce alte instituţii ce conferă de asemenea brevetul unei capacităţi de prim ordin, diplomele valorii garantate pe pergament, patalamalele controlate de tagma profesorală, atestînd o inteligenţă fără pericole, ortodoxă şi demnă de a fi retribuită. Oamenii îşi dădeau seama că această floare a bunelor elemente, de pe atunci desprinsă de incoerentul vălmăşag al copilăriei, de pe atunci orientată spre scopuri precise şi recunoscute ca fiind de utilitate publică, va ţine într-o bună zi în mîinile sale viitorul unei ţări mari, care are nevoie, pentru conducerea destinelor sale, de oameni siguri, nu înclinaţi spre inovaţii pericu-

loase, şi ale căror calităţi să corespundă foarte exact vechilor tipare cunoscute.

E adevărat că Renaudier, premiantul întîi al clasei de filozofie, avea aerul oribil al unui mic pedant, dezgustător de manierat, totul atestînd la el o uscăciune de spirit pe care e groaznic s-o constaţi la un băiat de şaptesprezece ani. E adevărat că Noël Cacia, care culegea aproape toţi laurii clasei de retorică (cu excepţia acelora pe care Dominique Issartier catadicsise să-i dispute, cu un dispreţ de tînăr prinţ ce cunoştea valoarea ridicolă a acestor bagatele), era greoi, cam grotesc şi gata oricînd să facă o bufonerie. (Dar, dealtfel, Noël Cacia, suspectat de fantezie şi de rebeliune spirituală, nu intra, pentru profesorii săi, în categoria adevăraţilor elevi buni.) E adevărat că Vachette, care strălucea în mod deosebit în clasa a şasea, avea fizionomia unui cretin nemaipomenit de miop, închistat în rutină. După cum e adevărat şi că Bedouillet, pasărea măiastră a clasei a doua, purta pe mutrişoara lui vicleană şi bolnăvicioasă toate stigmatele unei ipocrizii dezgustătoare.

Desigur, dacă cineva şi-ar fi dat osteneala să observe, ar fi putut distinge la unii ştrengari mai multă drăgălăşenie, graţie naturală şi farmec spontan. La unii dintre ei, începînd cu tărtăcuţele lor de catîri încăpăţînaţi, gata să înfrunte pe oricine, pînă la flacăra îndrăzneaţă din ochii vii şi răutăcioşi şi pînă la sinceritatea lor sfruntată, totul exprima o fire generoasă, cutezătoare, făcută anume pentru iniţiative temerare sau glorioase. Era ceva înduioşător în lipsa lor de precauţiune, în ardoarea lor lipsită de orice calcul. Dacă ai fi căutat, poate ai fi găsit la ei forţe sincere, capacităţi demne de atenţie, poate existau şi cîteva fiinţe excepţionale, cu neputinţă încă de înţeles pentru oricine. Dar regulamentul nu favoriza astfel de descoperiri dificile. Cine poate şti ce comori de sentimente şi daruri native, bogăţii neatinse, prea îmbelşugate, erau lăsate astfel în paragină ! Erau preferate de obicei terenurile lesne cultivabile. Educaţia se exercita în favoarea mediilor umane obişnuite. Şi toată lumea accepta acest lucru.

Iată de ce părinţii elevilor prodigioşi care erau încoronaţi întruna aruncau vecinilor lor priviri pline de superioritate trufaşă : li se părea evident că meritul copiilor scotea în relief, în chip incontestabil, propriile lor virtuţi. Cerul n-ar acorda binecuvîntarea unui fruct glorios decît unui sîn demn de aceasta, iar facultăţile sclipitoare ale fiului nu s-ar putea explica fără înaltele facultăţi ale tatălui. Dar ceilalţi părinţi, privind cu surprindere şi invidie spre cei pomeniţi mai înainte, care la prima vedere păreau uimitor de banali, se întrebau prin ce altoiuri misterioase, prin ce complicate mutaţiuni atavice, nişte fiinţe atît de mediocre sub raportul distincţiei şi frumuseţii putuseră da naştere unor copii-minune. Şi trebuie să spunem că părinţii privilegiaţi, cu semeţia lor prea ostentativă, erau un rău exemplu pentru părinţii obişnuiţi. Unii şcolari aveau să cunoască în curînd, pe pielea lor, repercusiunile simţămintelor de jignire şi necaz încercate de părinţi.

Existau, totuşi, printre mame, şi femei cu bun simţ, care nu erau tulburate de vanităţi intelectuale. Astfel, doamna Gamache, al cărei fiu era un elev de o crasă mediocritate, aplecîndu-se spre doamna Chachuat, mama unui şcolar cam de acelaşi soi, îi şopti :

— Ceea ce contează înainte de toate, la vîrsta lor, e sănătatea. Important e să facem din aceşti copii nişte mici animale sănătoase şi fericite. Da, să fie fericiţi, mai presus de orice ! Întreaga lor viaţă, mai tîrziu, va resimţi urmările acestui lucru.

— Aveţi perfectă dreptate, declară doamna Chachuat. Şi care e lucrul cel mai însemnat în viaţă, pentru copii ? Să se descurce ! Cea dintîi condiţie pentru aceasta este o bună sănătate. Iată cel mai bun bagaj pe care li-l putem da.

— Acelaşi lucru îl spun şi eu întruna soţului meu, care ar vrea ba asta, ba aia. În sfîrşit, idei de bărbat ! Dar prefer ca fiul meu să fie ultimul din clasă şi sănătos, decît primul şi bolnav. Sau ratat fiziceşte, cum îi văd pe unii.

— Întocmai aşa gîndesc şi eu ! Uitaţi-vă la Pierrot al meu, ce mină are, ce obraji rumeni !

— Dar Jacques al meu, îl vedeţi ? Acolo, la dreapta acelui băieţaş pipernicit şi galben care a luat totate premiile din clasa lui. Priviţi-l pe-al meu alături cît e de puternic !

— Să-i surmeneze ca să ajungă tuberculoşi la optsprezece ani, foarte mulţumesc !

— Mi-ar fi şi frică ! Al meu, cînd îl văd prea liniştit... Iată, în vacanţă, dacă trece mult timp fără s-o facă pe soră-sa să ţipe, ştiu sigur că ceva nu e în regulă. Dacă aş avea un copil prea cuminte, aş fi tot timpul îngrijorată.

— Şi unde mai pui că aceşti copii prea cuminţi sînt adesea prefăcuţi...

— Cumințenia nu e ceva firesc, cu toată această energie pe care o au de cheltuit.

— Doamne, mai bine să fie proşti bieţii micuţi ! Copilăria n-o să dureze mereu.

— Da. Să se bucure de ea ! Aşa îmi spun cînd al meu mă face să-mi crape capul.

Nu departe de aceste doamne se afla doamna Garfouillat, în tovărăşia fiicei sale. Hélène revenise de puţină vreme de la Paris şi coresponda activ cu tînărul Gérard Duparc, cu care spera să se căsătorească în curînd. Ea mărturisise mamei sale ce speranţe nutrea. Dar aceasta, pentru moment, se văicărea :

— Şi Zido care n-a obţinut nimic, Hélène ! Nici măcar o mică evidenţiere. Tata n-o să fie mulţumit. Ce-i de făcut, Hélène ?

— Ei lasă, mamă, că tata n-o să-l mănînce de viu ! Dealtfel, Zido e prea slab. Ar face mai bine să-l întărească înainte de a-l îndopa cu greacă şi latină.

— După mine, Hélène, constipaţia îi împiedică dezvoltarea şi îi paralizează inteligenţa. Asta formează gaze rele, care se îngrămădesc în corp, înţelegi ? Sînt sigură că nu-şi face treaba mare regulat, în fiecare zi.

— Mamă, te rog !

— Ai să vezi, Hélène, ai să vezi în curînd importanţa acestui lucru, că doar eşti, ca să spunem aşa, logodită. Cum zicea biata mama, care crescuse nouă copii : „Pofta de mîncare, munca bună, conştiinţa curată şi buna dispoziţie, toate astea ne vin de la mate". Dacă copilul ăsta arată

prost, dacă nu învață... mie n-o să-mi scoată nimeni din cap ideea că Zido nu-și face treaba mare regulat, în fiecare zi.

— Ai mai spus-o, mamă !

— Trebuie s-o repetăm, Hélène, în fiecare zi. Trebuie să veghem zi de zi asupra acestui lucru. Ai să vezi, ai să vezi, fata mea !

— Bine, mamă, am să văd !

— E cea dintîi datorie a unei mame de familie.

— Știu, știu !

— Ceea ce mă miră e că preoții, aici... Niște preoți care au atîta învățătură, totuși, ar trebui să știe... Sînt sigură că și evlavia, da, chiar și evlavia trebuie să se resimtă de pe urma constipației.

— Mamă, destul, te rog !

— Ba nu, Hélène ! Cum vrei să te rogi bunului Dumnezeu în tihnă...

— Știi, zise Hélène Garfouillat ajunsă la capătul răbdării, voi fi foarte bucuroasă să plec de acasă. O, numai de-aș putea pleca mai repede !

*

Împărțirea premiilor a prilejuit numai două surprize. E adevărat că au fost considerabile.

În primul rînd, lui Pinoche, elevului de tristă celebritate Hubert Pinoche, prințul leneșilor și șef ocult al conspiratorilor, i s-a decernat premiul întîi la istorie, pentru clasa a patra. Fapt cu totul remarcabil, care era indiciul unor circumstanțe excepționale, această recompensă, însoțită de mențiunea „foarte bine", a fost comentată personal de către părintele superior, cu următoarele cuvinte : „Lucrarea lui Pinoche a dovedit cunoștințe de istorie care ar face cinste unui elev din clasa de retorică".

Așadar, la sfîrșitul anului, Pinoche se hotărîse pe neașteptate să-și lase din ale lui. Rațiunea acestei isprăvi ? „O să le arăt eu tuturor acestor nătărăi !" Dealtfel, nu se știe precis la care tagmă se referea cuvîntul „nătărău". Totuși, cum îl cunoaștem pe Pinoche, la Sainte-Colline exista cel puțin un personaj pe care îl putem socoti,

fără a risca să greşim, o ţintă sigură a dispreţului său : abatele Menème, căruia niciodată acest şcolar leneş nu-i făcuse cinstea de a-i prezenta vreo temă sau de a-i răspunde la lecţia de istorie. Or, Pinoche a cerut să fie încununat în mod public tocmai de către abatele Menème, un abate Menème stacojiu de ciudă, care simţea profund întreaga bufonerie a acestei demonstraţii. El a ţinut la această ultimă răzbunare împotriva omului care-l pălmuise cîndva în legătură cu sfîntul Iosif. Era un lucru cu care Pinoche nu se împăcase niciodată.

Nusillon fu menţionat şi el. I se acorda un premiu doi şi o menţiune, lucru care nu i se mai întîmplase niciodată. Pe estradă, unde prezenţa lui părea de necrezut, fu întrebat : de care persoană ar dori să fie încununat ? El îl numi pe părintele Bricole, ceea ce a provocat o mare mirare şi chiar o anumită îngrijorare, cam scandalizată. Asta din două motive. În primul rînd, nu era nicidecum un lucru la locul său să vrei să fii încununat de către neînsemnatul şi nesociabilul părinte Bricole, care nu intra niciodată în jocul convenienţelor aflate la baza raporturilor dintre profesori şi familii, dintre colegiu şi lume. În al doilea rînd, după toate probabilităţile, obişnuit cum era să evite reuniunile strălucitoare, părintele Bricole, de care nimeni nu se sinchisea, nici nu se afla în sală. Or, nici nu putea fi vorba de-a se trimite după bătrînul preot pentru a veni să-i dea acolada acestui prăpădit de Nusillon, înţolit ca vai de lume, în uniforma lui jerpelită şi rămasă prea scurtă.

Dar Nusillon insistă, spunînd că părintele Bricole nu era departe, căci îl văzuse el. Bătrînul preot fu găsit într-adevăr îndărătul unei culise. Îşi făcuse toaleta şi chipul său blînd strălucea de bucurie. Mîna lui zbîrcită, de bătrîn, tremura cînd a pus cununa pe fruntea lui Nusillon, pe care îl strînse în braţe.

— Mulţumesc, părinte Bricole, zise Nusillon.

— Cît sînt de bucuros ! exclamă părintele Bricole. Vezi, Nusillon, ţi-am spus eu că bunul Dumnezeu...

— Dumitale trebuie să-ţi mulţumesc, părinte Bricole, răspunse Nusillon. Dumneata eşti pentru mine bunul Dumnezeu.

— Dacă vrei tu așa, Nusillon, șopti părintele Bricole. Dar asta nu înseamnă altceva decît că el s-a slujit de mine !

Cînd doamna Nusillon îl văzu pe Hector al ei cu fruntea împodobită de laurii meritului, fu cuprinsă de-o mare bucurie, amestecată totuși cu teamă : cu un soț ca domnul Nusillon nu puteai să prevezi niciodată cum se vor întoarce lucrurile. Ea șopti cu glas emoționat :

— Vezi, Alfred, că și-a ținut făgăduiala ? Anul acesta a învățat mai bine. Spune-i și tu că ești mulțumit.

Dar domnul Nusillon ținea mult la motivele sale de nemulțumire. El avea orgoliul catastrofelor printre care, dacă ai fi stat să-l asculți, înainta în viață. De cincisprezece ani, acest tată de familie se înfățișa sub chipul unui om copleșit de nenorociri, ca tată și ca soț. El insinua, cu rictusul amar al ființelor persecutate de soartă, că aceste nenorociri erau o ispășire pentru stupida mezalianță pe care o contractase odinioară din mărinimie. Din toate meritele pe care și le atribuia, cel la care, fără îndoială, ținea cel mai mult era curajul de a lupta împotriva soartei nedrepte. Trăgînd după el două ființe total îndobitocite de teroarea ce le-o inspira, domnul Nusillon poza în ființă neînțeleasă, copleșit cum era de povara unei familii mizerabile în lupta sa cruntă cu adversitățile soartei. Și nu era dispus să renunțe la această aureolă.

— Te mulțumești cu puțin, sărmana mea soție ! răspunse el pe-un ton plin de milă. Pentru un nenorocit de premiu doi... La vîrsta lui Hector eu eram primul din clasă. Și apoi, aș vrea să-l văd pe fiul tău pierzîndu-și acest aer idiot ! Cuminţenia, într-adevăr, îl prinde și mai puțin decît imbecilitatea.

Încununarea lui Hector era un atentat la dogma de familie cea mai nezdruncinată : inferioritatea bine stabilită a neamului Mortifioux. Iar fiul său era un Mortifioux sută la sută, fapt pe care el îl proclamase sus și tare întotdeauna, declarînd că nu trebuia să se aștepte la nimic bun de la acest băiat. Domnul Nusillon n-ar fi admis pentru nimic în lume că s-ar fi înșelat asupra

acestui punct capital. Totuși mormăi, în timp ce oferea un profil încruntat manifestărilor de dragoste filială :

— Hai, sărută-mă, zăpăcitule ! Ai făcut tu ce-ai făcut și-ai scăpat de scatoalce !

Era un fel de certificat de bună purtare, eliberat fără tragere de inimă. Fără a voi să mărturisească, domnului Nusillon îi era ciudă că pierdea un motiv legitim de nemulțumire și că i se retrăgea temporar cea mai de seamă prerogativă a unui tată spartan : dreptul de a recurge viguros la pedepsele corporale. La vederea obrajilor fiului său simțea imediat o imperioasă mîncărime în palmă. Ținînd să-și păstreze pentru viitor posibilitatea unor reproșuri bazate pe-un principiu just, enunțat dinainte, declară :

— Dar, băiete, n-o să scapi întotdeauna atît de ieftin ! De acum încolo vreau să ocupi locul întîi. Să ai în vedere acest lucru pentru anul viitor !

Anul viitor era departe, își spuse Nusillon în sinea lui. Dar și tatăl său se gîndea la același lucru. Așa că adăugă :

— Pînă atunci, am să mă ocup un pic de temele tale pentru vacanță.

Nusillon, foarte nenorocit sub cununa de lauri, văzu îngrămădindu-se la orizontul zilelor de vară nori de furtună, negri și încărcați de fulgere.

* * *

Îndată după ce-l încununase pe Nusillon, părintele Bricole se strecurase afară din sala de festivități. Se simțea cuprins de-o emoție prea puternică și de-o fericire prea mare. Se întoarse în grabă în singurul loc de pe lume unde nu se simțea străin : în baraca sa de cîrpaci și de alinător de suflete, în colțișorul înghesuit unde își petrecea zilele, de la clopotul de dimineață pînă la toaca de seară, fără a se opri din lucru nici măcar o clipă. Ajungînd acolo, îl năpădi o tristețe subită, la gîndul că anul școlar luase sfîrșit și că nu va mai auzi din cînd în cînd la fereastră ciocănitul unui degețel pătat de cerneală, ca ciocul unei păsărele rebegite pe care

tristețea iernii o împinge să cerșească firimituri și un pic de căldură ; la gîndul că nu va mai respira în coliba lui mireasma acestor inimi de copii care veneau să-i încredințeze necazurile lor, a acestor inimi, cele mai înmiresmate dintre toate, cărora le știa înduioșătoarele taine copilărești.

Atunci, fără să-și dea seama, luă o scîndură, o frumoasă scîndură netedă, brăzdată de vinișoare frumoase, și își trecu mîna peste ea. Bucuria îl cuprinse din nou, căci avea în mînă un lemn bun de meșterit. Un om care își cunoștea meseria, plin de inteligență și de dragoste pentru acest material, putea face din el orice voia. Își spuse apoi că sufletul copiilor putea fi comparat cu suprafețele lemnului fraged, avînd încă scoarța pe el, pe care meșteșugarul îndemînatic și plin de răbdare știe să-l prelucreze după dorință. Nu arhitecții și nici inginerii fac grinzile, cheresteaua, lemnăria, mobilele. E nevoie pentru asta de lucrători mai modești, care au descoperit printr-un lung contact de fiecare zi toate resursele materiei. Tot astfel, educatorii, care au ambiția de-a construi societăți teoretice, prea adesea nu știu cum să pătrundă în taina inimilor, a firilor, a inteligențelor.

Părintele Bricole se bucura că a înțeles aceste lucruri oneste și fundamentale. Se pomeni rugîndu-l pe „bunul Dumnezeu" să insufle această noțiune cît mai multor ființe, căci cu cît cunoașterea ei ar fi mai răspîndită, cu atît băieții ar fi mai puțin nefericiți, ar deveni mai buni, și întreaga lume ar deveni astfel mai bună, căci lumea, lumea încă perfectibilă, lumea de mîine e făcută din băieții.

Venise momentul cînd colegiul se golea pentru trei luni. Copiii se despărțiseră de învățători, familiile se despărțiseră de părintele superior, de părintele econom și de directorul de studii. Mulțimea care cobora încet scările se îndrepta spre curte, spre stradă, spre gară. Un zgomot surd îl informa pe părintele Bricole de ceea ce se petrecea. El aștepta ca asupra colegiului lipsit de suflete să se așternă marea tăcere a lunilor pustii, acea mare tăcere care îi strîngea inima.

În clipa aceea se auzi pe cărare zgomotul unor paşi grăbiţi. Clanţa fu împinsă brusc, şi îşi făcură apariţia trei ştrengari care abia mai respirau. Erau Pinoche, Nusillon şi Lhumilié, care strigară într-un glas :

— Am venit repede să vă spunem la revedere, părinte Bricole. Să ne vedem cu bine la anul, părinte Bricole ! Vacanţă plăcută, părinte Bricole ! Ştiţi, noi vă iubim mult, părinte Bricole !

După ce au strigat aceasta din toată inima, cei trei băieţi se înapoiară în galop la familiile lor. Părintele Bricole rămase singur, gînditor, în faţa bancului său de lucru. În atîţia ani văzuse trecînd pe acolo mulţi elevi, şi întotdeauna, da, întotdeauna, cei care în momentul plecării avuseseră pentru el o amintire, un gest cald şi recunoscător, fuseseră nişte ştrengari ca aceştia trei. Ceilalţi, elevii buni, copiii cuminţi şi răsplătiţi, nici nu se uitau la acest părinte Bricole, care făcea parte oarecum din personalul de serviciu al colegiului. Aceşti abili înţeleseseră încă de pe atunci că în viaţă nu trebuie să cauţi decît relaţiile avantajoase, relaţiile care îţi fac cinste, şi să eviţi prietenia compromiţătoare a oamenilor neînsemnaţi.

Desigur, părintele Bricole nu se plîngea de acest dispreţ. El se complăcea într-o smerenie aleasă de bunăvoie, ştiind că prietenia lui nu putea fi de oarecare ajutor decît celor oropsiţi. Aceasta nu-l împiedica să înţeleagă bine lucrurile, să judece copiii în felul său. Metoda lui ducea la concluzii cu totul opuse rezultatelor metodei oficiale. Iată de ce, la finele unui nou an în cursul căruia alte trei sute de băieţi se apropiaseră de destinele lor de oameni, el se întreba încă o dată cine greşea şi cine avea dreptate. Bătrînul preot nu se lăsa călăuzit nici de vanitate, nici de intransigenţă, nu se răzvrătea împotriva regulamentului. Dar ar fi vrut să se meargă mai departe, întrucît gîndea că din cauza regulamentului se săvîrşeau multe greşeli. Bunăoară, atunci cînd se hotăra în numele lui că cutare copii erau buni şi cutare copii erau răi. Cazul acestora din urmă, singurul care îl interesa pe bătrînul preot, nu era aprofundat îndeajuns. Se poate oare

susţine, numai pe temeiul aparenţelor, că nişte copii turbulenţi şi răutăcioşi, pentru că sînt vioi şi spontani, sînt răi ? Răi un Nusillon, rău un Lhumilié, sau chiar un Pinoche ? Părintele Bricole zîmbi şi murmură :

— Cu mutrişoarele lor de pisoi ? Cu rîsul lor bun şi sincer ? Să fim serioşi !

Şi, apucînd rindeaua, începu s-o poarte de-a lungul scîndurii.

Cuprins

I. Sfîrșitul vacanței 5
II. Regulamentul 30
III. Secția celor mijlocii 49
IV. Pinoche, loaza 68
V. Război abatelui Jubil 91
VI. Spovedania lui Lardier 109
VII. Sora lui Garfouillat 125
VIII. Scandaluri amenință colegiul . . . 140
IX. Copiii blestemați 171
X. Și acum, dragi copii... 223

Coperta de *Sergiu Georgescu*

Lector : ANGELA CISMAȘ
Tehnoredactor : ELENA BABY

Dat la cules 12.08.1975. Bun de tipar 28.08.1975.
Tiraj 56.630. Coli tipar 16.

Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1 — București,
Republica Socialistă România
Comanda nr. 50 364

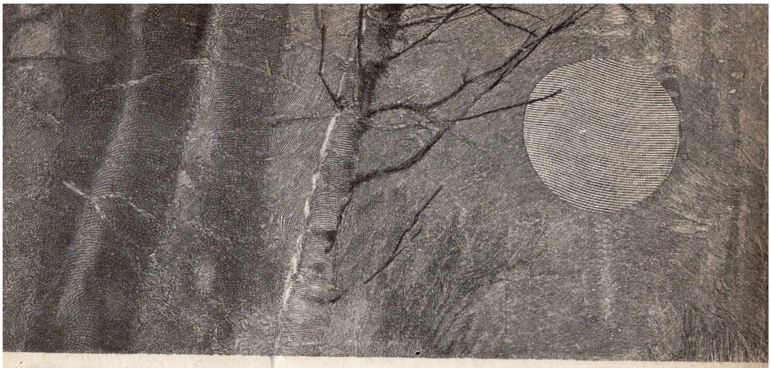

Lei 8,25